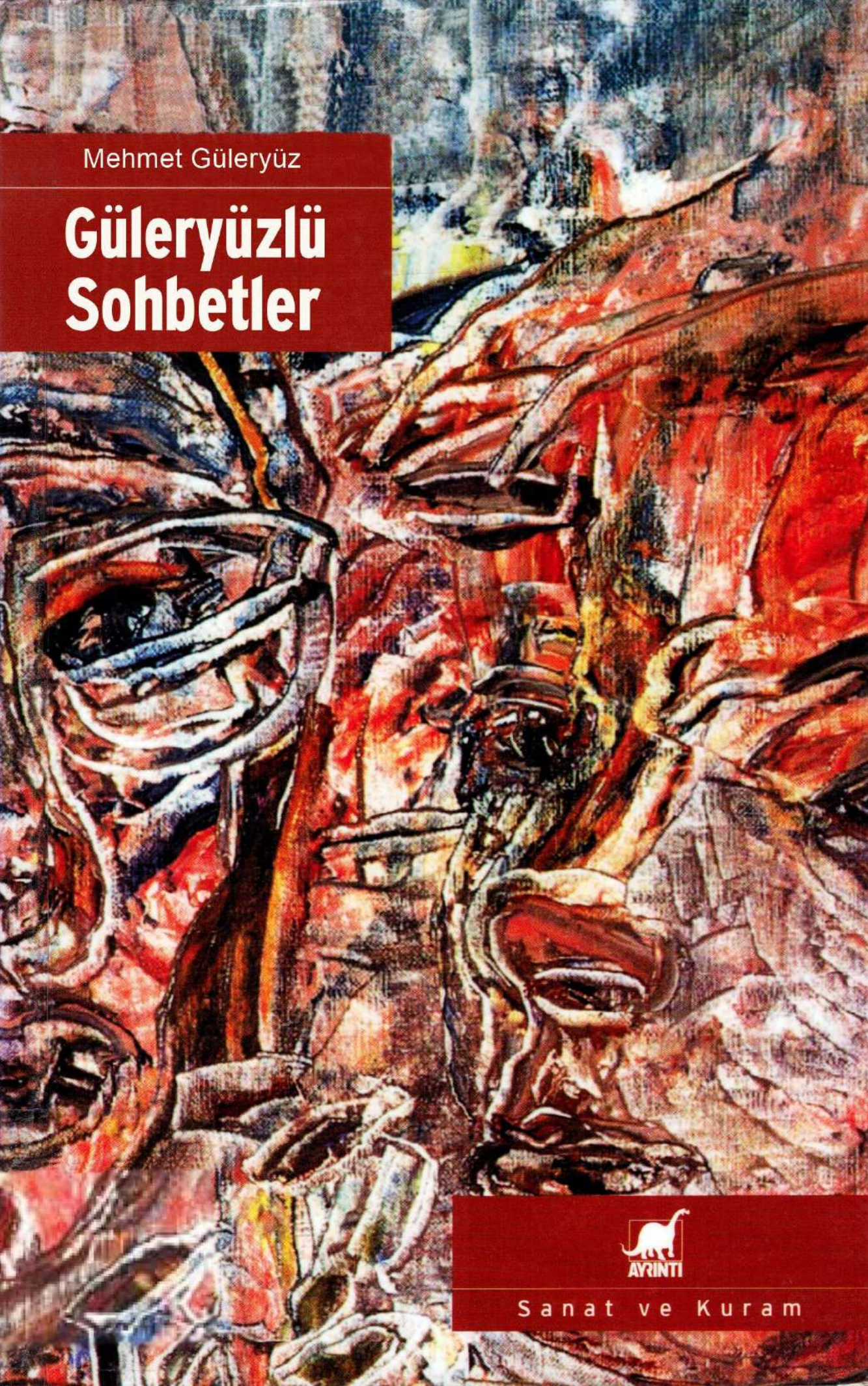

Mehmet Güleryüz

Güleryüzlü Sohbetler

AYRINTI

Sanat ve Kuram

GÜLERYÜZLÜ SOHBETLER • Mehmet Güleryüz

Sanat ve Kuram Dizisi

Ayrıntı Yayınları

1938 yılında İstanbul'da doğdu. 1958'de girdiği İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nü 1966'da birincilikle bitirdi. Akademiye paralel olarak farklı "aktör stüdyo"larda ve önemli amatör tiyatrolarda oyunculuk yeteneğini geliştirdi. 1963 yılında Asaf Çiğiltepe'nin yönettiği Arena Tiyatrosu'nda profesyonel oyunculuk kariyerine başladı. Desen ağırlıklı ilk kişisel sergisini 1963 yılında açtı. 1970-75 yılları arasında devlet bursuyla gittiği Paris'te Yüksek Resim ve Litographie ihtisası yaptı. 1971'de Paris'te ilk heykellerini yaptı ve Pont des Arts'taki perfomansını gerçekleştirdi. 1975-80 yılları arasında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nde ders verdi. 1980 yılında bu görevinden istifa ederek 1980-84 yılları arasında New York'a yerleşti. Brüksel'de 1984 süresince gerçekleştirdiği heykel ve gravürlerini Galeri 2016'da sergiledi. 1985'te İstanbul'a döndü. 1985'ten 2000'e kadar BİLSAK'ta kendi adını taşıyan atölyede sanat eğitimi verdi. 1986'da "Kalın" adlı sanat dergisini yayımlamaya başladı. 1988'de Galeri Nev tarafından organize edilen 25 yılı içeren retrospektif sergisini Nan Freman'ın metnini yazdığı kitap eşliğinde İstanbul'da açtı. 1989-92 yılları arasında Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği Kurucu Başkanlığı'nı üstlendi. 1991'de Ankara Shearaton Hotel'in Atrium mekânında kalıcı olarak sergilenmek üzere 14 resimden oluşan "Karşı Rüzgâr" serisini gerçekleştirdi. 1992'de Bilkent Üniversitesi'nde misafir öğretim görevlisi olarak ders verdi. 1992'de Polat Rönesans Hotel'in lobisi için 7 parçadan oluşan resim serisini gerçekleştirdi. 1995'te "Bosna İçin İnsanlık Girişimi" hareketiyle işgal altındaki Bosna'yı ziyaret etti. 1998-2001 senelerinde İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda "Bir Küçük İş İçin Yaşlı Bir Palyaço Aranıyor" adlı 3 kişilik oyunda "Pepino" karakterini oynadı. Aynı oyunla Devlet Tiyatroları'nın Duisburg ve Dusseldorf'daki turnelerine katıldı. 2000 yılında tekrar Türkiye Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği Başkanlığı'na, 2001 yılında Doğu Avrupa Başkanlığı'na, 2002 yılında birleşen IAA Avrupa 2. başkanlığına ve IAA Dünya Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi. 2003'te Yapı Kredi Kazım Taşkent Galerisi'nde 40 yıl desen retrospektifini gerçekleştirdi. Yıldız Teknik Üniversitesi Birleşik Sanatlar Programı'nda 2003-2005 yılları arasında ders verdi. Ayrıca kendi özel sanat atölyesi derslerinin yanı sıra, 1999'dan bu yana, Bilgi Üniversitesi Tasarım Kültürü ve Yönetimi Sertifika Programı'nda da ders vermektedir. 2005 yılında Avrupa Genel Kurulu'nu İstanbul'da organize etti. 2005'te Beijing'de gerçekleşen 16. IAA Dünya Genel Kurulu'na ve 2. Beijing Bienaline, IAA Türkiye temsilcisi olarak katıldı. 2007 yılında Yapı Kredi Kazım Taşkent Galerisi'nde "Oradan Oraya" retrospektif-heykel sergisini gerçekleştirdi. 2008 yılında Ankara Galeri Nev'de Nan Freeman'ın ikinci kitabı eşliğinde "Elli Yıl Sanat" sergisini gerçekleştirdi. 15 Ocak 2009'da İş Bankası tarafından hazırlanan 50. Yıl Retrospektif sergisini Wendy Shaw'ın metnini yazdığı kitap eşliğinde Kibele Sanat Galerisi'nde gerçekleştirdi. "Açık Radyo'nun" 15. Yılı nedeniyle, Açık Kitap'ın 150 adedi özel olarak üretilmiş ve kapakları Mehmet Güleryüz tarafından ayrı ayrı desenlendirilmiştir. 5. Contemporary İstanbul Fuarı'nda 5 yapıtıyla yer almıştır. 2011'de Art Dubai, Hong Kong ve Art Basel Scope fuarlarına katılmıştır.

.....

Mehmet Güleryüz

Güleryüzlü Sohbetler

Mehmet Güleryüz

Ayrıntı: 592
Sanat ve Kuram Dizisi: 28

Güleryüzlü Sohbetler
Mehmet Güleryüz

Yayıma Hazırlayan
Gökçe Çiçek Çetin

© 2011 Mehmet Güleryüz

Bu çevirinin Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Resmi
Mehmet Güleryüz
"Anladılar" Tual Üzerine Yağlıboya, 2006
146x114 cm, Demsa Koleksiyonu

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No.:244 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85

Birinci Basım 2011
Baskı Adedi 2000

ISBN: 978-975-539-615-6
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.:3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel. (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Güleryüzlü Sohbetler

Mehmet Güleryüz

SANAT VE KURAM DİZİSİ

POSTMODERN EDEBİYAT KURAMI
Giriş
Niall Lucy

KES YAPIŞTIR
Kültür, Kimlik ve Karayip Müziği
Dick Hebdige

ŞEYTAN
Yüzü Olmayan Maske
Luther Link

KUTSAL RUH
Michel Tournier

BLUES TARİHİ
Şeytan'ın Müziği
Giles Oakley

TANGO
Tutku'nun Ekonomi Politiği
Marta E. Savigliano

SANATIN İCADI
Bir Kültür Tarihi
Larry Shin

SANAT VE PROPAGANDA
Kitle Kültürü Çağında Politik İmge
Toby Clark

FOTOĞRAF
Çerçevedeki Gizem
Mary Price

MONA LISA KAÇIRILDI
Sanatın Bizden Gizledikleri
Darian Leader

EDEBİYAT KURAMI
Giriş / Genişletilmiş 2. basım
Terry Eagleton

EDEBİYAT VE KÖTÜLÜK
Georges Bataille

ZAMAN TÜNELİ
Denemeler ve Notlar
John Fowles

KORKUNUN GÜÇLERİ
İğrençlik Üzerine Deneme
Julia Kristeva

KATİLLER, SANATÇILAR VE TERÖRİSTLER
Frank Lentricchia & Jody McAuliffe

GÜRÜLTÜDEN MÜZİĞE
Müziğin Ekonomi Politiği Üzerine
Jacques Attali

GÜZELLİK SEMPTOMU
Francette Pacteau

RABELAIS VE DÜNYASI
Mihail Bahtin

SANAT VE SORUMLULUK
İlk Felsefi Denemeler
Mihail Bahtin

SANAT VE ESTETİK
Peter de Bolla

FLAMENKO
Tutku, Politika ve Popüler Kültür
William Washabaugh

ARAP DÜNYASINDA MÜZİK
Tarab Kültürü ve Sanatçılığı
A.J. Racy

ATEŞ ve GÜNEŞ
Platon Sanatçıları Niçin Dışladı?
Iris Murdoch

GERÇEĞİN GERİ DÖNÜŞÜ
Yüzyılın Sonunda Avangard
Hal Foster

SANATTA ANLAMIN GÖRÜNTÜSÜ
İmgelerin Toplumsal İşlevi
Richard Leppert

SANATIN SONUNDAN SONRA
Çağdaş Sanat ve Tarihin Sınır Çizgisi
Arthur C. Danto

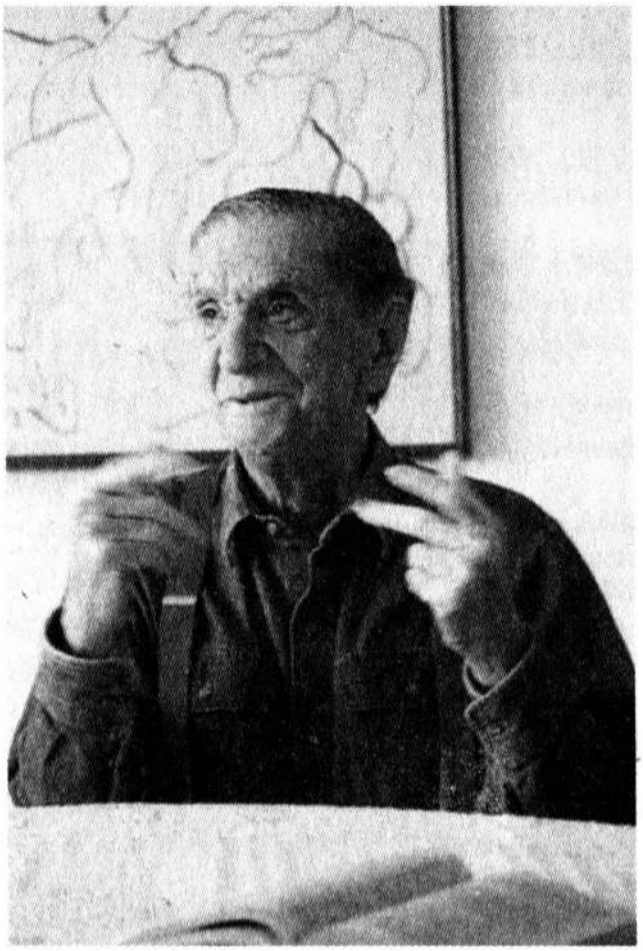
KURMACA NASIL İŞLER?
James Wood

İçindekiler

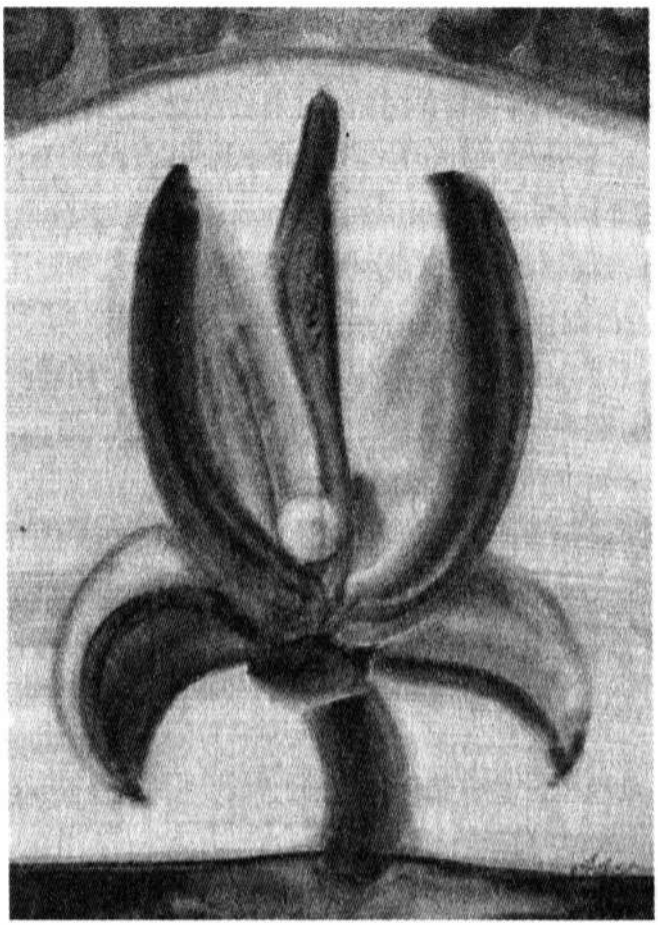
Abidin Dino 8
Adnan Varınca 18
Alev Alatlı 24
Ali Ulvi 34
Ara Güler 46
Avni Arbaş 54
Aziz Nesin 62
Behiç Ak 72
Bilge Alkor 80
Buket Uzuner 86
Canan Beykal 94
Erol Akyavaş 104
Güler Sabancı 114
Komet 120
Mualla Anhegger 130
Neşe Erdok 140
Nilgün Cerrahoğlu 148
Nilüfer Göle 154
Selim Turan 164
Şakir Eczacıbaşı 174
Zehra Yıldız 180
Kısa Biyografiler 188

1990-95 yılları arasında *Votre Beauté* dergisinde yayımlanan röportajlardan derlenmiştir.

Abidin Dino

Arif Dino kadar, çizgi bakımından namuslu birini tanımıyorum; çünkü çizginin de namusu olabiliyor. Bir namuslu çizgi var, bir namussuz çizgi; çizgide yalan söylememek önemli. Yalan söylememek, dışa saygı bir anlamda, yani görünen şeye saygı; ama ondan da daha önemlisi içe saygı, içten duyulan nesneye, heyecana, kızgınlığa vs saygı.

✣ **Bu benim için çok heyecan verici bir sohbet olacak. Alanya, Kızıl Kule'deki son serginizin açılışında birlikteydik; yıllar sonra bu vesileyle, müşterek konularımızın olduğunu bir kez daha anladık ve bugün bir aradayız. Ben sizi resme ilgi duyduğum andan beri tanıyor, hâlâ da tanımaya çalışıyorum. Tabii bu, çok büyük bir ustaya, işe yeni başlayanların duyduğu türden bir saygı. Bir sis perdesinin ardındaki, ulaşılmaya çalışılan kişilikten ve hele de bir zamanlar aramızdaki ülkelerarası uzaklığın neden olduğu, size ait mitostan haber alma merakı... Ben sizin resminizi uzun yıllar, hatta Akademi öğrencisiyken bile görmemiştim; sizin o zamanlar Türkiye'yle ilişkileriniz kısıtlıydı.**

Mesafeliydi.

✤ **Evet ve yanılmıyorsam, Türkiye'de resimlerinizin uzun yıllar sonra tekrar ortaya çıkışı, Galeri Bir'deki sergiyle olmuştu. Mefkure Şerbetçi'nin galerisinde, 1970'ler... Bizde çok büyük bir ilgi uyandırmıştı. Benim için işin bir başka yönü daha vardı: Siz Türk resminin desenci olarak büyük bir ustasıydınız ve bu, desenci olmaya çalışan biri olarak benim için daha da özel bir anlam taşıyordu. Önce size bu sohbetten beklentilerimi söylemek istiyorum. Bunlardan biri, iki sanatçının iç bahçelerde, yani resmin iç bahçelerinde, siz de arzu ederseniz, birlikte dolaşması.**
Sevinçle. Bende, tıpkı ağabeyim Arif Dino'da olduğu gibi, yaş kavramı yok. Yani genç kuşak dediğim insan, yaşlı kuşaktan ayrı bir kategori değil. Gençliğimde, neredeyse çocukluğumda tanıdığım bir sürü insan vardır ki yanlarında dolaşmama daima tahammül etmişlerdir. Mesela Neyzen Tevfik. Onun yaşam temposuna zaman zaman uydum; beni yadırgamıyordu. Bir piç kurusu dolaşıyordu etrafında ama o benimsemişti. Ben de onu.

✤ **Kaç yaşındaydınız?**
19, hatta 18.

✤ **Neyzen kaç yaşındaydı?**
50 ya da daha fazla. Ömür boyu arkadaş olduğum biri daha vardı: İstinyeli, Hattat Nuri Hoca. Mevlevi ve iyi bir hattat aynı zamanda. Onunla müthiş arkadaştık. Benim yaşım belki o sıralar 17, bilemedin 18'di ama sürdü. Siz de benden çok daha gençsiniz; ama sizi daha iyi tanımaya başladığım o sıralar, yani Paris'te, sizi ayrı bir kuşaktan görmek istemedim. Ümit ederim ki siz de beni görmediniz.

✤ **Hayır. Zaten sizin özellikle üzerinde durduğunuz nokta, aklın yaşı. Aklın yaşı ve aklın yaşının buluşturduğu noktalar: Akıl yaşı, davranış yaşı veya tat yaşları...**
Evet, bir tür dünyayı algılama yakınlıkları. Bunlar yaşla ilgili değil; daha ziyade doğuştan gelen birtakım duyguların benzerliği.

✤ **Kan uyuşmazlığı veya aynı kandan diye tanımlamalar vardır; yaşta da böyle bir şey olmalı. Belki aynı andan demek doğru olur; çünkü anlarda buluşmak ve bu anların sürmesi çok önemli.**
Yalnız o anların var olabilmesi için birtakım varların var olabilmesi şart. Bence, çizgi sorunu ilk başta geliyor. Sizi tanıdığım andan itibaren gördüm ki çizgi bakımından benzerlik değil ama yakınlık var aramızda. Çizgi diye bir problem var benim içimde oldum olası. Niçin var; çünkü ailemizde iki kardeşim, hatta üç kardeşim de çizgi çizmesini harika beceriyordu. Evimizde, daha biz 3-5 yaşlarında-

ken bile karikatüristlerin kitapları vardı; yani çocuk kitapları değil, olgun kitaplar. Dolayısıyla çizgi etrafında müthiş bir kültür birikimine kavuştum. Ailevi bir şans diyelim. Arif Dino kadar, çizgi bakımından namuslu birini tanımıyorum; çünkü çizginin de namusu olabiliyor. Bir namuslu çizgi var, bir namussuz çizgi; çizgide yalan söylememek önemli. Yalan söylememek, dışa saygı bir anlamda, yani görünen şeye saygı; ama ondan da daha önemlisi içe saygı, içten duyulan nesneye, heyecana, kızgınlığa vs saygı. O çizgi, sismograf gibi bir şey, tamamen iç ve dış zelzeleleri kâğıda veya tuale dökebilen bir araç. Üstelik de müthiş bir cambazlık. Sizin çizgilerde o cambazlık sürekli göze çarpıyor. Sizin resminize baktığım vakit bir düştü düşecek duygusu var... ve düşmüyorsunuz. Zaten çizgili bir resme başlarken bilirsiniz, daha ilk anlarda bile, boya meselesi ayrıca konuşulacak bir konu; aşağı yukarı işin mayonezinin tutup tutmayacağı belli olur. Garip bir duygu ama çok önemli bir şey; çünkü Türk resmini ele alacak olursak, çizgi bakımından bir sürü sorun ortaya çıkıyor. Neden? Çünkü galiba Selçuklu devrinde çok ilginç çizgiler vardı. Bunu nereden tahmin etmek mümkün; o gördüğümüz şaheser, heykel şeklinde yükselen cephelerin arkasında, daha doğrusu önünde büyük bir ressam var her seferinde. Yani taş ustasının eseri değil. Desensiz, onların ortaya çıkmasının ihtimali yok. Ne yazık ki felaketler ve savaşlar o desenleri yok etmiş. Ama bir zamanlar o desenler vardı. Daha sonra Acem kültürüyle ilişkiler ağır basmaya başladı, bilhassa saraylarda. Selçuklu sarayına da girmişti ama daha çok Osmanlı sarayındaydı galiba; fakat bir adam vardı, tahmin ediyorum ona karşı aynı duyguları besliyoruz, o da Siyahkalem. Siyahkalem olayı tartışılmış, yeterli kadar konuşulmuş, hele hele ressamlar arasında...

✣ **Sanırım, herkes kendince fikir üretmiştir hakkında. Çok âşıkları vardır; ben de kendimi onlardan biri görüyorum. Sanatçı olarak bana son derece ilham verdi.**

Ama hoş olan şu: Belki Siyahkalem'i tanımamış olsaydık bile, yine de aşağı yukarı o yöne doğru çekilecektik...

✣ **O muhakkak. Aslında insan içindeki mevcut sevgilerden birine yöneliyor.**

Mesela kendimden birkaç örnek vereyim. İlk yaptığım çizgiler arasında esrarkeşlerim vardı. Onlarda da garip bir şekilde çizgide bir, Siyahkalem demeyeyim ama çünkü o çok iddialı bir sözcük olur, devinim vardı. Arkasından parmak resimleri karıştı. Orada da bir kıvranma vardı.

✤ **Kaligrafiyle hiç ilgilendiniz mi, yani hat ile?**
Hattat Nuri Hoca'nın etkisiyle oldu ama klasik anlamda değildi. Bir de Karahisari olayı var. Soyut bir olay; çünkü harflerin dış dünyaya benzer bir yanı, doğrudan doğruya dış dünyayla bir ilişkisi yok. Ancak orada belirli bazı ritimlerin yaşantımızdaki renklerini bulabiliyoruz. Soyut bir dil. Karahisari'ye vurulmamak mümkün değildi. Bütün bu büyük ustalara baka baka yetiştik diyebilirim. Bir ölçüde de tabii Bizans sanatında çok ilerleme kaydedildi; ama Bizans sanatında çizgi var olmakla birlikte ağır basan başka etkenler de bulunuyor. Gelgelelim minyatürde de çizgi var ama dural ve bu, arzulanan bir durallık. Resme bir obje, bir eşya olarak bakmak gerek; bir film nasıl seyrediliyorsa, minyatüre de öyle bakmak şart. Bir renk cümbüşü, müthiş bir istif ustalığı ama bir obje, bir eşya... Eşya olmayan resim türü ise Siyahkalem'den.

✤ **Bu noktada araya girmek istiyorum. Biz burada galiba biraz Osmanlı ve İran minyatüründen bahsediyoruz. Oysa Hint-Moğol minyatüründe daha farklı yaşam işaretleri var. Bu sanatla ilgili çok önemli bir sergiyi Metropolitan'da gördüm. Orada, minyatürde yapısal manada büyük değişimler olmuş. Bizde statik tavır çok daha baskın. Siz ne dersiniz?**
Bir kere hep görmezlikten geldiğimiz bir usta daha var, o da Behzat. Behzat muazzam biri. İran minyatüründe o kadar değişik türler var ki, natüralist, natüralist olmayan; kısacası devre devre değişen bir sanat. Biz o taraflarını almamışız.

✤ **Biz bazı şeyleri atladık mı? Bu tutucu bir tavır mı yoksa kapalı bir kültürün beslenememesi mi? Çünkü İran Osmanlı gibi kapalı bir kültür değil. Müthiş bir kültürel havadarlık söz konusu. Hint-Moğol minyatüründe ise Budizm ve Brahmanizm'den yayılan felsefi atmosfer, minyatüre ayrı bir gerçeklik duygusu katıyor.**
1935-36 yıllarında, Leningrad'da, Hermitage Müzesi'nde Orta Asya resmi üzerine muazzam bir sergi açılmıştı. Bir daha açılmadı. Ümit ediyorum ki Hermitage bodrumlarında o parçalar saklı duruyordur. Duvar parçaları, freskler...

✤ **Uygur?**
Evet, orada belli ki sadece Çin medeniyeti yok. İpek Yolu'nun takip ettiği güzergâh üzerinde Türk resminin müthiş bir hazırlığı var ve o hazırlık Siyahkalem ile sonuçlanıyor veya en önemli ürünlerinden birini vermiş oluyor; ama sil baştan o dünyayı tanımamız lazım. Henüz tanımış değiliz. Hatta dünyanın da pek az tanıdığı bir âlem.

✤ **Ben bu tür bir seyahati Özbekistan'a yaptım ve bu söylediklerinizle paralel şeyler gördüm. Bizim bütün bu Orta Asya kültürü içinde Türk kültürünün izlerini yeniden gözden geçirmemiz gerekir diye düşünüyorum.**

Malraux'nun ünlü bir deyişi vardır. Aynı adlı bir kitabı da var: "Düşsel Müze." Düşsel müzemizde müthiş eksiklikler var. Onları tamamlamak lazım. Bu bir çalışma sorunu.

✤ **Bazı şeylerin atlandığı görülüyor. Bu kapalı dünya bize birçok şeye mal olmuş. Politik inançlarımızın içinde doğru bilgilenmemekten kaynaklanan bazı yanlışları ben şahsen kendimde de görüyorum.**

Politik bir olay vardı gençliğimizde, o da Turancılıktı. Turancılık yüzünden bazı şeyleri yeteri kadar görmüyorduk.

✤ **Veya arkamızı dönüyorduk. Ama onlar da bilmiyorlardı; Turancılar biliyor muydu? Şu anda dahi bildiklerini ben zannetmiyorum.**

Nâzım Hikmet bütün o ülkelerde dolaştığı vakit, insanlar onu kendilerinden biri olarak görüyorlardı. Şairleri, yazarları Paris'e geldikleri vakit bizi arıyorlardı. Neden? Türkçe konuşmak için.

✤ **Bu, politik bir tavır mıydı?**

Hayır. Derinlemesine kültürel bir bağlantı. Cengiz Aytmatov ile rahatlıkla Rusça konuşabilirdim; ama inadına tek Rusça kelime kullanmaksızın, çat pat da olsa Türkçe konuşurduk karşılıklı. Bunu yüzeysel bir şekilde değil de derinlemesine ele almak lazım. Orta Asya sanatını sil baştan kavramak şart.

✤ **Özbekistan'a yaptığım bu son gezide, Kiva'da Selçuklu sanatının çok önemli örneklerini ve müthiş işaretlerini görme fırsatım oldu. Daha kapsamlı bir araştırmada daha iyi ortaya çıkacak olan bu işaretler çok önemli. Batılı düşünce sistemiyle ürün verebilmek için aceleci davranmak zorunda kaldık. Bazı şeylere çok az dokunduk, çok az bilgilendik. Şimdilerde galiba geri dönüp tekrar o işaretlerin peşine takılmak lazım.**

Selçuklu sanatı bile henüz kavranmış değil tarafımızdan. Hatta o kadar tutturmuştum ki bu Selçuklu sanatını 40'lı yıllarda, Melih Cevdet Anday'ın, benimle bu konuda alay eden, gayet hoş bir şiiri vardır.

✤ **Aklınızda mı?**

Maalesef; ama şıp diye buluruz. Yalnız biz değiliz farkına varan Selçuklu sanatının öneminin. Çok değerli insanlar var. Mesela bir tanesi, Rönesans sanatının bir numaralı uzmanı Berenson. Floransa'da

yaşardı; referans kitaplarında ne dediyse o doğrudur. Derek isminde genç bir fotoğrafçıya yazdığı bir mektubu vardır. O mektupta, "Selçuklu sanatı bugüne dek anlaşılmış bir sanat değildir. Ne Ermeni ne İran sanatı mimari bakımdan bu kerteye varmıştır" der ve bu düşüncesini çok ilginç sözlerle açıklar. Berenson gibi çok önemli bir Rönesans sanatı uzmanının Selçuklu sanatına karşı saygısı, benim için çok önemli bir belirti. Türk minyatüründe ilk devinim... Tabii Siyahkalem'den söz etmiyorum; çünkü o bir çeşit büyük, harika, arkası gelmemiş bir kaza. Bugüne kadar yahut ancak bizler tarafından belki bir ölçüde kavranmış bir kaza. Levni'de biraz kıpırdama başlıyor. Yani rakkaseler, oynayan kızlar biraz kıpırdar ya... Sonra yine durgunluk. Ve öyle de devam ediyor. Şeker Ahmet Paşa'da hareket var mı? Yok galiba. Mesela "Manevrada Askerler" kıpırdamazlar, kale gibi dururlar, aslan gibi.

✤ **Onun üzerine çok ciddi yaklaşımlar var; mesela John Berger'ın bir hayranlığı söz konusu. Neyse... Sizinle birlikteyken hep çok genç yaşların tadını, heyecanını aldım. Burada büyük bir yaramazlık söz konusu. Sizin zannediyorum, tabii şu anda başka biçimlerde yapıyor olabilirsiniz ama, önemli bir yaramazlık döneminiz olmuş galiba. Mesela şu esrarkeş resimleri... Pekâlâ, şimdi, orada siz o meseleye biraz yaklaşmış mıydınız?**

Yaklaşmak biraz zayıf bir kelime. Yaklaşmak şöyle dursun, beni tam anlamıyla benimsemişlerdi. Mesela Leylekli Tekke, Kedili Tekke; bunlar esrarkeş tekkeleri. Yani ayaküstü çifte kâğıt cinsinden değil, ciddi bir töre, bir gelenek, bir şiir, bir musiki, hatta bir tat alma, lezzet olarak. Çok uzun bir hikâye. Bu tekke faslı, 1930'lu yıllar, kabataslak.

✤ **30'lu yıllara kadar var mı tekkeler?**

Çok daha sonra da devam etti, canım. Bu sefer de sürgün faslı başladı, yıllar sonra, yani 1941 senesinde. Beni Mecitözü'ne sürdüler. Mecitözü'ne varmak için Çorum'dan geçmek lazım. Kelepçeler, jandarmalar falan filan, her şey tastamam. Mizansenler gayet uygun. Beni önce vilayet hapishanesine teslim ettiler. Vali Bey'in oturduğu makamın alt katında çok güzel bir hapishane vardı. Aynı kızı seven katil iki kardeşin arkadaşlığıyla birkaç saat geçirdikten sonra dediler ki Vali Bey sizi çağırıyor. Yukarıya çıktım. Bir de ne göreyim, Bedri Rahmi! Tesadüf işte. Hani geziler tertip ediyor, Halk Partisi adına. Velhasıl Vali Bey'i de tanıyormuşum meğer; çünkü İstanbul Polis Müdürü olduğu sıralarda beni sorguya çekmişti bir gün. Bizim *Ses* dergisinde Nâzım'ın bir şiirini yayımlamıştık; ama imzasız. Ne olur

ne olmaz diye şiiri benim yazdığımı yaymıştım etrafa. İnanmadılar tabii benim böyle bir şey yazabileceğime. Neyse lafı uzatmayayım. Gayet kibar bir polis müdürü ve valiydi. Velhasıl dedi ki: "Ah geçmiş olsun Abidin Bey. Sizi aşağıda bırakmak doğru olmaz. Karakola göndereceğim, orada size gereken ilgiyi gösterirler." Gittik karakola. Karakolda birdenbire bir nefer boynuma sarıldı. "Ağbi" dedi, "hoş geldin, sefa geldin." Yahu nereden tanışıyoruz, dedim. "Tekkeden" dedi. Aynı anda birtakım Çingeneler benim istikamete doğru sürülüyordu. Ama Çingene dediğim vakit atlar, eşekler, kızlar falan filan... Karakolun avlusunda harika bir gece geçirdim (gülüşmeler). Zaten ressamların geçirdikleri günlerin sanatlarına yansıyacağı kuşkusuz. Ama mesela Morandi'yi düşünelim. Sanki ömrü boyunca yalnızca şişe resimleri yapmış bir adam. Fakat bu, biraz yüzeysel bir izlenim; çünkü öncelikle, dikkatli bakınca o şişelerin birbirinden bir hayli farklı olduğunu görüyoruz; ikinci olarak, Morandi ne zaman bu şişeleri yaptı, Faşizmin alıp yürüdüğü, kıyametleri kopardığı yıllarda. Yani şişe yapmak suretiyle Mussolini'ye diyordu ki: "Sen ne yaparsan yap, ben şişelerimi yaparım." O, bir direniş türü. Ama kimisinde de yaşadığı bazı olaylar yansıyor resimlerine. Goya diyelim. Uzun süre saray ressamı falan gibi görünürken, sonra, daha yaşlandığı sıralarda sağırlaşıyor ve hayatına birtakım dramlar karışıyor. Tam o sırada da Fransa, daha doğrusu Napolyon'un orduları İspanya'yı tarumar ediyor. Bunun üzerine bir direnme hareketi başlıyor ve böylece harp felaketleri o sırada birdenbire patlak veriyor resimlerinde. Aynı zamanda bir de iç dramı var. Kadın, sevgi, aşk konusunda. Üstelik de sağır. Yani demek oluyor ki bazı hallerde ressamın yaşadığı somut olaylar şu veya bu şekilde patlak veriyor resimlerinde. Bu arada bir sürü şey de dolaylı olarak ortaya çıkabiliyor. Mesela bir ara II. Dünya Savaşı'na ait resimler çizdim. Büyük boy resimler. Maalesef onlardan bir tane kalmadı elimde. Neyse, Prag şehrinde, galiba 1966 yılında bu tür resimlerin sergisini açtım. Gayet nazik bir Türk müsteşarı da sergiye geldi ve resimlere baktı. "Affedersiniz" dedi, "II. Dünya Savaşı'na katıldınız mı?" Biraz hınzırca bir soruydu; çünkü pekâlâ biliyordu ki sürgündüm, katılmama imkân yoktu. Dedim ki, sanat tarihinde birçok ressamı İsa'nın çarmıha gerilişini çizmiştir; ama hiçbir tanesi o anda orada bulunmamıştır. Güldü ve ne demek istediğimi çok iyi anladı. Yani ressamın kafasındaki yaşantıyla düşsel yaşantı bazen birbirine uyuyor, bazen de kopuyor. Ama, resim mantığı galiba başka bir mantık. Ve deney de başka bir deney; hayat da başka bir hayat.

✤ **Siz edebiyatın çok içinde bir ressamsınız diyebilirim. Türkiye'den ayrılmadan önce de çevrenizde yazar dostlarınız vardı. Özellikle Nâzım Hikmet'le çok yakın dosttunuz. Sayın Güzin Dino'nun edebiyat uğraşı, hayatının edebiyat ve dille ilgili yanı ve sizin özellikle çok güzel bir yazma üslubunuzun oluşu, edebiyata ressam olarak büyük katkınızı kaçınılmaz kılıyor. Birçok metni resimlediniz de. Türk edebiyatçılarının resim bilgisi hakkında benim bazı şüphelerim var. Bu ilginin genellikle ressamların edebiyat bilgileri ve edebiyata olan ilgileri kadar yoğun olmadığı ve hakikaten resmi yanlış anladıkları kanısındayım. Siz ne dersiniz?**
Korkarım ki haklısınız. Ama şimdi baştan başlayalım isterseniz. Çok genç yaşta Babıâli'de çalışmaya başladım. 30'lu yıllarda; yani o sıralarda çıkan *Yarın* gazetesinde karikatürist olarak hayatımı kazanıyordum. O yıllarda, sabah akşam gördüğüm birtakım insanlar vardı ve gene bende o yaş duygusu olmadığı için, benden çok daha yaşlı bu insanlarla, müthiş arkadaşlıklar kurdum. Bunlardan bir tanesi Necip Fazıl, bir tanesi Peyami Safa vs. Aşağı yukarı bir antoloji dolusu insanla ahbaptım. Neden kabul etmişlerdi beni aralarına? Bir kere karikatür çizdiğim için; karikatürün özel bir gücü var Türkiye'de. Cemal Nadir ahbabımızdı. Arif'in de, benim de. Cemal Nadir büyük bir güç. Fevkalade bir çizgici. Ayrıca Türkiye'nin sayılı karikatüristlerinden bir tanesi de. Cemal'den sonra Sedat Nuri'dir. Sedat Nuri bizim çok yakın akrabamız. Çok sevdiğim ve galiba beni seven bir insandı, Sedat Nuri. Yani görüyorsunuz ya, döne dolaşa yine çizgiye geliyoruz; o çizgi bir anahtar benim için ve ilk fasılda dediğim gibi Necip Fazıl'dan Hamdi'ye kadar ve çok daha yaşlı insanların, Abdülhak Hamit mesela, nedense çevresinde dolaştığım oluyordu. O yıllarda Nâzım ayrı bir yer almıştı hayatımda; çünkü ilk resimlediğim şiir kitabı Nâzım'ın kitabı olmuştur: "Sesini Kaybeden Şehir." Edebiyatla ilgili yaklaşımlar benim için Rusya'da doğdu. O yıllarda belki en büyük Sovyet yazarı, İsaak Babel'di. Onunla arkadaş oldum. Odesa'da, meşhur Mardavanka Mahallesi'nde başka yazarlarla arkadaşlıklarım da oldu. Rusya'dan döndükten sonra, önce Paris faslı yaşandı, 1938'de. Belki de tesadüf eseri, en çok sevgi duyduğum ve bana karşı çok hoş davranan insan Tristan Tzara olmuştur. Herkesin bildiği gibi Dadaizmin babası. Ve biraz o yıllarda tarikat gibi bir şeyler vardı. Yani sürrealistlerle ahbap olursan başkalarıyla ahbap olamazsın gibi bir hava esmekteydi. Dada biraz ayrıydı. Dada'ya arkadaş olarak yakındım. Breton'la arkadaşlık ettim; resimlerimi de beğenir gibi olmuştu. Fakat, "Sen sürrealist değilsin, değil mi?" dedi. Evet, değilim, dedim; çünkü bilinçaltıyla bilinçüs-

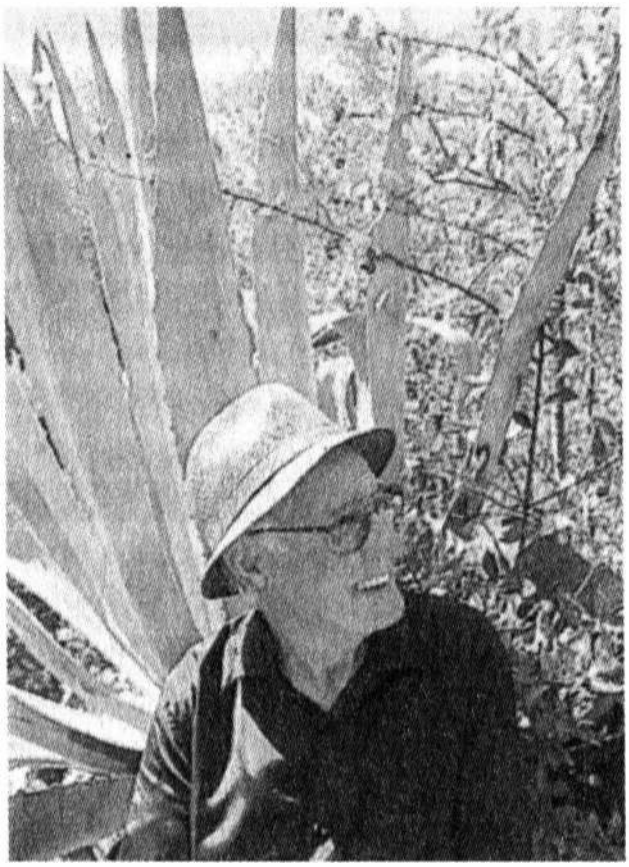
tüne inanmıyorum; hepsi bir, dedim. Biraz kavga eder gibi olduk bu konuda. Böylece sürrealistlerle fazla bir yakınlığım olmadı. Fakat daha sonraları, Aragon ile arkadaşlığım oldu. Bütün bu insanlar resimden anlıyor muydu? Necip Fazıl, Peyami Safa, hatta belki biraz Nâzım, resmi seviyordu ama anlamıyorlardı. Neden anlamıyorlardı; çünkü bir Necip Fazıl veya bir Peyami Safa'nın resim kültürü edinmesine olanak yoktu. İstanbul şehrinde resim diye bir olay yoktu. Vardı tabii değerli insanlar. Mesela Nazmi Ziya. Harika bir ressamdı. Ama onları kendilerine çekecek yeterli güçleri yoktu.

✤ **Acaba bu, o dönemde edebiyatın resimden çok daha ileride olmasından mı kaynaklanıyordu?**
Doğru.

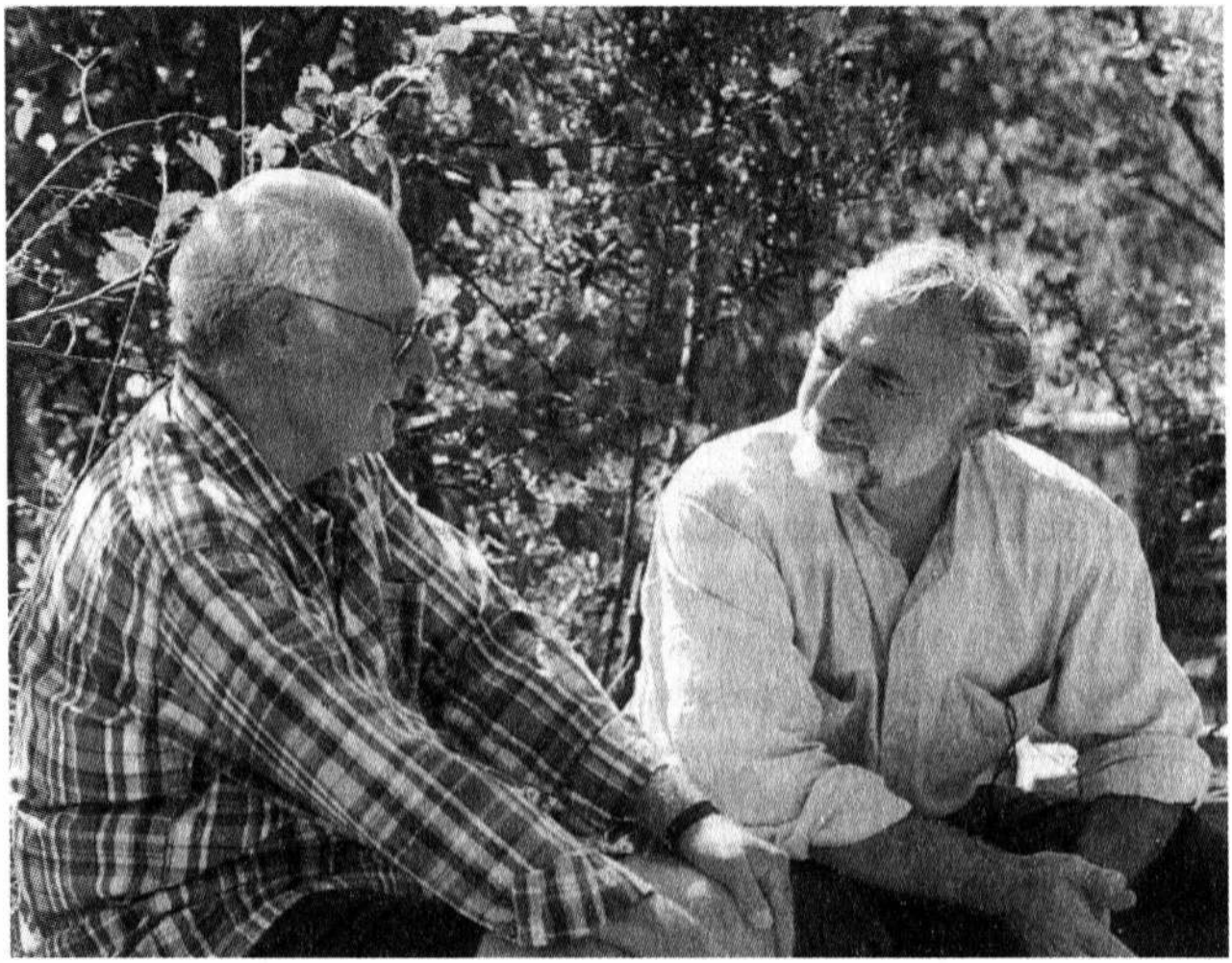
✤ **Ama bugünden söz edecek olursak, zannediyorum resim, edebiyatın biraz daha önünde...**
Önünde demeyelim de, hiç olmazsa kendine buyruk çok önemli atılımlar yapıyor resim. Şiirde de bir duraklama belki var ama, Orhan Pamuk'tan Latife Tekin'e kadar, edebiyatta birtakım yeni atılımlar da yok değil. Belki biz biraz daha kalabalık olarak bu işi yapıyoruz. Yani, bunu söylerken biraz yüzeysel konuşuyorum; sizin resimlerinizi de yeteri kadar tanıyorum diyemem ama o çok zevkli kitabınız, resimleri toparlayan kitabınız masamın üstünde daima.

✤ **Sağ olun.**
Türk resminde içten içe müthiş bir kaynama var. Niçin var? Dünya olayları da ister istemez, bilerek veya bilmeyerek, bilinçli veya bilinçsiz, bizi yeni birtakım davranışlara doğru sürüklüyor. Galiba ikinci bir ortaçağ yaşamaya başladık. Ortaçağ zannedildiği gibi sadece karanlık değil. Yeni oluşumların zamanı; birtakım dünyalar yıkılır gibi oluyor. Varolan veya var olmayan dünyalar yıkılıyor üstelik. Mesela komünizm yıkıldı denildiği vakit, sanki varmış da yıkılmış gibi bir düşünce ortaya çıkıyor. Halbuki, yoktu ki yıkılsın; bir hayalet yıkıldı. Birtakım denemeler tarih boyunca aynı kaderi yaşadı. Bir Fransız Devrimi topu topu 10 yıl sürdü. Paris Komünü birkaç ay sürdü. Bu deneme 70 yıl sürdü veya daha fazla. Çok ilginç. Ama aynı zamanda da insanoğlu başka şeyler de yapmadı değil. Mesela uzaya gitti, Ay'a ayak bastı. Bunlar insanlık tarihi bakımından müthiş yenilikler. Şimdi ressamlar acaba bu ikinci ortaçağın içinde birtakım çıkış yolları mı arıyorlar? Belki de ışık tutuyorlar bazı istikametlere doğru. Ben öyle hissediyorum. Belki yanılıyorum ama özellikle sizin yanınızdaki ya da daha genç insanların önünde müthiş bir fırsat var. Belki asıl müthiş ve harika sanat şimdi ortaya çıkıyor.

Adnan Varınca

Örgü sökme olayı vardır ya, ben de tabiatı aynen öyle söküyor, dağıtıyorum. Benim hacim anlayışım desen yaparken de gayet yumuşaktır. Bu adamın formu yok gibi düşünülür ama öyle değil.

✤ **Resimlerinizin son derece sakin, son derece kendine özgü, her türlü gösterişten uzak bir yanı var. Adeta sadece kendiniz için yapılmış izlenimi veriyorlar; ama buna rağmen son derece etkileyiciler. Seçtiğiniz doğa, meyveler, sebzeler... Sadece bunların bile çok önemli bir resimsel macerası olduğu kanısındayım ve yıllardır resminizin, bir ressam olarak hayranıyım. Sizinle ortak bir yanımız daha var; ben de bir parça Saint-Joseph'liyim. İkimiz de Saint Joseph'te pek fazla barınamamış olanlardanız. Galiba Saint Joseph tarihinde iki tane ressam var; biri siz, biri ben. Sonra siz Galatasaray'a gitmiş, oranın ticaret bölümünü bitirmişsiniz. Peki resme girişiniz nasıl oldu?**

12 yaşında, sınıfta çizdiğimiz desenleri hatırlıyorum, zambak desenlerini... Güzel çiçeklerin çizilmiş matbu desenlerinden beyaz resim kâğıdına kopyalarını yapardık. Sınıfta her dersten kuvvetli bir arkadaş vardı İzzet diye, sonra Paris'te mühendislik tahsil etti. Ben onun resmini beğenmezdim, kuru gelirdi.

✤ **Halbuki ikinizinki de kopyaydı.**
Evet ama ben yazı kopya eder gibi değil, hissettiklerimi, bendeki o tabiat sevgisini aktarıyordum kâğıda. Bu duygu hâlâ vardır bende. O yıllarda kimse fark etmedi bunu; ama anne tarafımdan gelme bir resim yeteneğim vardı.

✤ **Müzik yeteneğiniz de var. Ablanız Bedia Kösemihal keman çalıyor.**
Doğru. Paris'te de kulağımı doldurdum ayrıca. Beethoven hayranı oldum orada. France Culture Radyosu dinlerdim günde 8 saat. Caz çok severdim ve sabahlara kadar caz dinlerdim. Hâlâ da severim.

✤ **Kimleri severdiniz cazda?**
Duke Ellington... Armstrong'un öyle bir müzisyenliği var ki, insan Beethoven'dan sonra da dinler onu. Sonra Georges Brassens'i, Jacques Brel'i tanıdım Paris'te ve diğer başka şarkıcıları da.

✤ **Siz Fransız "chanson"undan yana çok zengin bir dönemde oradaydınız. 50'li yıllar...**
Tabii. Brassens'i dinleyince rahatlar, o gün bir plağını dinlemezsem yaşadığımı hissedemezdim; tıpkı resim yapar gibi... Sesi o kadar canayakın ki... Onu dinleyip de tiryakisi olmayan *yok*.

✤ **Fransa'da sizin döneminizde en hâkim resim tarzı hangisiydi?**
Ben gittiğimde abstre başlamıştı, hatta sonlarıydı. Selim Turan yapıyordu.

✤ **Sizin abstre döneminiz oldu mu?**
Olmadı. Bir-iki yıl, tabiatı abstreleştirme arzusuna kapıldım. Olmuyordu. Konuyu yok edemiyordum.

✤ **Siz objeye bağlı birisiniz.**
Evet. Örgü sökme olayı vardır ya, ben de tabiatı aynen öyle söküyor, dağıtıyorum. Benim hacim anlayışım desen yaparken de gayet yumuşaktır. Bu adamın formu yok gibi düşünülür ama öyle değil.

✤ **Sizde kontur meselesi de yok.**
Öyle kuru desen yok; ama hacimle ilgili problemim var. Hacmini çözemezsem rahat etmem.

✤ **Burada biraz daha "pur" renk endişesiyle hareket ettiğiniz ortaya çıkıyor, değil mi?**

Evet; ama yine de hacim önemli. Bir formun her tarafını dolaşmadan, tanımadan onu, rahat edemiyorum ben. Yumuşak bir hacim anlayışım var, deseni az; icabında bir noktayı bile koyuyorum koca fırçayla, çiziyorum da. Ama çizgiyi sevmiyorum. Bölge bölge çalışıyorum. Mesela peyzajda önce göğü yapıyorum. Gerçek hayatta nasılsa öyle.

✤ **Hepsini bir arada düşünmüyor musunuz?**

Başlangıçta konuyu seçerken kompozisyonu düşünüyorum ama peyzaj yapmayınca resmin yarısı bitiyor. Bir kere çarşıdan alırken seçiyorum; ama yapılmış bir buketse mesela, ona hiç dokunmuyorum, Çingenelerin zevkine saygım var. Mesela ilkokul talebelerine buketler yaptı bir çiçekçi, Çingene değil, öyle güzeldiler ki onların içinden de seçtim konuyu. Zaten değiştirmeye kalkarsam halt etmiş olurum.

✤ **Sizin gidip gidip, vitrinde meyve seyrettiğinizi söylerler. Sanırım, bir keresinde bir manavı kızdırmışsınız.**

Kızarlar, hepsi kızar. Yemek alışverişi için gittiğimde herkes gibi alıyorum da, resim için gittiğimde önce uzakta durup bakıyorum, "Buyrun" diyor, gitmiyorum; alıştılar artık. Marketler çok daha rahat çünkü orada kimse karışmıyor. Bir gün konum bitti, canım da sıkılıyor, yorgunum da galiba, gittim Çingenelere baktım, 5 dakika, 10 dakika dolaştım aralarında; bir tane var buketler yapar, yine ondan alacağım, öteki "Buyur abi, gül verelim" diyor, "şundan verelim, bundan verelim" diyor, aldırmıyorum; derken Çingene'nin biri dedi ki: "Abi, sen eğer alacağın karıyı da böyle seçersen işimiz var." Neyse sonunda bir buket seçtim de, "Şükür" deyip rahatladı. Öteki oradan sesleniyor: "Proje çıkarıyor" diye (gülüşmeler). İnsanlar ben resim yaparken de gelirler; kimi bakmadan geçer, kimi ilgilenir. Bu arada meraklılar da var. Mesela harika sörf yapan bir çocuk tanıyorum, Nişantaşı'nda konfeksiyon mağazası var; işte bu çocuk, doğada resim yaparken geldi, "Bu" dedi, "muhteşem bir resim, ayrıca bu burnun bende hatırası da var. Birden çıkan rüzgâr nedeniyle bacaklarım parçalanmıştı acemilik dönemimde. Çok isterim bu resminizi satın almayı." Serginin adresini vermiştim ona. İnsanlar resim görgüsü olmasa da alıyorlar resminizi. O can tarafı var ya, bir de milli renkler. Herkesin gördüğü bir renk var. En çok sevilen tarafım da galiba o. Nereyi yapıyorsam oranın renkleri var resimlerimde.

✤ **Ülkeye has bir renginiz olduğuna inanıyor musunuz?**

Tabii; renk, iklime göre bile değişiyor. Mesela bizde sıcaktır renkler. Paris çok güzeldir ama gridir. Karadeniz acı yeşildir; iki tabiatı alın, yan yana koyun, farklıdır. Burası güneş memleketi.

✤ **Resimlerinizde meyveler söz konusu olduğu zaman bunların hepsi belli bir form içinde çözülmüş. Bu bir anlamda sizin çok iyi bildiğiniz bir şey ve siz bunu her seferinde aynı heyecanla yapıyorsunuz. Bunu nasıl başarıyorsunuz?**
Sanatta tekrar olsa bir daha yapılmaz. İnsanın kendisi de değişiyor. Sevgi söz konusu olduğunda, aynı şeyi başka türlü de sevebilir insan. Aslında bıkkınlık gelmiyor; çünkü bir sefer çiçek yapıyorum, öteki sefer meyve. O arada ötekini özlüyorum.

✤ **İnsanla ilgili resminiz fazla yok, değil mi?**
Yok; ama insan yüzüne önem veriyorum. "Portre yapamam"ı kabul etmem ben. Her ressam az çok portre yapmıştır; bence bir ressam portre yapamıyorsa noksan sayılır. Mesela L'Utrillo var, büyük ressam; güzel resimleri var ama portre yapamıyor. O müstesna...

✤ **Benim için portrenin peyzajdan uzak bir yanı yok.**
Yok; ama bir plastik tarafı var. Plastik terbiyesi ya da vizyonu olmayan bir adam peyzajda biraz kaynar; bu zaafı gözükmez ama bir figürde, bilhassa insan yüzünde o terbiyesi, görgüsü olmazsa, bir de tabii şahsi görüşü olacak, sırıtır. Büyük bir imtihandır o. Sonra insan yüzünün mukaddes bir yanı da var. Allah'ın en mükemmel eseri. Ben hayvan seviyorum ama, insan tabii çok daha güzel. İnsan insanı yüz olarak seviyor. Âşık olanlar yüzden başlıyor âşık olmaya. Yaşlandıkça ifadeler derinleşiyor. Seneler yüzde iz bırakıyor ama çocuk yüzü de bence çok güzel. Resme çok yatkın. Bir yaş var ki buluğdan evvel, çok daha güzel. Erkeğin de kızın da bu yaşlarda ayrı bir güzelliği oluyor.

✤ **Cezanne mesela peyzaj kadar insan yüzünü de çok seviyor.**
Chopin'in portresini 70 defa yapmış. Ressamın gözü mü doğrudur, ayna mı dersek, bence ressamın gözü doğrudur. Bir portre yaptı mı akıldan yaptığı halde karakteri olduğu gibi verir. O insandır o, uydurma değil. Rembrandt mesela ekspresyonu çok iyi verir; hem realist adam hem kuru değil.

✤ **Ressam olmadan önce, yedek subaylığınız sırasında resme ihtiyaç duyduğunuz bir döneminiz var, değil mi?**
Muntazam hayattan sıkılmıştım; çocukluktan kalma desen yapma alışkanlığıma yeniden döndüm. Portreler çizmeye başladım. Diyarbakır'da bir yıl köy enstitüsünde hocalık yaptığım sırada çok çizdim. O dönemden kalma bir tepe resmi Orhan Peker'de şimdi.

Kendi portremi de yapmıştım ama en çok babamın portresinde başarılı olmuştum.

✤ **Dört yıllık bir Akademi eğitiminiz var.**
Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencisiydim.

✤ **Levy'nin de olduğu dönem, değil mi?**
Hepsini dolaştım ben. Levy'nin atölyesi yoktu ama geliyor, görüyordu. Yaptığınız resme dokunmazdı.

✤ **Paris'e Akademi'yi bitirir bitirmez mi gittiniz?**
Akademi'den sonra 8 yıl hocalığım var; bir yıl Anadolu'da, 7 yıl Silivri'de. İlk sergimi Silivri'de hocayken açtım, İstanbul Fransız Konsolosluğu'nda.

✤ **Paris'te kaç yıl kaldınız?**
Önce 6 yıl kaldım. Türkiye'ye döndüm, *2* yıl sonra tekrar gittim ve 10 yıl daha kaldım. Toplam 16 yıl.

✤ **Paris'te hiç resim satabildiniz mi?**
Hayır, hiç satamadım. Biraz da tembellik ediyordum. Evden uzaklaşınca...

✤ **Yani Paris hayatı mı yaşıyordunuz?**
Çok dolaşırdım; hemen hemen her sokağında yürüdüm. Sergiler gezdim; müze sevmezdim. Rönesans'ı pek sevmiyorum. Art Modern'e girerdim. Seine Nehri kıyısında dolaşırdım. İnsan müşterek şeyler görüyor, etkileniyor. Karlı bir havada Cezanne'ın ağacını gördüm. Koca bir ağaç, Cezanne'ın ilk devrelerinden kalma... Mavi gök, kırmızı bir ağaç. Çarpıldım, baktım, baktım; sonra gidip içtim tabii. "Allah" dedirten şeyler bunlar; tabiatta da var tabii. Kandinsky'ye hiç yakın değilim mesela. Klee'yi hiç saymıyorum. Miro da bir şey demiyor bana. Ama Giacometti'nin bir boyası, bir deseni, bir Morandi mesela, kesin bir şey söylüyor.

✤ **Morandi de çok "intime" bir ressam. Kendi mekânının dışına çıkmayan, belli objelerle uğraşan...**
Aynı şeylerden o kadar değişik şeyler yapmış ki...

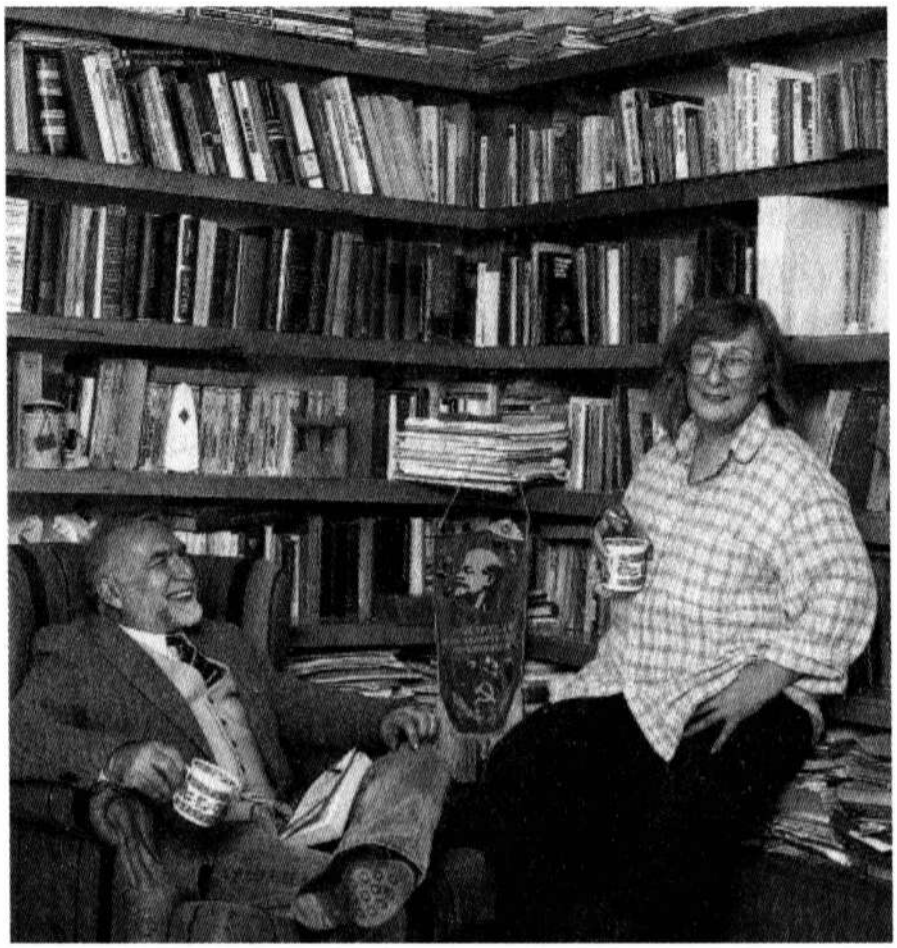
✤ **Siz de öylesiniz. Tabii konuyu önemli kılan, resim. Bununla uğraşan ressam bence bir parça evliya sayılır. Ayrıca ben resminizde, sizin söylediğiniz kadar objeye bağlılık görmüyorum. Temelde bağlısınız. Organize ederken veya analiz ederken ya da yaşarken çok bağlı olabilirsiniz; ama resmi yaptığınız süre içinde son derece hürsünüz.**

Nişancı gibi, bir ok attım vurdum diyorum tamamladığımda.

Alev Alatlı

Dalay Lama bile bugün kendi işine bakamaz hale geldi. Keşişlere yer kalmadı dünyada. Saklanacak yer yok. Mağaraya girsen bile, bilmem ne kanaldan bir kadın gelip burnuna mikrofonu uzatıyor, "Sen niye mağaradasın?" diye. Mahremiyeti kalmadı dünyanın. Mahremiyet kalmayınca muhalefet de kalmaz.

✤ **Söze yeni kitabınla başlayalım:** *Kadere Karşı Koy A.Ş.* **Neden kader? Genelgeçer kader kavramına nasıl dikkat çekmek istiyorsun?**
Ortaya koymak istediğim düşünce şu: İnsanlar çoğu zaman arzu ettiklerini, kader diye geçiştirebiliyor, tam bir hoşgörü göstermiyorlar. Daha doğrusu tam hoşgörü göstermenin bir yolu olarak anlıyorlar. Ben bu kavram üzerine düşünülsün istedim.

✤ **İslam'da bir kader kavramı var; bunun tarifi ne sence?**
İslam'daki kaderi tümevarım şeklinde almak lazım. Tümevarımdan kastım; kurallarını kendimizin koymadığı, keşfedemediğimiz bir kainatta, doğum ve ölüm kendi dışımızda cereyan eden bir fiziki süreçtir. Nihai kader; bu dünya üzerinde yaşıyor olmamız. Ama bunun bir başka tarafı var; o da doğumla ölüm arasındaki zamanın

nasıl şekillendirildiği. Bana sorarsanız bunu şekillendirmek insanı keyiflendiriyor derim. Dikkat çekmeye çalıştığım şu: İnsan kendisinin hem nesnesi hem öznesi oluyor. Bunu anlatmak istedim kitapta. Yıkandım der gibi bir şey; kendi kendini yıkıyorsun. Eylem koyuyorsun ortaya. Eylemi tabii ki sen gerçekleştiriyorsun ama, o eylem tekrar senin üstüne gelen, seni şekillendiren bir eylem oluyor. Sonra buna kader deyip, bir tür pasivize olma yoluna girebiliyorsun.

✤ **Peki, kader bir anlamda kişinin iradesinin hükmedemediği alan olarak görülebilir mi?**
Görülebilir tabii.

✤ **İslam'da külli irade ve cüz'i irade diye bir şey var.**
Külli iradenin olmadığını söylemek mümkün değil. En azından kısım kısım kontrol edilemediği sürece... Bu, külli irade. Cüz'i irade ise içine düşülen gezegen şekli, oluşumu, havasının terkibi vs.

✤ **Veya bizim dışımızdaki, elimizde olmayan zamanlama. Tesadüfler de buna giriyor mu? Mesela buna da kader diyoruz. Kaderin bir tecellisi.**
Ben öyle bakmıyorum; yeryüzüne atıldığı andan itibaren insanoğlunun cüz'i kaderinden bahsetmek mümkün. Yani manipüle ediyor olan biteni. İnsandan insana akış kontrol edilemez bir şey olmamalı. Bosna'da görüyorsun, çok iyi bildiğin gibi, "Kör kurşun geldi, vurdu; kaderi" deniyor. Oysa o, kör kurşun ya da kader değil; ben ona kader demek istemiyorum.

✤ **Demek istiyorsun ki, bu durum yola çıkışından itibaren, senin seçimine dahil. Sen Bosna'ya gitmeseydin, o kör kurşun gelip seni bulmayacaktı.**
Dahası da var. Sen, zaten benim. O kurşunu atan da ben olabilirdim.

✤ **Ama o, kader oluyor sonuçta. O elimdeymiş gibi gözükeni benim yapmamam. Benim dışımda olanların iradelerinin de oluşturduğu trafikte bir kesişme.**
Ben buna yabancılaşma diyorum. Yani kurşunu önüne almama özgürlüğü vardır insanın. Bu özgürlük kullanılmıyorsa şayet, söz konusu olan zaten yabancılaşmadır. Dolayısıyla yabancılaşmanın sonuçlarının kader diyerek kestirip atılması, anlaşılır gibi değil. Ben yürürken kurşun sana değdi veya sen tabancayı dakikalarca elinde tuttun ve kurşunu sıktın. Benim kaderimdi kurşun sıkmak gibi absürd bir şey diyemezsin, böyle bir şey yok!

✤ **Peki, şunu diyebilir miyiz: Giden kurşuna sen çarptın? Adamın belli bir hedefi var, bir yere ateş ediyor. Sen de oraya, ona doğru**

gittiğin için, Bosna'ya gittiğin için kurşunu yersin. O sokaklar bilindiği için oraya doğru gittin ve zaten gitmekte olan bir kurşuna çarptın. Böyle diyebilir miyiz?
Bu bir meteor falan değil. Birinin diğer bir insana sıktığı, insan yapımı bir kurşun. İnsanlar kendi kaderlerini kendileri yapıyorlar.

✤ **Yani kurşun sana gelmedi, sen kurşuna gittin.**
Ama kurşunu sıkan da sensin; çünkü insanoğlundan bahsediyoruz. Ben veya sen...

✤ **Kitapta başlangıcından itibaren en çarpıcı nokta, kader ve kadere karşı koymada birleşen birtakım kişiler. Bir şirket kuruyorlar ve kaderin yolunu değiştirmeye kalkıyorlar. Bu mümkün mü?**
Evet, mümkün!

✤ **Bu, bizimki gibi bir toplumda nasıl bir tepkiyle karşılanır? Şu anda bir kesim insan, "Bu mümkün" diyecek. Kaderin tarifini yaparken, bizim tarafımızdan inşa edilen kısmını kabul edip, bir anlamda insanın kendi kişilik gücüyle ilgili bir diskurumuz da var, değil mi?**
Üretkenliğiyle, gücüyle, disipliniyle...

✤ **Öbür yandan kaderin bir adı da felek. Felek diye de biri var mı aslında? İslam toplumunda halkın şahıslaştırmak istediği, şeytani bir kişi imajına bürünmüş cilveli felek, acaba nasıl oluşturulmuş? Felekle kader arasında bir yakınlık var mı?**
Allah'ın malum isimleri arasında Rahman da vardır. Cabbar da, Rahim de, Kahhar da... Fakat Türk İslam anlayışının Arabistan anlayışından çok farklı olduğu iddiasındayım. Türk İslam anlayışı Allah'ın şedit isimlerini içine sindirememiştir. Bir türlü yakıştıramaz. Böyle olunca sevgiyle yanaşılır, korkuyla değil. Kahırları ne yapacağız? Cebri ne yapacağız? Bence bunları da kafamızın bir yerinde tutmalıyız; felek gibi, zalim felek gibi! Ama zalim Allah diyerek çocuk büyütülmez. Allah affeder, korur, rahmandır, rahimdir vs. Allah'ın sıfatları bunlar. Türk toplumunun Allah'a verdiği olumlu sıfatlar.

✤ **Bir laf var: "Zalim felek kimine kavun yedirir, kimine kelek." İşte bu, kader. Bunun Tanrı'nın adaletiyle bir ilgisi var mı?**
Tanrı'nın tarifine bakar.

✤ **"Allah'ın dediği olur" deniyor.**
Bu sadece İslam'ın değil, tektanrılı bütün dinlerin en derin düşünülmesi gereken ve en zor açıklanan yanı. Binlerce yıllık bir bilinmezlik.

✤ **Teslimiyet ve teslim olmak diye de bir şey var. Bizim düşüncemiz ve inancımızda teslimiyet esastır. Senin kitabın bu teslimiyete karşı bir hareket sayılır mı?**

Bence değil; çünkü insan eninde sonunda zaten teslim oluyor. Beethoven da yumruğunu sıkıp ölmüştür. Teslim olmayacak da ne yapacak? Yani eninde sonunda teslimiyet var. Hatta bu teslimiyet üzerine konuşmak bile bana abes geliyor. Neyin nereden geldiğinin çok iyi ortaya konması gerektiğini düşünüyorum. Kader denilen bir şey var ki, bu aslında insanın kendi fiilinden oluşur; insan derken beşer anlamında kullanıyorum, tek bir insan değil. Beşerin kendi faaliyetlerinden ortaya çıkan bir durum var. Dünyayı getirdiğimiz hal gibi, deldiğimiz ozon tabakası gibi, kirlettiğimiz akarsular gibi, insanların yarısının açlık çekmesi gibi. Bunlar kader değildi, biz yaptık. Bunlar insanın kendini uyutmak, hoş görmek, yüreğini ferahlatmak için uydurduğu şeyler. 50 yaşına gelmiş kadın, kocasıyla arasında bir şeyler olmuş, kadın oturup ya büsbütün kendini mutsuzluğa mahkûm edecek ya da bitip gidecek. Ve hakikaten bir şirket kurdum...

✤ **Kadın örgütlenmesi mi?**

Hayır, tabii ki değil!

✤ **Örgütün içinde erkekler de var.**

Gayet tabii. Hiçbir şekilde tek başına kadın örgütlenmesi olmaz. Kaldı ki kitabımdaki Ferhat'a katılırım açıkçası. Kadından kadına gidebilecek yardımın iletişim biçimleri vardır. Bir nokta gelir ki o, erkeğin sınırıdır.

✤ **Ben şimdi başka bir noktaya atlayacağım. Babasız çocuk yetiştirmek gibi bir düşünce var. İki kadın çocuk sahibi olmak istiyor beraber. Bu ancak yapay döllenmeyle mümkün. Bu düşünce bir erkek dölünün ya da varlığının reddi mi?**

Bu çok tuhaf bir aldatmaca; sperme ihtiyacın olduğu andan itibaren zaten erkeğe de ihtiyacın var. İster yapay olsun ister doğal. Sadece araçları değiştiriyorsun.

✤ **Evet ama istemiyorsun. Erkek cinsini istemiyorsun. Böyle bir şey olamaz mı?**

Tabii ki olamaz. Çocuğu iki kadın da yetiştiriyor olsa mutlak surette baba figürü var bir yerde. İnsan kocasını, babasını kaybeder ve iki kız kardeş pekâlâ birinden birini evde yetiştirir. Tek bir oğlan çocuğunun dört-beş hanımla birlikte yaşadığı evler bilirim. Ama bu, bir erkek figürünün yadsındığını veya o evden dışarıda tutulabildiğini göstermez.

✤ **Kitapta günümüzün olaylarının perde arkası, çokbilinmeyenli ilişkiler ve bazıları son derece doğru, rakamlar, tarihler, kişiler, zamanlar söz konusu. Bu da kitabı tabii çok farklı bir noktaya getiriyor. Diğer kitaplarında da bu var. *Yaseminler Tüter mi Hâlâ*'nın büyük bir kısmı arşivlere dayalı. Konunun geçtiği ortam ve zaman hakkında derin perspektifler çizmeyi tercih ediyorsun. Bu, kuru bir anlatım tehlikesini beraberinde getirmiyor mu?**

Sanmıyorum; çünkü benimki bilinçli bir seçim. Ben yaşadığım dönemi psikanaliz etmek istiyorum. Benim meselem bu. Kendimi psikanalist olarak görmek taraftarıyım. Psikanalize girdiğiniz zaman çocukluğu görmeden yapamazsınız, görmek zorundasınız. Yapısalcı hareket edemezsiniz. Yani bir adamın cinayet işlediği noktadan başlayamazsın. Eğer psikanaliz edeceksen geriye gitmen gerekiyor. Geriye gitmeye kalktığın anda belgeler, tarih, oluşum, geçmiş koymak durumundasın ki olayı tanımlayıp, yorumlayabilesin. Ben hiçbir ideolojinin Türkiye'deki yazarı değilim. İdeolojilere delil bulmak için yazı yazmıyorum. Ben insanların kafalarının içine girmeye, onları anlamaya çalışıyorum. Bir insan ülkücü ise niye ülkücü olmuş? Nasıl ülkücü olunur? Bir insan nasıl faşist olur? Bunları merak ediyorum. Nasıl sadist olunur? Ya da bunların tam zıddını ele alalım. Türkiye toplumunda böyle baktığınız zaman geriye gitmek kaçınılmaz. Bir de tabii, bunun yapılması gereken bir şey olduğuna inanıyorum. Türkiye toplumunda sanatçı doküman bırakmalı diye düşünüyorum edebiyatta. Kendimi hep saklıyorum kitaplarımda. Kendim hemen hemen hiç yokum; kendi tercihlerimi saklamaya çalışıyorum. Şöyle de bir gerekçem var: Bir toplumu anlamak için tarih yetmez. Mutlak surette edebiyata ihtiyaç vardır. 19. yüzyıl Rusya'sına bakalım. Eğer Dostoyevsky, Tolstoy olmasaydı, mümkün değil, o tarihi anlayamazdık, Edebiyat bunu anlatır insana diye bakıyorum. Aynı şekilde 19. yüzyıl Osmanlı'sının içinden çıkamamamızın çok önemli sebeplerinden biri romanın olmamasıdır. Bir Düyun-u Umumiye felaketinde insanlar neler hissetti bilmiyoruz. Kıyafeti değiştiğinde, şapka taktığında neler hissetti? Yapmak istediğim şu: 2000'li yıllara girerken hiç değilse 70-94 döneminde Türkiye insanları hangi telden çalıyordu ve neden? Tam bir psikanaliz girişimi bu aslında. Anlamak ve insanlara birbirini anlatmak; korkuları aralamak istiyorum insanlar arasında. Dostoyevsky de bunu yaptı. Ama Dostoyevsky "beyaz pardösülü adam" dediği zaman yaşadığı dönemde insanlar biliyordu onun İgor oldu-

ğunu, Moskova'nın bir tarafında oturan. Ama zaman geçti; şimdi tabii ki biz onu bir karakter zannediyoruz. Benim kitaplarımdaki insanlar da bir karakter. Adlı adınca söylediğim insanları karakterler olarak gördüğüm için isim veriyorum. 20 sene sonra bunların bir kısmı kaybolup gidecek, o zaman o isimler belli bir şahsa yönelik olmaktan çıkıp isim olacaklar. Bunların arasından 20 yıl sonra benim kitaplarımla birlikte hâlâ ismi anılanlar varsa, tarihe mal olmuş insanlardır onlar. O zaman daha da iyi. 21 sene, 30 sene, 50 sene sonrasının okuru, "Bunu kastediyor" diyecek ve çok çok daha iyi olacak diye düşünüyorum. Bir ikinci meselem daha var benim: Türkiye, ressam olduğun için bunu çok iyi anlayacağını zannediyorum, yürümeden uçmaya kalktı. Edebiyatta ve resimde de bu böyle gibi geliyor bana. Yani biz emeklemeden uçmaya kalktık.

✣ **Bu dönemin başlangıç noktası ne?**
1900'ler diye düşünüyorum. Yani karakalem resmetmekten aciz biri kübist oldu. Neden?

✣ **Ama bu 1900'de olmadı. Minyatür ve süsleme sanatımız var. Bunların her ikisi de stilize ve ikisinde de biçimler sadeleştirilmiş ve hatta hallerinin çok ötesinde. Demek ki zaten bir hâkimiyet, nesnenin formunun ötesine geçmiş bir sanat düşüncesi var. 1900'ler başında resimle ilgili bir parantez açmak istiyorum: Tekrar geri dönüp, bir biçim oluşturmanın analizini yapma meselesine başladık ki bence bu doğru. Ben resim sanatının veya edebiyatın bir yanlışı olarak görmüyorum bunu. O güne kadar yapılmamış olan buydu.**
Tamam. Katılıyorum. Ama sanırım, aynı şeyi söylüyoruz üç aşağı beş yukarı. Benim tarzımın bundan 50 sene evvel olması gerektiğini düşünüyorum. Çok geç kalmış bir tarz. Hâlâ çok mazlum bir tarafımız var. Amoral yarım zekânın at koşturduğu bir döneme girdi dünya. Dindar insanlar, yani dinlere daha bir vakıf olan insanlar, bunu şeytanın çağı diye de yorumluyorlar. Düşünmek lazım üzerinde. Amoral zekâ o kadar rağbet görüyor ki kendi organizasyonlarını kurmaya ve bu organizasyonlar sorgulanmaz hale gelmeye başladı. Muhalefetimizi de öldürdü. Muhalefetimizin ölmesi sadece Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından ötürü değil; moral muhalefet ortadan kalktı. Herkes sarışın oldu. Erkekler utanmasalar ağda yaptıracaklar. Gözlerin üzerinde olmadık lenslerle geziliyor. Eğer haber doğruysa Japonya'da beyaz ırk moda diye sperm ithalatından bahsediliyor. Estetikte muhalefet yok. Edebiyatta yok. Nereye gidecek bu işin sonu? Bu işin sonu sistematikleşmiş bir dünyaya gide-

cek. Türkiye olarak da biz bu parçanın içine bir an evvel kendimizi atmaya çalışıyoruz. Atmazsak zaten intihar edeceğiz. Ve ben bunun çok acıklı olduğunu düşünüyorum. Muhalefet nereden gelir bilmiyorum. Muhalefet sadece kendi içine kapanarak gelir belki, hayatı sadeleştirerek ya da... Dalay Lama bile bugün kendi işine bakamaz hale geldi. Keşişlere yer kalmadı dünyada. Saklanacak yer yok. Mağaraya girsen bile, bilmem ne kanaldan bir kadın gelip burnuna mikrofonu uzatıyor, "Sen niye mağaradasın?" diye. Mahremiyeti kalmadı dünyanın. Mahremiyet kalmayınca muhalefet de kalmaz. Türkiye için geçmiş olsun diye düşünüyorum; ama Türkiye derken günlük kaderi unutmamış toplumlara geçmiş olsun diyorum. Çünkü bunlar unutulmak zorunda bırakılıyorlar hızla. Sadece biz bu durumda değiliz.

✣ **Gözükmeyen birçok hareketin yaşandığı bir ülke burası. Şu anda ortamı müsait bulan birtakım güçler, kendini göstermenin sinyallerini veriyor. Mesela tarikatlar... Tarikatların tercihleri şu karışık politik ortamda önemli rol oynayacak deniliyor. Şimdi bu tarikatlar veya Türkiye'deki bu dindar kesim acaba senin söylediğin bu kapanma, bu kendi içine dönme kararını bu yüzden mi alıyor dersin?**

Kendi içlerine döndüklerini kim söylüyor?

✣ **Hayır, kendi içine dönmüş görünebiliyorlar.**

Bence dönmüyorlar. Bu kadar çok medyatik tarikat ortada dolaşmazdı öyle olsaydı.

✣ **Tarikatları medyatik...**

Aczimendiler'in kılığından Cemil İpekçi gibi birisi pekâlâ bir defile çıkarabilir. Eğer dediğin olsaydı zaten biz bunları görmezdik.

✣ **Şu ana kadar gözükmüyorlardı. İsmini duyduğum birçok tarikat, bunların müritleri, toplantıları, hangi partilere yemek verdikleri çıkıyor ortaya.**

Onun için geçmiş olsun.

✣ **Fethullah Gülen Hoca birdenbire çok görünür oldu, değil mi?**

Evet; niye? Tabii onu bilemiyorum. Onu bilebilmek için politikayı daha iyi takip etmek lazım doğrusu. Sistemi yenilir yutulur hale getirmeye çalışan din adamları her zaman çıkmıştır. Amerikan başkanlarını destekleyen az papaz görmedik.

✣ **Din ve politika birbirinden ne kadar ayrı olabiliyor?**

Acaba örgütle din aynı kazanda kaynayan iki kavram mı? Nasıl oluyor örgütlü din? Örgütlü din olduğu zaman politika kaçınılmazdır.

Politika kaçınılmazsa şayet ulufeden nasıl kurtulacaksınız? Nereye kadar amoral zekâyı hoş göreceksiniz? İkisinin yan yana gideceğine katiyen ihtimal vermiyorum; çünkü nefes alırken taviz vermek zorundasın. Sayın Erbakan Hocam ikide bir ABD'yi ziyaret ediyor. Sayısı kaçtır oradaki tarikatların. Bunca yıldır Amerika'da neyin muhalefetini becerebildiler.

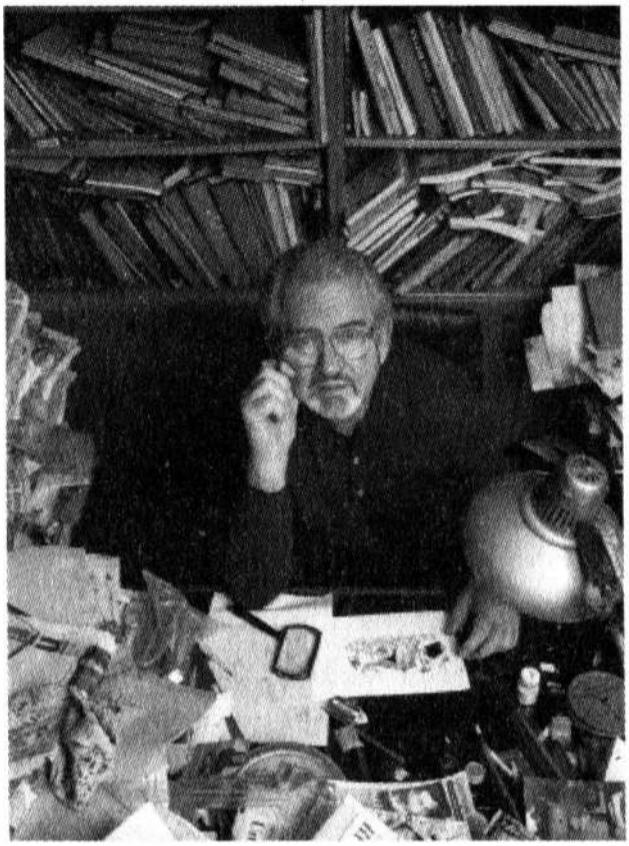
✤ **Hiçbir şeyin.**
Sadece bireyler vardır.

✤ **Galiba bu ortamda en temiz kalan, yine sanat oluyor.**
Vallahi, bu kitabın bir yerinde ben onu söyledim. Sanatkârlar günümüzün din âlimleridir diye. Müderrislerin işlevini görmeye adaylar. Sanat Allahtan örgütlü olamıyor. Çok bireysel bir iş.

✤ **Sanat çok su kaldıran bir nesne.**
Kuşkusuz; ama ibadetle Allah inancı da öyle değil mi? Su kaldırmaz mı?

✤ **Düşünsel olarak dünya nasıl bir noktada?**
Dünya insanoğlunun düşünce biçimini dikte eder halde. Bilginin sistematikleştirilmesi, duygunun sistematikleştirilmesi. Tıpkı televizyonda, gülmen gereken yeri sana hatırlatmak, seni dürtmek için yerleştirilen ses efektleri gibi. Buradan muhalefet çıkmaz.

Ali Ulvi

Bana göre resim çizmek, doğanın kanunlarına göre değil, sanatın kanunlarına göre çizmek demek. Yani her çizilen çizgi, resmin başka bir köşesindeki lekeyle ilintili olarak belirli bir kurguya ulaşmalı; yani deformasyon denilen olay.

✤ **Meslekte çizer olarak önümde giden birkaç kişi vardı. Özendiğim kişiliklerden son bir tanesi olarak, hayatımın delikanlılık döneminde zaman zaman rastlaşmamızdan bu yana, çok sevgili bir ilişkimiz oldu. O nedenle bir şey sorarak başlamak bana çok zor geliyor; çünkü artık soracak daha fazla bir şeyim yok. Siz ne arzularsanız onu anlatacaksınız.**

Meslekte 50 yılı geride bıraktık. Ankara'da Onur Gecesi yapıldı. Fakat isterdim ki, mesleğimin 5. ya da 10. yılında da böyle bir ilgiyle çevreleneyim... Çok hoşuma giderdi. Sanki hayatın sonuna gelindi de onun için böyle konuşmalar yapılıyormuş gibi bir hisse kapılıyorum. Kendi kendime sorduğum soru şu benim: Başlangıçta düşündüğüm şeyleri elde ettim mi acaba? Daha karikatürcülük mesleğine girmeden evvel, kendime bir gelecek çizdim. Cemal Nadir'i tanı-

mıştım vaktiyle. O, hayatımın neredeyse erişilmez bir ustasıydı. Bir gün Cemal Nadir gibi, günlük bir gazetede karikatür çizmeyi hayal ederdim. Cemal Nadir öldü, aradan zaman geçti ve ben kendi kafamda hep *Cumhuriyet*'e geçmeyi tasarladım. Bir de okumaya çok meraklı bir insanım. Değişik konularda okurum ve beni forme eden de bu oldu diyebilirim. İlgi alanıma her şey girer. Moleküler biyolojiye de, atom fiziğine de, fotoğrafçılığa da meraklıyım. İlgimi çekmeyen bir konu pek yok. Hayatımı bu işlere adadığımı düşünüyorum. Birincisi okumak. İnsanın kafasının gelişmesine çok yardım ediyor. İkincisi çizmek. Üçüncüsü de hayatını yaşamak, en geniş anlamıyla. Benim hayatım bu üçlü arasında geçti. En çok rolü hangisi aldı diye düşünürsek, okumak derim. Doğrudan doğruya hayatı yaşarken de bir şey öğreniyorsun, çizerken de... Hiçbir zaman servetin peşinde koşmadım. Hiç! Bir yazar, "Eğer zengin olmak istiyorsanız, olursunuz" diyor. Ama sahiden istiyorsanız...

✣ **Çizmek sizinle benim aramdaki en büyük müşterek. Bir de yaşamak. Nasıl bir tarif verirsiniz çizmek için?**
Ben kendime göre söyleyeceğim; yani bu genel bir kural değil. Benim için, çizmek denildiği zaman anlayış şu: Doğadaki birtakım şeyleri, ağaç, insan, kuş, otomobil, bina olabilir bu, aynen resimleştirmek; ama bana göre resim çizmek değildir bu. Resim denildiği zaman ben, doğadaki bir şeyi aynen kâğıda veya tuale aksettirmeyi anlamıyorum. Bana göre resim çizmek, doğanın kanunlarına göre değil, sanatın kanunlarına göre çizmek demek. Yani her çizilen çizgi, resmin başka bir köşesindeki lekeyle ilintili olarak belirli bir kurguya ulaşmalı; yani deformasyon denilen olay. Mesela ilk klasik resimden modern resme geçerken, en ucunda El Greco var; onda deformasyonu görüyoruz. Ben o deformasyonu şuna bağlıyorum: O kompozisyonu sağlayabilmek için yapıyor. Modigliani'nın kadının boynunu uzatması da aynı endişeyle oluyor.

✣ **Orada anlatım da önemli bir nokta, değil mi? İfade meselesi. Siz de bir ifadecisiniz; özellikle yaptığınız iş...**
Ama ben çok değil, az deforme ediyorum.

✣ **Evet; ama ifade amaçlı bir çizginiz var.**
Doğru.

✣ **İfade amaçlı çizginin beslendiği kaynak derken, ben en fazla resim yönüyle ilgili olduğunuzu biliyorum. Sizin karikatür serüveninizin, son derece saygı duyduğunuz resim kanalından geldiğini de. Temelde sizin amacınız ressam olmaktı. Bir çizerin**

yapısı, ressamın yapısından farklıdır. Sizin aslında yapınız çizer; bu bir gerçek. Ben sizin onu dürten noktaları çıkarmanızı istiyorum. Mesela ben ne çizmek isterim? Gördüğüm bütün biçimleri beğendiğim için onları tekrarlamak, onların üstünden gitmek isterim. Bir insanın beğendiği bir başı okşaması gibi...

Ama sen çizdiğini degiştirdiğine göre, beğenmiyorsun aslında (gülüşmeler). Onları, beğeneceğin hale getiriyorsun. Sen sanatın kanunlarına göre çiziyorsun, doğanın kanunlarına göre değil.

✣ **Tabii, aslında sanatın kanunları da, doğanın kanunlarıyla aynı ağırlıkta. Bir de üçüncü hal var ki, o da ne doğanın ne sanatın kanunlarına bağlı kalarak çizmek. Bunları da reddederek çizmek.**

Bienaldeki gibi. O ayrı bir nokta.

✣ **Onlar, çizgi olarak bize çok fazla ipucu vermiyor; bir ressamın elinden çıkan şeyle sonuca varmak istemiyorlar. Yaşayan, varolan her şey konunun içinde, tüm varlıklar, haller... Ben bu kadar açık bir alanı tercih ediyorum aslında. Yalnız, her şeyin ötesinde bununla yüzleşecek şey, zekâ tabii.**

Sanat kabul ediyor musun onu?

✣ **Kabul ediyorum.**

O zaman, sanat ne diye düşünmek lazım. Yani Picasso'nun yaptığı resimle 5. sınıf bir ressamın yaptığı resmin farkı ne? Nedir sanatı sanat yapan ve yücelten? O ismi unutulmaz kılan... Bir sanat yapıtı kendi ana unsurlarının kompozisyonuna dayanıyor. Nedir o? Birincisi, resim ise renklerin, çizgilerin, lekelerin bir kurgusu; heykel ise hacimlerin kurgusu gibi. İkincisi, sanat yapıtının tek oluşu; üçüncüsü, yeni oluşu, yani alışılmış renk ve biçimlerden, daha evvel denenmiş bir renk armonisi varsa ondan uzaklaşması, yeni bir renk armonisi getirmesi. Kendi ana unsurları arasında bir kurgu yok ise eğer, o zaman sanat dışı olarak bakacağız buna. Sanat dışı olması da o kadar ters bir şey değil. Mesela eski resimde bir altın üçgen kuralı vardı. Empresyonistler bunu yıktı; ama yıkarken başka birtakım kurallar getirdiler. Renkte mesela Gensbourg'a kadar, maviyle yeşil anlaşmaz kuralı vardı. Gensbourg bunu yıktı; ama yerine yeni bir kural koydu. Bir sanat yapıtı kendisinden evvelki kuralları tabii ki tanır. Yeniliğe açık olmalıdır sanat; ama bunu sanatın prensiplerine, yani kendi ana unsurlarının kurgusuna boş vererek yapması yanlıştır. Öyle de bir şey yapılabilir; mesela Paris'te PontNeuf'ü branda beziyle, halatlarla kaplayan Christo'nun yaptığı

şeyi gördüm. Hoş bir şey diye bakıyorum; ama sanat değil. Sanatın tarifini yaparken, kendi unsurlarının kurgusu dedik, yeni olmalı dedik; bir de kalıcılığı, gelecek kuşaklara kalması. Yani her kuşak, "Bu resim güzel" diyecek; işte bir sanat eseri böyle kalıcı oluyor.

✤ **Şimdi sana bir fener versem, doğduğun günden bugüne kadar geçen o zaman diliminde neleri aydınlatırsın?**

Ben çok fakir bir ailenin çocuğuyum. Üç lira yetim maaşıyla geçiniyoruz, babam ben bir yaşındayken ölmüş, Selimiye'de oturuyoruz. Ev sahibimiz var; onların vaziyeti iyi. Sokağa çıktığımızda veya bir eve gittiğimizde, zengin-fakir farkı, hemen dikkat çekiyor. Onların evindeki halı, duvar saati, her şey fark ettiriyor. Fakat biz çocuklar sokağa çıkıp kendi aramızda oynadığımızda sınıf farkı kalkıyor. Onun için ben o zengin arkadaşlarımla onların evinde değil, sokakta olmayı tercih ederdim; bunu hatırlıyorum. Çocukluğuma ait bir anım daha var. Bu sefer ilkokula gidiyorum. İlkokulda film gösterirlerdi. Kovboy filmi falan... Yağmur sonrası bir gün, bir kovboy çiziyorum ama kovboy 4 adam boyu; kocaman bir kafa, başında şapkası. Arkadaşların hepsi çizerken bana bakıyor. Ben ayrıcalığımı fark edemiyorum; herkes çizebilir gibi geliyor bana. Ne var ki ötekiler bana bakıyor. O sırada yaşlı bir bey, gayet şık giyinmiş, herhalde yaz yağmuru çünkü açık renk giyinmiş, elinde baston, bıyıklı; bugün değerlendirmem gerekse, aristokrat bir hali var derim. "Kim yaptı bunu?" diye sordu. Arkadaşlar beni gösterdiler. "Sen ileride iyi bir karikatürcü olacaksın" dedi. Ben karikatür lafını ondan duydum ilk. Kafama takıldı, sonra öğrendim ne olduğunu. Sonra bir gün hocamız, Fransızca dersindeyiz, kitapta bir profil var, onun yanında gözün, kulağın, ağzın Fransızca karşılıkları yazılı, bunu büyüterek yapmamı istedi. Herkesin defterine baktıktan sonra geldi, "Bunu, sen çiz" dedi. Ben de o büyük resmi çizdim. Arkadaşlarımdan ayrıcalığım ne, o gün anladım. Bu resmi herkes değil, az insan çizebiliyor. Hatırladığım bir diğer olay da şu: Sınıf gazetesi çıkarılıyor. Bizim gazetenin adı *Devrim*. Ötekinin adını unuttum. Mustafa Gökhan diye bir arkadaşımız var, o çıkartıyor. Ben gazetede büyük bir karikatürcü olarak Cemal Nadir hakkında bir yazı yazıyorum. Orta ikideyim o zaman. Her şeyi kendimiz yapıyoruz. Karşı taraf da sırf rekabet olsun diye "En büyük Ramiz" dedi. İki gazeteyi de duvara asıyoruz. Polemik konusu oldu. Niçin Cemal Nadir ya da Ramiz diye. Bu böyle bir-iki hafta sürünce sınıf dedi ki bu böyle gitmez. "Herkes ne düşünüyor bu konuda? Bu işten anlayanlar, kalkın dolaşıp soralım önemli kim varsa dışarıda. Onların

yargısını siz de kabul edeceksiniz ama" dedim. Ve sınıfça isimler tespit ettik. Nasıl ettik? Gazetelerde yazı yazan adamlar var ya, bizim kafamızda en büyük adam onlar. Mesela *Cumhuriyet*'te Peyami Safa, *Akşam* gazetesinde Bayram Nurettin. Biz bunlara teker teker gidiyoruz. En son olarak da Cemal ile Ramiz'e uğrayacağız. Sonunda bunların üçte ikisi Cemal Nadir'i beğendi. Bu arada *Akşam* gazetesinde aradığımız kişiyi bulamadık. Orada bir muhasebeci vardı. "Kimi arıyorsunuz?" dedi. "Bayram Nurettin'i arıyoruz. Röportaj yapıyoruz Ramiz mi, Cemal Nadir mi iyi?" "Ramiz iyi tabii" dedi *Akşam*'ın muhasebecisi. O çok dokundu bana. Üçte iki Cemal Nadir kazandı, bitirdik. Sonra dedik ki bir de Ramiz ile Cemal Nadir'i görelim. Ramiz'i bulamadık, Cemal Nadir'e gittik. Gazeteyi anlattık, ne yaptığımızı falan söyledik. "Kimlere sordunuz? İsimleri görebilir miyim, kim ne cevap vermiş?" dedi. Listeyi verdik, hepsini gördü. O muhasebeciye gelince, "Allah Allah" der gibi başını salladı. Kendisini beğenenlere memnun oluyor, Ramiz diyenleri görünce şaşırıyor falan. Sonra dedi ki: "Nereden karikatür konusuna merak sardınız?" Arkadaşlar dedi ki: "Ali Ulvi karikatür çiziyor." "Görmek isterim" dedi. Yaptım götürdüm. Dedi ki: "*Arkadaş* dergisini bilir misin, Vedat Günyol, Osman Nebioğlu çıkarıyor; orada yardımcı ressama ihtiyaç var. Ufak tefek bütün işleri sen yapacaksın, maaş da ayda 10 lira." Küçümseme, 10 lira çok önemli para o tarihte. Sene 1937 falan.

✤ **Benim doğduğum yıl.**

Evet, sen doğmakla meşgulken (gülüşmeler)... Sana sadece altının o tarihte 30 lira olduğunu söyleyeyim. O nedenle 10 lira, bir çocuk için çok iyi para. O sıralar Kadıköy'de oturuyoruz. Böylece bizim eve bir refah geldi. Sinemaya falan gitmeye başladık. Evimiz birdenbire değişti. Ben ilk başta annemden gizliyordum. Fakat bir gün, halamın evinde oturuyoruz, evin merdivenlerinde de halı var. Gece mum ışığında çizdiklerimi oraya saklıyorum ben. Sabah, *Arkadaş* dergisine götüreceğim. Temizlikte ortaya çıktı. Annem dedi ki: "Sen derslerini çalışmıyorsun bunları çizdiğin için, yırtacağım." "Anne yırtma, onlar dergi için." "Hangi dergi?" "Cemal Nadir çıkarıyor." Kim bu Cemal Nadir, nasıl bir adam, tanıyacağım." Merak ediyor. Aldım annemi, kalktık gittik Cemal Nadir'e. Resimden para mı kazanılır! Katiyen inanmıyor. Hiç ciddiye almıyor annem. "Göreceğim, onlar kimmiş, neymiş?" Neyse kalktık gittik. Taksim, Talimhane ve Eşref Paşa Caddesi. Bizim Selimiye'nin fakir semtinden sonra orası New York gibi... Apartmandan girdik, yukarıya çık-

tık. Cemal Nadir'in hizmetçisi kapıyı açtı. Evde bir refah, belli. Annem oraya girince, "Karikatürden para mı kazanılırmış" lafını bıraktı. Annem, "Ulvi karikatür yapıyor, derslerini çalışmıyor" dedi. Ben anneme 10 lira verecekler diye söyledim ama bana inanmadı. Cemal Ağabey dedi ki: "Biz ayda 10 lira vereceğiz." Annem değişti; "Çalışmasına izin veriyorum" dedi. Böylece benim çalışmam illegalken birden legal oldu. *Arkadaş* dergisine 15-l6 sayı devam ettim ve her ay o 10 lira hayatımızı gerçekten çok değiştirdi. Bir olay daha var; söylemeyi unuttum. Bir çocuk dergisinde yarışmaya katılmış, birincilik almıştım. 1 lira vermişlerdi. 1 lira büyük ikramiye. O paranın 4 kuruşuyla eve ekmek aldım. Götürdüm anneme. Annem, "Oğlum inşallah okursun, adam olursun da ekmeğini yerim" diyor ya, ben o ekmeği bu ekmek zannediyorum. Şimdi insan bunlara bakıyor. Tabii hepsine bakacak olsak elimizdeki fenerin pili biter. Sonra liseyi bitirdim, Darülbedai'ye gittim, bitirmeden ayrıldım. Ahmet Muhip Dranas'ın yazı işleri müdürü olduğu iki dergi vardı; birisi *Türk Kadını*, diğeri de çocuk dergisi. *Türk Kadını*'na kapak, çocuk dergisine de hikâye, masal resimleri falan yapıyordum. Askerliğimi tamamladıktan sonra Avni İnsel'in çıkardığı *Kahkaha* dergisi, sonra Ramiz'in çıkardığı mizah dergisi var; onlara karikatürler çizdim. 1950 yılında ise *Cumhuriyet*'e geçtim. O günden bu yana hep *Cumhuriyet*'teyim. Bir ara, kısa bir süre Amerikan *New York Times*'a desenler, karikatürler yaptım. 1957-59 seneleriydi. Amerikan dergilerine, mesela *Saturday Evening Post, Look, Atlanta Constitution* gibi dergilere kapak ve karikatürler yapıyordum. Türkiye'de karikatür başına 3 lira, Amerika'da ise 80 dolar alıyordum. Hatta 125 dolar. Türkiye'ye döndüğümde tekrar *Cumhuriyet*'te başladım. Bu arada başka gazetelerden de teklif aldım ama *Cumhuriyet*'ten ayrılmak bana sudan çıkıp başka bir denizde yüzmek gibi geldi. *Cumhuriyet*'le çok iyi anlaştık çünkü. Nadir Nadi'nin yönetimindeki bir gazetede çalışmanın keyfini anlatamam. Bir de en son *Milliyet*'ten teklif aldım, Uğur Mumcu'yla beraber. *Cumhuriyet*'in yeniden çıkması söz konusu olmasaydı *Milliyet*'e geçerdim. İlhan Selçuk gazeteyi yeniden çıkarma kararı alınca, *Cumhuriyet*'te kaldım. *Cumhuriyet*'in insani koşulları vardır; ondan ayrılmak istemedim.

✤ **Politik görüşünle ilgili de bir yanı vardır, öyle değil mi?**

Nadir Nadi son derece demokrasiden yana bir insan. Fikir özgürlüğünü gazetecilikte uygular. Nadir Nadi'yle bir kere ters düştüm ben. Bir de Yaşar Kemal. 27 Mayıs'tan sonra 212 Sayılı bir yasa getirilmişti ve çalışanlara olağanüstü haklar tanıyordu. Patronlar arası

toplantı oluyor ve bizim bu haklarımızı elimizden alacaklar. Bütün gazetelerin patronları toplantı yapıyor emekçilere karşı. Bu hak, emekçilere verilmesin diye. Bunu görünce, bir karikatür yaptım, gazetenin patronuna, yani Nadir Nadi'ye hücum ediyor. Dediler ki: "Patronun aleyhine bu; giremez!" Bu karikatür girmezse, o zaman ben de çalışmıyorum, dedim. Bir tek Nadir Nadi'nin o toleransına güveniyorum; çünkü öyle bir insan kendisi. O zaman ben bunu Nadir Bey'e soracağım, dedim. Karikatürde, cambaz ipi var ya, işte o ipin üzerinde bir basın emekçisi, yani biz. Patron bizim omzumuza binmiş, bizim elimizde de sopa var dengeyi sağlamak için. Sopanın üzerinde ise "işçi hakları" yazıyor. Patron diyor ki: "Atın ulan o sopayı. Onu atarsanız siz de düşeceksiniz." Bunları Cevat Fehmi Başkut telefonda Nadir Nadi'ye anlatıyor. Ben de kapıdan dinliyorum. Zile bastı, odacı geldi. Uzaklaştım hemen oradan. Biraz sonra odacı geldi, "Sizi çağırıyorlar" dedi. Yaşar Kemal'i de çağırıyorlar. Nadir Nadi bana, "Karikatürün giriyor", Yaşar'a da, "Senin de yazın giriyor" dedi. Nadir Bey izin verdi. Basın tarihinde bunun başka bir örneği yoktur. Hâlâ saklarım o gazeteyi. *Cumhuriyet* bir haber ve fikir katarıdır. Atatürk ile inkılaplarını içine alan ana prensip dışında her fikir bu katarda yer alır. Bütün yazarlarımız düşüncelerini olduğu gibi belirtmekte tamamen serbesttir.

✤ **Cemal Nadir büyük usta; onu biraz anlatman lazım.**

Cemal Nadir beni karşısında gördü, karikatüre hevesli genç bir adam, yaptığı işler yayımlanır diye düşündü. Bir de bana, ismini vermeyeceğim, "İyi bir karikatürcü var, ondan daha iyi yapıyorsunuz" dedi. Halbuki ben o karikatürcüyü sevmiyorum. Dolayısıyla bu laf çok zoruma gitti. Ondan iyi olmak meziyet değildi yani, neyse. Acaba biz bugün Cemal Nadir'in genç kuşağa gösterdiği o ilgiyi gösteriyor muyuz? Hayır. Bugün de yetenekli genç çocuklar çıkıyor ama biz o ilgiyi gösteremiyoruz. Cemal Nadir'e giderken halim, tavrım, giyinişim sınıfımı belli ediyordu. Bir gün Cemal Nadir dedi ki: "Biz gazeteci olduğumuz için ders kitaplarını çok ucuza verirler, beşte bir fiyatına. Onun için, sana hangi kitaplar lazımsa ben sana alırım, hatta bedavaya alırım." Ve bütün ders kitaplarımı o aldı. Sonradan öğrendim ki gazetecilere böyle ucuza ders kitabı vermek falan yok. Cemal Nadir benim izzetinefsimi kırmamak için, rahatsız olmayayım diye böyle söylemiş. Sonra bir gün eşi Müzeyyer Hanım dedi ki: "Ya Ulvi, Cemal'e terzi bir ceket dikmiş ama olmadı; acaba sana olur mu? Bir giysene şunu, bakalım." Bir ceket verdiler, giydim. Müzeyyer Hanım da bakıyor. "A bak burası fazla" diyor;

çengelliğne takıyor, kıvırıyor, işaretler koyuyor falan. Bu arada pantolon ölçümü de aldı ama ben hâlâ anlamıyorum. 2-3 hafta sonra tam üstüme oturan bir pantolon-ceket verdiler. Çok sonradan anladım, o ceketin sırf bana bu elbiseleri vermek için bir bahane olduğunu. İşte böyle bir insandı ve eşi de onu destekliyordu. Bugün böyle bir şey yok; üzülüyorum. Cemal Nadir'in böyle üstün bir tarafı vardır. Yardımseverliği, beni teşvik edişi... Bir de şunu söylemiştir: "Gerçek karikatür bizim çizdiklerimiz değil. Sanatçı tamperamanı gerekir."

✤ **Siz benim karikatür dünyasında tanıdığım büyük isimlerdensiniz. Hemen hemen hepiniz aynı ortamın çocuklarısınız. Mütevazı ailelerin... Dergilerdeki, gazetelerdeki buluşmada o nokta çok önemliydi galiba.**

Çok iyi bir hususa değindin. Babıâli'ye gittiğimde, o zaman adı matbaa idi, sonra basın oldu, şimdi de medya, öyle bir dostlukla çevrelendim ki bana geriden hiçbir şey özletmedi, tabii ki annem ve aile kucağı hariç. Babıâli'de ilk Altan ile tanıştım. Son derece neşeli bir adamdı. O da *Hergün*'de çalışıyordu o sırada. Ömür boyu sürdü arkadaşlığımız; sonra başka arkadaşlar tanıdım. Bedri Koraman ile iyiydik, sonra aramız açıldı. Çetin Özkırım, Ferruh Doğan... O beraberliği paylaşmak harika bir olay. 1950 ile 1956 arasındaki altı sene var ya, hayatımın en güzel günlerini yaşadım. Hâlâ bu güzel eski dostlukları ararım. Şimdi o dostlardan bazıları aramızda ama Altan'ı çok özlüyorum. Çetin Özkırım bir roman yazdı: *Düş Yerine*. O kitap işte bizim arkadaşlıklarımızı anlatır. Okuduğum zaman yine yeniden o günlere döndüm. Maalesef Altan aramızdan çok erken ayrıldı. Bu gruba oyun yazarı bir arkadaş daha girmişti: Ahmet Hüsrev. Esprilerine telif hakkı istedi, zengin oldu.

✤ **Evlilik üzerine de herhalde düşüncelerin vardır.**

Evlilik hakkındaki düşüncem genelgeçer kurallara pek uymuyor ama yaşamım o genelgeçer kurallara uyar. Fakat düşüncemde bu işlerde bir yanlışlık olduğu kanısındayım.

✤ **Yanlışlık olduğunu söylüyorsun ama sen en azından 30 yıllık evlisin.**

40. yıla giriyoruz; son derece memnunum. Çok iyi bir karım var.

✤ **Bir şey daha ilave edeceğim: İstanbul'un en güzel kadınlarından biri. Bir diğer çarpıcı özelliği de sesinin enteresanlığı...**

Beni etkileyen yanı da o oldu. Öte yandan, Güneydoğu Asyalı gibi, çekik yeşil gözler...

✤ **Nasıl oldu, onu anlat.**

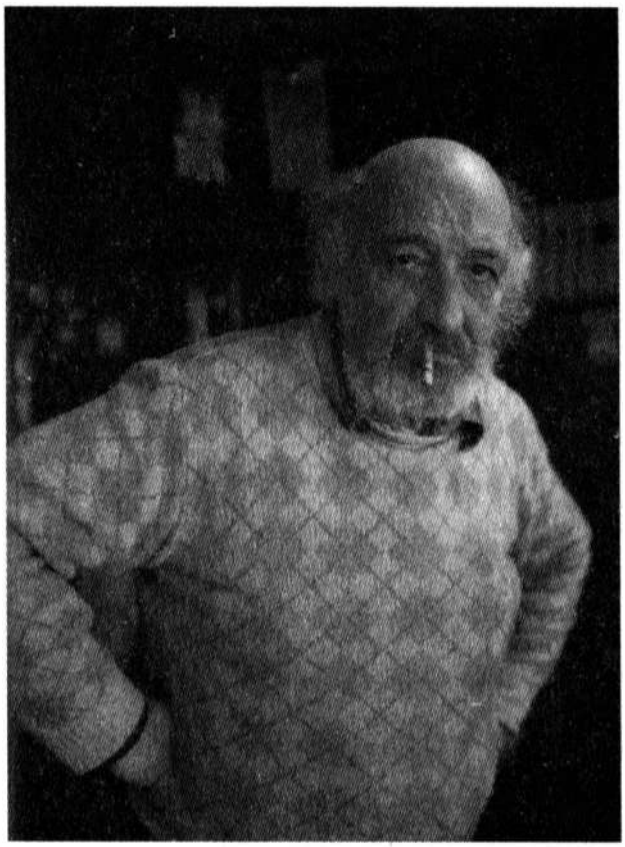
Alev'i yolda falan görüyorum, hoşuma da gidiyor. Enteresan bir tip; bakışı, duruşu... Klasik güzel değil, yani geometrik ölçüde güzel değil ama o ölçüsünün dışında müthiş albenisi olan bir tip. Bir gün Haldun Dormen'e, Cep Tiyatrosu'na gittim. Alev de orada bir süre çalışmış; ama o piyeste oynamıyor. Antrakt oldu, herkes çıktı; ben Alev'in yanına yaklaştım. Baktım bir hanım arkadaşıyla konuşuyor. Süratle karar verdim, derhal yanlarına gittim. "Çok özür dilerim, konuşmanızın arasına giriyorum; ama başka bir zaman fırsat bulamayabilirim. Müsaade ederseniz arkadaşınıza bir şey söyleyeceğim" dedim. "Hay hay" dedi arkadaşı. "Sinemanın girişinde birtakım İtalyan filmlerinin afişleri var; bunlar Amerikan filmlerininki gibi değil, çok sanatkârane yapılmış. Bu afişlerden birkaç tane mümkün mü bana alıp vermeniz?" diye sordum. "Peki, bakayım" dedi. "Nasıl bulacağım sizi?" "Yarın buluşalım" dedim. Kuliste. Randevu verdiğim saatte gittim, yemek zamanı. Biraz sonra Alev de geldi. Elinde rulo halinde büyük afişler var. Orada başladı işte. Ama uzun bir süre bir şey söylemedim ben. Her konudan konuşuyoruz; edebiyattan, şiirden, resimden... Fakat mesela bir şiir okurken ben birdenbire yarıda kesiyorum, diyorum ki, "Biliyor musunuz gözleriniz çok güzel" ya da herhangi bir konudan bahsederken, "Bakışınız çok güzel; aman bunu bozmayın..." Bakışından müthiş etkileniyorum. Gülüyor.

✤ **Ben bunun ciddi bir taktik olduğuna inanıyorum. Bir sürü kişi bundan faydalanacaktır. Mesela, "Üşüdü rüzgârından bir bulutun, güzelim Anabell Lee. Biliyor musunuz, gözleriniz çok güzel!" derken şiirin dışına çıkıyorsunuz ama kıza şiir gibi geliyor. Peki, iş ne zaman ciddiye bindi?**

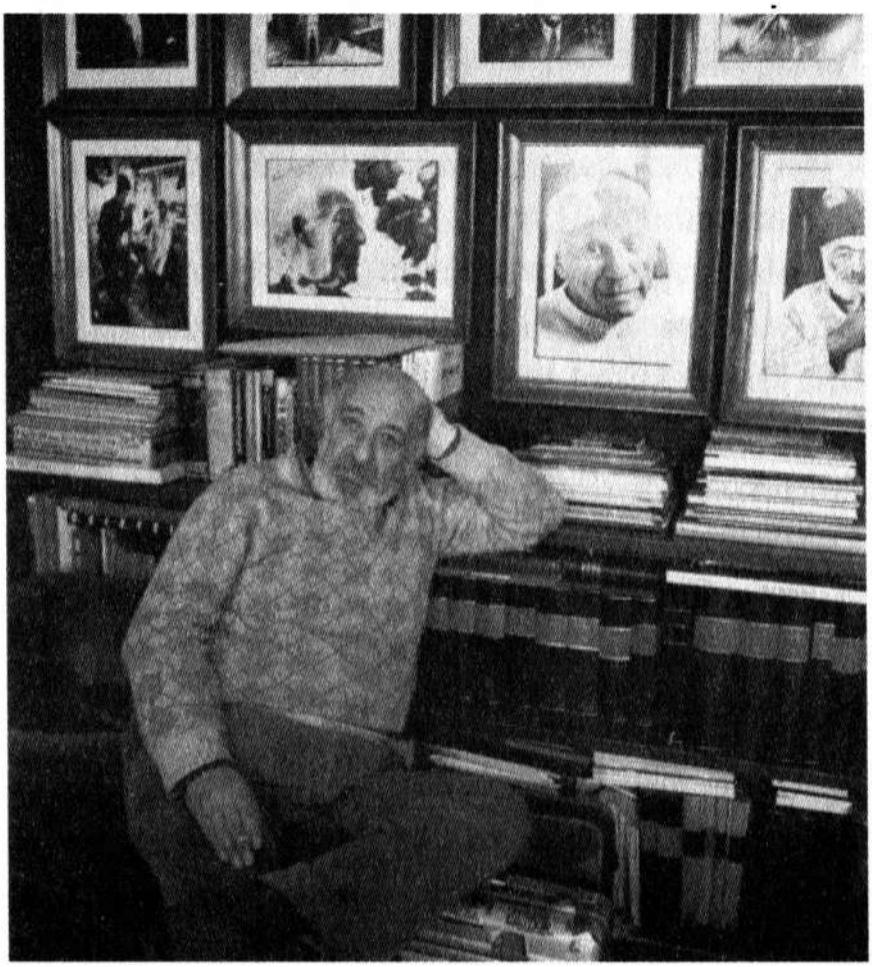
Tanışmamızdan 15 gün sonra nişanlandık. Ferruh'un sayesinde oldu. Bir davet verdi. Hatta onu isteyen birileri de vardı. Nasıl geldilerse, onlar da geldiler. O gece Ferruh Doğan İhsan Bey'le, Alev'in ailesiyle konuştu; annesi istemiyordu ama babası beni çok tuttu. Ama sonra seviştik kayınvalideyle. Nişandan 15 gün sonra da nikâh! Bugüne kadar da sürdürdük. Ben zor biriyim. Bir insanın bütün eylemini birden ona kadar numaralandırırsak, üçle sekiz arasında benimle uyuşmak çok kolaydır; ama sekizi zorladığın zaman bende film kopar. O, sekizi bildi. Alev, çok sevecen yanları olan bir insan. Bir de ona sormalı bugün de aynı adamla evlenir miydin diye. Gençliğimde evleneceğim kadını ne kadar çok merak ederdim. "Şu anda nerede acaba?" derdim. "İstanbul'da mı, başka

bir şehirde mi; ne yapıyor acaba?" Bazı şeyler çok meşgul eder kafamı. Mesela bu evde üç oda var. Birisi Tarık'ın, ikincisi Azmi'nin, oğlumun; üçüncüsü de bizim yatak odamız. O yatak odasında divana dayanıyorum, kitabımı okuyorum diyelim, o duvarın arkasında başka bir kişi var. Ona benim yakınlığım yarım metreden az. Hiç tanımıyorum ben onu. Merak etmez misin ya? Ben hep böyle garip şeyleri merak ederim. Kim, ne düşünüyor, hayatta en büyük meselesi ne, şiir sever mi, aşkları, ıstırapları ne? Karikatürcülüğü seçmek, bir kadını beğenip evlenmek, çocuk sahibi olmak, kazalar, vs... Böyle birtakım tesadüflerin dengesi arasından geçip bir yere gidiyorsun. Ahmet ile Altan'ı da andık ya, sağ ol. Söylediği bir laf içime ukde olmuştu. "Bir insan öldüğü zaman, aslında ölmez çünkü o akşam ondan söz edecektir dostları; ertesi gün, daha ertesi gün yine bahsedeceklerdir. Ama gittikçe azalacaktır ondan söz etmeler. Gene yaşar o, daha ölmez; ama ondan son olarak söz edileceği bir an vardır, işte adam o gün ölür" demişti. Şimdi biz Altan'ı andık ya, yaşattık bir anlamda. Galiba bu anma günleri falan var ya, onun için. Ama arzu ederek anmak önemli olan, kalben. Törensel değil.

Ara Güler

Fotoğraf sanattır diyorsun ya, bence fotoğraf sanat değildir, sanata benzer sadece. Dört köşe çerçeve içinde görüyorsun diye öyle söylüyorsun; dört köşe çerçeve içinde babamın k..... göstersem o da sanat mı olacak?

✤ **Biraz son projelerinden söz edelim. 5 kitabın çıktı...**
Birincisi *Mimar Sinan*. Çok lüks bir kitap oldu; hem İngiltere'de hem Fransa'da basıldı. Bütün kitaplar ayrı ayrı hem Türkçe hem İngilizce basılıyor hem de çok büyük edisyonlar; buradaki gibi küsurat değil. Buradakiler kitapçı zannederler kendilerini ama kitapçı değillerdir... Son kitap *Yüzlerinde Yeryüzü (All The World in Their Face)* mesela 3000 tane basıldı, 1000 tane İngilizce, 2000 tane Türkçe. Önsözünü Yaşar Kemal yazdı; çünkü bu fotoğraflara uyacak başka adam yok. Yazar aramaya kalksan, adam Antalya'dan ya da Urfa'dan öteye gitmemiştir ama Anadolu'yu bildiğini sanır. Politikacılar da öyle... Memleketini bilmek başka şeydir. Ben 40 senedir gezerim. Türkiye'de geçmediğim yol belki de yoktur.

✤ **Son kitabın bence son 50 yılın Türkiye'sini anlatıyor.**
Birinci kitabım *Mimar Sinan*'ın mizanpajını Pierre Mabédeffe diye bir Fransız yaptı. Fransa, İngiltere ve Amerika'da basıldı kitap. 3 ay önce New York'taydım, aradım, bulamadım, satılmış, bitmiş. Şimdi 2. baskıyı yapacaklar. İkinci kitabım siyah beyaz, İstanbul. 1948'den 60'lara kadar gazeteci olarak yaptığım röportajları kapsıyor: Sabahçı kahveleri, bekâr odaları falan. Gelenler sefil oldular, kahvelerde yattılar, işportacılık yaptılar, hırsızlık, haydutluk, ne istersen... Bunlarla ilgili röportajlar yapıyorduk. Gazeteci olmayıp da yalnızca fotoğrafçı olsaydım ve pazardan pazara makinemi alıp sokağa çıksaydım, bu insanları tespit edebilir miydim? Düşünüyorum da, gazetecilik öyle bir meslek ki, insanları tanımaya ve onların yaşamlarını toplamaya bir tür zemin hazırlıyor. Biz bu işi yapıyoruz; bizim adımız foto muhabiri, fotoğrafçı değil. Bu durumda ne oluyor? Otomatikman yaşadığımız devrin hayatını tespit etmiş oluyoruz. Yani bir nevi görsel tarih yazmaktayız.

✤ **Vakanüvissin yani...**
Çok doğru.

✤ **Ama bunun ardındaki göz, bakış açısı ve estetik de önemli. Senin, yaptığın işle ilgili, insanı şaşırtan bir tarifin var. Kendini sanatçı olarak değil, gazeteci olarak koyuyorsun ortaya.**
Çünkü bizde öyle alışılmıştır; gazeteci gazeteci, fotoğrafçı fotoğrafçıdır. Mesela Gordon Parks diye bir fotoğrafçı vardır, hem çok meşhurdur hem de büyük sinemacıdır, ayrıca da müzik yazar. Böyle komple adamlar da vardır. Sanat benim için çok mühim bir şey olduğundan, sanatkâr olarak anılmak istemiyorum. Sanatı daha yükseklerde arıyorum ben. Yaptığım iş sanat olarak kabul edilirse de "eyvallah"; ama benim yaptığım, öncelikle iş. Ben mesela Erzurum'a bilmem neredeki, bilmem neyi çekmeye gidiyorum. Eğer bende bir estetik duygusu varsa o fotoğrafı zaten estetik ölçülerde çekerim; yoksa çekemem. Aradaki fark budur. Havadan fotoğrafçı olunabilir de, foto muhabiri olunmaz. Foto muhabirliği, meslektir ve öyle bir meslektir ki tarihçi yönü de vardır. Bir yazar ne kadar yazı yazarsa yazsın, o şeyi kendi imajinasyonundan, kendi süzgecinden geçirerek tarif eder. Oysa bir fotoğrafçı sadece bir "observer"dır (gözlemci) ve olayla arasında bir tek makine vardır. Olayı tespit eder, kendi yorumunu katamaz, estetiği, anlamı katar yalnızca; fakat gerçek, gerçek kadardır. Fotoğrafı yalan konuşturamazsın. Konuşturursan zaten onun adı, fotoğraf olmaz.

✤ **Senin gözünün bir başka olduğunu artık biliyoruz. Bu konuda çok büyük bir usta, bir sanatçısın; mesela bir Sinan abidelerinin aktarılışındaki kompozisyonlar beni çok heyecanlandırdı. Bulunduğun noktada insan ve yaşam üzerine bütün bilgilerinin, o çok basite indirgediğin fotoğraf makinesinin ardındaki gözü oluşturmadaki rolü nedir?**

Fotoğraf tabii ki bir deklanşör olayı değil, birtakım birikimler söz konusu. Resmi, arkeolojiyi, eski Yunan heykellerini çok seviyorum mesela. Bizans fresklerine bakıyorum. Müzelere gidiyorum, Velasquez seyrediyorum İspanya'da. O birikimle de başka türlü görüyorum. Sen şimdi Yves Klein'ın mavisini bildiğin için daha başka bir maviye yerleşebilirsin; ama adam hiç mavi görmemişse, nasıl çizsin? Bir yerde insanların dramını keşfediyorsun, bunlar da seni etkiliyor. Doğan çocuk dışarıdan etkilenir ve zaman içinde olgunlaşır... Mesela ben 20 yaşında enayinin tekiydim, 30 yaşında daha az enayi oldum. 50 yaşında enayilik bitti; şimdi de birikimlerle sürdürüyorum yaşantımı. "20 yaşında olmak ister misin?" dersen, istemem. Kendi yaşımda olmak isterim; çünkü futbolcu da değilim, sporcu da... Dünyayı kaçıncı kez turladım, ben bile hatırlamıyorum. Bütün bunları yaparken günün birinde şunu da düşündüm: İnsanları kim yetiştiriyor? Kültürümüz nereden geliyor? Bizden evvelki sanatkârların, filozofların, ressamların yaptığı bir dünyada yetişiyoruz, değil mi? Günün birinde dedim ki ben bunların resmini neden çekmiyorum ve meşhurları çekmeye başladım. Hepsine büyük saygım var. Mesela bir Picasso, 30 tane Clinton eder bana sorarsan (gülüşmeler). Bunlar çağımızın devleri. Hiçbir olaydan heyecanlanmam, giderken en çok heyecanlandığım adamlardan bir tanesi Picasso'dur. Filozof tertibi adamlardan tutarsan, mesela Bertrand Russel...

✤ **Ya Jacques Prevért...**

Prevért'le de ahbaplığım var; hatta ölmeseydi kitap yapacaktık. Çünkü bundan evvel Michel Dalledo'nun kitabını yapmış. Benim resimlerimi görünce, "Seninle neden kitap yapmıyoruz; sen ondan daha iyisin" dedi. Pigalle'de otururdu; çok da güzel, balerin bir karısı vardı. Ben bu adamları seviyorum da ondan gidip resimlerini çekiyorum; çünkü yazdıkları kitapları okuyunca dünyam açılıyor. Dünyamızı, sanatkârlar kurarlar. Otomatikman Cervantes senin dünyanda da vardır, benim dünyamda da... Ama Cervantes'i bilmek lazım. Hem onları bilir hem de foto muhabiri olursan ancak o zaman bir b.. oluyorsun, anladın mı?

✤ **Bizim biraz tiyatrocu yanımız da var...**
Tabii, ben 9 tane piyes yazdım. Ermenice. Şimdi Türkçe'sini basıyorlar. Vereceğim sana.

✤ **Şehir Tiyatroları'nda da kaydın var senin, öyle değil mi?**
Ben Muhsin Bey'in talebelerinden biriydim ama aktör değil, piyes yazarı olmak istiyordum. Bir gün Tennessee Williams ile tanıştım. Bana dedi ki: "İyi bir tiyatrocu olmak için tiyatronun içinde olmak lazım. Ben senelerce tiyatronun içinde olayım diye, yer göstericilik yaptım." Herkes oturduktan sonra gider, sahnenin arkasından oyunu seyredermiş; işte onun için dünyada iki tane piyes yazarı vardır. Biri Tennessee Williams'tır.

✤ **Bir de Saroyan var.**
Tennessee Williams, Saroyan için dedi ki: "O, en iyi diyalog yazarıdır." Oysa günümüzde Türkiye'de aktör olmak çok kolay.

✤ **Nasıl bu hale geldi olay? Eskiden bir adamın, önce sanatçılar tarafından sayılması gerekirdi, değil mi?**
O zamanın sanatçıları kimlerdi? Fakir fukara adamlardı...

✤ **Ama her türlü sanat ve düşünce hareketi içinde kararı verenler sanatçılar, düşünürler, yazar ve çizerlerdi. Bir adama yer açtıkları zaman o yerin kazanılmış olması lazımdı.**
Onların seçmenleri artık başka adamlar. Entipüften şeyleri klip haline sokanlar falan...

✤ **Fotoğrafını ilk kimler keşfetti? Sonuçta bir yerden başladın çekmeye...**
Girdim *Yeni İstanbul* gazetesine, foto muhabiri olarak başladım çalışmaya. İlk çektiğim de, Ticaniler vardı o zaman, Atatürk'ün heykelini kırmışlardı Gümüşsuyu'nda, işte onlardı. Sonra Missouri Zırhlısı geldi, onun resmini çektim. Şimdi arıyorum o fotoğraflarımı, bulamıyorum.

✤ **Kaç yılıydı?**
1948 falan. Burhan Felek, foto muhabiri olduğu dönemde bir gün 4 tane film almış yanına, Çanakkale Harbi'ne resim çekmeye gidiyor. Gelibolu'da komutanın birine gitmiş, kendisine yardımcı olsun diye. "Olur ama kurmayı toplayayım da bir resmimizi çek" demiş komutan. Makineyi koymuş, çekmiş Burhan da. Gitti mi bir tane, kaldı üç film. O komutan ötekine göndermiş ve öyle böyle elindeki bütün filmler bitmiş. Tek bir İngiliz zırhlısı çekmiş, geri dönmüş. Başka film yok ki elinde (gülüşmeler).

✤ **İlk makinen neydi?**

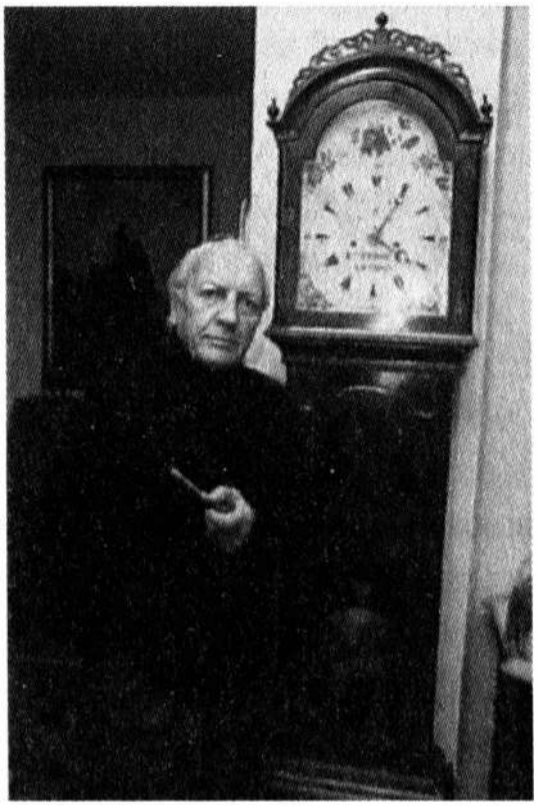
İlk makinem körüklüydü. Ondan sonra Leica oldu, sonra Rolleicort'tu, daha ucuz bir makineydi. Tünel'den almıştım, Kalimenos'tan. Ondan sonra yine Leica'lar devam etti. Bende 16-18 tane Leica vardır; ama hepsi eski model kaldı şimdi. Elimde en son model 2 tane var. Kaç makinem olduğunu bilmiyorum; 50 tane vardır herhalde. Senede bir makine alsam, 50 makine eder zaten. Brunei Prensi'yle röportaja gitmiştim, Nikon F 90 hediye etti bana. Çok güzel makine, öyle işime yarıyor ki... Ama yine de Leica'nın üstüne yoktur. Biraz da sanattan konuşalım. Fotoğraf sanattır diyorsun ya, bence fotoğraf sanat değildir, sanata benzer sadece. Dört köşe çerçeve içinde görüyorsun diye öyle söylüyorsun; dört köşe çerçeve içinde babamın k..... göstersem o da sanat mı olacak? Fotoğraf, ancak olan bir şeyin resmi çıktığında fotoğraf olarak kalır; onu başka bir hale sokarsan o, resim sanatına girer. Mesela Şahin Kaygun gibi, fotoğrafı alıp kolaj yaptığında o artık fotoğraf değildir; çünkü o kolajı resmin kaidelerine göre yapıştırıyorsun. Başkaları da var, 30'larda yapmışlar; bunların modası bitmiştir, yoktur. Fotoğraf, olan bir şeydir. Sanat ise yalandan doğmuştur, yalandan, büyüden, totemden, şeytandan... Kafasında bir şey tasarlamıştır adam ve onu gerçekleştirecektir; o yoktur aslında. Mesela bir Spielberg, film çekiyor. Var mı öyle bir yer? Yok; inşa ettiriyor. Kamerasının arkasından bakıyor, "Şuradan bir atlı gelsin" diyor; bir atlı gelmeyecek oradan aslında... Adam düşünüyor, kafasındadır tablo, onu gerçekleştireceksin. Yani yalanı gerçek haline sokup çekeceksin, adı da sinema olacak. Halbuki fotoğraf ancak olanı çeker, orada da stop der durur, o da sanat olmaz. Mesela her gece bir Hamlet mi ölüyor, o kadar çok Hamlet mi var? (Gülüşmeler).

✤ **Şu beş kitaptan sonra şimdi ne üzerinde çalışıyorsun?**

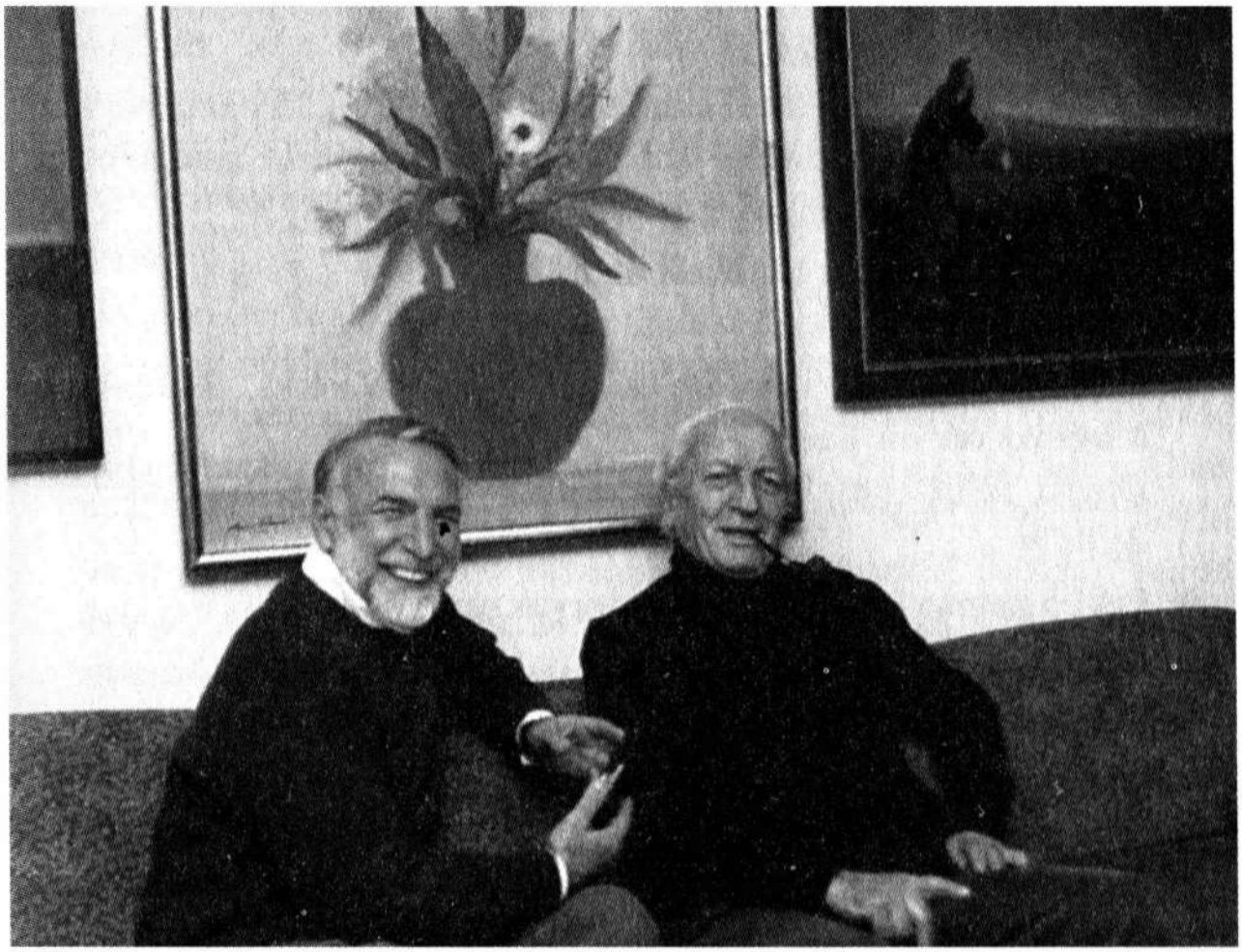
Dedim ya tarihçilik gibi benim yaptığım... Çektiğim malzemeleri kendi halkım, eşim dostum, yaşadığım dönemdeki insanlar bilsin istiyorum; yani gâvurun bilmesi benim için o kadar mühim değil. Ayrıca da dokümantasyon bunlar, Türk tarihine mal olmuş şeyler. Mesela Türk yazarlarının kitapları, çektiğim portreler var. Bulsam bir yayınevi yaparım. Zaten bir tanesini yaptık: Orhan Veli'ler, Sait'ler, Halikarnas Balıkçısı, Kemal Tahir... Bu ilk cilt. Şimdi 2. cildi yapacağım. Muhsin Ertuğrul'muş, Orhan Peker'miş, yok efendim Haldun Taner'miş, Nâzım Hikmet'miş; sırayla gidiyor, onu da yapacağım, yazılarını da ben yazıyorum zaten. Bu da bir bela; yazı yazmak... Ondan sonra da dünyada çektiğim meşhurlar; Picasso,

Bertrand Russel, dev adamlar... Bütün bunları yapmak lazım ama ömür yetmez. Yapacağım ama, başlayacağım yakında; satılır da. Bir de kitapların satması lazım ki işler yürüsün; çünkü bir kitabın maliyeti 4 milyar filan. 4 milyar koyan bir herifin 8 milyar alması lazım ki memnun olsun; öyledir bu kapitalistlik. Şimdi bir kitap yapacağım, kitapta şöyle bir "tendance" olacak; adını ne koyacağımızı bilmiyorum ama, 50 yıl-yarım asır röportaj peşinde, action photography... Hindistan, Nepal, Pakistan, Çin, Japonya, Endonezya, Borneo Adaları, kurukafa avcıları, Afrika, Kenya, biraz Amerika... Avrupa'yı adam yerine koymuyorum; Avrupa dünyada en moloz kıtadır, insanları açısından. Hindistan'da ölsen, su verirler en azından. Ama medeni dediğin o herifler, Avrupalı dediğimiz, bir bardak su bile vermez, cesedini 5 gün sonra bulurlar. Apartman katlarındaki insanlar birbirini sevmez. Avrupa dünyanın belasıdır; yok olsun Avrupa, mahvolsun inşallah Avrupa medeniyeti! Yamyam deyip geçiyorsun; bütün yamyamlar bugüne kadar kaç kişiyi yemiş? Belki 25 bin kişi yemiş değil mi, insanlık tarihinde (gülüşmeler). Bir Hitler diye ib..... teki çıkıyor, bir toplu kıyım yapıyor, 4 milyon adam öldürüyor. Hangisi yamyamdır, lütfen sorarım, hangisi insanlığın düşmanı, yamyam mı? Hangisi medeni şimdi? Ben Avrupa'ya gideceğime bir Budist mabedine gidip de oturduğum vakit o kıpkırmızı yürüyen rahipleri gördüğüm zaman hoşuma gidiyor. Hiçbir bo.. inanmam ama estetiği güzel bir kere. Biliyoruz ki onun içinde adam var, yamyam yok (gülüşmeler).

Avni Arbaş

Çekime gelmişlerdi bir gün bana, bir adam vardı, çekim sorumlusu, laubali biri; "Baba" dedi, "şuraya oturur musun?" Şşşt dedim, anan duymasın.

✤ **Birbirimizi, çok uzun bir zaman sayılmasa bile, yine de benim tarihim için uzun sayılabilecek bir zamandır tanıyoruz.**
Paris'te tanışmıştık. Kaç sene oldu sen bana geleli?

✤ **Zannediyorum 1971 senesiydi. Az buz zaman değil.**
Acaba diyorum, şimdi yaptığımız resme bakıp, 15 sene sonra, "Aaa zaman ne kadar çabuk geçmiş!" diyebilecek miyiz?

✤ **Ben inanıyorum.**
Tabii, niye olmasın?..

✤ **Bana kızıyorsunuz Avni Bey deyince ama...**
Kızarım tabii, ben senden birkaç yaş büyüğüm, o kadar (gülüşmeler).

✤ **Bu, meslekteki, aramızdaki farktan geliyor, yani sizin ustalığınızdan. Yoksa sizi daima bir ağabey gibi gördüm. Sıcaklık çok önemli. Avni Ağabey diyeceğim.**
Aman estağfurullah; "ağabey" de ama, amca, baba filan deme.

✤ **Öyle bir âdetim yoktur.**
Sana bir şey anlatayım. Çekime gelmişlerdi bir gün bana, bir adam vardı, çekim sorumlusu, laubali biri; "Baba" dedi, "şuraya oturur musun?" Şşşt dedim, anan duymasın (kahkahalar).

✤ **Böyle akrabalıklar tehlikeli olabilir.**
Duyan ne der sonra, öyle değil mi?

✤ **Selim ve Cihat Ağabey ile tanışıklığınız çok eski. Galatasaraylı'lığınız var bir kere.**
Doğru. Selim'i tanıdığımda 15 yaşındaydı; 60 sene filan oldu. Cihat ile de aynı.

✤ **Peki o zaman hepiniz resim yapıyor muydunuz?**
Elbette.

✤ **Bir resim birliğiniz, bir ahbaplığınız var mıydı?**
Orada atölyemiz, bir de emekli binbaşı Mehmet Ali Bey vardı, hocamız, ressam.

✤ **Mehmet Ali Laga mı?**
Hayır, başka biri. Hep oradaydık, boş saatlerimizde resim yapardık.

✤ **Daha sonra Akademi'ye beraber mi gittiniz?**
Selim galiba benden evvel gitti. Ben ya 37'de ya 38'de gittim. Yani ben gittiğim zaman Selim oradaydı, Fayhaman'ın talebesiydi. Sonra Levy geldi, ona geçti.

✤ **Siz de Levy'de miydiniz?**
Levy'deydim; ama ben gittiğim zaman Levy daha gelmemişti. Çallı'daydım 6 ay kadar; Levy gelince bizi ona ayırdılar.

✤ **Levy'nin Akademi'ye bir katkısı, getirdiği bir yenilik oldu mu?**
Levy çok iyi bir pedagogdu, hem de çok. Şurası şöyle olmuş, burası böyle olmuş vs detaylarla uğraşmazdı. Onun vermek istediği, engin bir resim kültürüydü, onu anlatıyordu. Hiçbir zaman, "Resim işte böyle yapılır, öyle yapılmaz" gibi reçeteler sunmazdı. Ama mesela tashih ederken bile senin şahsiyetine, renklerine göre tashih ederdi. Mesela rahmetli Çallı çok çok sevdiğim bir insandı; gelir, alır eline fırçayı, oturur, çat çat çat yapar, aaa bu da olmadı der, bırakır gider, bir şey söylemezdi. Halbuki Levy konuşurdu, resim yaparken birdenbire, "Şimdi hangi kitabı okuyorsun? Yok yok, şunu oku daha

iyi" derdi. Bir gün ben de yanlarındaydım. Bir desen müsabakası vardı. Çallı da bir resim seçti, Levy de. Çallı'nın seçtiği resim tepeden tırnağa bütün detaylarıyla yapılmış bir nü, Levy'ninki ise bitmemiş bir resim. Yarım bırakmışlar. Çallı, "Üstat" dedi, "bunu nasıl seçtiniz, bu resim bitmemiş ki!" Levy de ona, "Üstat, sizinki daha başlamamış bile" dedi. Yani böyle zeki bir adamdı. Ben bir gün, "Hocam" dedim "Rubens'i nasıl buluyorsunuz? "Ooo!" dedi. "O büyük bir Allah'tı; ama benimki değil." Anladın mı?

✤ **Evet.**

Bir gün herkes çıkmış, ben atölyedeyim. O zaman böyle muayyen saatte çıkmak yoktu, sekizde filan çıkardık. İşte o gün hava kararmış, bir haftadır da bir natürmort koymuştum oraya, onu yapıyorum fakat bir türlü olmuyor. Oturmuşum, ağlamaklı bir sesle, Allah kahretsin diyorum kendi kendime. Derken kapı açıldı, aralandı, baktım Levy. "Ne yapıyorsunuz?" dedi. "Olmuyor" dedim, "bende iş yok." Ağlayacağım ama. Kendi hususi atölyesi de, bizim atölyenin yanında. "Geliniz" dedi, gittim; "Oturunuz" dedi, oturdum ve o başladı bana röprodüksiyonlar göstermeye. Sonra daha klasiklere geldi; Van Gogh'lar, Cezanne'lar filan, hepsi camlanmış. Güzel resimler. "Nasıl buluyorsunuz?" dedi, harika dedim. Sonra kendi resimlerini gösterdi; "Nasıl buluyorsunuz?" dedi. "Bilmiyorum" dedim. "Bana bak" dedi, "ben bunlara 50 senemi verdim ama ne haldeyim; sen daha 2 sene olmuş geleli buraya, şaheser yapıp dâhi olmaya uğraşıyorsun, defol! Bir hafta görmek istemiyorum seni burada; git eğlen, resim filan yapmak yok."

✤ **Bahsettiğin bu adamlar sanatçıdan evvel insanlar; bu çok önemli.**

Tabii. Bu bir kültür meselesi.

✤ **Kültür de farklılık gösteriyor tabii. Mesela belki Çallı çok daha rind bir insan; ama Levy çok rafine bir birikimin getirdiği özelliklere sahip. Her ikisi de son derece büyük bir şans, o dönem sizler için. Çok büyük bir ressam değil tabii Levy ama önemli bir eğitmen.**

Mesela, ben Paris'e gittiğim zaman baktım herkes Andre Lhôte'a gidiyor. Ben hiçbir yere bağlanmak istemedim ama gittim tabii misafir olarak ziyaretine; daha gelmemişti, derken geldi, model çıktı ortaya, başladı çizmeye. Anlatıyor, suluboyada sıcaklar, soğuklar, işaretler, şöyle, böyle... Herkes kendince bir şeyler yaptı. Ben de bildiğim gibi yaptım. Gayet sade, iki renk bir şey; en sonda bekliyorum tashih etsin diye. Sıram geldi, verdim. Bir resme, bir de bana

baktı; "Böyle de yapılır" dedi. Sonra beni atölyesine davet etti o gün. Gittik. "Aslında bu benim ekmek param; ben onlara bir şey vereceğim ki onlar da bana bir şey versin ve istediğim resmi yapabileyim" dedi. Zeki bir adamdı çok.

✤ **Sizin bugün Paris'e gitmeniz olay değil; ama o dönemde Paris'e gidişiniz bir anlamda Ay'a gitmekten daha zorlu bir şeydi, yani benim öğrencilik yıllarımda... Bu söylediklerim Mübin için de geçerli.**

Sciences Politiques yapmak için geldi; senelerce beraberdik. Hatta, hatta kiminle geldi, biliyor musun? Feridun Çölgeçen'le.

✤ **O da mı ressamdı?**

O maceraperestti. Sonra neden bilmem, birden resim yapmaya başladı.

✤ **Bugün daha iyi anlaşılan, çok önemli bir dönem, değil mi? Hepinizin hikâyesi çok ilginç.**

Mübin çok güzel, ipek gibi bir çocuktu. Sonra içti, içti, ne hale geldi kardeşim...

✤ **Çok zarif bir adamdı.**

Hem de çok. Tam bir aristokrattı yani. Son New York seyahatimde Paris'e uğradım; onu orada bir kafede gördüm, Mont-Parnasse'ta. Berbat bir haldeydi; beni atölyesine çıkardı, bir fırça verdi.

✤ **Ben de iyi tanırdım. O da bir sanat şehididir.**

Öyledir ama kendileri istiyorlar bu çöküşü sanki. Tuhaf bir şey. Bohem denilen şey var ya, tuhaf bir şey, ben anlamıyorum bunu; çünkü sahiden çok, çok sıkıntı çeken, mesela Mualla'ya az mı yardım etmek isteyen oldu?

✤ **Ama bunlar özgür ruhlar.**

Sadece özgür mü?

✤ **Mualla'nın psikolojik bir problemi vardı ama ben Mübin'i iyi tanırdım. Bunlar hakikaten bir kalıba girmeyen insanlar. Mübin hakikaten nev'i şahsına münhasır biriydi.**

Bir de çok içmek var ya...

✤ **Ama siz içmemişsiniz mesela.**

Ben de içtim ama bu, natür meselesi. Pek sarhoş olmuyorum; çünkü kafam yerinde, zamanı gelince bırakıyorum.

✤ **Bende öyle, aynen.**

Bir de dipsomani var. Bir başladı mı mesela bizim rahmetli Burhan, "Ağabey" derdi, "sen benimle içmeyi sevmiyorsun." "Yahu karde-

şim, içiyorum ama" derdim ben, "sen iki-üç şişeden sonra yoksun." Oturup içtiğim zaman ben bir arkadaşla saatlerce konuşmak isterim. "E ağabey" derdi, "sen iki, üç, dört içiyorsun kafan yerinde, ben iki tane içtikten sonra kezzap versen fark etmiyor." Aslında bu bohem denilen şey biraz da bir nevi sapma. Eğlenmek, yemek, içmek filan, anladın mı? Bir kere daldın mı içine, çıkamıyorsun. Bana işin kolayını seçmek gibi geliyor. Ama öyle de bir bataklık ki, battığın zaman çıkamıyorsun. Bütün sanatçıların hayatında, hatta benim bile şimdi var, bir kontrol içinde bunu yapmak. Demin özgürlükten bahsettin; ben bütün hayatım boyunca özgür, hatta cemiyetin dışında yaşadım. Birtakım kuralların dışındaydım. Sigortam bile yok. Fransa gibi bir yerde emniyetim yoktu; fakat daima bir kontrolüm oldu.

✤ **Bir noktada durdunuz.**

Ve sonra, bilmiyorum neden ama, yapacağım iş, yani resim benim için önplandaydı. Her şeyden evvel onu düşündüm. Onun için belki ifrata gidemedim. Yani ötekini ihmal edecek kadar. Anlatabiliyor muyum?

✤ **Çok iyi anlıyorum.**

Bir de işin modası var. Sanatkâr dediğin bohem olacak. Mesela Picasso'nun da Montmartre'da bir bohem dönemi vardı, parasız; ama adam kontrolünü kaybetmemiş. Gömülmemiş o batağın içine.

✤ **Kontrol çok mühim.**

Kontrolsüz hiçbir şey olmaz. Ben mesela resim yaparken içki içmem. Pek tutmadığı halde içki içmem; çünkü kafamın tamamen yerinde olması lazım. Çünkü sanat öyle bir şey ki tesadüfe bırakılmıyor. Tamamen ayık olacaksın. Yaptığından sorumlu olacaksın. Ama işte ben içerim de, bilmem ne de falan filan; yok böyle şey.

✤ **Zaten bedeli çok ağır oluyor.**

Hem de çok.

✤ **Paris'te en önemli bohem dönemin içinden geçenlerden birisiniz. Sadece Türkler için değil Fransız sanatçılar için de katlanması zor bir hayat; ama artık nasıl bir motivasyon söz konusuysa, katlanılıyor.**

İşte o motivasyon, yapmak istediğin şeye olan inancın, resme olan sevgin.

✤ **Hâlâ da onunla uğraşıyoruz.**

Tabii; onu kaybettiğin anda her şey yıkılıyor. Bitiyor.

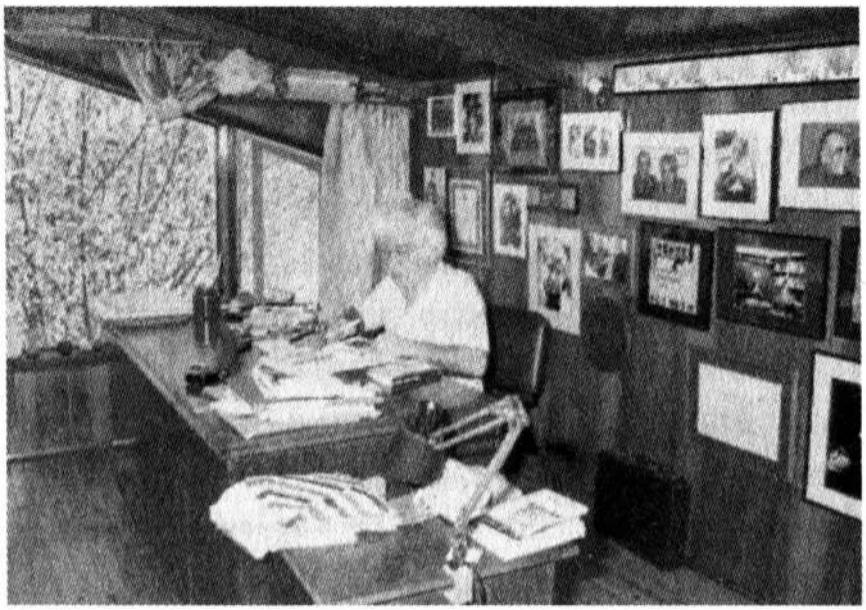
✤ **Tekrar inzivaya mı çekiliyorsunuz Foça'da?**

Ben aslında inzivada değilim. Gidişimin sebebi tamamen hava kirliliği. Bronşlarımın müthiş bir şekilde hava kirliliğine alerjisi var, eskiden beri. Hatta Ankara'da hava kirliyken 40 derece ateşle döndüğüm oldu. Ertan biliyor; uçağa götürdü, ateş içinde. Geldim buraya, hava temiz, iki gün sonra hiçbir şeyim kalmadı. Geçen gün Selim'den bahsediyorduk. Selim'in Liman Sergisi'nde çok güzel resimleri vardı. Bir ara akademizme düşmüştü, bocaladı, sonra eski hatlardan falan yararlanarak soyutlaşmaya başladı; ama bir bazı var, aslında bir ressam yani. Jacques Prevért mesela çok sevdiğim bir adam. Daha tanışmamıştık ama, kitaplarını okuyordum. Gençlik üzerine bir şiir yazmıştı, harikaydı. Bir de müşterek şair dostumuz var, Güney'de, ona bir mektup yazdım, bir de resim yolladım. Ufak bir notla, Prevért'den bana bir mektup geldi. "Ben Birinci Dünya Harbi'nde, işgalde, Fransız askeri olarak İstanbul'daydım ama maalesef İstanbul'da üç şeyden başka hiçbir şeyle tanışamadım. Birisi çayhane, birisi meyhane, birisi de hapishane" diyor. Öyle bir ahbaplığımız oldu. Sonra ben Antibes'e gittim, o da geldi tatile. Tabii başlangıçta sizli bizli konuşuyoruz. Fransızlar öyle kolay kolay "sen" demezler. Sonra bir gün Fransa'da seramik şöleni vardı. "Gelir misiniz?" dedi. "Tabii" dedim; atladık gittik, indik otobüsten, yürüyoruz, konuşurken "sen" demeye başladı, ağzında da cigara, biraz sonra aklı başına geldi, dönüp dedi ki: "Ben sevdiklerime sen derim." Bir de şiiri vardır onun, "Tu as ce que j'aime" diye. Ondan sonra ahbap olduk tamamen.

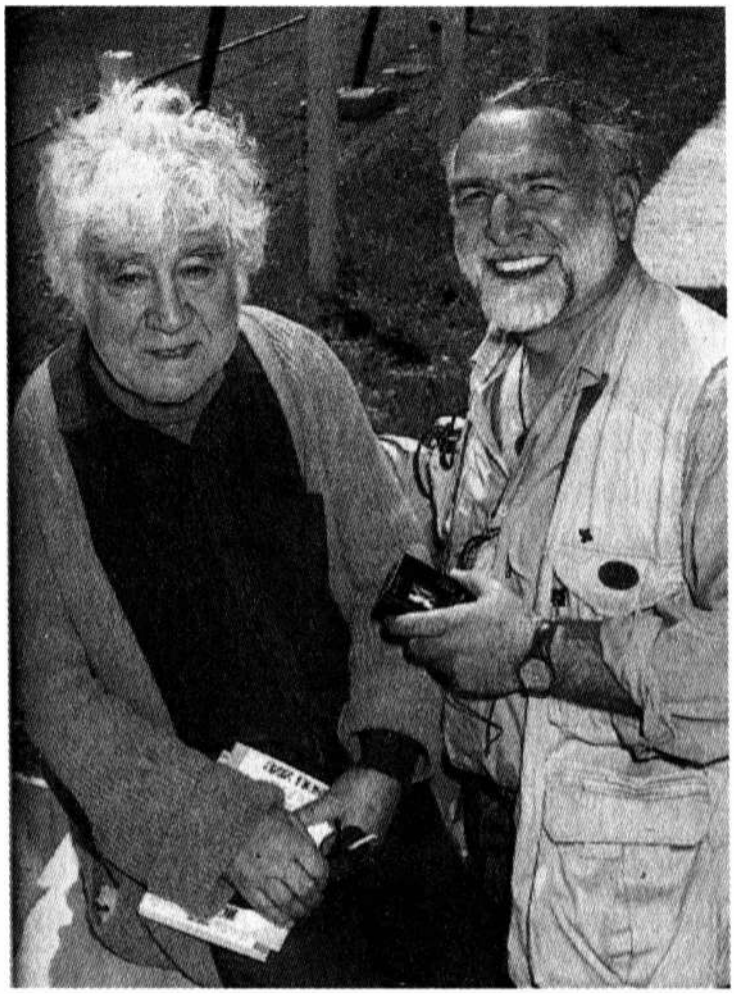
✤ **Bütün bunları ben size Avni Bey dedim diye anlatıyorsunuz. Benim için çok önemlisiniz. Size olan yakınlığım bir yana, saygım da çok büyüktür.**

Saygıyı sevgiyle göstermek lazım; insan bazen "siz" diyerek de hakaret edebilir (gülüşmeler).

Aziz Nesin

Dedim ki hâkime, efendim bu dava açılmasa çok iyi olurdu; çünkü bir sanık mahkemede bir davadan dolayı ya aklanır ya ceza alır. Yani benim aklanmam da mümkündür, ceza almam da. Eğer bu davanın sonunda aklanırsam Türk milletinin yüzde 60 aptal olduğu mahkeme kararıyla tescil edilecek. Onun için bu davayı açmasanız iyi olur. Ve aklandım!..

✤ **Aziz Bey, sizi tanımak büyük bir zevk ve onur. Nadiren, böylesine hakiki bir insan ve gerçek bir sanatçıyla tanışıyor insan...**
Biz yeni tanışmıyoruz. Galiba 30 sene mi oldu ne; sen gençtin, ben de orta yaşlıydım.

✤ **Siz hâlâ gençsiniz. Diyebilirim ki bir noktada birbirimize yaklaştık; ikimizin de beyazları var bolca. Ama tabii bu öbür noktalarda size yaklaştığım anlamına gelmez.**
Sen mesleğinde gerçekten ustasın.

✤ **Uzun zamandır, çocuklarla ilgili vakfınız hakkında bilgi sahibi olduğum halde, bu son halini görünce şaşırdım.**
Çok teşekkür ederim.

✤ **Peki Aziz Bey, neler oluyor?**
Olan çok şey var. Beni en çok ilgilendirenlerden biri Türkiye'nin ve dünyanın genel durumu ve tabii vakfa kadar uzanan olaylar. Bunları düşünüyor, bunların tasarısıyla uğraşıyorum. Bir yandan da tabii bir yazarın antenleri dünyayı dinler olmalıdır; ben de öyle yapıyorum.

✤ **Nereden başladınız ve şu ana kadar neler yaptınız?**
72'de, kâğıt üzerinde resmen Nesin Vakfı kuruldu.

✤ **Kaç yaşındaydınız?**
Efendim, 1915'liyim. Demek ki 57 yaşındaydım başladığımda. İlk olarak vakıf senedi yaptım. İyi ki o vakıf senedini oldukça demokratik bir dönemde yapmışım, yani 12 Eylül'de olsaydı zorlanırdım; Evren burasını kapatmak için elinden geleni yaptı. Bütün anti-demokratik yolları deneyerek... Bir Milli Eğitim müfettişi gönderdi, kapatmak niyetiyle. Fakat müfettiş namuslu bir adam çıktı. Yerinde rapor verdi. Evren işten çıkardı adamı. Şimdi dua ediyor; daha çok para kazanıyormuş. Vakfı kurduktan sonra arazi satın almaya başladık. Şimdi beş ayrı yerde arazimiz var. 1972 yılında inşaat işlerine giriştik. Demek ki 22 sene oluyor. 1980'de çocuk almaya başladık. Kız-erkek karışık. Daha çok, küçük yaşta çocuklar; çünkü 68 aylık çocukları yetiştirmek çok daha kolay. Ağaç yaşken eğilir. Onları yetiştirmek, eğitmek, Nesin Vakfı'nın ilkelerine uymalarını sağlamak için bu, şart. Ama gel gör ki Türkiye'de kadın bulamıyorsun. Nitekim burada zaman zaman aşçılar defolup gider. Ben 3 ay yemek yaptım çocuklara. O zaman yapabiliyordum, şimdi artık yapamam. Çocuklar kendileri yapıyor.

✤ **Bu, kendi aralarında bir görev taksimi mi?**
Evet, aralarında bir işbölümü var. 30 çocuk bulunuyor şu anda Nesin Vakfı'nda. İkisi Ankara'da üniversitede okuyor. Vakfın bir evi var, orada kalıyor kızlar. Birisi Kütüphanecilik 2. sınıfta okuyor; diğeri Gazi Enstitüsü'nde, öğretmen olacak. Bir kızım da üç yıl önce üniversiteden mezun oldu. Jeoloji mühendisi. Türkiye'ye jeolog ne lazım? Bakıyoruz Avrupa'da var, buraya da kuruyoruz. Bir sene işsiz kaldı. Çok akıllı, dürüst bir çocuk. Bunlar yabancı dil öğrenmezler okullarda. Türkiye'de Cumhuriyet tarihinden bu yana yabancı dil öğrenmiş çocuk hiç yoktur. Bizim eğitim programı sadece sahtecilik üzerine olduğu için... Ayrıca öğretmenliği de bilmez pek çoğu. Ben de tuttum çocuğu İngilizce kursuna gönderdim. Sekiz ay sonra kendi mezun olduğu okula İngilizce öğretmeni oldu. Bundan ko-

mik bir şey olamaz. Sözde öğretmen! Sekiz ay kursa gidip, öğretmen olabilir mi insan? İlkokul, ortaokul ve lise olmak üzere değişik yaş gruplarından çocuklarımız da var. Bazen 35'e kadar çıkıyor.

✤ **Yeni binanızda kaç çocuk olacak?**
60 çocuk. Zaten limit 80, sanıyorum. 20 de personel, 100 kişi olacak.

✤ **Yeni binanın en altında balkonlu bir tiyatro salonu, balkonun önündeki fuayede de resim galerisi var.**
Evet, onun arkasında yemek salonu, altında mutfak. Yemek salonuna koku gidiyordu; bu yüzden asansörle alt kata aldık mutfağı. Yemek salonunun üstünde de bir kabul odası var. Daha yukarıda 5 kat çocukların odaları. O beş katta da her katta yedi oda var. En üstte kendime iki odalı küçük bir yer yaptım, o da kaptan köşkü. Çalışma odamı şimdi çocuklar okuma salonu olarak kullanıyor. Yeni binada tabii yukarıda çalışma odam olacak.

✤ **Tavşanlar, tavuklar...**
Efendim, şimdi burada ilginç bir gözlem var. Türk milleti korkunç tüketici, çocukluğundan başlayarak tüketici. Bu gördüğünüz bahçede eskiden muhabbetkuşları vardı. Önde kuş yeri vardır, ayrıca bir kuşhane. Orada 80 tane muhabbetkuşu öldü, akvaryumda balık hiç kalmadı. Papağanlar üç defa alındı, kalmadı; ördek, hindi, keçi, 10 tane inek, hiçbiri kalmadı. Niçin alıyorum bunları? Çocuklar üretime alışsın diye. Fakat çocuklar üretime alışamıyor. Küçük yaşta buraya gelmemişse, tüketici toplumdan geldiği için kendisi de tüketici oluyor. Örneğin bu bahçede neler neler yetişir? Halbuki biz sebzeyi pazardan alırız, meyveyi dalında çürütürüz. Bu, Türk toplumunun özelliklerinden biri ve buraya da yansıyor. Oysa bu çocukları yetiştirmenin ilkelerinden biri de onları üretici yapmak. Hizmet üretmek, teknolojik, hayvansal, tarımsal ürünler ya da düşünce üretmek...

✤ **Cevap alıyor musunuz?**
Tabii, alıyoruz. Ama memnun edecek kadar değil.

✤ **Peki, sizce bu toplumdan niye yeteri kadar sanatçı çıkmıyor?**
Sanatçı çıkmıyor, bilim adamı çıkmıyor, yaratıcı çıkmıyor. Ben bunu merkezi yönetime bağlıyorum. En baştaki kim? Allah. Allah düşünür, Allah yapar, Allah beni kurtarır, Allah verir. Çocuk ölür; "Allah verdi, Allah aldı" denir. Çocuklar aile içinde kime tabidir, babaya. Okula gider, öğretmene. Askere gider onbaşıya, onbaşı generale, oradan padişaha, krala, başbakana kadar çıkar. Merkezi yö-

netim bu demektir. Bunu bilmiyor Türkiye. Ben aptal dedim ya yüzde 60'ı, tabii fazla bu yüzde 60'tan. Nadiren bu toplumun içerisinden dürüst ve namuslu insan çıkıyor. Mucize gibi bir şey. Örneğin o usta olmasaydı, biz bu binaları da yapamaz, dolandırılırdık. Çok dolandırıldık. Bir ara sakız koyun aldım. Sakız koyun üç ya da dört yavru yapar her sene ve çok fazla süt verir. Yalnız bunları dağa, kıra, bayıra koşmayacak, güneşte tutmayacaksın. Suyunu, yemeğini vereceksin. Eskiden İstanbul'da sakız koyun çok vardı. Ben o sakız koyunlara, lisede öğrenciyken çobanlık ederdim. Sonra onları sattık. O parayla ev aldık. İstanbul'da sakız koyun kalmamış. Nasıl örneğin çitlembik ağacı kalmadıysa... Sor çocuklara çitlembik ne diye, bilmezler.

✣ **Hadi çitlembik biz de geldik bitlendik. Bu bir çocuk tekerlemesidir.**

Çitlembik gibi kız derler. Neyse çitlembik gibi, sakız koyun da kalmamış. Arayıp bulduk. Büyük para vererek 8 tane aldık. Şimdi buna kim bakacak? Bir işçi arıyoruz tabii. Bulduk da... Bir ayda 8 sakız koyunu da öldürdü. İnanılır gibi değil!

✣ **O, sakız koyun cellatıymış.**

Her şeyin cellatı ve halis Türk işte. Yani şimdi ben bunu söyledim diye Türklere, kendi milletime düşmanım.

✣ **Bu çok tehlikeli bir laf.**

Evet, her yerde söylüyorum. Şimdi bir de bizim bütün bu binayı yapan bir ustamız var; olağanüstü bir işçi. Hiç okumamış, ayakları büyük, iriyarı bir adam. İlkokula giderken pabuçlarını eskimesin diye kolunun altına alıyor, koşuyor, okuluna gidiyor. Ayakları yolda donuyor tabii; sınıfa da ayaklarını muslukta yıkayıp, öyle giriyor. İlkokulu bitiremiyor. Harika, eşi bulunmaz bir adam. Bir gün bir işçi burada, güneşte duvara yaslanmış, oturuyormuş. Türk işçisi. "Ne öyle oturuyorsun?" diye soruyor bu usta. "Biz böyleyiz" diyor, "köyde böyle oturur, göğe, güneşe bakarız. Allahım yağmur verme diye dua ederiz." Hüseyin Usta çalışkan bir adam, dünyanın en çalışkan adamı; çıldırıyor. "Neden?" diyor. Cevap: "Eğer yağmur yağmazsa, her sene bize hükümet yardım eder." İşte, genel Türk. Bunun böyle olduğunun çok belirgin örneği bu son seçimlerdi. Son seçimlerde parmaklarımıza mürekkep sürdüler. Niçin? Çünkü sahtekâr olduğumuzdan tekrar dönüp oy vermeyelim diye. İşte sahtekârlığımızın devlet tarafından saptanmış örneği, budur. Sahtekâr bir milletiz. Yüzde 80 sahtekârız. Devlet beni mahkemeye versin, sahtekâr

dedim diye. Sen sahtekâr olduğunu saptıyorsun ve kendin boyatıyorsun. Ben de boyattım, bilmiyordum, bir daha kendimi boyatmam; Türk milletinin de onuru varsa kendisini boyatmaz. Layık olduğu yönetim bu olduğu için bu muameleye maruz kalıyor. Layık olmasa bu beğenmedikleri hükümetler iş başına gelmez ya da Refah Partisi bu kadar oy almaz. Beni mahkemeye veriyorlar yüzde 60'ı aptal dedim diye. İndirimli; yüzde 60 olur mu? Bizim aptallarımız fazladır. Türkiye'nin her yerinden; Mersin, Bursa, Adana, İstanbul'dan mahkemeye verdiler beni. Vatandaş veriyor. Neden? Aptal dedim diye. Bir defa, onların Türk olduğu kuşkulu çünkü Türkiye'de Türk azdır. Ben halis Türk'üm. 1071'de gelmiş atalarım bir köye, oradan hiç karışmamışlar çünkü verimsiz toprağı. Ben Türk'üm diyenlerin hepsi Türk değil, yani kan bağı bakımından da kuşkulu. Anayasaya göre Türk'üm diyen herkes Türk'tür. Ama bu kuşkulu adamlar kalktılar beni mahkemeye verdiler. Onlar mı daha Türk, ben mi daha Türk'üm? Ben ne yapmışım Türkiye için? Bu, meydanda. Durmadan da bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Dünyaya tanıtmada, şurada burada. Kim daha fazla, ne yapıyor?

✣ **Yalnız bizim millet çok gururludur. Ben şunu gördüm hep mesela. Gelir önünüzdeki duvara çişini yapar. "Kardeşim ayıp değil mi, buraya çiş yapılır mı?" dersiniz, adamın gururuna dokunur. Ayrıca üstüne bir de sizi öldürmeye kalkar. Yani gururdan anladığı budur. Çişini yapar, hımkırır, sümkürür.**

Çocuklara anlatıyorum bu ara. Hımkırmak, sümkürmek yalnız Türklükten gelmiyor; çünkü aynı adam İstanbul'u, Ankara'yı, İzmir'i görmemiş, büyük kentte yaşamamış, onun düzenini bilmiyor. Şak diye ya trenle ya uçakla Almanya'ya gidiyor. Hiç tükürmüyor, hiç işemiyor; çünkü mekân adamı terbiye ediyor, işetmiyor. Ama aynı adam İstanbul'a geliyor... İstanbul'da tükürülmeyecek yer yok ki! Ve insanın yüzüne tükürülür; niçin? Sen ahlaksız, pis, adi bir insansın diye. Yüzüne tükürmek deyimi var bizde. Savcılığa ifadeye gidiyorum. Savcı diyor ki: "Aziz Bey, vallahi az söylemişsiniz. Yüzde 80, hatta yüzde 90 aptalız biz." Beni mahkemeye veren savcı da mutlaka böyle düşünüyor. İnanıyorum ki Adalet Bakanı da yüzde 60 olduğuna inanıyor. Dedim ki hâkime, efendim bu dava açılmasa çok iyi olurdu; çünkü bir sanık mahkemede bir davadan dolayı ya aklanır ya ceza alır. Yani benim aklanmam da mümkündür, ceza almam da. Eğer bu davanın sonunda aklanırsam Türk milletinin yüzde 60 aptal olduğu mahkeme kararıyla tescil edilecek. Onun için bu davayı açmasanız iyi olur. Ve aklandım!..

✤ **Gerekçeli karar neydi?**
Kasıt yoktu. Hakikaten kastım yoktu benim, Türk milleti aptal derken. Bu davanın açılması bile bir aptallıktır. Bakan ne diye dava açtırıyor, savcı istemiyorsa? Bakanlık yoluyla dava açmak aslında sistemin insanları nasıl aptallaştırdığını gösteriyor. Sistem bozuk.

✤ **Bütün bu arkanızdaki dağlar gibi eserlere, açıksözlülüğünüze ve dümdüz yolunuza rağmen düşünceleriniz ve siz tehdit altındasınız. Yani sizin canınıza kastetmek istiyorlar. Bunu nasıl yorumluyorsunuz?**
Doğal kabul ediyorum; çünkü beni kendilerinden olmayan bir varlık olarak görüyorlar. Kendilerinden değilim. Çok ilginç şeyler var tabii. Örneğin, bir banka telefon ediyor, "Aziz Bey yeni bir diziye başlayacağız banka olarak. Sizden de bir kitap rica ediyoruz." Aslında ben bunun olmayacağını biliyorum. Teşekkür ediyorum. Sonra gidiyor, bir yere danışıyor, nasıl yaptık bu işi falan diyorlar. Şimdi o yayından birçok yazarın kitabı çıktı. Benimkinden ses yok. Aynı şey, TV dizilerinde ve tiyatroda da söz konusu. Alınmıyorum böyle şeylere. Vız geliyor bana. O yayınevinden kitabım çıksa ne olur, çıkmasa! Ben kendi kitabımı kendim çıkarıyorum.

✤ **Peki, olmanız mı iyi, olmamanız mı?**
Vallahi, bazen olmamam, bazen de çok zor ama, olmam.

✤ **Hayır, yani hiç gelmeseydiniz dünyaya, Türkiye'ye. Böyle düşünenler var mı acaba?**
Ben öyle düşünmüyorum; ama böyle düşünenler var. Bir tane Karadenizli hemşerimiz beni öldürene bilmem kaç yüz ya da bin dolar verecekmiş. Vallahi, mahkemeye verdim. "Onu öldürteceğim, mezarının üzerine de kenef yaptıracağım" demiş. Bu vatandaş nasıl bir hırsla dolu bana karşı! Ne kadar bayağı bir şey.

✤ **O duygusuyla ilgili muhasebeyi acaba neye göre yapıyor?**
Çok zengin bir müteahhit kendisi. Türkiye'de bu adamlar zengin oluyor. Zannediyorlar ki ben ortadan kalkarsam, rahatlayacak Türkiye. İstanbul'un Belediye Başkanı, "Aziz Nesin ismini sileceğim" dedi. Aziz Nesin ismi yok ki zaten, yani Aziz Nesin Parkı, Aziz Nesin Kültür Merkezi...

✤ **Affedersiniz, bana düşmez bunu söylemek ama, bir ismi bir caddeye vermeyebilirler veya verilmişse kaldırabilirler ama bir milletin kültüründen birini kazımak kolay değildir. Bunu hâlâ idrak edemedilerse, yazık!**

Bundan birkaç sene önce bir gazetede Aziz Nesin'i kültür elçisi yapacağız diye bir demeç çıktı. Efendim, cevap verdim: "Ben zaten kültür elçisiyim, senin iradenle kültür elçisi olamam." Yani bir bakan beni kültür elçisi yapmış, olur mu böyle bir şey? Devletin elçisi olur. Hiçbir laik ülkede din ataşesi yoktur. Biz icat etmişiz; Türkiye'nin din ataşeleri var ve bu olacak şey değil. Ticaret ataşesi, kültür ataşesi, deniz ataşesi olur, askeri ataşe olur.

✤ **Nedir din ataşesi?**

Din ataşeleri Atatürkçü dinciler; yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın maaşla atadığı adamlardır. Bunları elçiler de beğeniyor; niçin beğeniyor? "Atatürkçü" diyor. Halbuki maaşı devletten aldığı için Atatürkçü. Maaş almasın da gör bakalım Atatürkçü mü, değil mi? En son "şeriat" diye bas bas bağırıyorlardı. Laik bir devlette din ataşesi olur mu? Bunu düşünmüyorlar ama niçin iyi diyorlar? Çünkü Cemalettin Kaplan'a göre iyi. Özel dershaneler de bizim icadımızdır; dünyada, üniversiteye öğrenci yetiştiren hiçbir özel dershane yoktur. Bize özgü bir şey. Biz, icat ede ede bunu ediyoruz. Hiçbir toplumsal kavram, hiçbir teknolojik buluş yok bizde. Böyle acayiplikler var. Bir de laikiz diyoruz.

✤ **Sanatçı niye az yetişiyor?**

Onun ölçüsünü bulmak lazım. Sanatçı bizde çok yetişiyor; çünkü çok kolay. Bana en çok gelen, şiir kitaplarıdır.

✤ **Ama biz şair milletizdir, öyle değil mi? Herkes şair zanneder kendini.**

En kolayı o. Tabii üne de meraklıyız. Gerçek şairlerimizin kolaycacık bu işi başardığını zannediyoruz.

✤ **Aziz Bey, sizin gençliğinizde, bir sanat ortamına girmek, işinizin dikkat çekmesi, o kadar kolay değildi. Şimdi nasıl görüyorsunuz?**

Çok şey değişti tabii. Benim dönemimde, benim kuşağımdan insanların ünlenmesi için, çok ilginç bir şey, biraz da ayıp doğrusu, hapishaneye girmesi gerekiyordu. Bu ressamlar için de, şairler için de böyleydi. Ressama düşmandır bu millet, yazara düşmandır ama müzisyenin farkında değildir. O çalarken, öttürürken, bana muhalif mi değil mi, farkına varmaz. Liman Sergisi'nde adamları, yaptıkları orağa, çekice benziyor diye takibata uğratmışlardı. Benim dönemimde böyleydi; hatta hapishaneye girmemiş olanı yazardan saymazlardı. Bu tabii devletin, sistemin ayıbıydı. Hatta bazı hapishaneye girmiş, çile çekmiş insanlar gerçekte öyle olma-

dığı halde yine yazar ve şair geçinmişler, antolojiye de aynen girmişlerdir. Bana göre onların antolojiye girecek değeri yoktur; ama hapishaneye girmiş, polisin takibine uğramış, sürgüne gitmiş diye bir avanstı bu, sanatçılık avansı. Oysa tabii bununla gerçek sanatçı değeri ölçülmez. Şimdi daha mı zor sanatçı olmak, yani kendini kabul ettirmek, bilemiyorum. O zaman gazete ile edebiyat arasında bir yakınlık vardı. Edebiyatçıların çoğu gazeteci olurdu ve o yolla daha tanınırdı. Bugün o yol da kapalı. Eğer madrabaz değilse, sanatçının kendisini kabul ettirmesi çok daha zor gibi geliyor bana.

✤ **Mesela bizde niye edebiyatçılar resme uzaktır?**

19. yüzyılda öyle değilmiş, gruplar varmış. Ressam, müzisyen, edebiyatçı. Hatta resimler var; ressamla kol kola yazar, müzisyen. Bizde 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden başlayarak kopmuş. Şimdi Türk Yazarlar Sendikası'nın böyle bir girişimi var; ama bunu siyasi yönden alıyorlar. Siyasi yönden alınmasıyla birlikte sanat akışı da gerekli. Ressamın yazarla konuşması, yazarın müzisyenle konuşması ve bunların ilişki kurmasında kendi sanatları bakımından çok yarar var. Bizim ilişkilerimiz kopmuş. Belki yaşam biçiminden ya da yaşam koşullarından geliyor; ya da zamansızlıktan. 1940'larda, 50'lerde fena değildi. Şimdi hiç yok. Paris'te kahveler çok önemli, hepsi birer okul. Türkiye'de de vardı o kahveler. Meserret vardı, Küllük vardı.

✤ **Entelektüel kahveler...**

İstiklal Caddesi'nde Nisuaz, Petrograd vardı. Oralarda toplanırdı üniversite ve sanatçı çevresi.

✤ **Son Baylan'dı.**

O daha çok edebiyatçılarındı. Baylan'da bir garson vardı, ona profesör derdim ben. Adamı kürsüye koy, profesör.

✤ **Rum garsonlar vardı.**

Daha önce Rus kadınlar vardı.

✤ **Leonidas vardı, hatırlıyorum. Bize biraz adap da öğretmişlerdi onlar. Nasıl oturulur, ne ısmarlanır falan. Siz doğadasınız şimdi, artık şehirle de ilginiz kalmadı.**

Bir evim var Teşvikiye'de. İşim olduğu zaman, ki oluyor tabii sık sık, oraya gidiyorum; istemeyerek gidiyorum üstelik. Sergilere hemen hemen hiç gidemiyorum. Bir de başımda korumalar var. Konsere, sergiye ancak üç polisin eşliğinde gidebiliyorum. Böyle bir zorluk da söz konusu.

✤ **Nasıl yaşıyorsunuz korumalarla?**
Son Ankara'ya gidişimde 6-7 kişiydik. Ben otelde yatıyorum, onlar dışarıda bekliyor.

✤ **Onlar için de üzülüyorsunuz galiba.**
Asıl üzüldüğüm şu: Teşvikiye'deki evimin karşısında bir minibüs dolusu resmi elbiseli, silahlı polis gece gündüz bekliyor. Anlamıyorum; dilekçe verdim, bu adamlara ödediğiniz maaşa günahtır diye. 10-15 gün gitmediğim oluyor. Orada bekliyorlar.

✤ **Sağ olsunlar.**
Ben işe yarayacağını sanmıyorum. Beni öldürmeye niyetleri varsa bunların hiçbir işe yarayacağı yok. Şöyle bir şey oluyor bir de; korumayı öldürüyorlar. Düşün, koruma ölürse sen onun vicdan azabını çekeceksin. Adam benim yüzümden öldü diyelim. Çoluğu çocuğu var. Birisini koruyacağım diye niye ölsün adam?..

Behiç Ak

Benim karikatürümde, anlatmak istediğim şey, bir yerde anlamak istediğim şey. Biraz da hayatı anlamak için çiziyorum, yalnız anlatmak için değil.

✤ **Çizerlik, senin kendini hazırladığın bir meslek değildi, yanılmıyorsam?**
Kendimi hazırladığım bir meslek olmadı. Mimarlık okudum ama pratik hayattaki mimarlığı sevemedim; çünkü o çok ticari bir şeydi. Çizerlikte daha özgür insan. Kendi fikir ve isteklerini ifade edebiliyorsun. O yüzden çok eskiden beri çiziyorum. Çok da sevdiğim bir şey karikatür.

✤ **Kendin için çizmekle her gün çizmek aynı şey değil. İkincisinde birtakım zorunluluklar, zorlamalar var. Sen bunu bir şeritte belirtmiştin, "Hiçbir şey yapmamak için çizdim; ama şu anda çizmekten başka bir şey yapamıyorum" diye.**
Aslında o temel bir çelişki. İster haftalık ister aylık olsun, komik bant çizmek, periyodik bir olay. Resim gibi, desen gibi değil. Mut-

laka periyodik olduğu zaman yapılan ve öğrenilen bir şey. Tıpkı gazetecilik gibi. Periyodik olduğu sürece de büyük bir yük olarak her zaman karşında.

✤ **Çizginde muhakkak ki bir değişim oldu. Fakat benim için mesajların önemli. Ben mesajlarını son derece sıra dışı ve espri gücü bir yana, son derece de entelektüel buluyorum. Seni vasat biri anlayamaz. Yanılıyor muyum?**

Şöyle bir şey var: Mesela, "Ne anlatmak istiyorsun?" diye bir soru sorulur. O soruda şöyle bir mantık vardır: Sen anlatmak istediğin bir şey çiziyorsun da, o da onu anlatıyordur. Benim çizdiklerimde pek öyle bir şey yok. Çizdiğim bir karikatürün üzerine de birisi bir yorum yapabilir. Öyle bir fark olduğunu düşünüyorum. Benim karikatürümde, anlatmak istediğim şey, bir yerde anlamak istediğim şey. Biraz da hayatı anlamak için çiziyorum, yalnız anlatmak için değil. Benim karikatür çizmem bir tür ilişki kurma biçimi. Yani bu benim için bir yaklaşım tarzı.

✤ **Çizmeye başladığın zaman başka bir vizyona mı giriyorsun? Dikkatini başka türlü mü topluyorsun? Yoksa o çizme eyleminin ayrı bir düşünce hali mi var?**

Kendi içinde öyle bir pratiğe taşıdığım zaman hayatta yaşadığım birtakım olayları, benim için daha kolay çözülebilir, daha kolay anlaşılabilir ve daha çok hissedilebilir kılıyor karikatür. Bir iletişim kurduğumu hissediyorum insanlarla. İkili bir işlevi var benim için. Hayatla bağ kurmayı ve hayatı anlamayı, çizgi yoluyla başarmaya çalışıyorum.

✤ **Sen sadece çizmiyorsun; şu sıralar yaptığın bir film var. Türk sinemasında sansür üzerine, uzun metrajlı bir çalışma.**

2 saat 10 dakikalık bir belgesel film, bir dokümanter. Başlangıcından bugüne Türk sinemasında sansürü anlatıyor. Adı "Siyah Perde." 1919'da, Ahmet Fehim'in "Mürebbiye" filmindeki mürebbiye tipine bozulan Fransız generalinin, yani işte bir Fransız kızının Osmanlı konağına gelip, konaktaki herkesi baştan çıkarması falan Fransızları kötü gösteriyor diye, filmin Anadolu'da gösterimini yasaklamasını ve bu olaydan itibaren bugüne kadar sürdürülen sansür uygulamalarını konu ediyor.

✤ **Sansür bize Fransa'dan mı geldi diyorsun?**

İlk defa işgal kuvvetlerinin uyguladığı bir şey sansür. Birçok komikliğin ve geri zekâlılığın bir arada yaşandığı olaylar var. Mesela "Hıçkırık" filminde, Roma'da geçen bir sahneyi Sansür Kurulu ya-

saklıyor; çünkü İtalya'da bir adam diğer bir adamı istasyonun birinde karşılıyor. Öylesine bir sahne işte. Sansür Kurulu'ndan biri istasyonu Mussolini'nin yaptırdığını biliyormuş. Sırf bu nedenle o sahneyi atıyorlar. Böyle yüzlerce olay var. Mesela, "Mahallenin Sevgilisi" diye bir film çekilmiş. Buldozer var filmde; gecekondu yıkımında buldozerin göründüğü sahneyi kesiyorlar. Nedeni de şu: Buldozer öyle korkunçmuş ki halkın üzerinde kötü etki yaratıyormuş. Ya da Metin Erksan'ın "Karanlık Dünya" filminde, buğday başakları kısa gösterildiği için, "Bizdeki buğdaylar bu kadar kısa mı?" deyip filmin birçok yerini kesiyorlar. Yani böyle, akıl almaz saçmalıkların bir araya geldiği bir sansür olayı.

✤ **Peki bunları nasıl tespit ettiniz?**

Bir sene önce bir araştırma grubu kuruldu. Tek tek bütün yönetmenlerle gidip konuştuk. Filmlerinden örnekler ile sansür belgelerini inceledik. Ondan sonra araştırmacılarla konuştuk ve bu konuda yazılmış kitapları ve gazete haberlerini okuduk. Emniyet'in Kültür Bakanlığı'na bıraktığı arşivleri taradık, atılmış film parçalarını bulmaya çalıştık. Mesela Yıldız Kenter ile Orhan Gencebay'ın bir filminden atılmış bir parça rulo vardı. Filmin sonunda Yıldız Kenter'e tecavüz ediliyor. O sahneyi kesiyorlar. Yıldız Kenter devlet sanatçısı olduğu için kendisine tecavüz edilemezmiş! O parçayı bulduk Bakanlığın arşivinde.

✤ **Benim hatırladığım bir sansür şeyi var; fıkra diyeceğim artık. Ara Güler'in "Yavuz" belgeselinde Yavuz'un toplarının geminin kıçındaki bayrağa dönük olması olayı. Oynatılmamasının nedenlerinden biri bu belki. Oysa gayet tabii olarak bütün gemilerde kıça dönük toplar vardır.**

Osman Seden'in bir hikâyesi var. Bir filmde kadın ile erkek el ele tutuşuyor, Boğaz'da denize giriyor. Sansür Kurulu filmi tamamen yasaklıyor; oysa sıradan bir aşk filmi. Osman Seden Ankara'ya gidiyor ve orada şöyle bir cevapla karşılaşıyor: "Sen Boğaz'ın tepesinden film çekmişsin, Boğaz'ın çıkışı olduğu gibi görünüyor. Düşmanlar görsün mü istiyorsun?" "Peki efendim, o sahneyi keselim o zaman" diyor. "Asıl korkunç olan başka bir sahne var, onu ne yapacağız?" diyorlar. "Kadınla erkek el ele tutuşup denize giriyor, sonra da yüzerek kıyıya çıkıyor. 'Oh ne güzel sahil burası, ne güzel yüzdük' diyorlar. Bunu gören düşman en iyi çıkarma yapılacak yerin burası olduğunu düşünecek." Yani başlangıcından bu yana sansür mantığı aslında hiç değişmemiş. 1962'de "Yılanların Öcü" filmini Sansür Kurulu yasaklıyor. 1985'te Şerif Gören filmi tekrar

çekmek istiyor. Aynı gerekçelerle gene yasaklanıyor. 62'den 85'e kadar 23 yılda hiçbir şey değişmemiş. Mantık aynı mantık. Böyle bakınca toplumun üzerindeki trajikomik şeyi insan görüyor.

✤ **Peki bu filmi nerede göstermeyi düşünüyorsunuz?**
Film Kültür Bakanlığı'nın. İçine çizgi filmler koyduk. 60-65 kişiyle röportaj yaptık. Bütün bu eski film parçalarını bulduk. Bayağı ciddi bir emek verildi; izleyen kişi, sansürün tarihini öğrenebilecek. Hukukçuların yanı sıra sansürle ilgili konuşma yapmış ya da sansürün kaldırılmasıyla ilgili çabalarda bulunmuş bütün politikacılarla da konuştuk. Herhalde Kültür Bakanlığı televizyonda dört bölümlük bir dizi halinde yayımlayacaktır. Gösterilmesi gerekiyor bence. Kamuoyunda sansüre ilişkin belirli bir fikir oluşacak. Bu belki de sansürün tamamen kaldırılmasına yönelik bir adım olabilir. Çok gülünç bir şey çünkü sansür. Sonunda hiçbir şeyi engelleyemiyorsunuz.

✤ **Sinema alanında başka projelerin var mı?**
Var ama, sinema yapmak çok önemli değil benim için aslında. Karikatür gibi kendi istediğim türde şeyler yapmak önemli. Sinemacı olmak istemiyorum ama sinema yoluyla yapmak istediğim şeyler var. Bana, "Bir film yapalım, başrolünde şu olsun" deseler yapmam. Sinemacı olmak gibi bir niyetim yok. Kendi yapmak istediklerime ilişkin bir olanak bulursam değerlendirmek isterim.

✤ **Japonya'da ve Almanya'da kitapların çıktı galiba.**
Japonya'da iki tane kitabım çıktı. Bu sene üçüncüsü çıkacak. Çocuk kitapları, kent masalları.

✤ **Çocuk kitabı olmakla beraber sadece çocuklara yönelik değil sanırım bu kitaplar...**
Okurlardan zaman zaman mektup geliyor. İçlerinde 16-18 yaş aralığındaki insanların yazdıkları da var. Bilmiyorum Japonya nasıl bir yer, hiç gitmedim. Gelen mektuplar aracılığıyla bir ilişki kurmaya çalışıyorum.

✤ **Sanat söz konusu olduğunda, yabancılardan bir geri dönüş alıyorsun. Yani benimsiyorlar o eseri. Bizde ise tam tersi bir durum söz konusu. Havaya kurşun atıyorum gibi bir hisse kapılıyor insan bir eser yarattığında.**
Benim bu tür bir hisse kapıldığım çok oluyor. Japonya'daki kitapları burada yayımladığım zaman mesela, çok sınırlı bir ilgi gördüm. Gerçi yeni çıktı ama... Bunlar, okul öncesi çocukların da aileleriyle birlikte tüketebileceği kitaplar. Ortak bir kültür söz konusu.

✤ **Yani çocuğa yönelirken anne ve babaları da bilgilendirmeyi amaçlıyorsun?**

Evet. Okuma yazma bilmeyen, okul öncesi çocuklar için yapılmış kitaplar da var. Anne bu kitabı eline alıyor ve resimlere bakarak anlatıyor. Bu arada annenin de o kitaptan zevk alması lazım. Japonya'da 20.000 tane sattı kitabım. Burada bilmiyorum ne kadar satacak, yeni çıktı. Herhalde bu sayının çok çok altında kalır; çünkü Türkiye'de çocuk doğuyor ve ne istiyorsa o alınıyor çocuğa. Tabanca mı tabanca, bilgisayar mı bilgisayar. Çocuğun anne babayla kontak kuracağı, yani ikisinin birlikte tüketebileceği şeylere yönelinmiyor. Paylaşımları çok az. Ortak bir dil tutturabilecekleri ya da aralarında iletişim kurabilecekleri şeylere karşı ilgi çok az. Çocuk kitapları bu yüzden Türkiye'de çok yerleşmiş değil.

✤ **Birçok meseleyi çocuklara söyletiyorsun. Bir hayli büyümüş de küçülmüş tipler bunlar. Gerçekten çocuklarda gözlediğin bir şey mi bu; yoksa sen mi söyletiyorsun?**

Aslında ne olduğunu bilmeden yapmaya başladım. Kendi içimdeki çocuktu bunları yapan. Yani zevk aldığım için yaptığım şeylerdi. Bir olaya çocuksu bir tatla bakmak gibi bir yaklaşım. Sonra fark ettim ki çocuklarla ilgili çizdiğim şeyler bazı büyüklere fazla entelektüel gelmeye başladı, hatta anlamayanlar oldu. Halbuki çocuklar onları anlıyor ve çok gülüyorlardı.

✤ **Ressamlarla alıp veremediğin ne?**

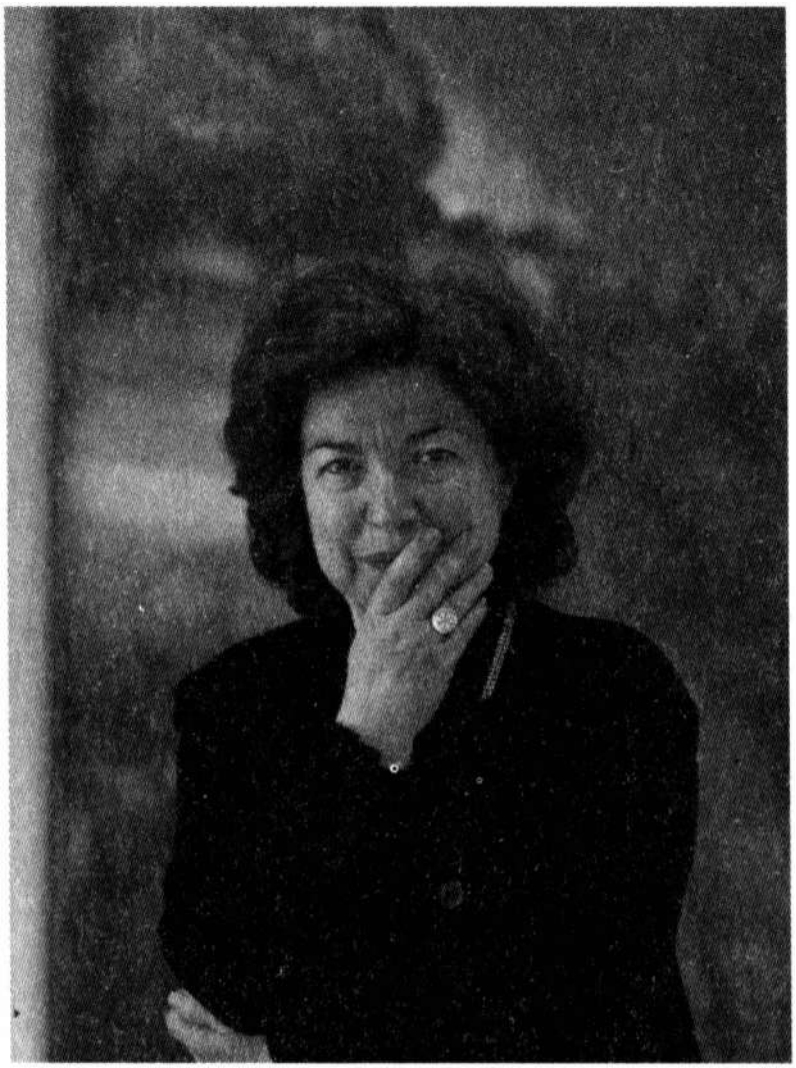
Resim, büyük bir keyif. Benim çizmekten zevk aldığım şeyler ise, keyif aldığım insanlar, tartışmalar. Ara sıra, sevmediğim şeyleri de çiziyorum. Keşke insan onları hiç çizmese de hep keyif aldığı şeyleri çizse. Resim de onlardan biri. İnsanın resimle, çocuğun resimle kurduğu ilişki ya da bir ressamın bunlarla kurduğu ilişki, hafif taşlamalar falan hoşuma gidiyor.

✤ **Ne hoş bir tesadüftür ki, 7 Ekim günü aynı uçakla Paris'e gittik ve 11 Ekim'de gene aynı uçakla geri döndük. Saint Esteve'de bir karikatür festivaline gidiyordun. Nasıl geçti?**

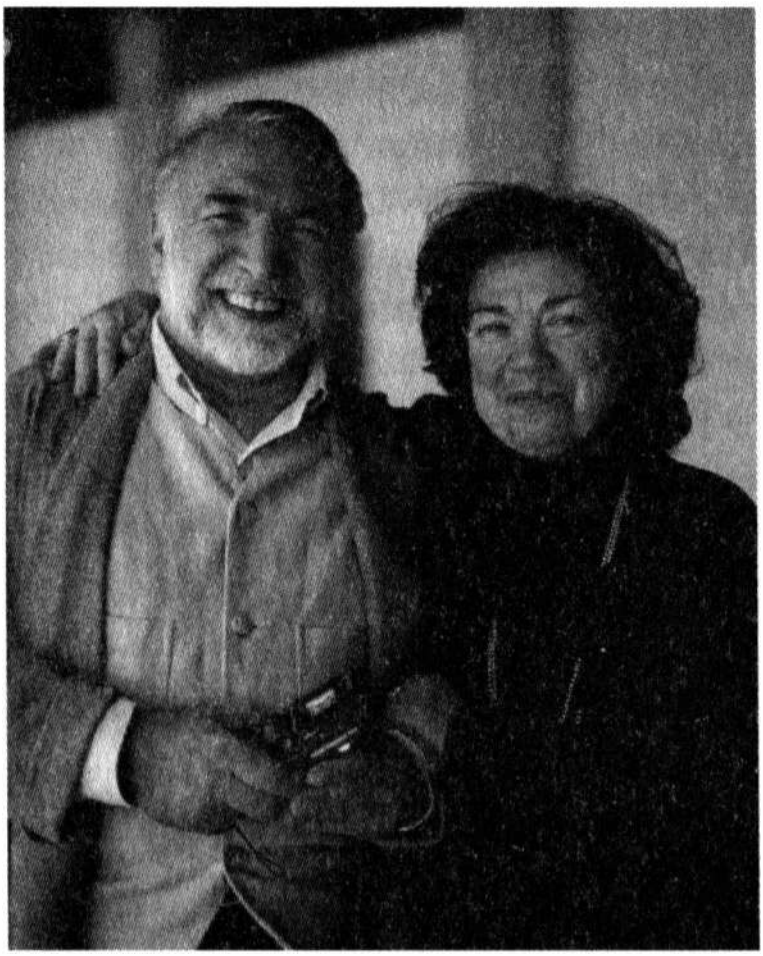
Bütün dünyadan karikatüristlerin davetli olarak geldiği, karikatürleriyle ilgili sergi açtıkları bir festival. Çok büyük bir binada düzenleniyor. Çevre illerden, kasabalardan insanlar gelip karikatürlerini çizdiriyorlar. Akşamları da bol bol şarap içiliyor, istiridyeler yeniyor. Karikatür çizdiğimiz kâğıtları belli bir ücret karşılığında halka satıyorlar. Aslında bir sürü karikatürcünün bir araya gelmesi hoş bir şey; aralarında ortak bir kültür var. İnsan mutlaka kendine ben-

zeyen biriyle karşılaşıyor. Hatta aynı tür kıyafetler giyen, benzer ailelerden gelen insanlarla. Karikatürcüler cumhuriyeti gibi bir şey. Teknolojiyle kurdukları ilişki, yeni gelişen değerlerle kurdukları ilişki biraz farklı. Her şeye mesafeli yaklaşan bir insan tipi söz konusu. Biraz içekapanık, kendi kabuğunda yaşamayı seven, şüpheci. Ortak özellikleri olan insanların bir araya gelmesi ilginç bir şey. Benim için çok keyifli. Alışılmış değerlere karşı çıktığı için mizahta hiyerarşiye yer yoktur. O yüzden mizahçılar bir araya gelince çok matrak şeyler oluyor; yapılan işle bile dalga geçiliyor.

Bilge Alkor

Benim için renk, simgesel bir olay değil. Beyaz saflık, siyah matem gibi düşünülmemeli. Psikolojik katmanlara karşılık gelen bir renk sıralaması var gibi. Yazarın derin ve karmaşık kişiliklerini daha iyi yansıtan.

✤ **"Maskeler" adlı fotoğraf sergin Maçka Sanat Galerisi'nde sürüyor. AKM'deki "Fırtına" ve "Bir Yaz Gecesi Düşü" sergilerin bir süre önce bitti. Bu bir triloji (üçleme) demiştin...**

Evet. Shakespeare'in 2 oyunundan esinlendim. Maçka Sanat'taki sergi, "Düş İdolleri" ve "Adak Duvarı" adını taşıyordu. "Düş İdolleri", "Bir Yaz Gecesi Düşü"nün 4 yönünü simgeliyor. 4 düş tanrısı yaptım. "Adak Duvarı" da baskılardan oluşuyordu. Şunu tasarlamıştım: İnsanlar, adağı tutsun diye Tanrı'nın veya bir idolün suretini bırakır ya kiliseye...

✤ **Bizde yok bu inanış...**

Evet; ben de zaten bunu, başka türlü bir ortamda hayal ettim ve daha eski bir çağa taşıdım. "Düş İdolleri", "Bir Yaz Gecesi Düşü"ne

de düş bağışladı. Ben de AKM'deki sergim için bir adak adamış oldum. "Bir Yaz Gecesi Düşü" ve "Fırtına"yı resim ve şiirle bir arada gösterme nedenim olayın daha bir bütünleşmesiydi. Sanatlar arası etkileşim, hep söz konusu olmuş. Burada da bütünleşmeye doğru gitti. Metinleri resimlendirmeyi hiçbir zaman istemedim. Bir roman kişisinden ya da bir dizeden yola çıktığım oldu. Yeniden bir kurgu yapıyorum diyebilirim.

✤ **Edebiyatın resme dönüştürülmesinde herkes bir parça bire bir bazı işaretler arar, oradaki tiplerin, senin yarattığın gibi olup olmadığına dair. Sence böyle bire bir örtüşme söz konusu mu?**
Çok bire bir değil. Bir birikimle geliyor seyirci ve ona göre yorumluyor.

✤ **Shakespeare'in tipleri katmanlardan oluşur; ister istemez bu katmanlar birleşiyor. Resme dönüştürmede de birçok katman söz konusu. Boyalar arası katlardan ya da katmanlardan bahsetmiyoruz; düşünce katmanlarından söz ediyoruz. Yani resmi oluşturma sürecindeki katmanlardan...**
Evet, çok doğru tanımladın.

✤ **Sen bu araştırmanda katmanlar arasındaki mesafeyi gayet iyi ayarlayabiliyor ve sergilenme sürecinde aradan çekiliyorsun. O son aşamada senin düşüncelerin yansıyor artık. Galiba biraz seyircinin hazırlığı da söz konusu.**
Haklısın. Zaten bir katılım bekliyorum seyirciden. Hiçbir zaman bir iletişim istemedim ama katılım önemli.

✤ **Nasıl bir seyirci beklentisi içindesin?**
Bir önbilgileri olmasını istiyorum.

✤ **Örneğin Shakespeare'den haberdar olmalarını...**
Kesinlikle olmaları gerekir ama olmadıklarını düşünelim; yine de o devinimlerden ve yaratıklardan bir şeyler sezilmeli. "Birikim katmanları" dedin, çok doğruydu; ama örneğin rengi optik bir olay olarak almıyorum ben. Kafamdaki kavramları, içeriği iletiyor renkler.

✤ **Renk tanımlaması çok güç.**
Benim için renk, simgesel bir olay değil. Beyaz saflık, siyah matem gibi düşünülmemeli. Psikolojik katmanlara karşılık gelen bir renk sıralaması var gibi. Yazarın derin ve karmaşık kişiliklerini daha iyi yansıtan.

✤ **Resmine baktığımda ben böyle bir şey düşünmem ama, seyircinin kendine göre bir renk tanımlaması vardır. Semboller de değişebiliyor; mesela beyaz, bir yerde saflık, başka bir yerde ölüm**

oluyor. Zaten her sanatçının kendi kavramları, sembolleri var. Shakespeare'in de; ancak onu bir eseriyle anlamak ne kadar zorsa, bir ressamı da bir tualiyle tanımak yanlış ve uzağa düşürücü olabilir. Serginde sanki renk daha ağır basıyor. Biçimler kütleler halinde. Orada soğan zarı inceliğinde ilişkiler gördüm. Bunlar tabii, Shakespeare'den seçilen tekstlerle de ilgili. Doğrusu bir ressam olarak teksti resmin yanında görmek hoşuma gitmiyor. Resmin tabii ki bazı noktalarda böyle bir talebi olabilir; ama senin resminin buna ihtiyacı yok. Bir başka boyuttalar. Basit bir ihtiyacın karşılığı değiller.

Hayır, değiller. Bir kere önce kaynağımı gösteriyorum. Açık bir şekilde vurguladım hareket noktamı ve bu yan yana gelişte yansımalarla zenginleşiyor ve çoğalıyorlar. İkinci nokta şu: Sanatların bir arada olması, bütünleşmesi ilgimi çekiyor. 19. yüzyılda da denenmiş bu; drama, şiir, müzik bir arada kullanılmış, Wagner'de olduğu gibi... Bilim ve teknoloji gelişince, bir araya gelmeler de gerekli oldu. Sormuştun ya yazına eğilimin hep mi vardı diye. Etkisini hep duydum; Elliot'tan, Mallarme'den etkilendim. Çok açık biçimde söylenince teke tek o sembolü bulamazsın. Daha karmaşık bir bütünlüğü vermeye çalıştım. İşte o zaman o iki sanat birbirine ses verecekti.

✤ **Resimlerinin spontan bir yanı var.**

Bu serginin düşüncesi yıllar öncesine dayanıyor; hatta bu sergideki, AKM'deki sergiden bahsediyorum, bir yapıtım 1975 tarihini taşıyor. O zamandan bu yana ben bu kişileri içimde taşıdım, büyüttüm.

✤ **Yapım sürecinin tabii ki düşünsel bir geçmişi var. Ben son an rahatlığını görüyorum resimlerinde; büyük sıçramalar, kopuşlar yok. Bütün o kurguda, o dramada kendine yaklaştıran, kendini esirgemeyen bir gerilim var.**

Böyle düşünüyorsan, ne güzel...

✤ **Fotoğraf sergin sürüyor. Onda da Shakespeare'e göndermeler var. Resim ve fotoğraf; iki biçimde yöneliyorsun.**

İkisi de bir anlamda tiyatro. Trilojiyi kapatan, "Maskeler" adını koyduğum 3. sergim, "Bir oyundur bu; siz bunu dikkatle izleyin, şimdi ben oyunumu oynuyorum" diyor. Ben biraz kişilerimi bu şekilde de göstermek istedim.

✤ **Böyle bir anlatımla birdenbire çok zengin bir bahçeyi bize açtın. Bu çalışmalarının arkası gelecek gibi gözüküyor. Sanatların bir aradalığına dönersek, bu, en çok operada gösteriyor kendini. Örneğin Wagner operasının başarısı veya etkisi daha çok şiddetle ilgili.**

Her şey uç noktada onda ve çok iyi bir biçimde verilmiş. Tekstleri beni şaşırtıyor ve düşündürüyor. Kesinlikle Wagner'i dinlemeden önce teksti bir kez daha okumak gerekiyor.

✤ **Biraz Wagneriyen'sin, değil mi?**
En sevdiğim müzisyen diyemem.

✤ **En sevdiğin müzisyen kim peki?**
Mozart ve Schubert.

✤ **Enstrüman çalıyor musun?**
Çalamıyorum ne yazık ki. En büyük handikapım benimle birlikte başlayan Ayla Erduran idi. İkimizin eline de aynı anda keman verdiler. Belki de şanssızlığım, şansım oldu.

✤ **Biz sükûnet içinde oluşturuyoruz resmi. Yaptığın resmin yanında, hatta arkasında kalıyorsun...**
Bu benim ilkeme çok uygun; demek ki başarıyorum. Az önce söyledim; iletişim değil, katılım arıyorum. Bana düşen görev sanki yapıcı değil de aracı olmak.

✤ **Hakiki bir yapıt galiba biraz geride durmayı ve sükûneti gerektiyor. Günümüzde gittikçe zorlaşan bir husus bu. Daha yüksek sesle söylendiğinde, çok küçük bir şey dahi çok sayıda insana ulaşıyor, ulaştırıldığı zannediliyor; fakat sürmüyor. Zaten kimse sürsün de istemiyor; bir taş atılıyor, nereye düşerse düşsün önemli değil. Toplumumuz bir "echo" (yankı) toplumu değil. Ama "echo" toplumları var; sesin çarpması, dönmesi, o tadı yaşamak... Henüz biz sadece taş atan bir toplumuz. Çoğu zaman yerine bile ulaşmıyor taşlar ama atılıyor. Herkes şimdi taş atmayı öğrendi. Senin bu sergin uzun zamandır özlediğim, belki de unuttuğum seyirciliğimi bulmama yardımcı oldu.**
Çok sevindim.

✤ **Tiyatroyla ilgili çalışman oldu mu?**
Kendimi bazen tiyatro yönetmeni gibi hissediyorum. Shakespeare'in oyunlarından yola çıktığım bu çalışmam beni tiyatroya çok yaklaştırdı ve sahneye koyma duygusunu çok yoğun yaşadım.

✤ **Bu çalışmanla birlikte giden bir de kitap var; ondan söz eder misin biraz?**
Eşlik ediyor resimlere. Resimleri kışkırtan dizeleri daha koyu bastık. Böylece o dizelerle resim arasındaki ilişki daha çok açığa çıkıyor.

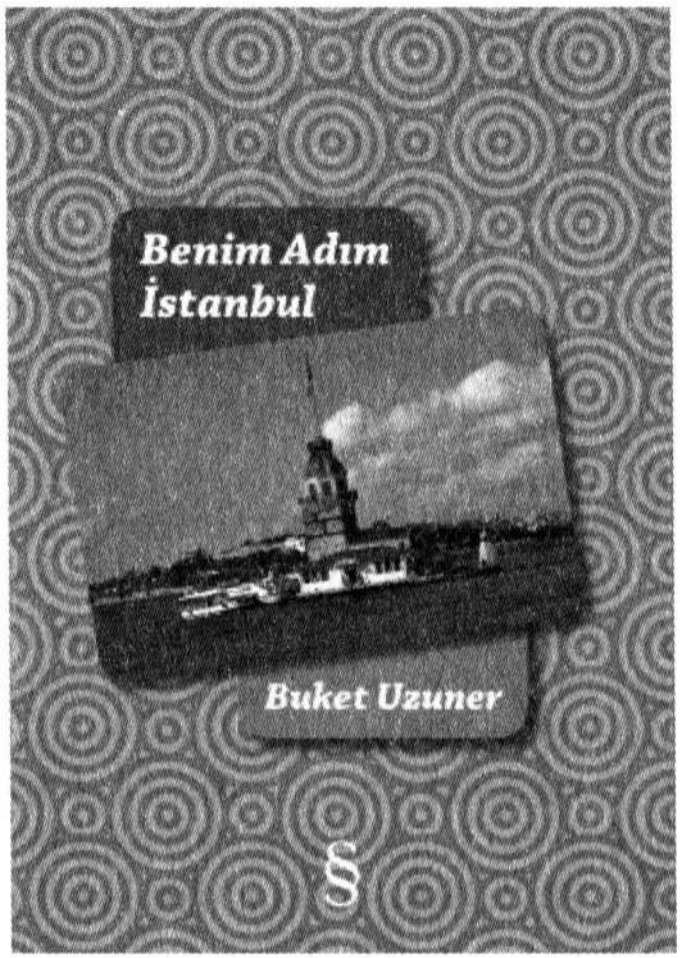
✤ **İstanbul'da kaç yıl gittin Akademi'ye?**

2 yıl. Münih ve Roma'da tamamladım eğitimimi. Aslına bakarsan biz resmi, akademilerde öğrenmedik; kendi deneylerimiz, müzeler ve doğadan gözlemlerimizle öğreniyoruz. Dediğim gibi, öğretmenlerimiz yalnız resimler değil, müzisyenler, şairler aynı zamanda.

Buket Uzuner

Hayat, doğum ile ölüm arasına sıkışan, tekdüze bir süreç. Bizi hayvanlardan ayıran en önemli nokta ise, genelde öngörüldüğü gibi hafızamız ya da bilincimiz değil, hikâye etme özelliğimiz. Hepimiz hikâye ediyoruz, dinliyoruz ve bundan zevk alıyoruz. Doğada başka hiçbir canlı bunu yapmıyor.

✤ **Bence okur ya da izleyici, sanatçının tarzını, üslubunu, bir meselenin çevresinde dolaşma ya da içine girme, onu taşıma ve karşısındakinin ellerine bırakma biçimini takip ediyor. "Şu adam anlatsın da, neden bahsederse bahsetsin; çünkü onun yaklaşımını seviyorum" diyor. Şimdiye kadar siz de pek çok kere, birçok farklı konuda, pek çok şey söylediniz. 20 yaşında söylediklerinizle bugün söylediklerinizaynı mı? Aradan geçen yıllar, sizi takip edenleri şaşkınlığa uğrattı mı?**

Yazarların ve belki de bütün sanatçıların kendilerine özgü takıntıları vardır. Bu takıntıları kanalize etmek için sanatla uğraşırlar. Benzer takıntılar sizin izleyicilerinizde ya da benim okurlarımda da vardır; ama onlar bunları kanalize edecek bir yol bulamamışlar-

dır. Benim satırlarım ya da sizin resimleriniz onların takıntılarıyla örtüşüyorsa, ortak bir yerde buluşmuş oluruz. Onların bizde kendilerini bulduklarına inanıyorum. 20 yaşımdaki kompozisyonlarımda ya da yazıp çöpe attığım ilk romanımdaki fikirleri ve tarzı bugün hâlâ yaşattığımı görüyorum. Benzer şeyler etrafında dönüyorum. Hep aynı şeyleri yazıyorum aslında; ama sizin de dediğiniz gibi, farklı şekilde yaklaşıyorum. Mesela ben kara mizahı çok seviyorum; benim kitaplarımı okumayı sevenler de doğal olarak bu hissimi paylaşıyorlar. Yani bir şeyleri alıp baş aşağı sallamayı seviyorlar. Belki az kompleksli oldukları için, bunlara gülebiliyorlar. Şaka kaldıramayan bir insan için "Balık İzlerinin Sesi" ne ifade eder ki! Balığın izi olmaz, sesi olmaz...

✤ **"Balık İzlerinin Sesi" oldukça ilginç bir isim. Bir kitabın içeriğinin bütünü ile bu içeriğe yazarın verdiği isim arasında nasıl bir denge var? Örneğin bir kitabın ismi, hiçbir zaman tüm içeriğini kapsamayabilir. Gerçekte isim ilgi çekme amacı gütmüyor mu? Burada kullanılan zekâ ve espri, satın almayı artırıcı bir unsur olarak görülmüyor mu?**

Aslında yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlara göre, en çok satan kitaplar, herkesin çok iyi anladığı iki sözcükten oluşan isimlere sahip olanlar. O yüzden, benim kitaplarımda dediğiniz anlamda ticari bir yaklaşım ya da ilginç olma kaygısı bulunmadığı kesin. Ancak sizin gibi düşünen, sizin gibi merakları olan, sizin alanınızda faaliyet gösteren insanlar için ilginç oluyor bu tip isimler. Ortalama sanatsever ise daha güvendiği şeyleri istiyor. Mesela "Yeşil Sandalye". Yeşili de biliyor, sandalyeyi de.

✤ **"Balık İzlerinin Sesi" ya da "Ayın En Çıplak Günü", ilk bakışta şiir kitabı gibi geliyor. Zaten bence edebiyat lirik olmalı. Şiirin ilave bir anlama ihtiyaç duymadığını düşünüyorum. Ne dersiniz?**

Benim sevindiğim nokta, buna rağmen beni okuyan kişilerin soyut algılama düzeylerinin çok yüksek olmaması. Çoğu, ortaokul ve lise öğrencisi.

✤ **Galiba Türk insanı sanıldığından daha çok şiire meraklı.**

Evet; çünkü dilimiz buna çok müsait ve dilimizde çok fazla sözcük yok. Bir çoban gidip bir kıza "seni seviyorum" demek istese, sevmek ile igili kullanabileceği bir ya da iki fiil var. Batı dillerinde gördüğümüz sözcük bolluğu yok. Bu nedenle, metaforik anlatıma yöneliyoruz ki, metafor da zaten şiirin anası. Metafor kullanımı,

bütün Akdeniz ülkelerinde fazla; ama bizde biraz daha fazla... Aslında yazarken de çok sıkıntısını çekiyoruz biz bunun. Sözcük bulamamak metaforik anlatıma itiyor bizi doğal olarak. Gerçekten de şiirsel bir ulusuz, her ne kadar barbarlığımızla ünlü olsak da! Ben bu şiirselliğimizi henüz "keşfettim" ve inanın çok seviniyorum. Bunu keşfettiğimden beri, Türkçe'yi daha çok sevmeye başladım.

✤ **"Şiirden anlamak" nasıl bir şey? Bunu hep merak etmişimdir.**
Geçen yaz, Kuzey Amerika'da bir göl kıyısında, Amerikalı bir yazarla yemek yiyor ve konuşuyorduk. Tam önümüzde Henry Moore'un bir heykeli vardı. Çok güzel bir sonbahar başlangıcıydı. Bach çalıyordu. Kendisine dönüp, "Ne kadar güzel, değil mi?" diye sordum. Bana dedi ki: "Hayattan bu kadar zevk almamızı sağlayan, eğitimden başka ne olabilir!" Belki üzerinde fazla düşünülmemiş bir cümleydi; ama o ana o kadar uygundu ki... Gerçekten de bizim yerimizde başkaları olsa şöyle düşünebilirdi: "Bu ne biçim müzik? Şuraya diktikleri tuhaf şey de neyin nesi; sanki metali büzüp koymuşlar!" O anın zevkini çıkarabilmek de, bir şiirden tat alabilmek de, eğitimle gelen bir beceri aslında. Attila İlhan'ın şiirlerinden zevk alabilmek için, temelde birtakım şeylerin yerine oturması gerekiyor.

✤ **Her insanın içinde belli bir şiir duygusu var. İnsanların kimi zaman kendilerini ifade edememesi ve içlerinin acıması, duyduklarını şiire dönüştürememelerinden kaynaklanıyor bence.**
Hayat, doğum ile ölüm arasına sıkışan, tekdüze bir süreç. Bizi hayvanlardan ayıran en önemli nokta ise, genelde öngörüldüğü gibi hafızamız ya da bilincimiz değil, hikâye etme özelliğimiz. Hepimiz hikâye ediyoruz, dinliyoruz ve bundan zevk alıyoruz. Doğada başka hiçbir canlı bunu yapmıyor. Bilimin, teknolojinin ve bütün sanatların altında da bu hikâye etme ve dinleme özelliği yatıyor. Tıpkı şiir gibi... Hepimizin duyguları var ve acaba başkalarına benziyor muyuz, benziyorsak ne kadar benziyoruz diye merak ediyoruz. "O da benim gibiymiş" diyebilmek, bir noktada yalnız olmadığımızı anlatıyor bize. Sanata duyduğumuz ilginin altında yatan da, hepimizde olan bu duygusallık. Hepimiz şiiri seviyoruz; ama kimisi bunun erken farkına varıyor, kimisi geç.

✤ **"Şiiri sevmiyorum" diyen insan da var.**
Kendi şiirine rastlamamıştır belki. Herkes kendi şiirine rastlamak zorundadır. Tıpkı gerçek aşkını bulmak gibi... Kendi hikâyemiz ve şiirimiz mutlaka bir yerlerde saklıdır. Onu bulmak zorundayız.

Kimi bunu her yaşta çıkıp aramaya hazırdır, kimisi ise en baştan "yok" der. Bu da dostumuz Dr. Cem Mumcu'nun konusuna giriyor herhalde. Yola çıkma enerjisi ve dürtüsü deniyor buna.

✤ **Kitaplarınızın isimlerini alt alta yazsak, sanki bir şiir ortaya çıkabilirmiş gibi?..**

Gerçi bağlantılı olmazdı ama, olabilirdi belki. Kitabımı okuyan bir dostum, "Burada bir satır var, ne güzel şiir olurdu" deyip, hiç şiir yazıp yazmadığımı sormuştu. O zamanlar iyi bir şair olduğuma inanmıyordum. O yüzden belki şiirselliğimi önplana çıkarmadım.

✤ **Sizi şiirden alıkoyan nedir? Ne gibi bir ifade farkı var şiir ile düzyazı arasında?**

Düzyazıda daha çok düşünebiliyor insan. Şiir söyleniyor... Örneğin Atilla İlhan yolda yürürken şiir söyler, ondan sonra onları yazar. Müthiş bir hafıza tabii!

✤ **Yazınız şiir ve melodi akıcılığıyla mı çıkar? Rahat, akıcı ve kolay okunan bir diliniz var. Yani hemen içine alan, hafif fakat etkili...**

Bu planlanarak yapılan bir şey. İlk yazdığım metinler öyle değil. Ben önce el yazısıyla defterlere yazarım hâlâ. O anlamda demode olduğumu söyleyebilirim. İlk yazdıklarımı sonra yeniden yazarım, ilk defasında içimi dökerim, ondan sonra günlerce uğraştığım bir sayfayı bile bir anda kırpıp attığım olur. Metni yazdıktan sonra, onu bilinçli bir şekilde okunur hale getiriyorum; çünkü benim için güzel olması değil, okunur olması önemli. Okura yabancılaşmamak lazım.

✤ **Uzmanı olduğunuz bir alan var: Biyoloji ve çevrebilim. Oradan bazı nakiller yapar, bazı bilgiler aktarır mısınız? Mesela beş kişiyi konuştururken, onlardan birine kendi bilgilerinizi sunacağı bir rol yükler misiniz?**

İnsanın formasyonu yazdıklarını çok etkiliyor tabii. Mimar olan bir yazar arkadaşım, gidip gördüğü bir yer hakkında yazarken çevredeki binalardan başlayabilir. Özellikle 20'li yaşlarda aldığın formasyon çok etkili. Benim okuduklarım da hep canlı bilimle ilgili olduğu için, yazdıklarımda biraz bilimkurguya kayıyorum. "Balık İzlerinin Sesi"nde, balıkların başka gezegenlerden gelmiş olabileceğine dair hikâyeler vardı; ama bunun bir öğretiye dönüşmesine çok karşıyım. Bir edebiyat ya da sanat eserinin bir şeyler öğretmeye çalışması bana çok ters geliyor.

✤ **Ama okur, yazarın kendine açtığı bir delikten içeri girip, bilmediği bir alanda yürüyor.**

Ancak bu alan bir bilim alanı olmamalı. Eğer ben biyoloji okuduysam, bunu alıp romanıma taşımamalıyım. Mesela son romanımda gelecekbilime ilgi duyan ve bu konuda bir şeyler söyleyen bir general var; ama bunu söylerken ben generali amatör tutuyorum, hatalar yapmasına izin veriyorum. Bir generali askerlik bilimiyle ilgili ukalalık ettirmek çok yanlış bence. Öğrenmek isteyen ansiklopediyi açıp okuyabilir. Yani bir yazar parmağını sallayarak kitabın sayfaları arasında dolaşıp bir şeyler öğretmemeli; çünkü okuru o işin uzmanı olabilir. Başka bir edebiyat yazarı bunu yaparsa, ben de okumuyorum çünkü rahatsız oluyorum. Yazar, ondan daha çok şey bilen birisine yazıyormuş hissine sahip olmalı. Hata yapabileceğini, bir şey öğretmeye kalkmadığını anlatmalı her seferinde. Ancak sevdiği ya da ilginç bulduğu diğer bir yazara ya da besteciye göndermeler yapabilir, yeni kapılar açabilir. Şahsen ben, okurun kitabı kapatınca merak etmesini istiyorum. "Sizin kitabınızdan sonra filancanın resimlerine âşık oldum" dedirtebilmek, bana son derece mutluluk veriyor. Sanat eserinin sonu olmamalı. Sanat, ilgi duyan insanı bir yerlere gönderebilmeli.

✣ **Aşk ve ölüm... Biraz şiddet mi var? Çok yüzeyde olmayan ama dipte saklı bir şiddet... Örneğin, "Balık İzlerinin Sesi"nde ifade edilemeyen ve kimsenin çözemediği bir güçler çekişmesi vardı. Belki şiddet, basit bir topluluğun değil de, gelişmiş bir toplumun şiddetiydi. Doğulunun Kuzeyli karşısında kendini ifade edememesinden kaynaklanan bir şiddet miydi bu? Bütün o netliğe rağmen, bir Doğulunun çözemeyeceği bir soğukluğu, iticiliği vardı. Böyle bir şey söz konusu mu?**

Yeni romanımı okumamış olduğunuz halde bunu görmeniz beni biraz şaşırttı. Öncelikle ben kendimi Doğu Akdenizli olarak görüyorum. Zaten ulus olarak sadece Doğu'nun değil, Akdeniz'in de özelliklerini taşıdığımızı düşünüyorum. Bu konuda araştırmalarım hâlâ sürmekte. Kitabım Kuzey'de geçiyor; ama içinde bir Türk var ve her şeyi o anlatıyor. Kuzey'i seçmemin belli bir nedeni vardı. Batı uygarlıklarının, insan hakları konusunda genel olarak Doğu'nun çok daha önünde olduğu söylense de, Doğu'nun mistik havasında kurulan o tezgâhların ve gerilimin bu steril ortamda da var olduğunu düşünüyorum. Üstelik orada her şey o kadar net, bizde ise herkes o kadar dost canlısı ki... Ancak fark edeceksiniz, romandaki kadın orada da rahatsız.

✣ **Aslında iki tarafta da, yani Doğu'da da Batı'da da kendini çözmüş gibi görünenlerin yanı sıra, çözülmemiş bir sürü haller de var.**

Önemli olan, sıra dışılığı yok etmek. Sıradanlık, tüm dünyada hâkim olan bir eğilim. Üniform insanlara sahip olmak, bütün dünyada yönetici gruplarının ve hükümetlerin hoşuna giden bir şey. Bu tespit önce gizliydi, şimdiki romanda ise daha açık. Yeni romanım, bir iç savaş romanı: "Kumral Ada-Mavi Tuna." Yine riskli bir isim tabii. İnsan şiddete karşı olduğu halde şiddeti anlatmak istiyorsa, şiddetin tam içinde buluyor kendini. Romanda, bir gün kapı çalınıyor ve seferberlik ilan edildiği için iki asker, romanın kahramanı öğretmen Tuna'yı alıp götürüyor. Tuna, birçok anlamda benim. "Bunu bekliyordum" diyor; çünkü o ana kadar okuduğu gazetelerdeki iç savaş haberleri onu çok rahatsız etmiş. Aynı durumdayız diye düşünüyorum; çevremde böyle rahatsız olan çok insan var. Müthiş bir şiddet ortamında yaşıyoruz ve gelecek yüzyılda da ne Amerika'da ne İngiltere'de ne de Balkanlar'da bu şiddetten kaçamayacağız. Şiddet geçmişte de vardı; ama günümüzde teröre döndü. Belki de teknoloji ve iletişim çok ilerlediği için biz her şeyin çok daha fazla farkındayız.

✤ **Dış dünyadan fazla haber alıyoruz belki. Şiddet, muhakkak ki hayatın kendi düzeni içerisinde ve doğada da var. Mesela insanın en fazla korktuğu ve çaresiz kaldığı doğal şiddetlerden biri, depremdir. Belki yakın bir tehlike değildir ama her insanın üzerine çöken bir kâbustur. Bu noktada, şöyle bir soru geliyor aklıma: Sıhhatini bütün bunları yokmuş gibi davranarak korumaya çalışmak sıhhatli mi? Bilmiyorum katılır mısınız ama biz biraz "miş gibi" yaparak yaşayan bir toplumuz. Demokrasi varmış gibi, insan hakları varmış gibi yaşıyoruz. Şu anda içinde bulunduğumuz savaş ortamı yok farz ediyoruz. Galiba soğutma ve uzaklaştırma mekanizmalarımız çok iyi çalışıyor.**

Belli bir noktaya kadar öyle. Bir noktadan sonra gerçekler insanın üzerine öyle bir geliyor ki adını koymanız gerekiyor. Bir şeyi görmezden gelirsiniz, gelirsiniz ama bir gün tüm varlığınızla onun farkında olursunuz ve onunla yüzleşmeniz gerekir. Özel ilişkilerde de durum böyle. İlişki bitmeye yüz tuttuğunda, hiç yokmuş gibi varsaydığımız sorunlar ve yaralar çoktan her yerimizi sarıp kansere dönüşmüştür ve o noktada artık yüzleşmek gerekir. Bence insanlar, kişisel ve toplumsal hayatlarında işte bu noktaya gelene kadar kendi sağlıklarını korumaya çalışıyorlar. "Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" diyorlar; ama gerçekler tüm benliklerini tehdit etmeye başladığında artık yüzleşme zamanı geliyor. Aksi takdirde hastalık başka bir yöne kayabilir, tedavi edilemez hale gelebilir. Bu yüzden,

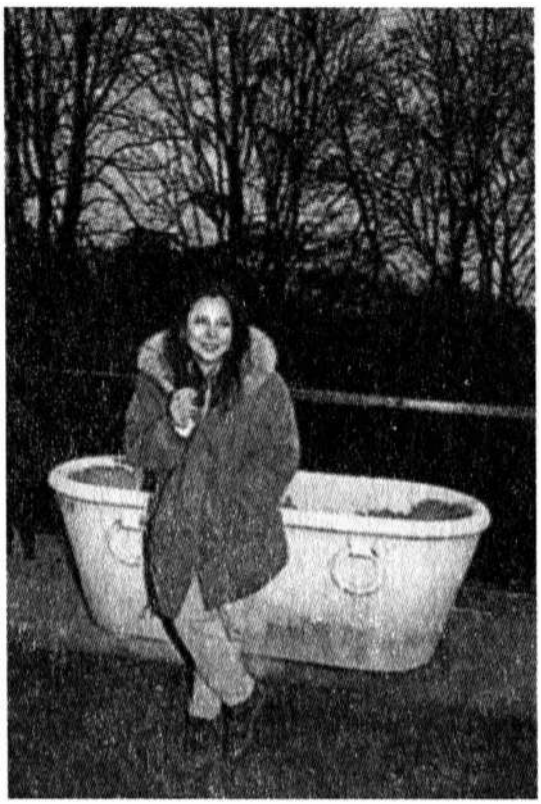
şiddete bu kadar karşı olan birisi iç savaşı konu alan bir şiddet romanı yazabiliyor. Biliyor musunuz, ben bu kitabı yazmadan başka hiçbir kitap yazamayacağımı hissettim. Koşullar beni öyle bir yere getirmişti ki başka şey yazmak lüks olacaktı.

✤ **Sanatçının içinde biriktirdiği şeyler, ancak sakin, özel ve uzak bir mekânda çözülüyor; şehrin ortasında, büyük bir caddenin üzerinde, bir apartmanın sekizinci katında değil... Acaba niçin, bir sanatçının böyle geri çekilip toparlanmasına, sükûnete ve yalnızlık alanına ihtiyaç duymasına küçümsenerek bakılır?**
Bence zaten insanın birey olabilmesi için bir mahremiyete ihtiyacı vardır.

✤ **Hele kadınlar kendi fizyolojilerine daha da yakınlar; dolayısıyla kendilerini sorgulama sistemleri çok daha iyi çalışıyor.**
Aslında kadının kendini dinleyecek vakti daha az. Sosyal sistem öyle kurulmuş ki Finlandiya'daki bir ev kadını da, Türkiye'deki bir ev kadını da bütün gün aynı işlerle uğraşıyor: Temizlik, alışveriş, çocuklar... Anonim yaşamak zorundalar. Kendine ayıracak vakitleri erkeğinkinden çok daha az; çünkü 24 saat zaten yetmiyor koşuşturmalarına. Buna karşılık, erkek eve geldiğinde kendine ayıracak vakti oluyor. Ben insanlara lütfen kendinize zaman ayırın diyorum. Yazarlar da bu açıdan ikiye ayrılır aslında: Kitaplardan okuyarak yazanlar ve yaşayarak yazanlar. Ben ikinci kategoriye girdiğime inanıyorum; o yüzden toplumda olup bitene sırtımı dönemem. Birey olmak için insanın mahremiyetinin olması ve kendisiyle yüzleşmesi şart. Günlük yazın, mektup yazın ve kendinizle yüzleşin.

✤ **İnsanın en zor başardığı şey, kendi içindeki değişimler galiba. İç kontrol mekanizmasını devreye sokup kendinle hesaplaşması.**
Zaten içten değilseniz, okuru kandırmanız mümkün değil. Okur hangi eğitim düzeyinden gelirse gelsin, bir sanat eserinde en çok sırıtan nokta, içten olmamaktır. İçten olduğunuzda, biraz da yetenekliyseniz, önemli bir adım atmış oluyorsunuz.

Canan Beykal

Görsel hiçbir şeyin olmadığı bir sanat yapabilmeyi düşlüyorum. Sadece tekstle olabilir; sanat eseri zaten bir tekst bence. Yani görsel bir nesne de sunsanız o bir tekst haline gelmeli. Çünkü sanat eserine bakmamayı da öğrenmeliyiz. Bugüne kadar bakmayı öğrendik; onu okumayı öğrenmeliyiz şimdi.

✤ **Karşılıklı konuşmanın keyfi araya bir kayıt cihazı girince kaçıyor. O yüzden iki taraf da gerginleşiyor.**
Benim konuşma yeteneğim aslında hiç yok. Yazdığım için sanıyorlar ki çok da iyi konuşmacıyım. O yüzden panellere çağırırlar, ben de hazırlanır giderim. Ama o hazırladıklarımı bile söyleyemem ve herkes çağırdığına bin pişman olur.

✤ **Peki niye?**
Çünkü yazmak bir başına, yalnız, konuşmak ise bir sürü insanla birlikte oluşturduğun bir şey. Müthiş heyecanlanıyorum. Mesela biri ilgisiz bir anekdotla başlar, ilginizi çeker, sonuna kadar götürür konuşmayı.

✤ **Hadi bakalım sen de bir anekdotla başla (gülüşmeler). Mesela ressamlarla olan ilişkin veya resim dolayısıyla yazdığın yazılar, basınla olan ilişkin...**

Çok utangaç biri olduğumu biliyorum; çünkü ilk yazımı yazmaya başladığım zaman, 1973-74 olsa gerek, ya *Yeni Ortam* ya *Politika* idi, çok genç, hatta çocuk yaştaydım. Götürüp götürüp yazıları bırakıyordum, onlar da beğenip basıyorlardı. Para falan da verirlerdi. Ben de onları zarf içinde alırdım. Bir süre sonra oranın yöneticisi, sanıyorum Haluk Şahin'di, "Kimdir bu kişi?" demiş galiba. "Bir kızcağız, ressam" demişler. "Çağırın gelsin" demiş. "Niye kaçıp duruyorsun kardeşim?" dedi. "Oturun sohbet edelim; ne zamandır burada yazı yazıyorsunuz." Yani aslında o çekingenlik ve utangaçlık genetik olarak bütün soya egemen. Dayım mesela öyleydi. Nöroşirürjiyi ilk defa Türkiye'ye getiren adam. Heykelini diktiler hastaneye. Kürsü başkanlığı yapıyor, konferanslar veriyor, dış ülkelere gidiyor. Vilayette mesela özel bir işi var, bürokratik bir iş. Babamı yanına alıyor giderken (gülüşmeler). Ailede bunu şimdi ben sürdürüyorum. Aynı şey oğlumda da var.

✤ **O yüzden mi o da resim yapıyor dersin?**

Evet, belki. Bir şeyin arkasına giriyor ve yalnızlığını çoğaltıyor, aktarıyorsun o tarafa. Sanat yapmak, yazı yazmak, araştırma, sanırım bu tip insanlara uygun. Arabanın arkasındasın sen hep.

✤ **Fakat sanat da bir ortaya çıkma halidir. Sen sıkılganlığı bırak. Arkeoloji Müzesi'ndeki Cumhuriyet'ten Bugüne Kadın Sanatçılar Sergisi'ni anlat. Kadın sanatçılar olarak önemli bir iş yapıyorsunuz. Bu isimle ortaya çıkan sergiyi sen nasıl buldun? Bitaraf olarak...**

Kadın gibi bir imajın topyekûn anlatımı söz konusuysa eğer, sergi bu imajı yeterince yansıtıyor mu, diye sorulabilir. Bence fazlasıyla yansıtıyor.

✤ **Burada bence kadının kişiliği ya da kadınlık meselesi önemli değil. Söz konusu olan, farklı ortamlardan insanların ortaya çıkardığı sanat.**

Biçim olarak kadının yaptığı sanat erkeğin yaptığı sanattan farklıdır diye bir şey söylemek mümkün değil. Aslında farklılığını ortaya koymaya çalışıyorlar.

✤ **Böyle bir şey söylemek mümkün mü?**

Hayır, değil. Zaten ortaya çıkan neticeden de görüyorsun ki erkek-kadın ayırımı yok. Bir de, kadın olmanın sanatına fazladan bir şey

kattığına veya eksilttiğine de inanmıyorum. Ama bugüne kadar eksilttiği düşünülüyordu. Bunun karşısında kadının kendisini ortaya koyması diye bir sorunu vardı. Yani hiyerarşik bir biçimde kadın sanatçı dendiği anda önyargılı bir değerlendirme yapılıyordu.

✤ **Peki, o zaman bu sergiyi sen önyargısız nasıl vasıflandırırsın? Mesela sergiye kaç verirsin? İyi niyetli bir yaklaşımla 5 veriyorum bu sergiye ben.**

Peki Türk resmine kaç veriyorsun? Dali'nin kendisine ilişkin puanlamalarını hatırlar mısın? Akıl, zekâ, duyarlık, duygululuk, yetenek üzerinden puan veriyor kendine 100 üzerinden. Yetenek konusunda Picasso'ya en yüksek notu veriyor. Kendisini 90'larda tutuyor. Biz de sergiyi çeşitli açılardan puanlayabiliriz aslında.

✤ **Bence konuya birçok noktadan bakmakta yarar var; çünkü acaba sergi taşıdığı isme, titre göre o derece dolu mu? Vermeye çalıştığı mesaj açısından seçimler doğru mu? Böyle bir sergi hazırlanırken bence şu gibi kıstaslara önem verilmeli: Öncelikle, Türk resmindeki bütün kadın sanatçılar gerçekte gözden geçirildi mi? Mesela ben bazı eksikler gördüm, yaşayan sanatçılar açısından. Bugün sergisi olan bir sanatçının, Fatma Tülin Öztürk'ün Türk resmindeki kadın sanatçılar arasında bir yeri var. Bu sergide yok. Benim halam Bedia Güleryüz, hakikaten Türk resminde önemli yeri olan kadın ressamlar arasında. O da yok. Epey kişi eksik. Acaba bu bir tür tercih mi diye akla bir soru geliyor. Eserler seçilirken hangi kıstaslara dikkat edildiği ve bunların nasıl belirlendiğine ilişkin bir şey de yok ortada.**

Bana sadece şu tür bir sergi olacağı yazılı olarak bildirildi ve "katılın" dendi. Türkiye'de böyle bir serginin yapılmasını şahsen ben çok önemsiyorum.

✤ **Sen bir kadın sanatçısın, artı sanat üzerine düşünen birisin ve düşünce yazıları yazıyorsun. Şöyle de bir tavrın var: Sen açık, net, riske giren ve bunları nedenlerini ortaya koyarak söyleyen birisin. Dolayısıyla burada şunu belirtmek istiyorum: Bir serginin yapılmış olmasının yanı sıra yapılış amacı da önemli; çünkü serginin kalıcılığı mühim bir şey. Ama nedense, bu sergide zayıf kalınmış.**

Peki bu sözünü ettiğin eksikler tamamlansaydı değişik olabilecek miydi?

✤ **Bu sergi çok değişik olabilirdi. Öncelikle, belki dönemler açısından belirtmek gerekiyordu. Kronolojik olarak Cumhuriyet'ten**

bu yana, yani başlangıçtan itibaren... Bilmeyen seyirciye, ki aslında Türkiye'de her sergi bir anlamda eğitim işlevi de görür, dünyanın her yerinde, Avrupa'da da buna özen gösterilir, hele böyle titrler altındaki sergilerde eserlerin niçin, nasıl seçildiğini belirtmek lazım. Dolayısıyla ben bu serginin aceleye getirildiğine inanıyorum. Kadın meselesi yine çarçur oluyor. Demek ki kadın sanatçıların bu ülkedeki değeri, seviyesi ve problematikleri yönünden onları anlatma konusunda çok geride kalan bir sergi. Bu ülkede Cumhuriyet kuşağı, sanatı kadın-erkek birlikte oluşturmuştur. Bu bir hakikat. Bu ayırım Cumhuriyet'in ilk yıllarında hiçbir zaman söz konusu değildi. Bugün nedense sizler bunu başka bir anlamda ifade ediyorsunuz.

Sizler derken...

✣ **Yani kadın hakları için savaşan kadınlarımız. Bir de kadınların "ait olduğu" yerde kalmasını isteyen bir başka kesim var, ki o yer de ev, kapıların ardı. Özellikle sanat alanında tradisyonun dışındaki düşüncenin sanatını, biçimini oluşturacak her şeyden uzak tutulmaya çalışılan bir kadın söz konusu.**

Burada bence önemli bir şey var. Bu düşünceye sahip bir kadın, meselesine de sahip çıkıyor. Ben bu serginin düzenleyicisi ya da sorumlusu değilim; ama sergiye katılmış bir kadın sanatçı olarak şunu diyebilirim ki, kadınlar şu andan itibaren meselelerine sahip çıkıyorlar. Bundan sonra daha ciddi başka türlü şeyler, bilimsel sınıflamalar yapılabilir; bu bir başlangıçtı.

✣ **Kadınların meselelerine fazlaca sahip çıktığı kanısında değilim. Halen onları neyin beklediğini, ne durumda olduklarını bilmiyorlar. Toplumda şu anda fark etmedikleri bir tehdit altındalar.**

Ne tehdidi?

✣ **Şu hızla artan kapanma meselesi. Şu an için, yalnızca kapanmayı isteyenler, yani kapanmanın gerekliliğini savunanlar ve buna uyanlar var. Bunu zamanla başkalarına da uygulatmak isteyeceklerdir. Bu noktada olayın gerektiği gibi dile getirildiği kanısında değilim kadınlar tarafından. Bunun aslında sadece kadınların meselesi olduğuna da inanmıyorum; hepimizin meselesi. Tabii kadınlarla ilgili sergiler, kadınların ortaya koyduğu sanat eserleri, yazdığı yazılar önemli ama, ben bu ayırımın olmasından yana değilim.**

Peki söyle bakalım, sen benim yaptığım işte kadın olmamdan kaynaklanan bir ayırım görüyor musun; ya da yazdığım yazıda?

✤ **Yazılarında kadın meselesini görmüyorum; ama bu sergideki işin...**

Onu bir erkek de yapabilirdi.

✤ **Yapabilirdi ama şöyle bir şey var. Bir kadının yaklaşımında farklılık olabilir, duyarlılık farkı. Mesela ben hiçbir zaman 9 ay karnımda çocuk taşımadım, taşımayacağım da; bu sizin ayrıcalığınız. Bunun bir fark yaratacağına inanıyorum.**

Hiç kuşkusuz. Biz zaten fark olmadığını, ayrıcalıklarımıza sahip çıkmamız gerektiğini söylüyoruz. Olay buradan kaynaklanıyor. Şöyle bir geçmişe bakmak, bugün kadın sanatçılar var da neden 30 yıl önce yoktu demek lazım. Yani bunlar yeteneksiz oldukları için mi yoktular, yapamadıkları için mi, zekâları mı yetersizdi, becerileri mi eksikti, bunu bir düşünmek lazım. Bugün neden kadın artık ortada. Çok ilginç bir olay var: Yurtdışında, belki sen daha da iyi görmüşsündür, etrafa bir baktım, özürlü insanların sayısı bir hayli fazla. Benim ülkemde bu kadar çok özürlü insan yok, ne kadar çoklar, dedim. Sonra bana dediler ki: "Hayır, fazla değiller; sadece hepsi sosyal hayatın içinde." Kapanma bir anlamda da bu. Bizde de eğer kadın ortaya çıkmadıysa, bu anlamda çıkmadı. Yani bu tür bir kapanmadan dolayı. Yazarlar söz konusu etmediler ya da daha az ettiler. Akademiler bile biliyorsun, Avrupa'da kadına ne kadar zaman sonra kapılarını açtı. 1914'te bizde Güzel Sanatlar Kız Okulu kuruldu. Üniversiteye yine o tarihlerde kız öğrenci almaya başladılar. Yani eğitim de yasakmış, sokağa çıkmak da. Her konuda her haktan mahrummuş. O yüzden kadın ortada yoktu. Bugün ortaya çıktı. Ben varım dedi ve dünya meselelerine sahip çıkmak üzere adaylığını koydu ve sahip çıkmaya başladı.

✤ **Yalnız, kadın hakları Türkiye'de kadının mücadelesiyle kazanılmamıştır.**

Çok büyük mücadeleler vermiş kadınlar da var.

✤ **Ferdi şeylerden bahsetmiyorum. Türkiye'de kadınların birleşip bir hak talep etmeleri söz konusu olmamış.**

Etmişler; fakat ilginç yasaklamalarla karşılaşmışlar. Örgütleri var.

✤ **Eğer devrimler olmasaydı... Kimse kızmasın ama bunlar erkeklerin kadınlara verdiği haklar.**

Ama bazı devrimler de engellemeler getirmiş. Mesela Meşrutiyet'ten sonra gerçekleştirilen kadın hareketleri var, uzun müddet sürüyor, hatta bildiğimiz anlamda feminist kadınlar var o dönemde Türkiye'de. Sonra Cumhuriyet'in ilanında çok ilginç bir şey oluyor,

kadın örgütü kapatılıyor. Cumhuriyet'le birlikte kadınlara haklar verildiği söylendiği için ihtiyaç kalmıyor (gülüşmeler). Bu da ilginç bir nokta. 70'lerdeki kadın hareketleri de 80'lerde sekteye uğradı, bütün örgütler kapatıldı. Ama merhale merhale bir kadın olgusu var. Bugün erkekler bu olaya kızsalar bile veya başka mesleklerde kadın-erkek ayırımı var mı ki burada olsun deseler de, aslında ayırım değil, kadın olgusu vardır demeye getiriliyor.

✤ **Gönlüm tabii hep karma sergilerden, resimlerin bir arada görülmesinden yana. Senin sergideki işin çok enteresan. Çok önemli bir kadın ressam olan ve Türk resim sanatında kadınların eğitimiyle ilgili ilk kuruluşun başında bulunan Mihri Hanım'a ilişkin bir yapıtın var. Hareket noktan neydi?**
Serginin belirli bir teması vardı. Neyle katılınabilirdi? Dedim ki: Mihri Hanım ilk ressam, karizmatik de bir kişilik, olağanüstü bir sanatçı. Ve Mihri sütunu yaptım, yani onun anısına bir şey diktim. Sergide dönen bir şekilde Mihri'yi betimleyen porselen kadın figürü hem kendi hayatını gözlüyor hem sergideki tüm kadınları. Yani gözüm üzerinizde der gibi.

✤ **Yazı günlük programının içinde ne kadar zaman alıyor?**
Aslında yazmak istediklerimi yazmıyorum ben. Yazıyorum ama yazmak istediklerim değil onlar. Onları kendi sanatıma dönüştürmeliyim aslında. Bu da tabii tamamen sanata yönelik bir yayına ihtiyaç duyuyor. Gazete yazarlığıyla olabilecek bir iş değil. Yani sadece sanatçı olduğum ve şu türden bir sanata yandaş olduğum için istememeliler o düşüncelerimi. Şu var: Eğer bir sanatçı düşünüyorsa, o düşüncelerini birileriyle paylaşmak, birilerine iletmek istiyor. Ben de bunun için iki ifade aracı kullanıyorum. Biri sanatımı yapmak, diğeri yazmak. Bunlar pek de birbirinden ayrı şeyler değil.

✤ **Sanat makalesi yazmak ciddi bir disiplin gerektiriyor. Başka türlü bir araştırma gerektiriyor. Sanatçı olmasan da sadece sanat düşüneceksin, estetik düşüneceksin, filozofik düşüneceksin. Resim yapmak yazı yazmaktan daha riskli; çünkü yazıda zannedersem biraz daha kaçış noktaları var. Yazıda kendi düşünceni ele vermekten bir parça imtina etme imkânın olabilir. Resimde eğer bir biçim, bir görsellik söz konusuysa, tabii belli manada tekst olabilir; ama kurgusuna baktığınız zaman bir şey gücünü sadece tekstten alıyorsa, o zaman onun görsel yanına hiç ihtiyaç yok diyoruz, değil mi?**
Bence aslında öyle. Benim yapmak istediğim sanat aslında biraz oraya doğru gidiyor.

✤ **Nereye doğru gitmek istiyorsun?**
Görsel hiçbir şeyin olmadığı bir sanat yapabilmeyi düşlüyorum. Sadece tekstle olabilir; sanat eseri zaten bir tekst bence. Yani görsel bir nesne de sunsanız o bir tekst haline gelmeli. Çünkü sanat eserine bakmamayı da öğrenmeliyiz. Bugüne kadar bakmayı öğrendik; onu okumayı öğrenmeliyiz şimdi.

✤ **Bakmadan okumayı mı?**
Hayır. Biz sadece bakmayı öğrendik. Şu an yaşadığımız hayat son derece görselliğe dayanıyor. Görsel ağırlıklı bir iletişim var; gerçekten her şey görselliğe yönelik.

✤ **Görüntünün insanı çelen bir yanı mı olduğunu söylüyorsun?**
Kuşkusuz, çelen bir yanı var.

✤ **Senin yaptığın işler anlatımcı işler. Bugüne kadar da görsel anlatım güçlerini kullandın. Pişman mısın?**
Hayır, benim hayatımda pişmanlık hiç yok. İnsan geçmişinde yaptıklarını beğenmek veya beğenmemekten ziyade kabullenmek zorundadır. Ben geçmişi beğenmiyorum diye bir şey söz konusu değil; o senin zaten kabullendiğin bir şey. Ayrıca pentür için harcamış olduğum zamanın bana çok şey kazandırdığına inanıyorum. Pentürü anlamamış ve kavramamış birinin, ki bu sanatı da kavramakla eşdeğer bir şey, bu anlamda sanat dilinin ne kadar değiştiğinin farkına varması mümkün değil. O yüzden pişmanlık duymuyorum. Ben pentür yaptığım için sanat dilinin ne kadar değiştiğini ve benim için ne kadar yetersiz kaldığını anladım. Bunu yapmasaydım belki çok daha formel şeyler yapacaktım. Sanatta ifade olanaklarının özgürlüğünden yanayım.

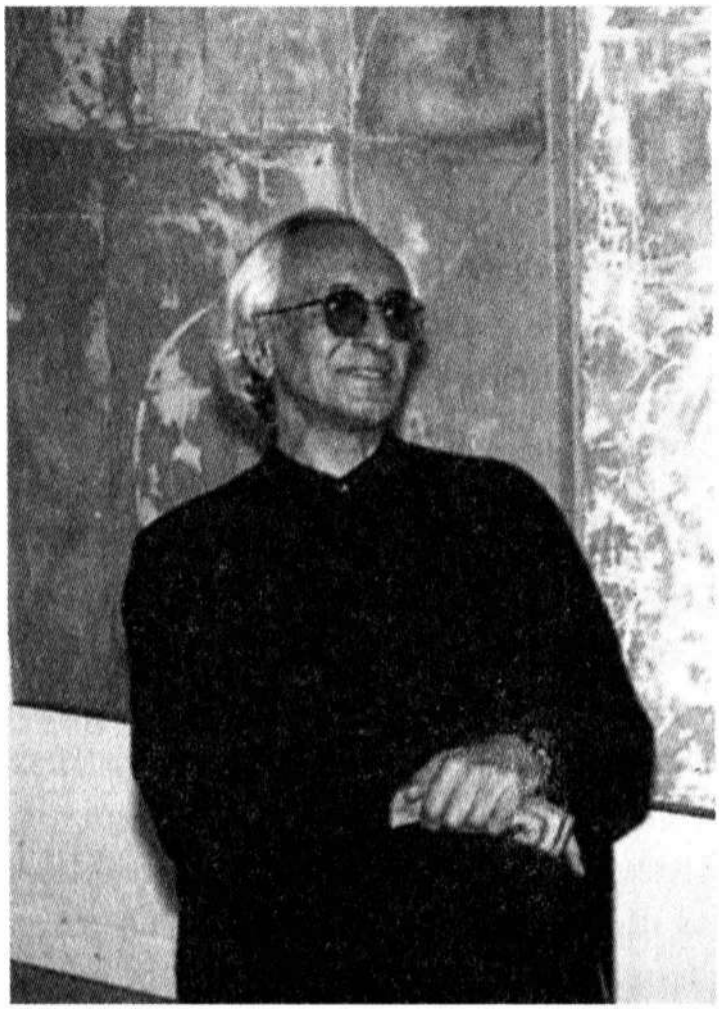
✤ **Genellikle, avangard tavırlar içinde artık ölmüş bir dil olarak bakılıyor pentüre. Ne diyorsun?**
Bu, gereksinimlere ne anlamda karşılık verdiğiyle ilgili. Çünkü pentür özellikle piyasa ortamında bir anlamda sanatsal değerini farklı bir şeye dönüştürdüğü için geçerliliğini yitirmiş gibi görünüyor. Dönüştürdüğü düşünüldüğü için pentür sanatsal gereksinimimizin karşılığı olmuyor. Ama bunda sanatçıların kabahati var mıydı yok muydu, o ayrı mesele. Ya da pentürün kabahati var mıydı yok muydu, bunu konuşmuyoruz. Mühim olan bir şeyi tüketmek. Bu tartışılabilir; ama ifade söz konusu olduğunda, bir insanın düşüncesine en uygun nesneler, yollar, yöntemler neyse, onu en iyi şekilde kullanma zorunluluğu var. Sanatçı da aslında elindeki olanakları en iyi şekilde kullanan kişi.

✤ **Bir sürü hareket var son yıllarda Türkiye'de. Arka arkaya birtakım bienaller yapıldı. Hazırlık safhasında olan müzeler, bazı koleksiyonlar var. Sen anladığım kadarıyla bunlardan haberdar olmak istememişsin. Çünkü biraz gayretle bunları duymak kolay. Bu uzakta kalışı neye bağlayabiliriz?**
Müzelerin, bienallerin, sergilerin benden haberdar olması gerekir. Benim onlardan değil. Onların benden haberdar olmak gibi bir yükümlülükleri var.

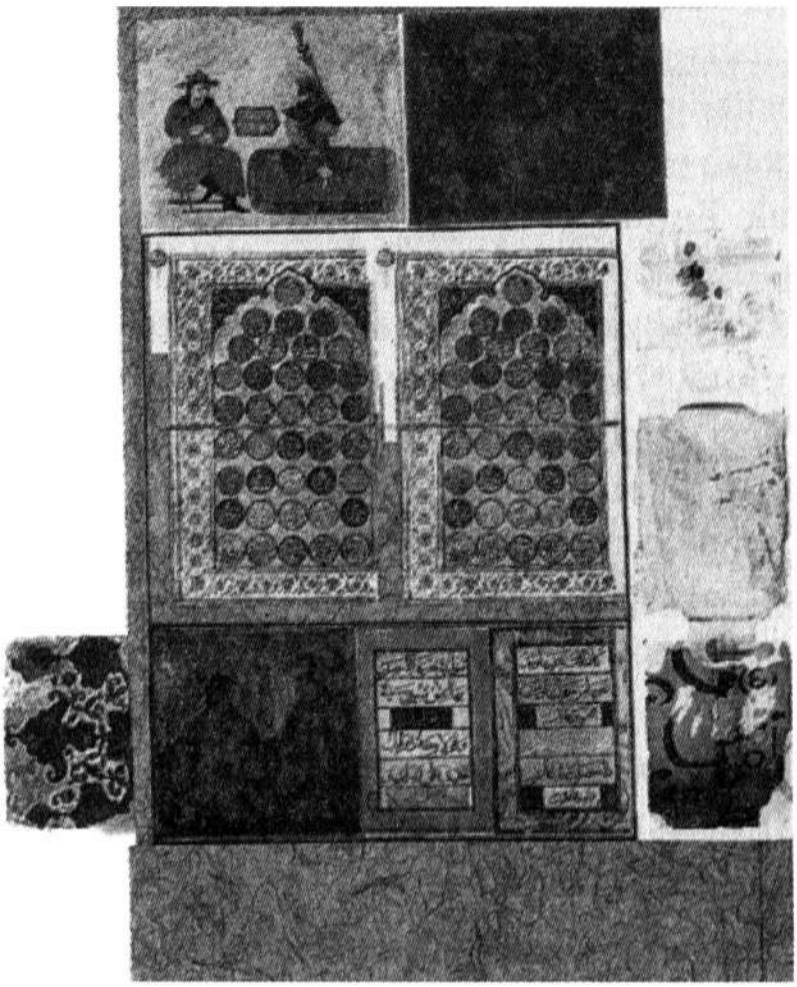
✤ **Galiba varolan şeylerin seslerini duyuyoruz. Zannediyorum gözü değil ama kulağı kapatmak lazım plastik sanatlarda. Allahtan öyle bir şansımız da var; atölyelerimize ve odalarımıza kapanıp bunlardan haberdar olmayabiliriz. Bu korunmaları senin çok sistematik yaptığını söyleyebilir miyiz?**
Evet, sistematik şekilde kendimi korumaya alıyorum, hiç kuşkusuz.

✤ **Bu konuda hiç de haksız değilsin. Tabii yazma eylemi özellikle bir yalnızlık eylemidir. Hele bir de sadece aktarıcı olarak yazı kaleme almıyorsan, birinin dediğini çevirerek ortaya koymuyorsan, başkalarının yaptığı sanatların arkasına geçip onları kendine paravan yapıp konuşmuyorsan... Bugün galiba Türkiye'de sanatın büyük eksiklerinden biri özgün düşünce yazıları. Buna yeltenenlerin çoğunun son derece rötuşlu, makyajlı ve özentili halleri var. Bu da çoğu kişiyi uzak tutuyor. Yani sanatçıyı da o yazıyı okumaktan uzak tutuyor. Bütün bu yazılar da bir anlamda terör silahı gibi sanat dünyasını kasıp kavuruyor. Çok başarılı değiller; o yüzden fazla etkileri olmuyor. Ama, amaçları o. Bir çeşit baskı unsuru olmak. Nasıl bir ortam bekliyoruz? Hepimizin birlikte yaşadığı bu sanat ortamının, sadece meta üretmeye yönelik galerilerle sınırlı çevresi içinde kalmasını mı? Yani meta olmak istememize rağmen meta haline getirilmemize ne diyorsun?**
Zaten her şeyin metalaştırıldığı bir ortamda yaşıyoruz, bu kesin. Yani öyle bir metalaştırılan ortam var ki, siz yaptığınız işi metalaştırmamayı düşündüğünüz halde o bir şekilde metalaştırılıyor; sanatçı korunamıyor açıkçası. Sponsorluk hikâyesi de ilginç. Hep, yapılmış bitmiş bir işin sponsorluğu söz konusu. Bu çok enteresan bir şey. Mesela bir araştırmanın veya uzun vadeli herhangi bir sanatsal çalışmanın sponsorluğu yapılmıyor. Ne yapılıyor; bir sergi nin ya da bir işin sponsorluğu. Benim kuşağım bunun bedelini ödeye ödeye bugüne geldi. Şimdi sponsorlar serginizi yapıyorlar, bir kısım sanatçımız bu şansa sahip artık. Ama diyorum ki bütün kuşaklar aynı zorluklardan geçmek zorunda.

Erol Akyavaş

Mevlana'nın bir sözü vardır, çok severim: "Bir adam deniz kıyısına da gitse, okyanus kıyısına da, elindeki kova kadar su alır." Eh, demek ki benim kovam da bu kadar ki bu kadar su alabilmişim okyanusun kıyısından.

✤ **Bugün Mayıs ayının 11'i. Mübarek salı günü öğle namazından sonra, saat üçü beş geçe sohbetimize başlıyoruz. Sevgili Erol Akyavaş, bir sanatçının, özellikle de bir ressamın on yıl gibi bir aradan sonra toplu üç sergiyle çıkışı birçok yönden, sanatseverler veya resimseverler için demeyeyim ama sanatçılar için bence çok önemli bir işaret. Uzun bir zamana yayılan birikimin, düşüncenin ve duygunun, son derece yoğun bir dökümü. Ben özellikle 1982-83 yılları arasındaki, bu serginin başlangıç resimlerine çok yakından şahit olmanın keyfini ve onurunu yaşadım. Benim için erken tarihli resimlerin bu açıdan çok önemli. Şimdi sana soracağım şeyler neler olmalı diye düşünüyorum. Bu resimlerin oluşma aşamalarına ilişkin pek çok şey bildiğimi zannediyo-**

rum; ama sanırım bir o kadar da bilmediğim şey var. O yıllara şöyle bir dönebilir miyiz, lütfen?

Mehmet'çiğim, evvela bu hak etmediğim nazik giriş için Allah razı olsun, derim. Sağ olasın, var olasın! Her zamanki nezaketini bir defa daha göstermiş oldun. O yıllara bugün, on yaşında bir çocuğa bakar gibi bakıyorum. Hani doğumlar hatırlanmaz ya... O dönemlerde, milli geleneklerimizden bir kaynak arama çabaları içindeydik. Bunda ne kadar muvaffak olduk ya da olamadık, on yıl sonra ortada. Şimdi hepsini bir arada görünce, kaldı ki on yıldır depodaydı bunlar ya da sergideydi, tıpkı çocuğa söyler gibi, maşallah, nasıl da büyümüşler, diyorum. Tabii o arayışların ne olduğunu ya da olmadığını en az benim kadar sen de biliyorsun. Mevlana'nın bir sözü vardır, çok severim: "Bir adam deniz kıyısına da gitse, okyanus kıyısına da, elindeki kova kadar su alır." Eh, demek ki benim kovam da bu kadar ki bu kadar su alabilmişim okyanusun kıyısından. Kimimizin kovası küçük, kimimizinki biraz daha büyük.

✤ **Şimdi ben daha da geriye gideceğim. Fransız Kültür'de açtığın sergiye...**

Herhalde o zaman bebektin.

✤ **Hayır, Akademi öğrencisiydim. Kaç yılındaydı?**

Epey eski. 1961 veya 62 olacak.

✤ **Ben Erol Akyavaş'ın resmiyle, 1979'da tanıştığım Erol Akyavaş'tan da önce tanıştım. Komet'le birlikte ciddi olarak etkilendiğimiz bir sergiydi, Fransız Kültür'deki. Son derece cüretkâr ve cidden şoke eden bir sergiydi ve zannediyorum, hatırladığım kadarıyla boş odalarda, masalar üzerinde aşk yapan çıplak figürler resmedilmişti. Şimdi o sergiye dönelim, istersen.**

Bunu hatırlamana çok şaşırdım; ben seni daha genç zannediyordum.

✤ **A, yok, ben genç görünürüm ama, biraz yaşlıyım (gülüşmeler).**

O zamanki endişeler biraz daha farklıydı şimdikinden. O ara yoğun bir şekilde seksüalitenin plastik bir biçimde şekillendirilmesi endişesi vardı. Bir de her zaman için beni boş odalar etkilemiştir. Evin iyisi döşenmemiş olanıdır, derim hâlâ.

✤ **Bu düşünce mimarlıkla da ilgili.**

Belki de... Eşya koydun mu gidiyor tadı.

✤ **Hatırladığım kadarıyla masalar vardı.**

Onlar plastik nedenlerle kondu.

✤ **Ve son derece stilize çıplak figürler... Bütün bu cürete rağmen resimsel yanı ağır basıyordu. Bizi de şoke eden bu işin cinsel yanı değil, sunuştu, figür tavrıydı, ifadenin hakikiliğiydi, ki o yıllarda bunu görmek çok zor bir şeydi. Sonra bu cinsellik, hatırladığım kadarıyla uzun sürdü.**
Mezara kadar gidiyor.

✤ **Daha sonraki yıllarda kapalı ikona gibi cinsel tasvirlerini hatırlıyorum senin.**
Onları Türkiye'de hiç sergilemedim, kısmet olmadı. Daha deli resimler de vardı. Storlusu vardı, çekip, bakıp, sonra kapatıyordun. Kutulusu, kapaklısı vardı.

✤ **Bence resim hafızası burada işe yarıyor. Yılları değil ama, imajları çok iyi hatırlıyorum.**
O da senin Allah vergisi yeteneğin. Ressam olman ve kendi yaptığın türün dışındaki şeylere de ilgi duymandan ötürü hafızan işliyor. Birçok arkadaş hatırlamayacaktır bile.

✤ **Bence o kayıtlar sevgiyle, merakla oluşuyor, imajın gücüyle oluşuyor. Ama bazen, sevmediğin bir imaj da aklında kalabiliyor.**
Yüz bin kilovatlık radyo istasyonu da kursak, elinizde radyo yoksa, siz o yayını duyamazsınız.

✤ **Bunu spot yapmam lazım... Radyo dedin de aklıma geldi; aslında milletçe kulağımızda siyah kurdeleyle dolaşmalıyız. Millet antenine bağlıyor...**
Kurdele imalatçılarının bir komplosu olmasın bu!..

✤ **Valla, "Sarı kurdelem, sarı" şarkısı gibi "Siyah kurdelem, siyah" şarkısı da olabilir, radyolara yönelik. Hani bir şarkı vardı, otomobillere ilişkin, "Otomobil uçar gider", Safiye Ayla'nın, onun gibi. Radyo açılır, kaçar gider... (Gülüşmeler son haddinde.) Bir şey daha söyleyeceğim; biz o yıllarda Paris'teki Türk ressamları son derece merak ederdik Akademi'de: Abidin Dino, Selim Turan, Avni Arbaş, Hakkı Anlı, Mübin Orhon, sen... Sen tabii daha farklısın; çünkü pasaport almamakta direnmene rağmen Avrupalı değil, Amerikalısın. Çok uzun bir aradan sonra bir kez daha resmine, zannediyorum Türk-Alman Kültür Derneği'nde rastladım. Orada da çok önemli sergiler açılıyordu.**
Zaten hep içeriklerin himayesiyle sürdü yıllarca bu iş...

✤ **Mefkure Şerbetçi'ye ait Galeri Bir'deki bir karma sergide de bir Che Guevera grubu vardı. Ebadını söylüyorum, yanlışsa düzelt: Uzun kenarı 30, yüksekliği 16-17 cm. olan, hâkim rengi mavi bir**

resim hatırlıyorum, Che Guevera... Bu resim beni son derece etkiledi. Çünkü politik ve çok samimi bir resimdi. Yıllar sonra seninle tanıştık ve o zaman da sen "Interieur" (Duvarlar) serisini yapıyordun... 1979, Ankara mıydı? Galiba 1979 veya 1978, Vakko Sanat Galerisi.

Evet, o civarda.

✤ **Daha sonra, 1979'un sonunda, o serginin sonrasında İstanbul'daki evine geldim ve...**

Akademi'de hocaydın.

✤ **Akademi'de hocaydım ve artık Akademi'den ayrılmak, New York'a gitmek niyetindeydim. Bana, "Eyvah!" dedin. "Hadi bakalım!" "Ne yapalım geliyorsan. Gel beni bul." Ilona da o sıra bize çorba yaptı. İlk Ilona çorbasını İstanbul'daki evde içtikten sonra, zannediyorum beş yıl kadar süreyle yaşama gücümü onun çorbasından aldım.**

Sağ ol!

✤ **Burada Ilona'yı sevgiyle, saygıyla anmadan senin resimlerine geçemeyeceğiz. O çok önemli bir husus; ressam karıları ki...**

...adı sanı bilinmez kahramanlardır.

✤ **Hepimizin arkasında o kadınlar var. Galiba ikimiz de kimlerden bahsettiğimizi biliyoruz.**

Biliyoruz.

✤ **Çok duygusal bir sohbet mi oluyor, dersin...**

Eh ama biz öyleyiz. Biraz ağlaşacağız. Yerden göğe kadar haklısın.

✤ **Çok güzel anılar. Ve şu anda böyle bir ayrıcalığım olduğu için mutluyum. Demek ki, aynı yolda yürümüş olmanın hakikaten hiçbir zaman düşünmediğin mükâfatları var. Onlardan biri de...**

Eziyetleri de var!

✤ **Eziyetleri ayrı da, mükâfatlarından bahsediyorum. Onlardan bir tanesi...**

Dostluklar.

✤ **Bir sanatçının diğer sanatçıya duyduğu hayranlık ve muhafaza edebiliyorsa, dostluğu. Aslında hepimiz çok kırılgan ama öte yandan son derece kırıcı tipler olduğumuz için bir dostluğu uzun süre devam ettirmek kolay değil.**

Ama asgari bir nezaket ve hürmete riayet edilirse, o dostluk kolay kolay bozulmuyor. Öte yandan, ne yazık ki, pek tabii olması gereken bu tavra çok az rastlanıyor. Bu da hayret verici bir durum. Ne-

denleri daha da hayret verici. Bir sosyo-psikoloğun incelemesi gereken bir durum.

✤ **Biliyorsun, zenciler zencileri sevmez.**
Mesela New York'ta, teni kendisininkinden birazcık koyu olan zenciye, diğerinin "Pis zenci" dediğini çok duymuşsundur. Kendinden yarım ton koyu olana diyor, canım benim!

✤ **Şimdi Erol, son yıllarda senin resminle ilgili çok şey söylendi. Bu prodüksiyonların kalitesi, seviyesi, zenginliği, coşkusu bir yana, sen çok sarp bir yolu seçtin. Sarp olması da şundan: Bir kere, toplumun uzun yıllardır tartıştığı bir mesele din kavramı. Taraf olanlar da var, tepki duyanlar da... Aslında Türkiye'de bu son derece ciddi ve gündemde olan bir mesele. Şimdi, niye dini resim, demeyeceğim; çünkü bu basite kaçmak olur. Sen, düşüncenin resmini yapıyorsun. Yani resim, felsefi bir bağlamda ele alınıyor. Resminin sadece dinsel bir yanı olduğunu düşünmüyorum. Bu, senin çokça içine girdiğin ve hakikaten bilerek yürüdüğün bir alan: tasavvuf. Yani tasavvufi piktüral deyişler. Belki tam karşılığı bu olmayabilir ama...**
Mehmet'çiğim, herkesin, hepimizin belki de doğuştan ilgi duyduğu bazı alanlar var. Kimi çiçek sever, kimisi makine tamir etmeye bayılır, pazar günleri. Bazı adam şu tür kitapları okur, bazı adam da öbür tür kitapları. Kendimi bildim bileli bu tip konulara merakım vardır, yani çocukluğumdan beri. Evdeki ortamın da tesiri oldu herhalde. Tabii sonra, her yeni yetişen genç gibi dini konulara bir reaksiyon gelişti bende. Hepimizin içinden geçtiği o dönem geldi çattı. Che Guevera'larla filan zirveye erişti. Ondan sonra, eh tabii biraz yaş kemale erdi. Ama diğer konular da takılıyordu kafama alttan alta... Belli bir dönem sosyal endişeler önplana geçmiş oldu. Gene de öyle muhakkak. Bu Saraybosna hikâyesi de hâlâ öyle olduğunun göstergesi. Ve bir süre sonra insan, yine en beylik tabirle, kaybettiği değerlerin kıymetini anlıyor; karısı öldükten sonra karısının kıymetini, parasız kalınca 50 liranın değerini. Bana yakın olduğunu fark ettiğim şeyleri Frenk memleketinde keşfetmeye başladım. Bu denli bel bağladığımız, iyi kötü Hıristiyan okulunda bize öğretilen birtakım şeylerin pek o kadar da ahım şahım olmadığını sezmekle beraber kendime ait şeylerin değerini yavaş yavaş kavradım. Burada kendi kendimi analiz etmeye, amatör psikiyatr gibi kafamın içindekileri kurcalamaya başladım. Kurcaladıkça hoşuma gitti. Kurcaladıkça ben rahatladım, ben rahatladıkça işim de rahatladı. Tabii ticari yönden çok kötü oldu bu. Sen de bu gibi du-

rumları çok iyi bilirsin; bir galeri gayet sakin bir şekilde, müşterilerinin çoğunluğunun Musevi olduğunu, İslami harfler kullanılarak yapılmış bir resmin kendileri tarafından temsil edilemeyeceğini söyledi.

✤ **Türkiye'de mi?**

Hayır, New York'ta. Aslında, böyle egzotik resim yapmak dışarıda marifet sayılıyor. Tam tersine, bir nevi intihar. İslamiyet şu anda, hatta son 20 senedir dünyada terörizmle eşdeğer görülüyor. Hem medeni bir adamsın hem de İslami kökenlisin; Allah muhafaza! New York'ta beraber geçirdiğimiz, hatta bir kısmı da sıkıntılı günlerimizde İslamiyet tutunduğum bir dal oldu. İçime ferahlık veriyordu. Eh, ne yapalım, kısmet böyleymiş, diyorduk. Hayattan verdiğinden fazlasını ummazsan, pekâlâ oluyor. Her şeyi alayım dersen, hiçbir şeyin olmuyor. Sonunda bedeni bile teslim ediyoruz anne toprağa. Bu bilgi giderek birtakım kişileri, daha evvel yalapşap bildiğim kişileri, İbni Arabi gibi bazı insanları, Mutezile akımı gibi birtakım şeyleri keşfetmemi sağladı. Ondan sonra buradan müthiş bir adama geçtim, Hallacı Mansur'a. Olağanüstü biri; her şeyiyle adeta bir olay. Onlar karşısında insan hem aczini anlıyor hem de kırık dökük iki boyayı yan yana sürmenin ne kadar zavallıca bir şey olduğunu. Yani yapabileceğimizin en iyisi, o iki boyayı oldukça namuslu bir şekilde yan yana denk düşürebilmek. Bunu büyük bir içtenlikle söylüyorum. Yaratıcılık filan gibi laflar var ya, hâşa, sümme hâşa, biz kimiz, bir şey yaratmak kim! Biz sadece aklımızdan geçen şeyleri yan yana koyuyoruz. Yaratmak istiyorsan, sıkıysa ağaç yarat bir tane; işte yaratma odur. Dünyayı yarat! Nedense çok garip bir şekilde bizdeki sanatçılar, yaratıcı diyor. Gaflet ve kibrin şahikasına çıkıyor. Yaratmak ne demek. Haddine mi düşmüş senin! Bunu da vallahi billahi şey diye söylemiyorum, tevazu ayakları filan da değil. İşte elimizden bu kadar geliyor; bu pirinçten, bu sudan bu kadar pilav yapıyorum. Deniz büyük biliyorum ama benim kova bu kadar. Bu kovanın derinliğini artırmaya çalışıyorum. Allah'ın verdiği de fazla artmıyor, işte bu kadar artıyor.

✤ **Bu röportajlar serisinde şunu amaçladım: Bir sanatçıyla gazetecinin yaptığı konuşmadan çıkanlar Türkiye'yi ilgilendirebilir; ama bir ressamla bir ressamın, bir sanatçıyla bir sanatçının konuşmalarından akla hayale gelmeyen şeyler çıkabilir. İşte bu gerçekten hareketle röportajları yapmaya karar verdim. Şimdi soruyorum sana, yaptığın resimlerin, ki sen daha ziyade dini bir düşünceyi, tasavvuf noktasından biçimlendiriyorsun... Demek**

istediğim, 1980'den bu yana 10.000 caminin inşa edildiği tespit edildi. Sana bu 10.000 caminin bir tanesinde olsun sanatına yer verme yönünde bir teklif geldi mi?

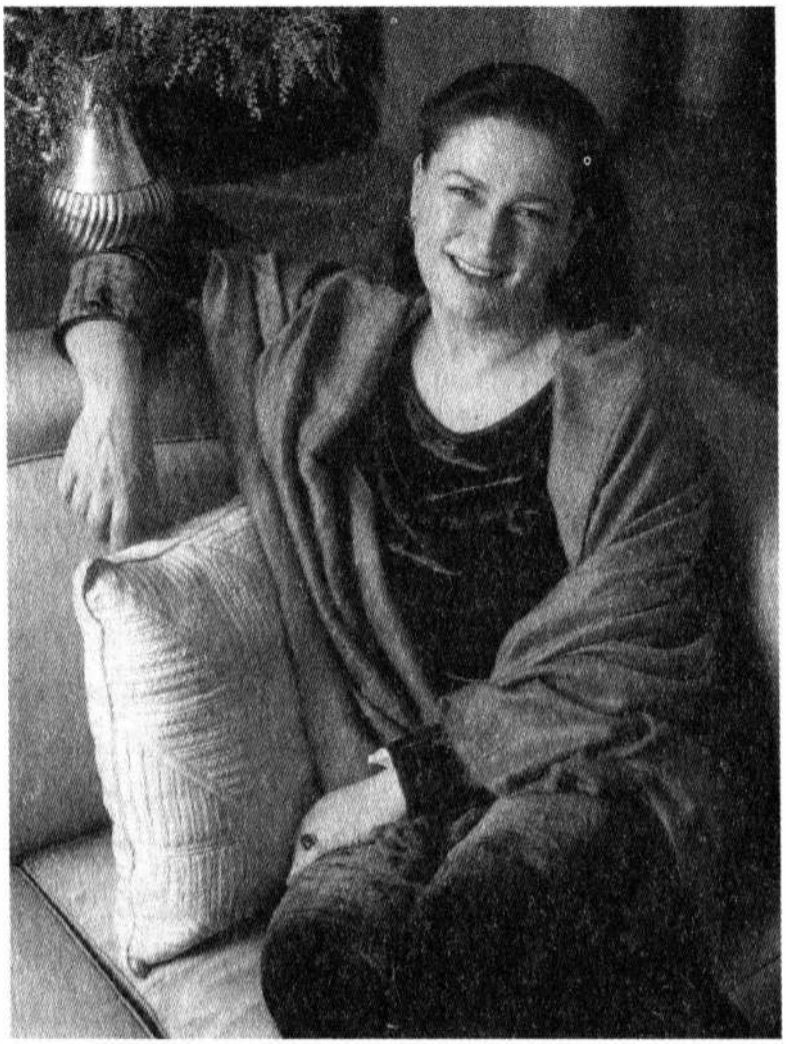
Hayır. Geleceğini zannetmiyorum da. Bildiğin gibi tasavvuf başkadır, şeriat başka. Bunlar birbiriyle evlidir ama ayrı şahıslardır. Tasavvuf, şeriat denizi üstünde yüzen gemidir. Zaman zaman tarihte tasavvuf erbapları, ben kendimi onlarla bir tutmuyorum tabii, şeriat tarafından ağır cezalara mahkûm edilmiş, derileri yüzülmüş, yakılmıştır. Bu arkadaşların samimi olduğundan hiç şüphemiz yok; fakat onların böyle bir ihtiyacı hissetmelerinin daha çok uzun zaman alacağını zannediyorum. Bunu uzun uzun Prof. Muhammet Arkun'la da konuştuk. Kendisi Sorbonne'da İslami felsefe profesörüdür. Faslıdır. Mesela "Miraçname", birkaç sene önce yaptığım bir seri. Miraçname, 17. asrın sonuna kadar İslam edebiyatında en popüler konu. Binlerce miraçname yazılmış. Sonra bir anda "tık" diye bitmiş. Demek ki bu, büyük bir ihtiyaca cevap verdiği zannedilen bir konuymuş, o zaman için. Böyle bir şey yapmaya kalktığım zaman Muhammet Arkun bana, "Bunu zaten yapsa yapsa bir Türk yapar" dedi. "Düşünemiyorum bir Arap veya Müslüman ülkelerden birini." Niye, dedim. "Onlar" dedi, "elleri, kolları şeriat ipliğiyle sıkı sıkı bağlanmış birtakım zavallı arkadaşlarımız." Bildiğim kadarıyla da 17 ve 18. asırdan sonra hiç el atılmamış bir konu. Konu fevkalade enteresan, hatta İbni Arabi kanalıyla yine miraç konusu, Dante'nin "İlahi Komedya"yı yazmasına kaynak olmuş. Bu konuda da bir kitap var: "Dante." Asiyendes diye bir adamın kitabı. Hikâyesi çok enteresan. Dante, Floransa'da kontun kütüphane memuru. Söz konusu konta evlilik hediyesi olarak İspanya'daki Müslüman devletlerden biri dört-beş kitap yolluyor. En makbul hediye, kitap. Bir tanesi İbni Arabi'nin *Miraciye*'sinin Latince tercümesi. Kütüphane memuru olan Dante bu kitabı okuyor, ondan bir buçuk sene sonra aynı kavramları işleyerek "İlahi Komedya"yı yazıyor ve İtalyan edebiyatı da başlamış oluyor. Diğer bir İtalyan diyor ki: "Çoğu kimse Dante kaynağının, Dante pınarının farkında değil." Bugüne kadar akan bir dere vardır ama hiç kimse farkında değildir. 50 sene evvel bir İtalyan yazar bunu keşfetmiş, bu yürütmeyi. Yürütme çünkü! Bazı yerleri kelimesi kelimesine alınmış. "O kanaldan akan su" diyor, bugün Eugenio Montale'de vardır. "Şimdi" diyor, "onlar da farkında değil." Bu kaynak onları beslemiş, İslami düşünce. Buraya nereden geldik, tam bilemiyorum. Ama bu ihtiyaçların ve bu ince ilişkilerin mevcut İslami eğitim düzeyinde kavranması biraz zor

oluyor. Hâşa, onlardan üstünüm demiyorum. Mesela derler ki Bektaşiler gizli tutuyor her şeyi. Herkese her şeyi anlatmak da gerekmez ki; çünkü yanlış da anlayabilir. Ya da hiç bilmesin daha iyi; o, namazını kılsın, birtakım işleri yapsın, iyi adam olsun. Komşunun tavuğunu çalmasın, yeter! Bu davayı assolistlerin nefesi arasında kaybetmişiz biz. Ya da Galatasaray'ın kaç gol attığı veya Cavit Çağlar'ın kime yavşak dediği...

✤ **İstanbul'daki üçüncü sergin Nev'de, özgün baskılardan oluşuyor; ikinci sergin Atlas Sineması'nın üstündeki Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde, çoğu özel olarak aydınlatılmış plegsi bloklarda simgeler ve portreler serisi... Bu serginin yanı sıra bir de Bosna Hersek'te yerinden yurdundan edilmiş, öldürülmüş ve maalesef ırzına geçilmiş birçok insanın şu andaki dramını hem ifade eden hem de geride kalanların hayatlarını sürdürebilmeleri için özellikle Amerika'da bastırttığın orijinal baskıları Enka Vakfı kanalıyla Bosna'ya iletilmek üzere 1500 dolara satışa sundun. Bu konuda ne söylemek istersin?**

İlk defa, etnik temizlik kavramının yanlış anlaşıldığını dehşetle fark ettim. Bir zahmet etnik kelimesinin karşılığına lügatten bakılmasını rica ediyorum. Kelimenin birinci manası, "Hıristiyan ve Yahudi olmayan topluluklardır" diyor lügat. "Cleansing" kelimesi de temizlikten farklı olarak pis bir şeyi temizlemek anlamına geliyor. Dolayısıyla etnik temizliğin adamların kendi deyimleriyle manası Hıristiyan ve Musevi olmayan millet pisliklerini temizleme ameliyesidir. Bu bizim bir tefsirimiz değil, oradaki dört lügatten çıkan aynı manadır. Bunu bilelim. Bu olay bir Haçlı Seferi'dir; bunun acabası yoktur. Buna bir sanatçı olarak katkıda bulunmayı bir görev sayıyorum. Vakta ki, Amerika'da üstüne vazife olmayan biri, Joan Baez kalkar da bombardıman altında orada konser verirse, bizden de kimse bunu yapmazsa, o zaman ben Türk olarak da, Müslüman olarak da, insan olarak da utanırım. Benimki karınca kararınca bir katkıdır.

Güler Sabancı

Bir laf vardır bilir misin; insanlar taziyelerini bildirirken "Acınızı paylaşıyoruz" derler. Ben bu sözün gerçeğe dönüştüğünü gördüm; acı hakikaten paylaşılabilir ve paylaşıldıkça da hafifletilebilirmiş. Dostluğunuz bana bu olguyu öğretti, bunu fark ettim daha doğrusu. Anladım ki taşınabilir, hafifleyebilirmiş acılar. Dostluğun böyle bir önemi var.

✤ **Senin bütün yaşamına yayılmış olan doğallıktan söz etmek istiyorum. Birçok meseleye bakışın, bunca mesuliyetine rağmen, günlük hayatta seni zorlanmadan götürüyor gibi bir dışavurumun var. Bu, hakikaten zorlanmadan oluyor mu? Zorlandığın zamanlar oluyorsa, bunları bize yansıtmamak sana neye mal oluyor?**

Yaşamın bir parçası olarak alıyorum bu sıkıntıları; ama yaşamı seviyorum ve siz dostlarımın gördüğü o doğallık, bu sevgiden, bu bağlılıktan kaynaklanıyor. Yoksa tabii iş hayatım ve onun gerekleri her zaman var. Her anı çok sevilerek, istenerek yapılan şeyler değil; ancak çalışmayı ve üretmeyi seviyorum. Kendime saygım artıyor çalıştıkça, ürettikçe. Dolayısıyla sevemediğim, zorlandığım şeyleri bir

paketin parçası diye alıp, doğal karşılıyorum. Aynı şey ailem için de geçerli; büyük ve kalabalık bir aileyiz, birbirini seven ve oldukça feodal, birbirine bağlı bir aile... Bu feodal yapının getirdiği, birbirini aşırı sahiplenmeler, fazlasıyla korumacı davranmalar var. Bunun çok güzel tarafları olduğu gibi, insanı sıkan tarafları da, hatta uyulması gereken kuralları da söz konusu. O konularda tercih yapmak istemiyorum. Dostluklarıma da genelde böyle bakıyorum. Dostluklarım, yani işim ve ailemin dışındaki yaşamım da bana ait, öbürleri de.

✤ **Kendine özel o iç bahçendeki...**

Evet. Yaşamı, dostlarımı, çiçekleri, tabiatı seviyorum. Zorlukları yok mu? Var. Yani değişik renkte, değişik kokuda insan seviyorum; farklılıklar bana zenginlik kattı hayatım boyunca. Farklı dostluklarım oldu; ama bunun da kendi içinde zorlukları var (gülüyor). Farklılıkları sevmek, onları anlamaya çalışmak, onlarla birlikte yaşamak istemek, hep ayrı ayrı uğraşlar. Bazen zorlukları olabiliyor bunların ama severek yapıyorum ve doğal olan da bu, zannediyorum.

✤ **Tabii bu çevrene de yansıyor. Ben o iç bahçelerin senin tarafından çok iyi korunduğunu hep gözlemişimdir. O bahçelere saygı çok mühim; dostlar arasında ister istemez belli bir mesafe oluyor. İnsanların, yüreğindeki yeri aynı olmayabilir; ama sen çevrendeki herkese aynı mesafede duruyormuş gibisin. Bunu çok iyi organize ediyorsun. Bu büyük bir gayret ve özen meselesi...**

Evet, buna özen gösteriyorum. Dediğin gibi, "herkesin bir iç bahçesi var"; ben hem kendi iç bahçeme çok saygılıyım hem de dostlarımın iç bahçesine. Öbür taraftan, biliyorsun, zaman zaman fazlasıyla sahiplenen bir dost yanım da vardır. Bu ikisi bir arada kolay olmaz; sahiplenince, ilgi de beklerim.

✤ **Birbirimizi 14 senedir tanıyoruz ama sanki bana çok daha eskiymiş gibi geliyor. Bu da galiba yaşananlardan alınan tat ve geçen zamana rağmen korunanlarla ilgili; çünkü dostluklar zamanla sınanıyor ve o dostlukları muhafaza ederken fark etmeden kaybedilen şeyler oluyor.**

Evet, bazen kayıp gidenler de olmuyor değil. Kendi hayatıma bakıyorum: Hepsine aynı dikkat, aynı özenle başlamışım ama bazısı kayıp gidiyor, yok oluyor; çünkü dostluklar karşılıklı, iki tarafın da aynı gayreti göstermesi gerek. Bir de paylaşılanlar ve bu paylaşılanlardan iki tarafın da aynı değerleri çıkarması çok önemli. Ben de sanki Mehmet hep benim dostumdu gibi hissediyorum. Öyle hissettiğim insanlar var.

✤ **Bu çok hoş bir şey; ama sadece bazı dostluklara özel. Ben nedense dostluk deyince bir anlamda, büyük acılar karşısında verilen tepkileri anlıyorum... Sende de onu gözledim; son trajik olaydan sonra mesela sen farklıydın.**
Bilmiyorum, ben de böylesi bir acıda ilk defa bazı şeyleri gördüm, hissettim. Bir laf vardır bilir misin; insanlar taziyelerini bildirirken "Acınızı paylaşıyoruz" derler. Ben bu sözün gerçeğe dönüştüğünü gördüm; acı hakikaten paylaşılabilir ve paylaşıldıkça da hafifletilebilirmiş. Dostluğunuz bana bu olguyu öğretti, bunu fark ettim daha doğrusu. Anladım ki taşınabilir, hafifleyebilirmiş acılar. Dostluğun böyle bir önemi var. Yanında kendimi olduğum gibi hissettiğim ve davranabildiğim insanlara dostum diyorum ben. Belki bu bağlamda biraz fazla geniş benim için ama, öyle hissediyorum; yaşamımda çok çok önemli bir yeri var. O mesafeler gerçekten önemli. Her gün "mış mış" beraber olmak değil mesele. Seninle ben mesela, zaman zaman hiç görüşmeyiz ama...

✤ **Ama dostluğumuz hep oradadır.**
Evet; bu önemli bir olgu diye düşünüyorum.

✤ **Güler, çok çeşitli, giderek de yoğunlaşan mesuliyetlerin, bunların arasında da yine sana ait, kendi projelerin var. Zannediyorum üniversiteyle ilgili birtakım düşünceler. Bunlar ne safhada?**
Yaşamda bazen sen başka planlar yaparken, o başka bir şeyler getirir. Eğitime çok önem veriyorum, hatta öyle bir hayalim var ama biraz son olaylardan dolayı istediğim gibi kendimi veremiyorum. Dileğim birkaç sene sonra sadece eğitim ve şarap işiyle uğraşmak.

✤ **Şarap eğitimi mi vereceksin? (Gülüşmeler).**
Şarap bir yana bu üniversite projesi açıkçası tahminimden çok daha fazla ilgimi çekti. Vakfın bütün gelirlerinin tümüyle bir üniversiteye verileceği bir projeyi bana teklif ettiklerinde, sevinerek kabul ettim. Ama hâlâ birtakım sorunlar var. Türkiye'de herkes bir eğitim sorunu bulunduğunu, eğitimin yetersiz olduğunu konuşur, bilir fakat bununla ilgili bir şey yapmak isteyen insanların önü de bir türlü açılmaz.

✤ **Nedir bu hassasiyet? Kimi, neyi, neden koruyorlar?**
Bilmiyorum ama bu engelleri mutlaka aşacağız (gülüşmeler).

✤ **Peki şu anda karşınıza çıkarılan engel ne?**
Şu anda bir özel vakıf üniversitesi kurmak istiyoruz. Bütün kaynakları, fonları hazır. Dünyanın bütün gelişmiş ülkelerinde, gelişmişliğin bir göstergesi olarak özel vakıf üniversiteleri, insanların gönüllü

olarak kaynaklarını verdiği, özerk üniversiteler var. Bu Türkiye'de de olsun diyoruz; ama birtakım insanlar engellemeye çalışıyor.

✤ **Özel üniversitelerin diğerlerini zayıflatacağından mı korkuluyor? Devlet acaba niçin bu üniversiteleri ilerletemiyor?**
Yapamıyor çünkü kaynak sıkıntısı var. Türkiye'de yüksek öğrenim yüzde 99 devlet tarafından gerçekleştiriliyor ve gördüğün gibi yetersiz; kaynak yok, kısıtlamalar var. Yüzde 99 yerine yüzde 80 olsa da yüzde 20'si özel üniversitelere ayrılsa kötü mü olur? Özel üniversiteler başarılı olamazlarsa, devlet üniversiteleri zaten var. Ama başarılı olurlarsa rekabet ilerlemeyi getirecektir. O nedenle onları anlamış değilim.

✤ **Ben de engellenmenin üniversite meselesine bir çözüm getireceğini zannetmiyorum. Her şey özelleştiriliyor...**
Özellikle bu konuda inanılmaz bir talep var. Mesela Koç ailesini çok yordular üniversiteyi kurarken. Hâlâ istenilen boyutlara gelemiyor üniversite; çünkü zorluk çıkarıyorlar. Ama ben umutsuz değilim.

✤ **Peki sizinki hangi safhada?**
Bizimki kanun çıkma safhasında. Bir senedir bekliyoruz kanunun çıkmasını. Türkiye'deki istikrarsızlığın da payı var bunda; ama çıkacak sonunda. Açıkçası bütün bu olaylar beni yıldırmıyor, bilakis kamçılıyor ve bir kere daha gösteriyor ki çok doğru bir yoldayız. Özünde bir insanın yetişmesine ve gelişmesine katkıda bulunabilmek, sen de hocalık yaptın, biliyorsun, muazzam keyif veren bir şey. Bugüne kadar bir sürü sosyal faaliyetim oldu ama daha çok iş insanıyım ben: üretim, satış, para kazanmak... Sanayicilik uzun vadeli bir iştir, yatırımdır. Sanayiden daha da uzun vadeli, minimum 25 sene süren bir şey varsa o da bir üniversite; çok heyecan verici bir proje gibi geliyor bana.

✤ **Hangi dallarla başlamayı düşünüyorsunuz? Vermek istediğiniz temel eğitim, ekonomi mi?**
Yalnız ekonomi ağırlıklı değil bizim programımız. Dünyanın artık eğitimde gittiği yer, öğrenmeyi öğrenen insanlar yetiştirmek. Artık tek ekol, tek disiplin yetersiz kalıyor; dünya çok kompleks, çok büyük ve yaşamda karşılaşılan sorunlar çok karmaşık. Artık tek disiplinle bunlar çözülemiyor; dolayısıyla yetişen çocukların öğrenmeyi öğrenen, bilgi edinmiş, takım oyunu oynayabilen ve bütün bunların yanında kişiliklerini geliştirmeyi başarmış gençler olması gerekiyor. Kendine saygılı, ne istediğini bilen, kendisiyle huzurlu,

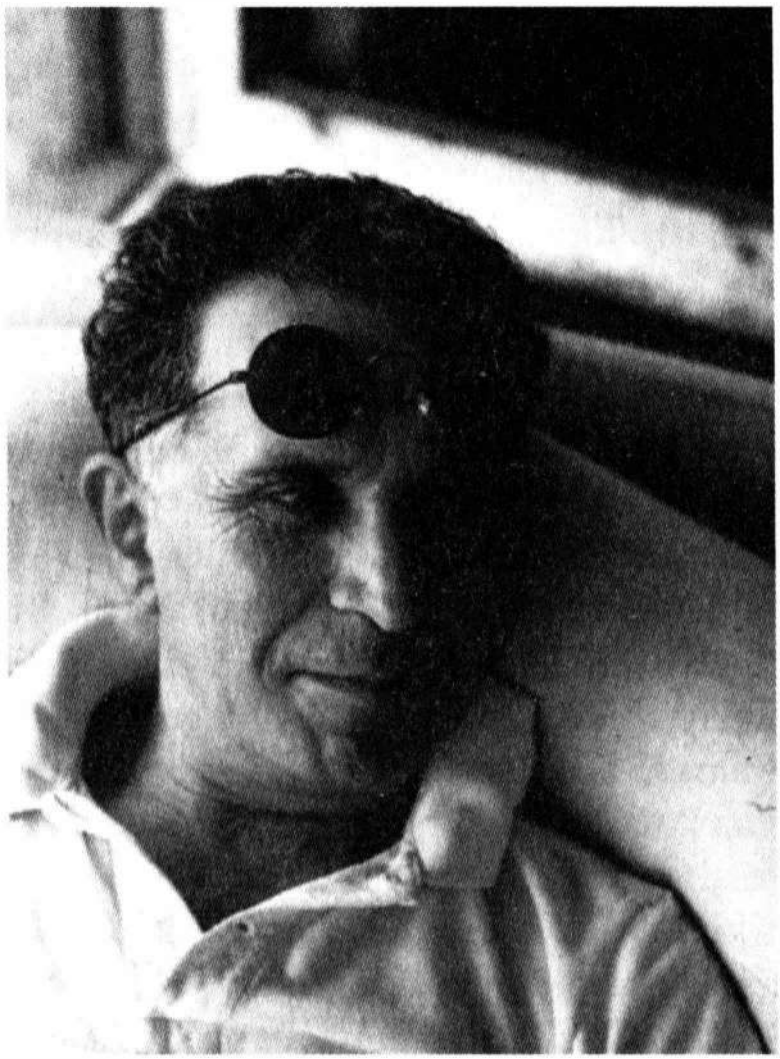
kendini ve toplumu seven insanlar yetiştirmek önemli. Toplum huzursuz, farkındaysan. Çocuklar yürüyorlar, direniyorlar.

✤ **Çocuklar sence direnmeli miydi?**
Ne için direndiklerine bağlı...

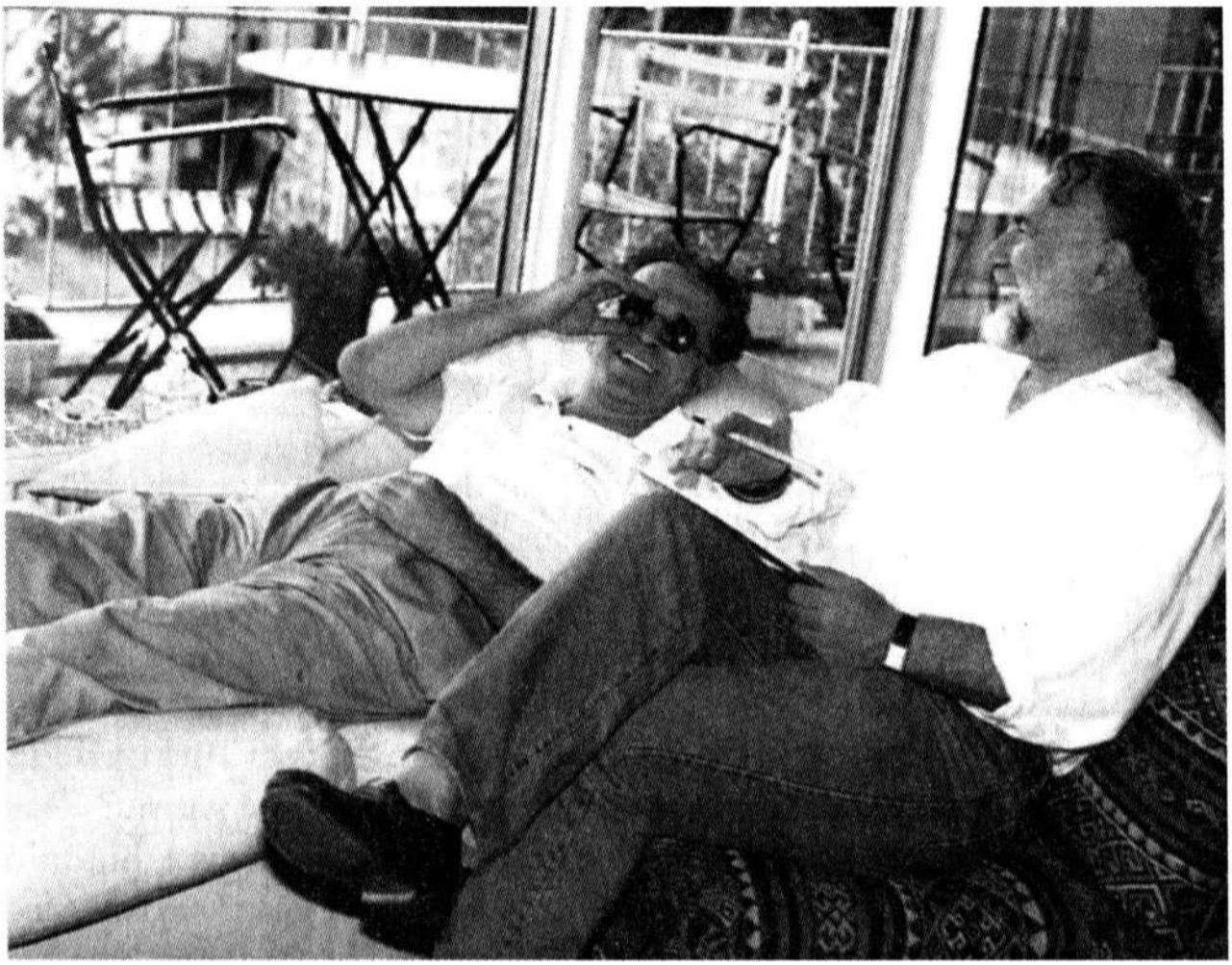
✤ **Ne için direndiğini çocuğun öyle kolayca ortaya koyabilmesi mümkün mü? Arada çok fazla sayıda tercüman var.**
Harçlar için direniyorlar.

✤ **Harçlar için direnmek yanlış. Çok önceden ayaklanıp eğitimin kalitesi için direnmeliydiler.**
Aynı şekilde evvelki sene hocalarımız yürüdü Ankara'da biliyorsun, ücretleri için. Çok geç kalmış bir hareketti. Çok önceden, başka şeyler için yürümeliydiler... Hadi 80'lerin başlarında yapamazlardı ama 1985, 87, 89... Geldik 90'lara. Toplumda vasatlığı empoze eden bir bürokrasi var, her konuda. Bireyler olarak da kurumlar olarak da vasatlığı kabul etmememiz gerekiyor. Bu da tabii –burada da kimseyi çok fazla suçlamak istemiyorum– bir kalite, bir yaşam kalitesi, bir anlayış biçimi, bir yaşam biçimi gerektiriyor; bunu bilmeden anlayamaz, talep edemezsin. Onun için haksızlık etmek istemiyorum topluma. Peki yaşam kalitesini nasıl yükselteceğiz, vasatlığı nasıl aşacağız, daha ötesini nasıl isteyeceğiz ve arayacağız? Bu noktada dönüp dolaşıp gene eğitime geliyoruz. Türkiye için bu konuda umutsuz değilim ama çok mücadele gerekiyor.

Komet

Türkiye'den uzakta, Paris'te olmam geçmişime dışarıdan bakma olanağı sağladı bana ve bu da beni belli bir romantizme sürükledi. Aşırı duyarlı bir romantizme. 70'li yıllarda müthiş bir anti-art, anti-pentür bir hal içindeydim. Ve bu zamanla öyle bir entelektüel mastürbasyona dönüştü ki ruhumu kaybettim sandım.

✤ **Birbirimizi o kadar iyi tanıyoruz ki, bir süre sonra ne diyeceğimizi biliyoruz ve herkesin bizden beklediğinden daha fazlasını birbirimizden bekliyoruz. Onun için de çoğu zaman kavgalara varan bir dostluk bu. Bize bu dostlukla, içimden geçtiğin zamanla, şiirinle, hayatınla, sanatınla ilgili bir şeyler söyle.**
Öğrencilik yıllarından şunu hatırlıyorum: Bir gün bizim atölyeye gelmişsin. İki tane resmim vardı benim. Bir tanesinin üzerinde bildiğimiz Pat boya olan, aynı boylarda iki resim. "Kimin bunlar yahu?" demişsin, çok ilgini çekmiş. Benim olduğunu söylemişler. Geldin benimle konuştun, bir hayli moral verdin. Bu moral beni yıllarca götürdü; 40 sene, 30 sene... (Gülüşmeler.)

✤ **Ne kadar oluyor birbirimizi tanıyalı?**
Akademi'ye girer girmez tanıştık. 60'larda falan. Ama o arada belli zamanlarda beraber yaramazlıklar da yapıyorduk hani. Hatta çılgınlıklar!..

✤ **30 yıl oluyor. Şimdi sana duvarımda asılı duran şu resimden söz etmek istiyorum. 1972'de yaptığın bir resim bu.**
Paris'te yapmıştım.

✤ **Beaux Arts'daki atölyede yapmıştın. Rue Cujas'da oturduğun tavan arasındaki döneme rastlıyor galiba, değil mi?**
Evet, Singier'nin atölyesinde yaptığım resim.

✤ **Ve o sırada İstanbul'dan yanında getirdiğin fotoğraflar...**
Dokümanlar, aile fotoğrafları, gazete kupürleri, absürd şeyler, kitsch olaylar... Bir ara onların resimlerini yapmayı düşündüm; ama sonra dedim ki bunlar kendileri zaten varolan şeyler ve böylece vazgeçtim.

✤ **İstersen yine duvardaki resme dönelim. Sanırım burada beni en fazla ilgilendiren, bir resmin içindeki farklı portreler. Ben bunlara bir seri portre olarak bakıyorum. Bu portrelerin Türkiye'de 12 Mart sonrasında arananların portreleriyle bir ilgisi var mı?**
Olmaz olur mu! Onlar var, anneler, çarşaflı kadınlar var. Bütün o karmaşa. Teknik olarak çok iyi bir resim değil, biraz savruk ama cesaretli bir çalışma; aykırı şeyleri birbiriyle harmanlamış. Mesela filler, tank gibi bir şeylerin içindeler; geçit resmi gibi. Aynı zamanda belli bir komikliğiyle tabii.

✤ **Bence hiç de savruk bir yanı yok. Ben bu resmi çok uzun zaman seyrettim; çünkü yatak odamda asılıydı. Aslında herkesin anlayacağı bir resim değil; görenler iç karartıcı buluyorlar. Tabii bir ressamın resmi en fazla bir diğer ressama bir şeyler söylüyor. Öte yandan benim daha sonraki resimlerimle de aralarında bir bağ var. Karanlığın içinden gelen yüzlerdi bunlar. Aslında dönemle de yakından ilgili. Bir de gölge oyunu imajları var. Çok güzel bir resim. Benim için gerçekten çok önemli. O zamandan bu zamana resmini etkileyen meseleler farklılaştı. Şimdi nelerden etkileniyorsun; resmini neler etkiliyor? Bir de genel olarak nasıl bakıyorsun dünyadaki resim meselesine?**
Biliyorsun ki ilk tarif ettiğim dönemde büyük bir yüzey üzerine küçük küçük ve ayrı parçalar halinde çalışıyordum. Ayrıca tualin bütününü düşünerek böyle bir çalışmaya girişmiştim, hatırlarsan. Sonra tereddüte düştüm. Acaba o çoklu şeyi mi devam ettirseydim

diye; çünkü, "Tek kareler çok güzel, bunları büyütsen güzel olabilir" diyenler olmuştu. Sonradan onları büyütmeye başladım. Daha ekspresyonist bir tavrım vardı, çok daha güncel olaylarla ilgili. Yani dramatik unsurla komiği birleştirmeye çalışıyordum. Bu da zor bir şey sanatta biliyorsun. Bu arada Türkiye'den uzakta, Paris'te olmam geçmişime dışarıdan bakma olanağı sağladı bana ve bu da beni belli bir romantizme sürükledi. Aşırı duyarlı bir romantizme. 70'li yıllarda müthiş bir anti-art, anti-pentür bir hal içindeydim. Ve bu zamanla öyle bir entelektüel mastürbasyona dönüştü ki ruhumu kaybettim sandım. Aykırı da olsa, kendi duyarlılığıma uygun birtakım denemelere girişmek istedim; peyzajlar yaptım, içlerine acayip figürler koydum. Bazıları başarılı oldu; ama başarılı olmayanlar da çıkmadı değil.

✤ **O dönemde Türkiye'de yaşanan politik ortamın değişmesini arzulayan, bunu resimde yapmaya çalışan bir kesim vardı. O kesim bizdik. Türk resmine bir karabasan ve kara mizah hâkimdi. Senin, bütün romantizmine rağmen o duyarlılıkla dalga geçtiğini düşünürdüm.**

İnsan uzaktayken, olaylara bir nevi, öldükten sonra yaşıyormuş gibi bakıyor. Belli çevrelerden ayrılıyor, başka bir çevreye giriyorsun. Şunu hatırlıyorum mesela: Singier'nin atölyesinde çalışıyordum. Sen de uğruyordun ara sıra. Singier resmimi seviyor, bayağı tutuyordu; fakat bir sabah atölyeye geldi, çok erken, saat yedide mi ne... Belki de akşam beraber içmiştik, hatırlamıyorum. Bir de ona hücum etmiştim biliyorsun; Légion d'Honneur'ü vardı. Biz de solcu olduğumuzdan madalyalara karşıydık. "Sen" dedi, "çok dramatik resim yapıyorsun. Bu beni rahatsız ediyor." Ben de ona senin resimlerin "sükre", çok şekerli dedim. "Ama" dedi, "ben iki savaş yaşadım." Çocukken Belçika-Fransa sınırında doğmuş. Şimdi daha iyi anlıyorum tabii. Bu demek değil ki Singier'nin resmini sükre bulmuyorum hâlâ. Çok seviyorum, o ayrı. Ecole de Paris bir anlamıyla çok eski. Yani bir denge, bir armoni arayışı. Yeni abstre o eski abstre değil aslında. Şimdi bir de şu var: Bizim müzelerdeki primitifleri de çok severim. Hafif naif, hafif kitsch. Güzel manzaralar, kahvelerdeki o ördekli mavi resimler... Yani belli zamanlarda bu tür peyzajlar da yaptım. Aralarına tabii kontrast şeyler koyuyordum, gerek anlam gerek anekdot gerek form olarak. Bu, bir parça da genel resim akımlarına duyduğum nefretten kaynaklanıyordu. Yarışın dışına çıkmak gibi bir şey; ama içimde de devamlı başka şeyler olduğu için büyük çelişkiler yaşıyordum. Sadece pentürle bile iki-

üç yön vardı gittiğim. Ama zannediyorum son zamanlarda bu durum kendiliğinden belli bir yere doğru kanalize oluyor. Yani geleneksel espası kullanarak yapılan çalışmalar. Son yıllarda objeyle veya elle yüzey üzerine yapılan boyamalar var ve bunlar çeşitli kavgalara yol açıyor. İnsan bence her türlü malzeme ve yöntemle resim yapabilir; önemli olan sonuç. Ben yapanları kınamıyorum. Mesela bir Fransız ressam vardı, yeni fabrikadan çıkmış bir kasanın üzerine bir buzdolabı koyardı. Dehşet verici! Ben onu da seviyorum. Son iki-üç yıldır, hiç göstermedim ama meyveler, sebzeler ve çeşitli buketlerle bir şeyler yapıyorum, yani bir tür yeni anlamlar katma çabası. Biliyorsun, eskiden şiir yazardım ve Paris'e gidince ilk zamanlar yazmaya devam ettim. Sonra baktım ki dilin içinde yaşamak lazım, bıraktım. Son yıllarda tekrar yazmaya başladım. Çok acayip, ilginç, komik şeyler var aslında. "Gık, gık, gık, ağaçların altındaki gık. Bir gün alırım elime..." Neydi unuttum. Bir de istiyorum ki resim sanki kendiliğinden ortaya çıkmış gibi olsun. Aynı zamanda 20, bazen 30 resme bile çalışıyorum. Kazıyor, yıkıyor, çıkıyorum, bir şeyler çıkıyor onu itiyorum, bazısı hiç çıkmıyor, çok kızıyorum tabii. Sonra bir şeyler belirmeye başlıyor. Üzerinde beş ay, üç ay çalışıyorsun ve ancak birtakım ışıklar, gölgeler çıkmaya başladıktan sonra yönetebiliyorsun onu. Orada işte anekdottan ilham geliyor yahut figürlerden. Belli bir şiir arıyorum yani. Tabii onun plastik olarak da değerlenmesi önemli. Resim diliyle anlatıyorsun bir şeyi. Bazen iyi şeyler çıkıveriyor. Mutlu oluyorsun. Bu sene formdaydım; 10-15 iyi resim çıktı.

✣ **Bunlar emprovize bence.**
Tamamen.

✣ **Braque, "Benim resmimde düşünülmüş taşınılmıştan çok, beklenilmeyen rol oynar" diyor.**
Bazıları "realite" der. O zaman ben olmam, yani yapamam onu.

✣ **Evet, mesela resmi tamamen başka bir yerde oluşturup, hatta eskizini yapıp ondan sonra son derece kararlı bir şekilde temize çekenler var. Sen de ben de öyle resim yapmıyoruz.**
Hayır, öyle değil tabii. Müthiş bir süratle çalışıyorum. O anda zekânı, ruhunu, her şeyini ona vermen lazım. Anında karar alabilmelisin.

✣ **Bir tür otomobil yarışı.**
Tamamen öyle. Aslında bazı paradokslar var bizim yaşantımızda. Rembrandt'ın da resimleri aynı ayarda değildi. Kimsenin aynı ayar-

da değildir. Bir Picasso'ya baktığın zaman belli bir dönemin en iyi resimlerinin nasıl çıktığını görüyorsun.

✤ **Ve bu resimleri hazırlayan resimler var.**

Tabii, sonraki resimler var; onlar da düşüyor ama zirvede her zaman birkaç resim oluyor. Bir de her gün yaratmaya mecbursun. Bu müthiş yorucu bir şey. Bir sergiye angaje oluyorsun, belli bir birikimin var. Eli yüzü düzgün bir iş ortaya koyuyorsun. Ama bir de kendinin bile beklemediği, şaşırdığı resimler çıkıyor. Bunu nasıl yaptım ben, nasıl çıktı, tesadüf diyorsun. Bir de bir çarpışmadan çıkan, artık dokunamayacağın bir yere gelmiş, oldu dediğin resimler çıkıveriyor. Hani perilerin sihirli değnekleri vardır da değer ya, onun gibi bir şey oluyor.

✤ **Fakat hakiki ressam meselesi önemli bir olay. Ben sende ve birkaç arkadaşta daha onu görmüşümdür. Rahmetli Burhan Uygur'da, Alaaddin Aksoy'da... Ressam doğmak diye bir şey var, değil mi?**

Benim bileğim yoktur mesela...

✤ **O çok ayrı, yanıltıcı bir şey. Ustaca çizme meselesinden bahsetmiyorum, şiirselliğinden bahsediyorum; çünkü ben resmi şiire çok benzetiyorum. Yani iyi şair illaki çok güzel cümleler kuran veya iyi tasvirler yapan biri değildir. İyi çizemeyenlerde de resim duygusu olabilir. O yüzden de sanat okullarında yapılan seçmelere hiç inanmıyorum. Bir ressamın kumaşını anlamak o kadar kolay bir olay değil. Çoğu zaman, çok yetenekli gözükenlerden pek bir şey çıkmadığı da olmuştur, değil mi?**

Doğru tabii. Son zamanlarda şunu tasarlıyorum: Önceden desen çizerek, karar vererek resim yapmayı denemek istiyorum biraz. Şimdi üzerine giderek yapacağım, kaldırmayacağım koyduğum şeyi.

✤ **İkisi arasında bir tercih yapmadın hiçbir zaman, değil mi? Şiirini de resmin kadar koruyabiliyor musun?**

Resimde malzeme unsuru çok zorlu bir şey; maddenin resimde bir şeylere dönüşmesi lazım. Yani kavga ediyorsun malzemeyle. Şiirde de bu var ama daha az yorucu herhalde fizik olarak.

✤ **Zihin yorgunluğu açısından pek farkı olduğunu zannetmiyorum.**

Tabii, orası öyle. Ama şairlere imrenmişimdir hep: Düşünebiliyor musun, adam bilmem kaç yılında, başka hiçbir sermayesi yokken, herkesin kullandığı beş tane sözcüğü yan yana getiriyor ve o mısra

unutulmuyor, dilden dile dolaşıyor. Olacak şey değil yani! Büyü gibi bir şey. Mesela Yahya Kemal'den bir örnek verilebilir. "İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar" diyor, darbımesel oluyor. Tam tersini söyleyebiliyor başka bir şiirinde. O da darbımesel oluyor. Hatta fikren çok doğru bir şey olması da şart değil. Öyle bir şey söylüyor ki, bamteline basıveriyor insanın. Binlerce sergi gördüm şimdiye kadar ama resim dediğinde sadece birkaç resim geliyor aklıma; bazı ressamlardan ise hiçbir şey kalmamış aklımda, yalnızca yüzlerini hatırlıyorum. Oysa senden bahsedince epeyce resim canlanıyor kafamda. Yakın olduğumuz için belki de.

✤ **Paris'e geldiğinde ilk gün bana inmiştin, hatırlıyorsan. Sonra Mübin'in yanına gittin ve bir süre onun atölyesinde kaldın. Aynı evi paylaşıyordunuz.**

10 yılı aşkın bir süre yan yanaydık.

✤ **Meşhur 210 Boulevard Raspail. Bence orası Türk resminin en önemli kalesi. Kimler gelip geçti o evden...**

Senin bir fotoğrafın var, yatarken böyle kanepenin üzerinde, tek başına.

✤ **Donla falan...**

O yıllardan sana dair şu geldi hemen aklıma: Hani tuvalete şarap şişesiyle girmiştin.

✤ **Grand Hôtel De La Loire. Sorbonne'un karşısındaki otel. Tuvalette su yok, ben de şampanya şişesini alıyorum, onunla giriyorum tuvalete. Temizlikçi İspanyol kadınla ahbaplığımız var. Sabah beni tuvaletten şişeyle çıkarken gördü. "Mösyö, mösyö, sabah sabah içiyor musunuz?" dedi. Nasıl anlatayım o şişede su olduğunu...**

Bir sürü arkadaşı kaybettik. Şener Akmen, Ali Aşıroğlu, Burhan Uygur, Mübin Orhon. Hepsi kardeş ruhlar. Ve Mübin bambaşka, çılgın bir adamdı tabii. Bana çok şey kattı.

✤ **Aslında Mübin'in seni eve kabul etmesi dehşet bir yüreklilik örneğiydi. Tam bir ressam dostu ve aristokrattı.**

Evet, tam anlamıyla. Bir gün onu kırdım ben. Biliyorsun çok az bir bursumuz vardı. Üstelik az malzeme veriyorlardı. Avrupa boya almışım, dokunamıyorum. Tual var, malzeme var ama ben okşuyorum onları. İkimizin de parası yok. Bir gün dışarıdaydım. Döndüm; Mübin, "Bak ne yaptım?" dedi. Bir de baktım, koskoca bir tual üzerine bütün boyaları sıkmış. O, boyaları sıkarak resim yapıyordu ya, işte bir tane yapmış, soruyor bana, nasıl olmuş diye. Çok bozul-

dum. O kadar hürmet ettiğim, sevdiğim halde kızdım. Çok üzüldü o da. Tam anlamıyla yalnızlık sanatı resim, öyle değil mi? Yazıda hiç olmazsa sosyal bir yön var. Burada atölyene kapanıyorsun ve kendi başına bir dil yaratmaya uğraşıyorsun. Birisi 10 yıl resim çalışsın, bir yere girdiğinde yürüyüşünden hemen fark ederim. Hissediliyor.

✤ **Bir nevi hapisten çıkmış gibi oluyor insan. Bir tek ressamlarda vardır megalomani. Neden?**
Montparnasse'ta, bir sürü ressam megalomandı. Onları tek tek kameranın önüne oturtup aynı soruları sormak suretiyle bir çekim yapmak istemişimdir hep.

✤ **Eski Akademililer'de müşterek bir şey gözlemlemişimdir: Sen de hatırlayacaksın, kıs kıs gülmek... Bu kıs kıs gülüş son derece tipik onlarda. Kavga ediyor aslında ressamlar. Mesela bilmiyorum kompozitörlerde de var mı bu?**
Bir de şu var Mehmet; biz resim sergisine dışarıdan bakıp geçeriz. Çekmezse gitmezsin yani. Resim, ona baktığın anda kendini ele veriyor. Handikabı da bu. Şiiri okuyup geçiyorsun, konseri dinliyorsun bitiyor, tiyatro eserleri de öyle... Bir bakışta kendini ele vereceksin, düşünebiliyor musun? Oysa bazı resimler derindir, hemen ele vermez kendini. En çok üzüldüğüm şey, yıllarca çalışıp da resmi bir yere getiremeyen sanatçılar. Hepsine saygım vardır. Öte yandan üzücü bir şeydir de hani. Ama ne olursa olsun bir adam 15-20 sene, 30 sene resim yapmışsa başımın üstünde yeri var. Yani namusuyla resim yaptıysa... Zaten o bir şey olur. Yani yalan söyleyen adamdan sanatçı olmaz. Belli bir radikallik şart.

✤ **Resim, hayatın izdüşümüdür. Başka bir şey değil.**
İki tane genç senin yaptığın o şeyden feyz alacaktır. Bir de dünyanın kötü haline bakıyorum. Umut kalmıyor. Tabii ki var umut ama, biz ne güzel bir zamanda yaşamışız diyorum, 60'lı yıllar falan. Harp sonrasının umut dolu yılları. İnşallah çocuklarımız mutlu bir dünyada yaşar.

✤ **Evet, biz çok budandık. Muhakkak ki daha iyi olabilirdik.**
Burs bitti, Türkiye'ye döndüm, baktım ki burası rezalet, tekrar gitmek istedim. Para yok. Parçalı resimlerimden birkaç tanesini kestim. Sen bir tane almıştın, Özer bir tane almıştı, birisini rahmetli Faruk almıştı. O sayede geri dönebilmiştim.

✤ **Seni Sirkeci'den trene bindirdiğim geceyi iyi hatırlıyorum. İki çantan vardı; bir tanesi boya doluydu. Çok dokunaklı bir ak-**

şamdı. Ağladık da galiba. Taksiyle Galata Köprüsü üzerinden geçişimizi, karanlıklar içindeki Yeni Cami'yi ve bir de seni işçi trenine bindirişimi hatırlıyorum.

Sen çok zor bir atılım yaptın. Benim de aslında öyle bir atılım yapmam lazım. İnsanın enerjisi azalıyor gün geçtikçe. Sen büyük resimler yaptın. Herkesle uğraştın değil mi çulsuz mulsuz? Çalıştın yani...

✤ **Vallahi Komet, Türkiye'nin iyiliklerinden bir tanesi; insana iş yaptırıyor. Çünkü dışarıdan gelen şey hakikaten çok az. Biz kendi memesinin sütüyle yaşayanlar olarak her şeyi kendimiz kotarmak zorundayız. Yani iki-üç kişi birbirimizi beslemişizdir, o kadar.**

Geriye dönüp bakınca insanların elinde 2000'e yakın resim olduğunu görüyorsun. İçlerinde muhakkak bir miktar iyi resim vardır. Bazı resimlerini özlüyor insan. Resimde yaşayan bir şey var. Eski bir resme baktığım zaman hangi ruh halinde, hangi koşullarda, nasıl, neler düşünülerek, yapıldığını çıkarabiliyorum. Nasıl bir mantıkla, hangi kültürle yapılmış, ne görmüş ne görmemiş, görgüsü apaçık, çırılçıplak ortada... Sergiler açılıyor, geliyorlar, seni çırılçıplak görüyorlar. Herkes bir şey söylüyor. Onun için de beni rahatsız ediyor artık sergiler.

Mualla Anhegger

Memleketini sevmek, o memleketi tanımak demektir; tanımadığın şeyi nasıl seversin? Ben gençlere kabahat bulmuyorum; hiç tanıma fırsatı bulamamışlar, ihtilal olmuş, görememişler. Yüz kişi birden davul zurnayla halay çekmiş, nedir bu diye yer yerinden oynamış, farkına varamamışlar.

✤ **Sanat, düşünce ve aksiyon alanında çok önemli bir ailenin ferdisiniz. Bu, çok büyük bir zenginlik ve siz şahsiyetinizle bunu bünyenizde toplamış nadir insanlardan birisiniz. Ayrıca bütün alışılmış veya bilinen benzerlerinden farklı olarak benim için çok ayrı bir noktada duran bir şey daha var ki, son derece açık, ışıklı, sevecen ve gençsiniz, yani bir aksiyon kadınısınız.**

Betül Mardin'i tanıyorsunuz, değil mi? Bir konferansında beni takdim ediyor. "Ben" dedi, "Bedri Rahmi'yi, Sabahattin Eyüboğlu'nu tanırım; fakat bunların en delisi kız kardeşleridir." Bazı arkadaşlarım buna çok kırıldı. Halbuki o sözler bana kompliman gibi gelmişti. Deli derken o manada değil; hakikaten Anadolu'da, çok kötü şartlar altında, aklıma hiçbir kötülük getirmeden ve dağ tepe demeden tek başıma nasıl dolaştım, bilmiyorum. Şimdi anlatırken bile zor geliyor.

✤ **Kaç yaşındaydınız?**
21 yaşındaydım. Sene 1942. Büyük cesaretti. Ama o zaman aklımıza hiç kötülük gelmezdi. 1941-42 senelerinde Akademi'den mezun olduktan sonra Anadolu'ya gitmek istedim. Ama Anadolu'da mimarlıkla ilgili kadro yok. Annemden de izin almak o kadar kolay olmadı. Ağabeyim Talim Terbiye azasıydı; onu ziyaret etme bahanesiyle Ankara'ya gittim. Ağabeyim beni Tedrisat Umum Müdürü'yle tanıştırdı: İsmail Hakkı Tonguç Bey. Dedi ki Tonguç: "Yüksek köy enstitüsü kuruluyor; köy enstitüsüne yapı kolu başı olarak seni tayin edelim." O gün tayinimi yaptı. Senenin sonu. Biz Sabahattin'le gittik, 6 sene kaldık. Yüksek köy enstitüsünün talebeleriyle beraber inşaatta çalışmak lazım. Biz harp senelerinde mezun olduğumuz için devlet şantiyelerinin yokluğundan tatbikat yapamamıştık, tecrübemiz yoktu; inşaatta çocuklarla çalışırken hem ben öğrendim hem bildiklerimi öğrettim, karşılıklı bir eğitim oldu.

✤ **Bildiğim kadarıyla enstitü öğrencileri okullarının inşaatını kendileri yaparlardı, değil mi?**
Her yüksek köy enstitüsünü yapmak için diğer köy enstitülerinden 50'şer kişilik gruplar gelirdi: Kastamonu Gölköy'den 50, Trabzon Beşikdüzü'nden 50 kişi... Onlarla beraber yüksek köy enstitüsü binalarını yapıyorduk.

✤ **Müthiş bir heyecan olmalı.**
Tabii. Severek yapıldığı için... Sabahları jimnastik saatinde davul zurnayla halay çekilirdi. Tren istasyonları yoktu; tuğlalar 5 km. uzaktaydı. Şarkı söyleyerek bütün malzemeyi sırtımızda taşıyorduk.

✤ **Köy enstitüleri bünyesinde kaç kişi vardı?**
1000 kişi.

✤ **Bütün bu gençler ne yiyip içiyorlardı?**
Yiyeceklerini kendileri ekip biçiyor, giyeceklerini kendileri dokuyorlardı. Her şey çok güzeldi ve çok da güzel neticeler alındı. 10 sene zarfında 40.000 köy, okula ve yüksek köy enstitüleri sayesinde öğretmene kavuşturulacaktı. Konkurlar başladı. Her köy enstitüsü için açılan mimarlar arası konkurlarda mimarlar 3 gün 3 gece oralarda kaldılar, şartları incelediler, projeler yaptılar. Ama o zaman o kadar az mimar vardı ki, projeleri tatbik edilen mimarlar inşaatın başında bulunamıyorlardı. O işleri ben yürütüyordum. Trakya'da, Kars'ta, Diyarbakır'da, Antalya'da çalıştım.

✤ **Kaç kardeşsiniz?**

5 kardeşiz. Sabahattin Eyüboğlu Pulathane'de doğmuş, Trabzon'da. Annem Pulathaneli. Şimdi ismi Akçaabat. Babam mutasarrıf, mülkiye mezunu ve görevi gereği sürekli Anadolu'yu dolaşıyor. Bedri Rahmi, Görele'de doğmuş; biz ablamla Sivas'ta doğmuşuz, küçük kardeşim Havza'da doğmuş. Çocukluğumuz Kütahya'da, Artvin'de geçti, sonra Trabzon'a döndük. Babam Trabzon mebusu oldu. Çok iyi Fransızca bilirdi; Fransızca hocalığı da yapıyordu. Babam mebus olup Ankara'ya gidince Sabahattin ağabeyim de liseden sonra bir imtihan kazandı, Fransa'ya gitti. Biz tahsilimize devam edebilmek için İstanbul'a geldik. Ağabeyim ressam olmak istedi ama pek hoş karşılanmadı o zaman. Fakat o ısrar etti.

✤ **Ailede var mıydı başka, sanatla uğraşan?**

Halamın oğlu Darülbedayi'de tiyatrodaydı; Yaşar Nezihi, tanınmış artistlerden... Babamın babası Hamdi Bey; hem ağır ceza reisi hem hattattı.

✤ **O zaman ailede biçime yatkınlık var.**

Annem son derece hassas ve sanata açık biriydi. Zaten Eyüboğulları'nın tahsil görenleri Maçka'dan ayrılmış; çünkü Maçka'da toprak yok. Okuyanlar kendini kurtarmış; okumayanlar, yani bütün Eyüboğulları orada kömürcü, kalaycı, yorgancı olarak kalmış. Annem ağa kızı. Babam daha halk çocuğu. Anadolu'ya giderlerken babam annemin hiçbir eşya almasını istememiş. "Herkes ne giyiyorsa sen de onu giyersin" demiş. Annem tek bir bohça almış. Oradan ayrıldıktan sonra Ruslar annemin evini çok büyük bir konak hastane yapmışlar, sonra kolera salgını olmuş, yakmışlar. Annem o zaman Sivas'ta. Bir gece uyanmış, "Rahmi kalk, babamın evi yanıyor" diye bağırmış; hissetmiş yani. Her şey yanmış. Birkaç mezar taşından başka bir şey kalmamış.

✤ **Sizin Ankara'da, ağabeyinizin çevresindekilerle çok yakın dostluğunuz oldu.**

Tabii, çok önemli kişilerle, örneğin Yahya Kemal'le aynı ortamlarda bulundum. 21 yaşındaydım. Herkes karşı çıkmıştı, neden bir mebusun kızı tek başına Anadolu'ya gidip harıl harıl çalışıyor diye.

✤ **Siz tabii, hakiki Cumhuriyet genciydiniz.**

Kalkınmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'ne bir ucundan yardımcı olmaktı amacımız. Ama şimdi cesaret edemem; yalnız gidilmez.

✤ **O günler daha mı emniyetliydi ne?**

Okumuş hanımlara çok rağbet ediliyordu. Zaten Anadolu'da kadına hürmet çoktu. Hocaya, doktora son derece yardımcı oluyorlardı. Mimar olarak orada çalışırken hiçbir zorlukla karşılaşmadım. Halbuki seneler sonra hafriyat mimarı olarak Anadolu'ya gittiğimde bazı sıkıntılar yaşandı; laubalilikler, şoförler tarafından falan... Ama ondan önce hiç.

✤ **Demek ki Türkiye o dönemlerde çok daha ileriydi?**

Saygılıydı. Şimdiki geri kafalı dindar adamlar yoktu. Çok gezdiğim ve sayısız türbe, medrese tamir ettiğim için din adamlarıyla bir hayli temastaydım. Hepsi çok saygılıydı. Hatta Sivas'ta bir tanesi, "Kızım sen benim okuduğum medreseyi tamir ediyorsun; gel benim postuma sen otur" demişti. Sivas'ta o derece ileri görüşlü din adamları vardı. Aleviler, Bektaşiler, hepsi çok saygılı insanlardı. Yalnız, kızlarını köy enstitüsüne vermek istemiyorlardı. Biz de anne-babayı kızlarıyla birlikte alıp köy enstitüsüne getirir, bir hafta misafir ederdik, şartları bizzat kendi gözleriyle görsünler diye. Ancak o şekilde kızlarını bırakıyorlardı. Her köylü çocuk kendi köyünden gelen kıza ağabeylik yapıyordu. O bakımdan köy enstitülerinde çok az vaka oluyordu. Fakat son senelerde aleyhte zihniyetler köylünün okumasını tehlikeli buldu. Köylü çocuğu sanat tarihi okuyacak da ne olacak dendi. Halbuki köylü çocuğu sanat tarihi okuyacak ki temel atmada kullandığı mermerlerin ne olduğunu bilip, turistlere satmayacak. Halk Partisi'nin geri zihniyetli insanları, daha Demokrat Parti'liler falan gelmeden, olayı baltaladılar. Hasan Ali Bey'in yerine Reşat Şemsettin Bey'i getirdiler. Almanya'dan yeni gelmiş, tam faşist biri.

✤ **Reşat Şemsettin Sirer. Bu iş Halk Parti döneminde mi bitti?**

Tabii. Reşat Şemsettin Bey önce kadınlarla erkeklerin atölyelerde beraber çalışmasına engel oldu. Daha sonra enstitüler kapatılmadı ama klasik muallim mektepleri haline geldi. Halbuki Maarif Vekaleti'nin bütçesi köy okullarıyla yüksek köy enstitüsü binalarını yapmaya yeterli değildi. Biz ise çok az parayla bu binaları tamamlayabiliyorduk. Çocuklar fizik dersi görebilmek için taa uzaklardan su getiriyor, santraller kuruyor, elektrik bağlıyorlardı. Yani aynı anda hem fizik dersi yapılıyor hem de köy enstitülerine elektrik bağlanmış oluyordu.

✤ **Anlattıklarınız inanılır gibi değil!**

Hafta sonu bütün sefaretler Hasanoğlan'a gelirdi. Hatta Ruslar gelmişlerdi bir gün. O zaman ellerime çok dikkat eder, çalışırken hep beyaz eldiven takardım. Bir mimar dedi ki: "Çıkar bakalım eldive-

nini, ellerin manikürlü mü değil mi?" Çok utanmıştım o gün. Sonra Akademi'ye asistan olarak geldik, mimar olduk. Ne manikür kaldı ne bir şey; tam anlamıyla ameleye döndüm.

✤ **Siz Akademi'de asistanlık yaptığınızda sene kaçtı?**

Ortaklar Köy Enstitüsü'nü kurmak için Aydın'a gittiğimde, Karakova bataklığı vardı; o bataklığı kuruturken zehirli sıtma mikrobu kapmışım. İzmir'de sokakta düştüm ve gözümü Fransız Hastanesi'nde açtım. Anadolu'da o zaman sıtma yaygındı. 14 gün ateşim düşmemiş. Babam, "Artık Anadolu yok" dedi. Göndermediler beni. 1947 senesinde Akademi'ye asistan oldum. Yüksek matematik ve şehircilik kürsüsüne. Akademi yanmıştı o zaman, kütüphanenin kurulmasına yardımcı oldum. Ama Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nden geldiğim için solcu muamelesi gördüm. Hiçbir hoca beni asistan olarak almak istemedi. Prof. Gabriel Celal Esat Bey, bir gün, "Aman Mualla gel bizimle çalış" dedi. Beni aldılar. Bir de Eski Eserleri Koruma Yüksek Kurulu'na raportör olarak girdim. Aynı şekilde yine dolaşıyor, Mardin, Edirne, Sivas gibi çeşitli bölgelerde yapılan bütün restorasyonları kontrol edip rapor hazırlıyordum.

✤ **Sizin çok önemli bir restorasyon çalışmanız var: Rumeli Hisarı.**

Rumeli Hisarı'nı ben de seviyorum.

✤ **Bu konuda askeri yardım da aldınız, değil mi?**

Demokrat Parti zamanı, Celal Bayar çok yardımcı oldu. Anadolu'da da zaten askerin çok yardımı oluyordu. Askerlikte kademe kademe yükselmek söz konusu olduğu için yüksek rütbeli askerler Anadolu'yu çok iyi tanıyorlar. Hele harp görmüş askerlerde memleket sevgisi çok büyük; onlar çok yardımcı oluyorlar. Bize yardım etmeseydiler o topları mopları kaldıramazdık. Haliç'i kapayan zinciri Sarıcapaşa Kulesi'ne çıkarmamıza imkân yoktu. Düşünün, o zaman resmi fiyatlarla amele yevmiyesi 8 lira. Müteahhitler 25 liraya güç bela amele buluyorlardı. O şartlar altında böyle bir restorasyonu bitirmek.... 1972 senesi için güzel bir çalışmaydı.

✤ **Ne kadar sürdü?**

1952'de başlamış fakat tahsisat az olduğu için tamamlanamamıştı. Bir gün konuk olarak Celal Bayar davet edilmiş. Eksiklerin nereden kaynaklandığını reisicumhura anlatmamış mimarlar. Ağır beton dökmek lazım büyük sarnıcın üstünü kapamak için; ama Karabük Demir yapmıyor. Bunları açıkça söyleyen cesur bir mimar çıkmadığı için tamamlanamıyor. Reisicumhur geliyor, bağırıyor çağırıyor; kimse de diyemiyor elimizde imkân yok diye. Neyse işte biz askerlerin yardımıyla bitirebildik ve açıldı. Başka türlü açılmasına da imkân yoktu.

✤ **Sizin o sırada Celal Bayar'la tanışmanız da önemli bir olay...**
Birisi bağırıyor. Ne bağırıyorsunuz, buranın mimarı benim, bana bağırın dedim ve bir baktım, elinde DP baston var. Hemen o olduğunu anladım. Ben size göstereyim paşam, dedim. İnönü'den alışmışım paşam, paşam. İzah ettim, o da hak verdi ve bütün belediye müdürlüklerini emrimize amade etti. Ancak askerlerin ve belediyelerin yardımıyla bitirebildik.

✤ **Bir de Topkapı Sarayı Harem Dairesi var.**
Harem Dairesi'ne çok daha evvel başlanmıştı. Bitmiyor çünkü bilinmeyenle dolu bir hafriyat alanı. Yazılı kaynak yok. Hafriyata izin verilmiyor. Sadece Abdurrahman Şeref Bey girmiş daha evvel. Tahsin Bey'in çalışmaları var. Mimar Cahide, Mimar Macit Bey çalışmış; fakat kurul araştırmaya müsaade etmiyor. Nitekim çalışırken 16. asrın başında ve 17. asırda yapılan köşklerin 18. asırda birleştirilmesiyle oluşmuş bir bina olduğu ortaya çıktı Veliaht Dairesi'nin. 300 sene hiç kimsenin bilmediği güzel bir kubbe, orijinal çinileriyle gün yüzüne çıkartıldı.

✤ **Mutlaka o yıllardan kalma ilginç anılarınız vardır...**
Diyarbakır'da surların tamirini kontrole göndermişti beni Yüksek Kurul. Orada Nebi Camii var. Yıkılmasını istiyorlar. Celal Esat Bey de katiyen eski eserlerin yıkılmasına müsaade etmiyor. Bu konuda rapor hazırlayacağım, gittim. Orada İtalya'dan yeni gelmiş bizim bir sürveyan surların burçlarını çıkarıp Roma'da gördüğü gibi, yani tamamen eski sur taşlarına aykırı şekilde işletmiş ve bunları yapmıyor diye müteahhite müşkülat çıkarmış. Müteahhit o kadar çalışkan bir adam ki ben onun tarafını tutmaya mecbur oldum. Bir de cami o kadar sağlam ki 11. asırdan kalma minaresini yıkmak için dinamit kullanmışlar ama yine de yıkılmamış. Meğer sorun şuradan kaynaklanıyormuş: O arsayı Vakıflar bir bankaya satmış. Banka camiyi yıkıp arsasına başka bir şey yapacak. Onu tespit ettim, konuyu bir raporla bildirdim. Vakıflar Umum Müdürü'nün de katılacağı bir toplantı kararı alındı. O zamanlar Vakıflar Umum Müdürü Orhan Bey de çok çalışkan biri. Tabii toplantıya gelmedi. Ben de gençliğin verdiği cesaretle duyduklarımı açık açık söyledim. Tabii bu, Vakıflar Umum Müdürü'nün aleyhine bir şey. Şimdiki aklım olsa yapar mıyım, bilmiyorum. Neyse camiyi kurtardık. Şimdi Şafiiler kısmı var. Sünniler kısmını yıkmışlar. Yalnız minaresi kaldı. Yani Yüksek Kurul çok titizdi ve kararlıydı eski eserlerin korunması konusunda. Birçok binayı kurtarma fırsatı bulduk. Bir gün de Edirne'de çalışıyorum, 11. asır hamamı içinde bir hışırtı, bir hışırtı! Bir

baktım yanımda Erkanı Harp Paşası. "Kızım nasıl girdin buraya?" dedi. Aman efendim, dedim, bakın ne kadar güzel. 15. yüzyıldan kalma daha da güzeli var: Gazi Mihal Hamamı. Ne var ki yıkılıyor. Edirne'yi su basıyor, set yapacaklar, ben de röleve yapmaya gittim. O kadar güzel bir hamam ki! Paşa'yı oraya götürdüm; ama Paşa'yı götürürken de hiç düşünmedim oranın ne kadar pis olduğunu. Kendisi tabii hayran kaldı. Meğer büyük bir teftişteymiş Adnan Menderes adına Paşa. Hamamı kurtardık, hâlâ duruyor. Edirne valisi bana müthiş kızmıştı o pis yerleri gösterdim diye. Fakat hepsinin yardımını gördüm çalışırken. Ancak Gelibolu'daki medreseleri kurtaramadık, yıkıldı. Eskiden, yıkılan binaların yerine hiç olmazsa benzerleri yapılıyordu. Şimdi tek katlı binayı yıkıp yerine 15 katlı bina yapıyorlar.

✣ **Türkiye'de sizin döneminizde bir yabancıyla evlendiniz...**
1948 senesinde beraber çalışıyorduk. O ölçüler alır, gelirdi; ben çizerdim. 10 sene sonra babam öldü, yalnız kaldım. Robert de yalnız kalmıştı, arkadaşları gitmişti. Tesadüf evlendik.

✣ **Kaç senesinde?**
1958'de.

✣ **Bu 1958 sizin hayatınızda önemli bir yer tutuyor.**
Tam Rumeli Hisarı'nı bitirmiştim. Orhan Eyüboğlu, devlet bakanı kuzenim, o zaman Altıncı Şube Müdürü'ydü. "Mualla sen bununla da evlenemezsin, ver şu nüfus kâğıdını" dedi, davet etti evine, memuru çağırdı, evlendik. Beni İzmir'e göndereceklerdi; bugün gidemem, dedim, nikâhım var. O zaman sevindiler tabii. Hatta Topkapı Sarayı Müdürü Ahmet Korkut Bey vardı; "Kızım niye bana söylemedin?" dedi. Ben de kocam ecnebi olduğu için söylemedim, dedim; çünkü çalışabilecek miyim çalışamayacak mıyım, bilmiyordum. Sonra Robert, Amsterdam'a tayin edildi. Bu sefer, ısrar ettiler, "Robert'ten ayrıl, burada kal, gitme" diye. 40 yıl sonra evlenmişim, olacak şey mi? Yani biraz güç oldu benim için tabii. Ücretsiz izin istedim, vermediler. Tayyareyle gidip gelerek işleri yürüttüm.

✣ **Ne kadar kaldınız Hollanda'da?**
5 sene; ama 5 ay bile devamlı oturmadım.

✣ **Siz Türk edebiyatına da çok yakınsınız.**
Evet, Robert'le ilişkimiz de zaten türkülerle oldu. Sesim çok güzeldi, türkü söylerdim eş dost meclislerinde. Hatta ilk tanıştığımız gece, bir yılbaşı gecesiydi, çok beğendiler söylediğim türküleri, kalmam için ısrar ettiler, ben de başka bir yere davetliydim kalama-

dım, arkamdan geldiler, saklandım, beni göremediler ve önümden geçip gittiler. Öyle başladı. Ben Almanca'mı ilerletmek istiyordum. Anadolu'da fırsat bulamamıştım, biraz güçlük çekiyordum okumakta; o da mimari kelimelerin Türkçe karşılıklarını öğrenmek istiyordu. Restorasyon konusunda bana çok yardımları oldu, kitabeleri okumakta, Arapça ve Farsça bildiği için.

✤ **Arapça, Farsça, Türkçe... Robert hangi araya sıkıştırmış bütün bunları? Ben Anhegger'i Türk-Alman Kültür Derneği'nden tanıyorum. 1960'larda İstanbul'da fazla galeri yoktu. Türk-Alman galerisi çok önemli bir kültür yuvasıydı.**

İyi ki de Robert'le evlenmişim. Bak ağabeylerim öldü, annem öldü, babam öldü, kala kala bir ben kaldım.

✤ **Güzel bir evlilik olmalı.**

Çok güç ecnebiyle evli olmak. Hele şimdi ölüm yaklaşınca... Birtakım âdetler farklıydı ama çok şükür ailelerimiz aynı seviyedeydi. O nedenle güçlük çekmedik. Aldığımız aile terbiyesi onda da bende de aynıydı. Benim eşim dostum, dindar ahbaplarım geliyorlar, Robert'i okumak istiyorlar; hele bir gece bir hanım ille kurşun dökecek başına. Diyorum onun annesinin ismi Helene, o Müslüman değil. Aslında onun makamı çok yüksek; çünkü şeriatı biliyor, İslamiyet'i benden daha iyi biliyor.

✤ **Şimdi geriye doğru baktığımızda neler söylemek geçiyor içinizden?**

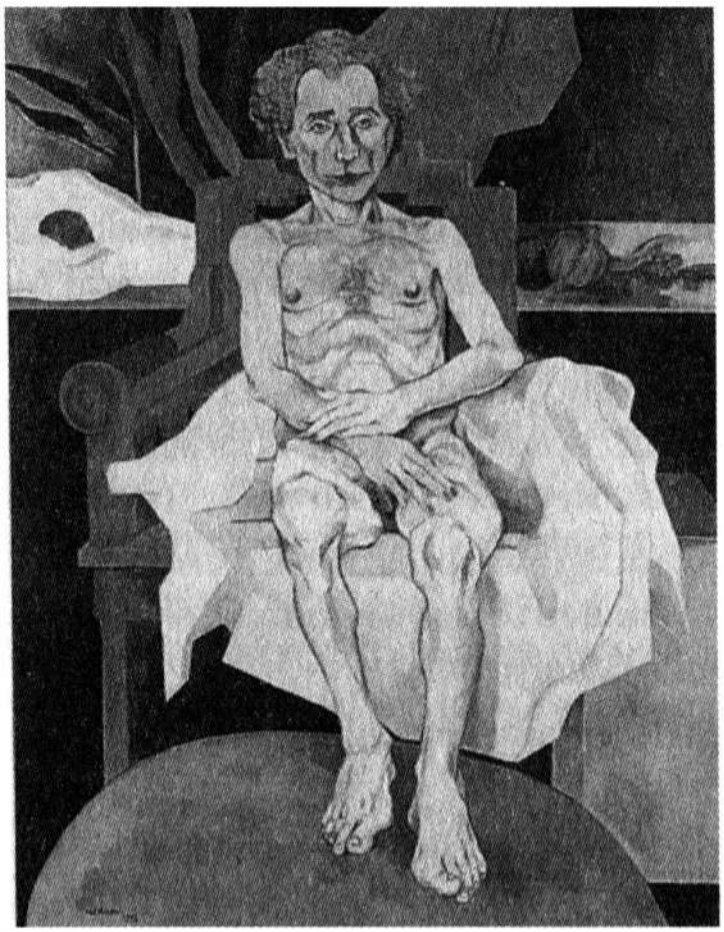
Ciddi bir eğitim diyorum. İyi ki gitmişim, Anadolu'yu tanımışım; çünkü bu memlekette öyle kültür kalıpları var ki hiçbir şey yapmadan, sadece etrafa bakarak buradan Erzurum'a gitsen 8 üniversite bitirmiş kadar çok şey öğrenirsin. Turistlerin hayranlığı yapmacık değil; şaşırıyorlar. Öyle yaşlı insanlar, köylüler tanıdım ki, bir mimar arkadaşımla onunla konuştuğum gibi konuşamam. Öyle bir kadın ki kocası yok, gitmiş, şehirde çalışıyor, her şeyi kendisi hazırlıyor. Memleketini sevmek, o memleketi tanımak demektir; tanımadığın şeyi nasıl seversin? Ben gençlere kabahat bulmuyorum; hiç tanıma fırsatı bulamamışlar, ihtilal olmuş, görememişler. Yüz kişi birden davul zurnayla halay çekmiş, nedir bu diye yer yerinden oynamış, farkına varamamışlar. Bugün, bizim gibi hiç maddi bir çıkar düşünmeden, memleket sevgisiyle gidenler çok daha faydalı işler yapabilirler. Başka fikir karışıklıkları var şimdi. Bizim gibi huzur içinde çalışma imkânı yok. Halkevleri vardı bize kucak açan. Her gittiğin yerde halkevine gidersin, şıp diye istediğin bilgiyi alır-

sın. Ama halkevlerinin kapatılması köy enstitülerinin kapatılmasından da acı. Şimdi gitsen Kars'a hiçbir yardımcı yok. Ama eskiden halkevine gider, civar köyler hakkında, yörenin iklimi, tarihi hakkında bilgi alırdın. Eski eser kaçakçılığı önemli bir konu ama önlemeye imkân yok; çünkü Anadolu köylüsü bununla yaşamış. Kendi devleti satın almayınca çok büyük paralara başkalarına satıyor; önlenmesine imkân yok. Büyük kaçakçılıklar oldu. Koca hazineyi kaçırdılar. O nedenle Türkiye'nin uyanık olması şart.

Neş'e Erdok

Bütün insanların hayatında olan ve önemli bulduğum şeylerden vazgeçmek zorunda kaldım. Resim yapmak istiyordum ve bunu engelleyebilecek her şeyi dışlamak durumunda kaldım, kategorik olarak reddettim.

✤ **İçinde bulunduğumuz yer İstanbul Resim Heykel Müzesi. Üst salonların birindeyiz. Sağ yanımda Avni Lifij, kapı ağzında bir Çallı ve Namık İsmail var; biraz ileride de Şeref Akdik. Neş'e Erdok'la birlikteyim. Birbirimizi çok uzun zamandır tanıyoruz.** 1960'lı yıllara dayanıyor tanışıklığımız.

✤ **Hem Akademi'de hem de yıllar sonra Paris'te, birlikteydik. Çok zaman geçti ve yıllar sonra şimdi bu sergide buluştuk. Geçen yılları biraz anlatır mısın?**
Resim yapmak için pek çok şeyden vazgeçtim ve hiç pişman değilim.

✤ **Mesela...**
Bütün insanların hayatında olan ve önemli bulduğum şeylerden vazgeçmek zorunda kaldım. Resim yapmak istiyordum ve bunu

engelleyebilecek her şeyi dışlamak durumunda kaldım, kategorik olarak reddettim.

✤ **Bir yalnızlık da var. Bir sanatçı mecburiyeti yalnızlık, sanıyorum. Evli olabilirdin. Evli olsaydın, acaba resminde bir değişim olur muydu?**
Türkiye'deki aile tipi veya evlilik biçimleri resme çok fazla imkân vermezdi diye düşünüyorum.

✤ **Senin resmin, bizim toplumumuzdan ve tabii ki senin hayatından önemli işaretler, mesajlar taşıyor. Resmi bir anlatım aracı olarak kullanmak, nasıl bir seçim; zorlukları neler?**
Bir kere ben, iletişim kurmak istiyorum insanlarla. Bu çok önemli; belki üç kişi olur, belki beş kişi... Bütün insanlar beni anlasın diye bir meselem yok. İletişim kurmak ve bir şey anlatmak istiyorum.

✤ **Ben iletişim dendiği zaman şunu anlıyorum: Ben bir şey söylerim, o da bana söyler. Ben tekrar söylerim. Bence iletişim biraz bu.**
İletişim kurmayı deniyorum.

✤ **Sen çok çeşitli öğrenim aşamalarından geçtin: 63'te Akademi'yi bitirdikten sonra İspanya'ya gittin. Orada kalman herhalde resmini etkiledi. Akademi yıllarında çok göz önünde biri de değildin. İspanya'nın senin üzerinde etkisi oldu, değil mi? Nasıl başladı, bu ifadeci resme doğru kayış?**
Aslında İspanya'ya gitmeden önce, daha öğrencilik yıllarımda, kitaplardan İspanyol ressamları hakkında bilgim vardı.

✤ **Senin "kapalı alan resmi" diye tanımladığım resmin ve o resmin dramatik yapısı bana, "Bernarda Alba'nın Evi"ni, Lorca'yı hatırlatır. Biraz dramatik ve ağır bir atmosfer...**
Zaten memleket olarak ne kadar Fransa'yı sevsem de, İspanya'nın insan yapısı bana daha ağır gelir. Mesela İspanya'daki boğa güreşlerinden çoğu kişi nefretle bahsediyor. Ben orada tamamen başka şeyler görüyorum; müthiş dramatik bir şey, ölümle ilgili bir düşünce var orada. İspanyolları boğanın öldürülüşünü seyreden canavarlar olarak görmemek gerekir. Zaten boğa güreşlerinde seyirciyle o dramatik olay arasına bir mesafe giriyor.

✤ **Ama bütün dramlarda hemen hemen o mesafe vardır; seyircisinin bol olmasının nedeni de budur. Çok şiddetli, çok acı bir olayın direkt muhattabı olmadan seyircisi olma hazzı. Boğa güreşi ve İspanyol şiiriyle, ritmiyle bunlar birbirini tamamlıyor. Bir garip ölüm ve yaşam arzusu. Sanatçı için çok kritik bir durum. Buna resminde hiç yer verdin mi?**

İlk dönem, Vietnam Savaşı sırasında yaptığım bir resim var. Bir fotoğraf görmüştüm; bir Amerikan askerinin elinde erimiş, akmış bir vücut. Çok etkilenmiş, ondan yola çıkarak bir resim yapmıştım. Yine tabut içinde bir çocuk resmim vardır benim. Bir de ölüm yatağı ile doğum yatağı diye adlandırdığım bir resmim.

✤ **Senin armonilerinde renk vuruculuğu çok fazla söz konusu değil. Renklerin griler, kahverengiler, tenrenkleri... Resmini kaç ana devrede görüyorsun?**

Aslında devre olarak görmüyorum; belli temalar bir bir ortaya çıkıyor. Bir süre sonra tekrar ele alıyorum. Seri halinde yapmıyorum, aralıklarla aynı temayı işliyorum. Mesela bu otobüs, banliyö treni veya disiplin ve ceza konusu çeşitli aralıklarla çıkıyor.

✤ **Bu resimlerine bakacak olursak, mesela saç kesmeler var. İkinci Dünya Savaşı'nda işgalci Alman askerleriyle ilişkiye giren kadınlar saçları kesilerek cezalandırılırdı, Fransa'da, meydanlarda. Bir küçük kız çocuğu var; kadraja dışarıdan giren bir el ve makas, ayaklarda yere düşmüş saçlar, kocaman gözleri açık, küçük bir kız. Sen misin o?**

O ben değilim. Yani çok doğrudan ben değilim. İlk gözlemlerim aslında kadın berberlerinde başladı. Ama bundan önce şöyle bir şey var; öğrencilik yıllarımızda Güzel Sanatlar Akademisi'nde bir kulüp, "Sinema 7" vardı ve Renoir'ın "Hiroshima Mon Amour" filmini orada izlemiştim. Filmde, senin bahsettiğin gibi bir saç kesmeyle cezalandırma olayı vardı. Sonra kadın berberlerinde gördüğüm şey, küçük çocukların büyük tepki göstermesiydi; saçları kesilirken ya ağlıyor ya tepiniyorlardı. Bunu, insanın kişiliğine bir müdahale olarak algıladım.

✤ **Senin saçın kesildi mi çocukken?**

Kesildi ama hiç böyle bir sorun yaşadığımı hatırlamıyorum.

✤ **Bunun başka türlü bir kastrasyonla (hadım etme) bir ilgisi var mı?**

Tam bilemiyorum. Bunu birisi daha bana sordu; ama ben bu resimleri yaparken çocukları gözledim. Artı, Fransa'da öğrendiğim, gördüğüm bir şey var: Rahibeler aday oluyorlar, adaylıkları bittiği an bir törenle saçları kesiliyor; hiç süslenmesin, kendileriyle hiç uğraşmasınlar diye. Hapishaneye giriyorsunuz saçlar kesiliyor, askere gidiyorsunuz saçlar kesiliyor. Sürekli bir zorlama var.

✤ **Bir yaptırım. Kişiliğe müdahalenin ötesinde, bedene kalıcı bir damga vurmak bence. Toplumumuzda sıkça başvurulan bir yol.**

Fransa'da bir lisede uzun saçlı bir öğrencinin saçını kestiler, çocuk intihar etti. Öğretim üyelerinin sakalını kestiler. O zaman şöyle düşündüm: Bu çok özel bir şey; buna karışılıyorsa her şeye karışılır.

✤ **O saç kesme hikâyesinde direkt senin saçın kesilmiş değil ama, muhakkak hayatındaki bir müdahaleyle bağ kurmuşsundur. Müdahale oldu mu hayatına?**
Doğrudan bir müdahale yok ama yine de bir genç kız ya da kadın olarak bazı şeyler yaşadım.

✤ **Sen disiplin lafını sık kullanıyorsun; belki orada bir işaret var.**
Annemden geliyor. Çok düzenli, her şeyin zamanında yapılmasını isteyen biri. Babam değil de annem, otoriter.

✤ **Sen aramızda konuşurken kendini pek ifade etmezsin, öyle fevri çıkışların falan da yoktur. Ama hiçbir zaman kimse de senin için yumuşak bir lokma demez; bayağı çetin bir cevizsindir. Politik düşüncende, tavrında belli bir kararlılık ve direnç söz konusudur. Ama bunun en açık ifadesini zannediyorum resminde görüyoruz. Buna pek alışkın olmayanlar yanlış anlayabilirler; "kadın resmi" diye bir kavram vardır... Senin için erkek resmi yapıyor denilebilir. Bu bir iltifat değil, yanlış anlama. Demek istediğim şu: Resminde sert, haşin bir taraf göze çarpıyor; ama bu haşinlik senin mizacından kaynaklanmıyor. Olayın sertliğini doğru aksettirmek için bu yapıyı tercih ediyorsun. Peki, sen kendini nasıl görüyorsun?**
Zaafları olan bir yapım var insan olarak. Ama bir taraftan da o kadar da zayıf değilim.

✤ **Bir de "tek el" resimleri var. Neydi tek el?**
İlk gri olanı, kendi elim.

✤ **Tasarladığın her şeyi aktarabiliyor musun resmine?**
Biliyorsun, bir türlü tam aktaramıyoruz. Resim yapmaya devam...

✤ **Hiç yazmayı denedin mi?**
Hayır.

✤ **Başka hangi sanata yakınlık duyuyorsun?**
Halk oyunlarını seviyorum; bazen saatlerce seyrettiğim oluyor. Geçen gün Ortaköy'de Makedonya Folklor Ekibi vardı; hayran kaldım. Bir süre çalışmıştım; Elazığ yöresi oynadım, Antep oynadım ve bir parça da Kars.

✤ **Gelelim Paris'e. Ben seni 71'de Paris'te gördüğümde tamamen değişmiştin. Dışa doğru bir patlama yapmıştın. Akademi'de ta-**

nıdığım Neş'e'den çok farklı bir yapıdaydın; kendinle buluşmuş gibiydin. Yanılıyor muyum?

Paris'te kaldığım 5 yıl boyunca sadece bir kere Türkiye'ye geldim. Hiç gelmek istemedim. Memleketimi sevmediğimden değil, aile yapısından sıkılmıştım. Türkiye'de beni etkileyen çok şey vardı; sokağa çıkıyorsunuz, cenaze. Rüyalarıma giriyordu, çok kötü etkileniyordum. Fransa'ya gittiğimde yeniden doğmuş gibi oldum. Orada da insanlar ölüyor ama yaşam daha önplanda.

✣ **Bir şey söyleyeceğim; sen bir hayli dekolte giyiniyordun (gülüşmeler).**

Bak bunu unutmuşum. Dekolte giyiniyor muydum gerçekten?

✣ **Evet. Ortama herhalde hemen alışamadın Fransa'da. Ne kadar zaman aldı?**

Dili anlar hale gelme sürecim bir yılımı aldı diyebilirim. Sonra tek başıma yaşayabileceğimi gördüm.

✣ **Kararları kendin verdin...**

O, müthiş güzel bir şey; kimseden izin alman, şu saatte şunu yapman gibi şeyler söz konusu değil. Zaten bu zorunluluklar her zaman beni sıkmıştır. Hürriyetimi elimden alıyorlar gibi gelir.

✣ **Türkiye'de etkilendiğin bir resim ya da bir ressam olmuş muydu, o zamanlar?**

Öğrenciliğimde olmadı. Şöyle bir şey var; o dönem biz müzedeki Türk ressamları da bilmezdik, bize anlatmazlardı.

✣ **Peki, aynı zamanda bir eğitmen olarak bu konuda ne değişti senin için, şimdi nasıl bakıyorsun? Sever misin eğitimi?**

Çok az insan severim diyebilir. Ama eğer bir işi yapacaksak, iyi yapmalıyız diye düşünüyorum. Burada zaten iyi yapılmaması için bir sürü neden vardı. Sürekli bunu düşünürdüm; yeni bir okul olsa, her şeye baştan başlasak, daha iyi olabilirdi.

✣ **Başka bir mekâna gitsek, okulu yeniden kursak...**

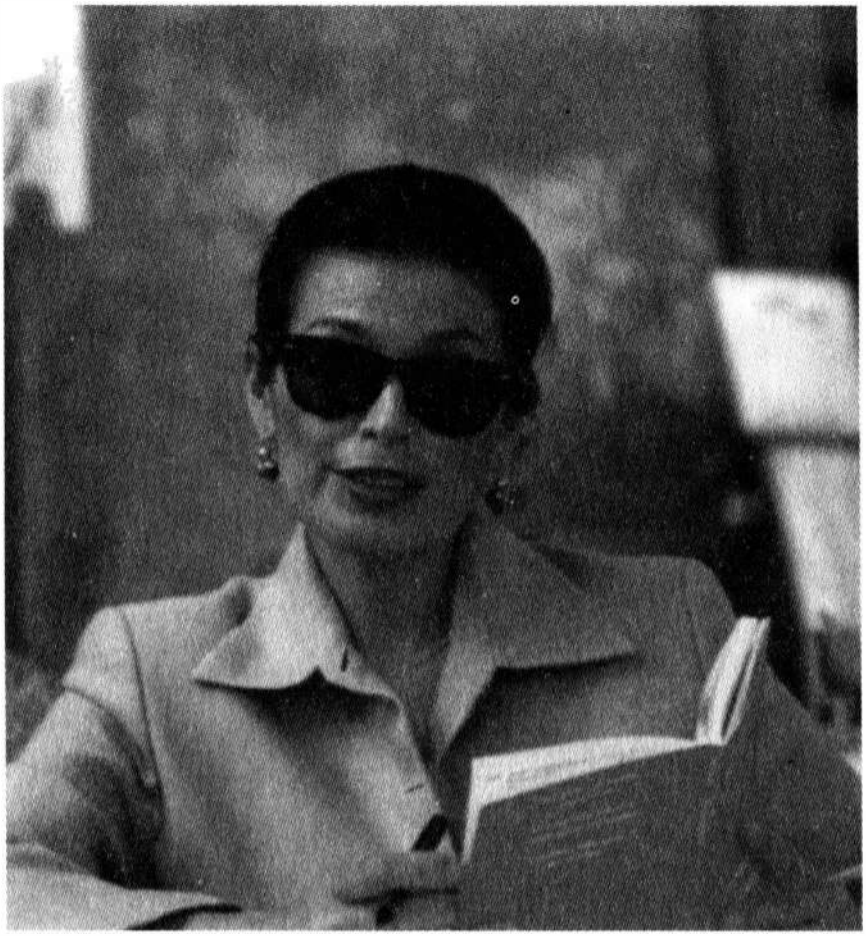
Hocalarını biz tayin etsek; çünkü burada geçmişin hem iyi tarafları var hem de bir sürü tortusu... Yerleşmiş bazı kalıpları bir türlü ortadan kaldıramıyorum. Her şeye yeni baştan başlamak isterdim; çünkü oraya koyacağın düzen veya kaideler hiç olmazsa bir süre gider diye düşünüyorum.

✣ **O zaman şöyle bir şey var; her 10 yılda yeni bir okul (gülüşmeler). Tebdili mekânda ferahlık vardır dedikleri türden... Türkiye'ye döndükten sonra pek fazla dışarıya çıkmadın, 24 senede yalnızca bir kere gittin sadece yurtdışına.**

İlk neden, ekonomik. Şimdi şimdi belki gidebilirim. Aslında Türkiye'yi daha fazla dolaşmak istiyorum şu sıralar; ama bir taraftan da gitmek istiyorum.

✤ **Türkiye 30 yıl içinde birtakım gelişmeler yaşadı. Bundan 25 yıl önce ne bekliyordun, bugün varılan nokta ne?**
Kendinden taviz vermeden çalışmak çok zor. Bunu başaran ressamlar var Türkiye'de; tüm kurumlara karşı çıkan, kendinden hiç taviz vermemiş ressamlar. Bu anlamda hem bir gelişme var hem de gerektiği kadar yok.

Nilgün Cerrahoğlu

Unutmayalım ki demokrasi hiçbir ülkeye gökten zembille inmedi. Çok büyük acılar çekti insanlar mevcut rejimi hâkim kılabilmek için. Hep bir bedel ödeniyor. İtalyanlar 22 yıl faşizmi yaşadılar ve diktatörlüğün karanlığına pekâlâ gömülebildiler. Dolayısıyla bu tehlikenin bizim için de daima var olduğunu düşünüyorum.

NİLGÜN CERRAHOĞLU

BİR KANLI GÜL

İSPANYA

✤ **Söyleşi senin için ne ifade ediyor?**
Ben çoğunlukla bir bütünü yakalamaya çalışıyorum; ama o bütün, insandan insana değişiyor. Bir politikacıysa eğer fikrin bütününü, sanatçıysa kişiliğini yakalamaya, ressamsa niye öyle resim yaptığını anlamaya çalışıyorum. Çocukken oyuncaklarımı kırardım sonunda, içlerinde ne var diye.

✤ **Oğlan çocukları gibi miydin, kız çocukları gibi mi?**
Yalnız bir çocuktum. Daha çok kendi kendime oynardım çünkü tek çocuktum; ama çok da güzel oynardım.

✤ **Hayatın hep böyle mi oldu?**
Evet, hep kendi kendime yettim. Yalnızlığı severim. Yalnızlık hayatın önemli bir öğesidir. İnsan ilişkilerinden bağımsız olarak söylü-

yorum bunu. Yalnız kalmak ihtiyacında olan bir insanım, kalabalığı sevmem.

✤ **Bir de kalabalıklar içinde yalnızlığı var insanın...**
Annem çocukken, "Sen yabanisin" derdi. Aslında yabansıl demek istiyordu. Çocukken hep odamın kapısını kapama ihtiyacı hissederdim. Kendine ait bir mekânın içinde olma duygusu... insanı çok besleyen bir şey. İnsanlara da ihtiyacım var tabii, inzivada yaşayan biri değilim, bilirsin; ama ikisini dengelemek önemli.

✤ **"Espace" olgusu vardır; resimde de objeler arasındaki derinlik, mesafe anlamında... Bu noktada ilişkilerde zorlanır mısın?**
Evet, zorlanırım. Karşı taraf o mesafeyi aştığı zaman rahatsız oluyorum, onun için kendim de aşmamaya gayret ediyorum. Bu da bazen ilişkinin doğallığını bozuyor aslında, bir gerginlik yaratıyor. Bunu hep hissederim ben.

✤ **Karşı tarafın o mesafeyi aşmasına mani olduğun zaman geride bir pişmanlık kalmıyor mu?**
Sanmıyorum. Böyle bir backround'ın yanı sıra çok da hızlı bir hayat yaşadım. Çok farklı ülkeler, kültürler, insanlar, çok hızlı geçişler... Dolayısıyla geçmişe dönüp mazinin muhasebesini yapacak vaktim hiç olmadı.

✤ **İşin mi seni götürdü, sen mi işini?**
Ben beni işime götürdüm, ondan sonra da işim beni götürdü. Çok meraklı bir insandım, kendime ait bir dünyam vardı; fakat iletişim kurmaktan da çok hoşlanan biriyim. Zaten yazmak da başka türlü mümkün değil; hiç tanımadığın insanlara, yüz binlere bazen, iç dünyandan, kafanın içinden, zihninden bir şeyler akıtıyorsun sürekli olarak. Bu ancak iletişimi seven bir insanın yapabileceği bir şey. Gazeteciliğe girdiğim anda bu iş benim için biçilmiş kaftan, bunun için yaratılmışım diye düşündüm.

✤ **Yani doğuştan gazetecisin?**
Yok, o kadar da abartmayalım. Ben ikizler burcuyum. Hep çok hareketli, yerinde duramayan, ideal meslekleri arasında gazetecilik de olan bir burç. Her ne kadar burçlara inanmasam da...

✤ **İkizler ikiz mi sadece; yoksa dördüz, beşiz mi?**
Bence daha fazla; iç içe geçen aynalara bakmak gibi... Onun için de çok fazla bakmaktan hoşlanmıyorum.

✤ **Onlarda kendini gördüğün oluyor mu?**
Oluyor. 20 yıla yakın bir süre yurtdışındaydım. Amerika'da okudum, Paris'te yaşadım. Bir İtalyan'la evliyim. Madrid'de, İtalya'da

sürdü yaşantım. Kendi çekirdeğimi bulmakta gerçekten zorlanıyordum. Türkiye'ye dönüp burada çalışmamın ana nedenlerinden biri de bu. Arkamdaki o bagajla Türkiye'ye bakabilmek ve buradaki kendimi onunla yeniden keşfetmek... Ancak şimdi şimdi kendimi tanıyorum diyebilirim.

✤ **Mesleğinde uğraştığın alan ağırlıklı olarak politika. Yabancı gazeteci olarak haberlere ulaşma açısından bir avantajın var: Güzel bir kadınsın. Herhalde 20 gazeteci bir yöne doğru giderken senin de onların arasında ama hemen fark edilebilir olman, işi kolaylaştırmıştır çoğu zaman, değil mi? Matkabın elmas ucu...**

Kendimi çok güzel bir kadın olarak görmüyorum ama, fiziği düzgün bir kadın olmak mutlaka bir avantaj. Ama gazetecilikte kadın olmanın dezavantajları da var. Türk basınını son derece maço buluyorum. Köşe yazıları yazan kadın gazeteciler ancak benim kuşağımda bu alana girebildiler. Daha önce bir tek Nazlı Ilıcak vardı; o da zaten bir gazete sahibiyle evliydi. Bunu kendisi de söylüyor. Henüz, dergiler dışında, büyük gazetelerde bir kadın genel yayın müdürü yok. Benim görebildiğim kadarıyla kadın gazetecilerin aldığı maaşlar, aynı düzeyde olan erkek gazetecilerin maaşlarından bir hayli düşük. Basın iktidarın göbeğinde olan bir şey. İktidar ilişkilerini erkeklerin belirlediği bir toplumda belki çok yadırganacak bir şey değil ama buraya kadar gelmek bile çok zorlu bir mücadeleyi gerektirdi.

✤ **Hem bizden bir gazetecisin hem de yabancı bir gazeteci gözüyle bakabiliyorsun. Mesafeli bir bakışın, bir de çok fazla analitik bir yanın var.**

Çünkü ben de anlamak istiyorum, hangi kültürün parçasıyım, nasıl bir ülkenin vatandaşıyım. Dış ülkelerde hep bu tür sorular soruldu bana. "Bir Türk olarak kimsin? Yeryüzündeki yerin nedir? Avrupalı mı, Ortadoğulu musun? Halkı Orta Asya steplerinden gelmiş bir ülke nasıl Avrupalı oluyor?" Bu sorularla çok karşılaştığım için hem kültürel hem siyasi kimliğimizi çözme dürtüsü yerleşti içime diyebilirim; çünkü eğer Türkiye kendi kimliğini –neyse o; Batı kimliği midir, Türk İslam kimliği mi, Osmanlının bir bileşimi mi?– keşfetmediği ve benimsemediği sürece kendisini Batı'ya tanıtamaz.

✤ **Sen ülkeni tanıyabildin mi?**

Bu çok zor bir soru. Çabam bu yönde; ama şunu söyleyebilirim ki bence Türkiye Avrupalı bir ülke değil. Ancak, Ortadoğulu da değil, Asyalı da, bir Balkan ülkesi de... Bunların hepsi. Eğer Avrupalı olmak istiyorsa bir seçimle Avrupalı olacaktır. Bunu yapabilir, kendi elinde. Siyasi kimlik olarak Avrupa'yı seçecekse böyle bir şansı var.

✤ **Siyasi kimlik dedin...**

Kültürel kimliği, Avrupalı kimliği olarak tanımlayamayız. Kısaca özetleyecek olursak, benim vardığım sonuç bu. Türkiye kadar ilginç bir ülke yeryüzünde azdır. Gazeteci olarak çok seyahat ettim. Birkaç ülke var böyle kimliğiyle ilgili sorunları olan. Ben daha ziyade iki tane düşünüyorum: İsrail ve Türkiye. Dünyanın 82 ülkesinden geliyor İsrail'i kuran Museviler. Kudüslü bir avukat kadınla tanışmıştım; demişti ki: "Ben bir Alman Yahudisiyim, evimde çalışan kadın Fas Yahudisi. Aramızda ortak bir dil bile yok." Onları bir Musevilik ütopyası birleştiriyor aslında. Bir anlamda bir ütopya bu. Soyut bir şey, bir Faslı ile bir Alman'ı aynı ülkede bir araya getiren... Bizde bu kadar uç noktalar olmasa bile benzer yanlar var. En benzer yanlardan bir tanesi laik İsrail ile Ortodoks-Yahudi İsrail'in farkı. Bir arada yaşıyorlar, hayatları birbirine teğet geçiyor; fakat asla birbirlerinin dünyasını paylaşmıyorlar. Başka çevrelerden insanlarla evleniyor, başka okullara gidiyor, başka adamları ya da kadınları seviyor, başka kitaplar okuyor, başka filmler görüyorlar. Ama İsrail asla banal bir ülke değil mesela. Derinliği olan bir ülke. Türkiye'yi bu açıdan çok zengin buluyorum. Ne var ki biz bunu maalesef çok sorunlu yaşıyoruz; çünkü bu kimlik sorununu bütün açıklığıyla ortaya koymak henüz mümkün olamıyor. Kamplaşmalar var.

✤ **Yeni bir yaklaşım bu. Eğer bir telaş, bir panik anında bir kesinti söz konusu olmazsa Türkiye'nin son yıllarda bunu pratiğe geçirme konusunda bir gayreti var.**

Biraz daha yumuşatarak, biraz daha tartışma ortamını açmaya fırsat vererek...

✤ **Türk insanı için tolerans yeni bir keşif. Toleransın tadına varırsa, tolerans mecburiyet ötesi bir tat; bir yaşamın içinde bir keyif, o da bu keyfe katılabilirse...**

Toleransın keyfine varmak zor galiba. İnsanlar en kültürlü, en Batılı, en çağdaş ülkelerde bile toleransı kolay kolay hazmedemiyor, tadına vararak yaşayamıyorlar. Öyle olsaydı ırkçılık olmazdı. Avrupa'da bütün ülkelerde var. Ama ülkelerin çoğunda halkın çoğunluğu kendine çekidüzen vermeye, belli bir hoşgörü sınırı içinde hareket etmeye, bir bakıma uygarlık açısından kendini mecbur hissediyor. Buna da razıyım.

✤ **Bir kere çok fazla gururlu bir milletiz. Bu gurur en büyük handikap.**

Batı'da hiç kimse "şerefe" diye kadeh kaldırmaz; sağlığa, keyfe kaldırılır. Bizde "şerefe" kaldırılır; en önemli şey çünkü.

✤ **Öte yandan aslında bu en çok eksikliğini duyduğumuz şey.**
Bugünün Türkiye'sinde hiç yok.

✤ **Bir gün yeniden şerefe kadeh kaldırmanın mümkün olacağına inanıyor musun?**
Siyasi kirlilik temizlenirse bu mümkün olabilir.

✤ **Gerçekten mi?**
Demokratikleşmeyle bir ölçüde gerçekleşebilir.

✤ **Herkesin en zorlandığı ve olmayacağına en başından inandığı şey Türkiye'de demokratikleşme. Bunu söyleyenler bile, şartların ağırlığı yüzünden ve biraz da işlerine gelmediğinden bu yönde bir gayret sarf etmiyorlar.**
Bu doğru tabii. Türkeş'in cenaze töreni vardı ve demokratik ülkelerde alışılagelmiş manzaralar değildi gördüklerimiz. Dolayısıyla insan böyle anlarda, acaba demokratik bir toplum olma yolundaki arzumuz bir fantaziden ibaret mi diye bir hisse kapılıyor. Ben gene de bunun mümkün olabileceğini düşünmek istiyorum; çünkü aksi çok feci. Bizi felakete götürecek bir şey. Batı dünyasının dışlayacağı bir şey.

✤ **Türkiye bunu kabul eder mi?**
Unutmayalım ki demokrasi hiçbir ülkeye gökten zembille inmedi. Çok büyük acılar çekti insanlar mevcut rejimi hâkim kılabilmek için. Hep bir bedel ödeniyor. İtalyanlar 22 yıl faşizmi yaşadılar ve diktatörlüğün karanlığına pekâlâ gömülebildiler. Dolayısıyla bu tehlikenin bizim için de daima var olduğunu düşünüyorum.

✤ **Bir de Türkiye'de insanlar gerçek bir güvensizlik içinde. Çok yakın bir zamana kadar, kendine empoze edilmiş bir devlet vardı ve o bu devlete sorgusuz sualsiz güvenirdi. Devlet Ana, Devlet Baba hesabı. Birdenbire, henüz rüştünü ispatlamadan sokakta kalan bir çocuğun durumuna düştü. Ne hukuki dayanağı var ne özgürlüğü.**
İçinde bulunduğumuz bu süreçte Türkiye'de bütün kavramlar yerinden oynadı, hepsi yıkıldı. Yerine ise yenileri konmadı. Toplum bir anlamda pusulasını kaybetti. Bu çok zorlayıcı ve tehlikeli bir süreç. Boşluk anında, dayatmalar o kuralsızlığın yerini doldurabilir.

Nilüfer Göle

Bugün Türkiye çok konuşuyor, çok kavga ediyor. Bu bana ümit veriyor. Eskiden ben ve devlet diye kavga ederdi. Şimdi hiç olmazsa kendi arasında konuşmayı öğrendi. Devlet nereye giderse gitsin...

✤ **Bugün yılın ilk dersi...**
Benim için evet. İlk sınıfımın ilk dersi. Yani 200 kişiden fazla bir 1. sınıf. Sosyoloji, Siyaset Bilimi, İşletme, Rehberlik... Hepsi sığmadı amfiye zaten, mahşer alanı gibi.

✤ **Hocalığının yanı sıra araştırmalarının da seni sürekli belli bir tempoda tuttuğu gerçek. Kitapların var ve bu sayede biriktirdiklerin bize ulaşıyor. Ama galiba çoğu zaman, o biriktirdiklerinin büyük kısmını sen üstünde, yani bünyende taşıyorsun. Bu nasıl bir günlük yaşam psikolojisi yaratıyor sende?**
Dediğin gibi aslında. Ben sosyoloji öğrenimi görüp, Fransa'da daha derinlemesine bir eğitimden geçerek Türkiye'ye geldiğimde eğitimin burada da devam ettiğini gördüm. Aslında yaptığım iş, her

gözlemim beni değiştiriyor da; taşımak bu demek. Yaptığım her araştırma kişiliğime, bünyeme bir şekilde nüfuz ediyor ve artık o, ben olmamaya başlıyorum. O araştırmaya, o konuya teslim oluyorsunuz. Yaptığım çalışmalar tamamen benim dışımda, elimi yıkadığım vakit akıp gidebilecek, üstümde eğreti duran bir elbise değil. Tabiatıyla beyin zerreciklerime, bakış açıma bir şekilde damgasını vuruyor. Bu etkileşim çok ağır; çünkü çok yorucu. Bazen insanın kişiliğini sürekli alert tutması gerekiyor. Bir de yabancı göz önemli. 10 sene önce Türkiye'ye geldiğimde gözüm yabancıydı. Aslında bu yabancı gözün çok yaratıcı bir tarafı var; herkesin doğal karşıladığı olayların o kadar da doğal olmadığını görüyorsunuz. Sosyoloji de işte bu. Kanıksamamak çok önemli. Kanıksamak ve şikâyet, sosyal bilimi öldürür. Onun için sürekli yeni bir gözle bakmasını bilmek gerekiyor. Bu da bir meddücezir gibi... Bir sosyolog, bir şekilde toplumun içinde yerli, buralı olmak zorunda; yani belli bir şeyi gözlemlemek için buralı olmanız gerekiyor. O ayrıntıları kaçırmamanız, tüm antenleriniz, hücrelerinizle burayı yaşamak, solumak için, kendinizi çekip çıkararak bu olağan yaşamdan, yeniden bir düşünce, yeni bir bakış açışı üretmek mecburiyetindesiniz... Bir şekilde bunun da üzerinizde taşıdığınız bir psikolojisi var. Bir tür gelgit olayı. Bir yandan topluma fevkalade angaje olabilmeli, öte yandan ise gerektiğinde toplumun dışına çıkabilmelisiniz. Bunun birçok örneği var; mesela bazen çok okuyorum, birtakım ipuçları yakalayabilmek için. Çok gözlüyorum, sokaklarda çıkıp gezmem gerekiyor. Bazen de tamamen bu dünyayla ilgili prizden kendimi çekiyorum. Medya okumuyorum.

✣ **Bir de, araştırmacının, bulgularının ötesinde, eldeki verilerin birbirine çarptırılmasından oluşturduğu 3. haller var. Tespitlerden doğan oluşturmalar. Bir tespit, bir tanımlama veya bir buluşu kreativite ile eş tutmak doğru mu sence?**

Ben, doğru diyeceğim. Çok kişisel bir damgası olduğuna inanıyorum. Artık belli bir şekilde damıtarak bugüne kadar yaptığınız araştırmalarınızdan belli bir sezgi ve eleme birikiminiz var. Onun için zaten çok kişisel bir olay. Artı, benim bakışım ile 20 yaşındaki bir çocuğun bakışı aynı değil. Tabii ki onun bakışında başka zenginlikler var. Ben, kendi çağımla belirlenmişim. Kişisel damgaya çok inanıyorum. Auguste, Kant, Marx gibi insanların da damgası çok kişiseldir. Aynı şeyi onlar dışında başkası yapabilir miydi?

✣ **Aydın kişiliğinle seni tanımlamam söz konusu olduğunda, bu o kadar kolay olmuyor. Hazır bir kişilik; hemen adı konulur, altı**

çizilir ve tavsiye edilir bir noktada olduğunu zannetmiyorum. Buna katılıyor musun?

Tamamen katılıyorum. Nitekim belli bir bilinç bazen sezgiler, bazen insanın kendini koruma içgüdüsüyle bu noktaya erişti. Ben ilk geldiğimde öğrencilerime, "Aydın değilim" diyordum. "Sosyoloğum sadece." Çünkü o aydın geleneğiyle kendimi çok belirlenmiş hissetmiyordum. Neydi aydın olmak? Verici olmak, solcu olmak, biraz vatanı kurtarmak, toplumu değiştirmek istemek... Oysa ben toplumu anlamak istiyordum. Çok farklı bir konu bu; çünkü bir sosyolog olarak çıkıyor, farklı bir zaviyeden bakıyorsunuz. Sonra zaman içinde baktım, ben de bir aydın konumundayım; ama aydın kavramı değişti. Sadece akademisyen kimliğim ve üniversite ile sınırlı kalmadım; yaptığım şeyler bir şekilde üniversite duvarlarını aştı. Türk toplumu ile üniversite duvarları arasında geçirgenlik zaten çok.

✤ **Nasıl bir geçirgenlik bu?**

Yazdıklarınız topluma hemen ulaşabiliyor. Üniversite duvarları kalın değil. Kitap yazıyorsunuz. Sadece üniversiteliler tartışmıyor sizin yaptığınızı, toplumun çeşitli kesimleri tartışabiliyor. Türkiye'deki en büyük tatmin şu: Birdenbire toplumla haşır neşir oluyorsunuz. Bu tabii bir tatmin getirdiği gibi, sizi kırılgan ya da dokunulabilir de kılıyor. Sizi koruyan bir şey yok. Onun için hakkınızda çıkacak olan bütün söylentilere açıksınız. Hele yeriniz belli değilse; yani aydın, ilerici, solcu, feminist... İslamcı bir angajmandan yola çıkan bir şey var. İnsanlar yeriniz belli olsun istiyor ve sizden kolektif bir inanca sahip çıkmanızı bekliyor.

✤ **Sen hiçbir zaman angaje olmadın?**

Hayır, ben hiçbir zaman angaje olmadım. Hatta bir tane örneği vardır. Hakkımda çıktı. Türban meselesiyle ilgili telefon etmişlerdi. Öğrenciler atıldı. "Siz buna karşı çıkmıyor musunuz?" Hayır, dedim, bunu hukukçulara sorun. Tavır almamıştım. Evet, "Modern Mahrem" çok cesur bir kitaptı; ama cesaret illaki anganjman değildir. Ben kendimi hep siyasi angajmanların dışında tutmaya çalıştım. İslam konusunda çok önemli şeyler söyleyebilirim; ama bunu da bir lüks olarak algıladım. Örneğin Kürt meselesinde mecbur kaldık, ilk defa ben imza verdim. En siyasi konularda da yazabilirsiniz ama ihtiyatlı olmayan aydın kavramı insanlara inandırıcı gelmiyor. Siyasi birtakım yaftalar yapıştırıyorlar.

✤ **Bahsettiğiniz çok ciddi bir yalnızlık hali. Peki, insanın direnmesini veya geri çekilip tekrar hareket etmesini sağlayan gücü nere-**

den buluyorsunuz? İşinizin bayağı yıpratıcı yanları da var; çünkü araştırmacıları çok seven ya da destekleyen bir toplumda yaşamıyoruz.

Evet, belli bir cemaatim yok. Cemaati olmayan insan da belki Türkiye'de çok yalnız. Cemaat nedir? Aynı ideolojiyi, aynı siyasi görüşleri paylaştığınız bir arkadaş grubu, geniş anlamda bir cemaattir. Fikirlerine yakınlık duyduğunuz için bir hareketin içinde olursunuz, bu da geniş anlamda bir cemaattir. Bunların içinde olmadığınız vakit aslında çok büyük de bir özgürlük söz konusu. Bunu da görmek lazım. Çok büyük kapılar açılıyor, son derece zenginleşiyorum. Çok farklı insanlarla temas halindeyim. Benimle hiçbir şekilde aynı sosyal kökeni, aynı fikirleri, aynı yaşam alanlarını paylaşmayan insanlar, sadece yazdıklarım ve ilgi alanları nedeniyle benimle buluşabiliyorlar. Başınıza bir şey geldiği vakit Türkiye'nin en güçlü tarafı, işte bu cemaat olayı. Biraz boğar insanı ama aynı zamanda da destek olur. Fiziksel birliktelikten doğan bir köy adeta. Ama benim bugün yaşadığım bir yersizlik-yurtsuzluk olayı var. İletişim ve etkileşimin, hatta macera boyutunun çok açık olması söz konusu. Entelektüel bir macera. Yersiz-yurtsuz derken sadece Türkiye'deki yerimin çok fazla belirli olmamasını kastetmiyorum. Bugün yaşamımızda bir globalleşme, küreselleşme görülüyor. Ben onu yaşamaya, hakikaten bir kürenin içinde dolaşmaya başladım. Birtakım insanlarla karşılaşıyoruz ve bu, gerçek bir ilişkiye dönüşüyor. Mesela uluslararası bir konferansta kurduğum ilişki çok kalıcı olabiliyor. Ben bunu bu yaşımda yaşıyor, bu globalde Türkiye'den dünyalı olabilmenin zevkini çıkarıyorum.

✤ **Bir dünya köylülüğü olayı var...**

Evet, dünya köylüsü oluyorsunuz. Belli bir mekânda, aslında yine de birbirine benzer insanlar. Mesela Maraş'tan bana öğrenciler geliyor. Hong Kong'dan, Yeni Delhi'den yazıyorlar. Bu bana çok büyük bir haz veriyor. Gözüm şu anda Batı'da değil. Bizim yetiştiğimiz dönemde uluslararasılaşmayı Batı olarak anlıyorduk. Bugün artık gerçekten uluslararasılaşma söz konusu. Benim için uluslararasılaşma, Hindistan'daki, Çin'deki, Kahire'deki, İran'daki arkadaşlarımla bir entelektüalite oluşturmak. Bunun getirdiği psikolojik birtakım şeyler var. Yersiz-yurtsuz olmakla eşzamanlı şeyler yaşıyorsunuz. Zaman aynı değil her ülkede; zaman kavramı değişti. Eşzamanlı çok şey yaşıyorsunuz.

✤ **Yine de insanın bir mahalle ihtiyacı var ve bu ihtiyaca cevap vermek insana pahalıya patlıyor. Çünkü bir ayağın o mahalleye hep**

bağlı kalıyor. Öte yandan, içinde bulunduğumuz toplum müthiş dinamik gözüküyor. Patinaj mı bütün bu gelişme gibi gözüken şeyler?

Öyle bir anda sordun ki bana bu suali. 10 senedir sorgulamadığım kadar net bir biçimde, şu anda sorgulamaya başladığım benle yapıyorsun bu söyleşiyi.

✤ **Benim garip bir zamanlama duygum vardır.**

Bunu bana bir yıl önce sorsaydın bu kadar belirgin ortaya çıkmayacaktı; ama şimdi çok belirgin. Dediğim gibi, insan kendini birden kapana sıkışmış veya boşluğa düşmüş hissediyor. Turistik amaç gütmeden Piramitler'i gezdim. Piramitler'in içinde ufacık bir alan var. Bir tarafta da duvarlar. Yaşamımız biraz da, bu. Taşları üst üste koyabilmişiz; ama taşları üst üste koyarken bir yandan da yaşanılacak, nefes alınacak alanı belirlemişiz. Piramitler'e tırmanmaya çalışırken görüyorsunuz ki taşlar çok büyük ama aşağı yukarı renkleri aynı ve son derece eğik. Yumuşak bir taş hemen altından kayıyor ve bir yükseklik korkusu veriyor insana. Müthiş bir özgürlük; ama nasıl aşağı ineceğiz? Orada da bir yükseklik korkusu devreye giriyor. Demek istediğim şu: Çok farklı his dünyaları içinde dolaşabiliyor insan. Türkiye bu tür his dünyalarını doğrusu uç noktalarda yaşatan bir toplum. Ben 10 senedir Türk toplumunun renklendiğini, artık raya oturduğunu düşünüyordum. Oysa raya oturmuş bir toplumdan çok daha ilgi çekici. Bir Paris artık sıkıcı gelmeye başlamıştı. Yaşlı, koskoca bir kaya; hayatları belirli insanların, heyecan yok. Büyük Paris ile bizim küçük yaşantımız arasında bir ilişki var. Benim yaşamım öyle. Çocukluğumdan beri öyle; çünkü siyasi bir aileden geldim. Türkiye tarihi nasıl açılıp kapanıyorsa, benim de soluklanmam ve nefes almam hemen hemen onunla eşzamanlı. Evimin kapıları, duvarları, bacaları açık bu tarihe. Bu çok büyük bir heyecan yaratıyor. Hepimiz bir şeyler yapıyoruz; kendi küçük hayatımıza hapsolmadık.

✤ **Gelecekte olgunluğa erişecek bir toplum olarak görmüyorum ama ben.**

Bilmiyorum. Mısır'a gittiğim vakit çok olgun bir toplum gördüm. Belki Batılı anlamda olgun değil ama eskinin, geçmişin bilincinde. Yani muazzam bir devamlılık. Tabii buna karşılık Türkiye gibi de dinamik, heyecan verici değil. Ama o iç dünyalarının zenginliği, o zamana küstahlıkla direnmeleri... O dinginliği insan Türkiye'ye geldiğinde daha net görüyor veya Mısır'a gittiğinde, Türkiye'nin o asabiliğini... Türkiye'de bu asabiliğin getirdiği kreatif bir potansiyel

var; ama bunu 10 senedir yaşayıp da bir yerlere gelinmediğini görünce insan şüpheye düşüyor.

✤ **Bir de, her gelen insan adeta yeniden keşfediyor her şeyi. Bunun adını nasıl koyabiliriz?**

Türkiye ders çıkarmıyor. Mesela her darbe sonrası aynı gelişmeler yaşanıyor. Şu anda Türkiye'nin geleceğini insanların iradesi en az belirliyor diye düşünüyorum. Ne siyasilerin iradesi ne bir şey. Türkiye'nin geleceğini yine de bu kavga dövüş, birbiriyle olan asabilik alanı genişletti. Bugün Türkiye çok konuşuyor, çok kavga ediyor. Bu bana ümit veriyor. Eskiden ben ve devlet diye kavga ederdi. Şimdi hiç olmazsa kendi arasında konuşmayı öğrendi. Devlet nereye giderse gitsin... Dünyalı olduğu ölçüde bu toplum güç kazanacak. Birtakım ihtiyaçları var; insan hakları, zenginlik, altyapı, sigorta, hastane gibi... Dünyalı oldukça bunları daha da çok talep edecek.

✤ **Herkes şehre gelirse bir merkez söz konusu olmayacak. Peki bu yaşam tarzı bizim ülkemizde biçimini değiştirdi mi sence?**

Bence değiştirdi. Yeni kendilik biçimleri ortaya çıktı. Arabesk işte bunun en iyi örneği. Kadın-erkek birlikte eğlenme mekânları yaratıyorlar.

✤ **Buna karşılık bu mekânların ortadan kaldırılmasına yönelik de bir hareket var.**

İslami hareket mi? Bunun da bir çelişkisi var.

✤ **Her ikisi de aynı şiddetle artıyor.**

Bence arabesk ile İslamcı hareketçiler arasında müthiş bir rekabet var; çünkü ikisi de aynı kesime hitap ediyor. Bir tanesi daha püriten bir ahlak içinde, öbürü modernliğe öykünerek alaturka bir biçimde. İkisi de biraz ortaya doğru yaklaşıyor da olabilir. Türkiye'nin böyle bir şansı da var.

✤ **Bir yerde buluşabilirler mi?**

Bilmiyorum, Türkiye'nin en büyük sorunu bu. Türkiye'deki farklılıklar diğer ülkelerle karşılaştırıldığında inanılmaz. Bunlar doğal farklılıklar değil. Demokrasinin ve gelişmenin getirdiği farklılıklar. Kendini ifade ediyor, örgütlüyor ve tartışıyor. Zaten Batılı demokratik toplumların en büyük becerisi farklılıklardan bir düzen ve demokrasi çıkarmak. Biz bu farklılıklardan iç savaş mı çıkaracağız?

✤ **Sorun zaten o.**

Bu artık tabanda uzlaşmaya bağlı. Türk toplumu kuralları kendi içinden mi çıkaracak yoksa kurallar sürekli olarak tepeden inme

kendisine mi dayatılacak? Karşılıklı etkileşim başlayacak mı? Birtakım alancıklar yarattık mesela; laiklerin eğlenme biçimi, İslami kesimin yaşam biçimi vs. Türkiye'de ilk defa bunlar arasında da etkileşim başladı. Onun için bu kadar kızıyoruz. Bundan önce görmezdik. Daha bir kast sistemi vardı.

✤ **Tabii mekânlarda da yaklaşmalar oldu.**
Ortak mekânlar yaratıldı; mesela televizyon. Ben bu etkileşimin olumlu olduğunu düşünüyorum.

✤ **Bunun da bir doygunluk noktası oluşur. "Hadi bildiğimizi yapalım artık" denilirse o biraz korkutucu. Bir an evvel alanların kazanılması ve katileştirilmesine yönelik bir gayret var.**
O, paylaşımsızlık demek.

✤ **O zaman bu konuşmaların, bu bir arada varlık kabullenmelerinin sonu olabilir.**
Elbette olabilir. Zaten herkesin korkusunun da bu olduğunu düşünüyorum.

✤ **Her kesimde mi böyle bir korku var?**
Ben inanıyorum. Her ülkenin fanatikleri var. Fanatikler devletten sokaktaki insana kadar uzanıyor. Ama her kesimin de kendi demokratları var; ancak engellemeye yetecek mi bu olayı bilemiyorum.

✤ **Bütün bu dinamizm içinde toplumun bir garip estetiği veya estetiksizliği oluştu. Buna ne diyorsun? Bir toplum güzel duygu ve düşüncelerini böyle bir hercümerç içinde kaybedebilir mi? Bu bir süreli kayıp mıdır yani? Kendi değerlerini bulacak mıdır? Yoksa arabesk, bu topluma hâkim estetik olabilir mi?**
Hayır. Türkiye'nin böyle tek bir estetiği olacağını artık düşünemiyorum. Ama Türkiye'nin yaşadığı estetiksizleşmede Batılılaşmanın çok önemli bir etkisi olduğuna inanıyorum. Türkiye'deki estetik yoksunluğu Batılılaşmanın eseridir. Bu konuda kendimizi kandırmayalım.

✤ **Bu ciddi bir tespit.**
Batılılaşmanın getirdiği müthiş bir özgüven kaybı var. Bu bir alaturkalık-alafrangalık ayrımıdır. Alaturka yani Türkvari. Düşünün ki bir yabancı gözüyle kendimize bakıyoruz ve buna negatif bir değer atfederek. Burada müthiş bir şizofreni var. Alaturka neredeyse bizim gözümüzde kötü bir şeyle özdeş olmaya başladı. Sen, alaturka bir adamsın dediğimizde, bu, medeni davranmasını bilmeyen bir adamsın demek. Bu kadın çok güzel ama alaturka dediğimde,

etli butlu demek. Toplumun estetik değerleri açısından düşündüğümüzde fevkalade ilginç bir hiyerarşi. Türk'e ait olan daha aşağıda. Hindistan'da bu çok çarpıcı. Hindistan kendi estetik değerlerini belirlemiş. O sarileri giymek, kadınları daha özgüvenli yapıyor. Amerika'da da üzerinde taşıyor. Beyaz Saray'da kadın ama üzerinde sarisiyle çalışıyor. Fevkalade de Batılı.

✤ **Bütün partilerin ortasından itibaren göbek atmaya başlıyoruz...**
En Batılılaşmış kesimde de, en seçkin kesimde de kendi gibi olmayı istememe var.

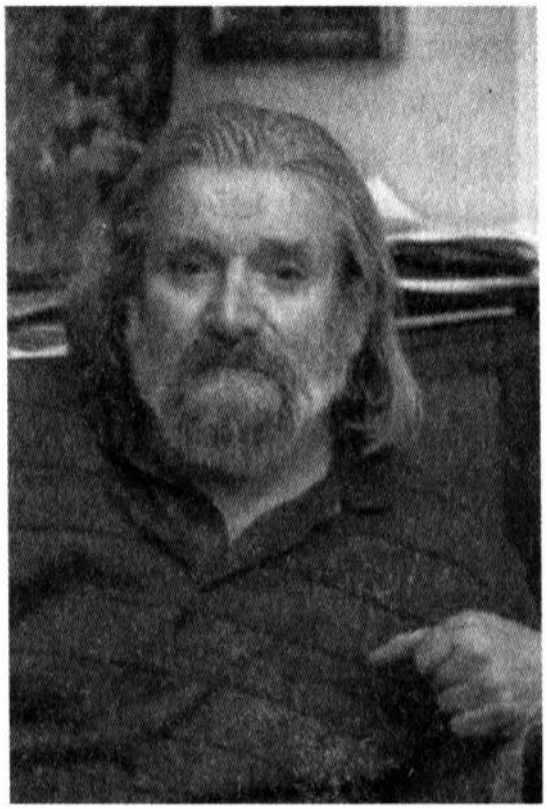
✤ **Ya İslami kesimdeki tesettür. Hatta sarıklar...**
Tesettürün geleneksel yahut alaturka estetik anlayışla bir ilgisi yok. Türkiye'de arabeskle ilgili alaturkalık çıkıyor.

✤ **Bunu bir kesime ait kılarsak, sadece yeni şehirleşme hali mi?**
O kadar klasik sosyoloji yapmayalım; biraz da tüm dünyanın modernlik ve kimlik arayışları diye düşünmek lazım. Bu soruyu 1923'lerde sormuyorduk. Senaryoyu baştan yazmak kolay değil. Bence seçkinler arasında da Osmanlı'ya, Türk mutfağına, Selçuklu eserlerine geri dönüş var. Türkiye'nin çok farklı kesimleri, çok farklı biçimde, aynı olayın farklı eteğinden tutuyor. Ne olayı o? Kendi kimliğinizle, geçmişinizle bir şekilde yeniden köprü kurmak, kopmuş zincirin halkalarını yeniden onarmak. Ama seçkin kesim tabii ki bunu çok daha başka bir düzeyde, arabesk olan ise daha etiyle, canıyla kuruyor. İslami kesim ise daha bir tepkiyle yeniden kurmaya başlıyor. Aslında hepimiz için bir Doğululuk söz konusu; orada terk edilemez bir dehliz var bizi içine alan. Her kesimde ben bunu yaşadığımıza inanıyorum.

✤ **O bir gerçek. Onu artık hepimiz hissediyoruz. Galiba kendimiz de müsaade ediyoruz biraz onunla karşılaşmaya.**
Klasik çağdan geçecek, arkasından Aydınlanma Çağı, postmodernizme kadar uzanacak bir devamlılık zinciri içinde olmadığını biliyoruz. Türkiye'nin içinde bir bütünlük, devamlılık yok; kopukluk var. Hep dışarıdan etkilerle düşünce başlamış. Türkiye inanılmaz bir modernliğin parçası; ama Türkiye olarak değil. Tüm alanlar arasında birbirine gönderme yok; tutarsızlık var yani. Kendi özel yaşamımızda da böyle. Modernlik artık Batı'nın malı olmaktan çıktı. Modernlik bizim de bünyemiz içinde. Ama çok farklı, anlamadığımız bir biçimde tezahür ediyor. Filtresiz bir biçimde... Medyada görüyoruz, pornografik yayınların Türkiye'ye ilk girişinde görüyoruz, liberalizmin ilk girişinde görüyoruz. Milliyetçilik de öyle. Mil-

liyetçilik dünyanın her yerinde var; ama Batı'da çok özgürleştirici bir şey olmuş. Bizde milliyetçiliğin şu andaki hali müthiş tepkisel. Batı'da ders veriyorsun, sosyoloji anlatıyorsun. Postmodernizm dersi verdiğin ve dışarı çıktığın zaman sergisi, resmi, yaşam biçimi; hepsi birbiriyle devamlılık içinde. Türkiye'de çıktığın vakit eşzamanlı apayrı çağlar yaşıyorsun. Bu noktada sanatçılara, yazarlara ve sosyal bilimcilere geleceğim. Bu işte özgürlüğü yakaladıkça belki bu özgürlük anlamlı bir şeye dönüşür. Toplum bir tarafta, aydınları veya sanatçıları bir tarafta olmamalı. Bir toplumun sadece mühendisleri, işçileri, üretimi değil, ekonomisi değil, o toplumu gelişmiş ya da modern yapan; aynı zamanda sanatçısının, sosyal bilimcisinin toplumu anlayarak bilinçüstüne çıkarabilmesi. O olmadan toplum olgunlaşamıyor diye düşünüyorum.

Selim Turan

Hayatımı kazanmak için balıkçılık yaptım. Başka balıkçılar istemediler. "Karıncanın yemine fil dadandı" diyorlardı. Sonra baktılar ki çok daha az para kazanıyorum hoca olarak, bana yardımcı olmaya başladılar.

✤ **Geçmişte sizi resme iten, daha doğrusu kendinizi resmin içinde bulduğunuz zamana geri dönüş yapmamız mümkün mü? Resim aşkı ve serüveninin başlangıç noktası nereye dayanıyor sizce?**
Babam doktor olmasına rağmen hem resim yapıyor hem keman çalıyordu. Ben çocukken İstanbul Radyosu yeni açılmıştı. Orada konser verenler akşamları bizim evde toplanır konsere devam ederlerdi. Sultanahmet'te otururken de babam her gece bir tane bana, bir tane ablama bir ufak desen çizer yahut kurukalemle bir şeyler yapardı. Ablam bunları itinayla saklardı; ben üzerinde çalışır, bozardım.

✤ **Demek ki o zamandan başlıyor ressamlığınız. Peki Akademi'ye kaç yaşında girdiniz?**

Aşağı yukarı 20 yaşlarındaydım. Galatasaraylı'ydım ben. Sonra yatılı mektepten vazgeçtim.

✤ **Galatasaray'ı bitirdiniz, değil mi?**
Liseyi daha sonra bitirdim, önce Akademi'ye devam ettim. O zamanlar böyle bir imkân vardı. Akademi'ye ortaokuldan alıyorlardı.

✤ **Kimdi ilk hocanız?**
Resimde ilk hocam Beyazıt'ta bir ilkokulda Malik Aksel'di. Aynı hoca daha sonra Galatasaray'a geldi, sonra da Almanya'ya gönderildi.

✤ **Peki Akademi'deki ilk hocanız kimdi?**
Nazmi Ziya'ydı. Galeri hocasıydı. Daha Levy gelmemişti.

✤ **Peki Nazmi daha çok pentür ustasıyken niye galeri hocalığı yapıyordu?**
Orasını bilmiyorum. O benden evvel ayarlanmış.

✤ **Hep galeri hocası olarak mı kaldı?**
Hep galeri hocası oldu. Ben girdikten 12 yıl sonra da öldü.

✤ **Atölye hocaları kimlerdi?**
Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Çallı.

✤ **Sene kaç?**
Sene 1935. Akademi'ye geldiğim zaman, "Yahu bir senen kalmış, liseyi bitir de mimariye gir, yazık sana, resimden hayatını kazanamazsın" dediler. Babam, "Resimden hayatını kazanamazsan ne yaparsın?" diye sordu. Ben de, belediyede bahçıvan olurum, çiçekleri de seviyorum, dedim. "Sevdiğin işi yap o zaman" dedi.

✤ **Başka arkadaşınız var mıydı Galatasaray'dan Akademi'ye geçen?**
Cihat Burak vardı. Ailesinin baskısıyla mimarlığa girdi. Şimdi hâlâ resim yapıyor. Galatasaray'da, aşağıda, ufak bir atölyemiz vardı, resim yapardık. Avni o vakit kısa pantolonlu, küçük bir çocuktu. Küçük çocukları yakalar, portlerini çizerdi.

✤ **Avni Arbaş da Galatasaraylı. Yani siz üç Galatasaraylı'sınız. Başka var mı Galatasaraylı resim yapan?**
Başka hatırlamıyorum.

✤ **Akademi'de sizin döneminizden heykelde, resimde başka hangi sanatçılar var?**
Bugün resim yapmaya devam edenler arasında Nuri İyem var. Turgut Atalay, Mümtaz Yener var. Kemal Sönmezler var ama ortada çok görünmüyor; 23 sene evvel bir sergi açtı. Ferruh Başağa var.

✤ **Heykelde kimler var?**
Heykeldekileri daha az tanıyorum. Bilmiyorum hangisi hayatta, hangisi değil.

✤ **Bu saydığımız isimlerin büyük bir kısmı Liman Grubu'na bağlı, değil mi?**
Hepsi Liman Grubu'na dahildi aşağı yukarı.

✤ **Liman Grubu Türk resminde bilinen ve önemli bir grup.**
Liman Grubu'nun başlangıcı şöyle oldu: Bir gün Nuri İyem ile Kemal Sönmezler beni buldu. Dediler ki: "Akademi'de sergiler yapıyoruz. İstanbul'da resme ilgi duyan en çok 100-150 aile var. Onlar da bu sergilere ya geliyor ya gelmiyor. Bu sayı çok az. Biz İstanbul halkını resim sergilerine çekmek için ne yapalım? İstanbul'un bir mahallesini seçelim, gidelim o mahallede resim yapalım. O mahallenin insanlarını sergimize çağıralım." Yalnız o zamanlar sosyal, realist bir resim hikâyesi vardı. Sovyet Rusya ressamları burada sergi açmışlar, biz onların resimlerini beğenmemiştik. "Biz sosyal, realist resimler yapmayacağız; herkes resmin kalitesine dikkat edecek" dedik.

✤ **Bunun politik bir yanı yoktu, değil mi?**
Yoktu; fakat politik bir yanı varmış gibi bizim hakkımızda bir şeyler oldu o ara.

✤ **Soruşturma falan...**
Evet. O zaman da İstanbul'da Örfi İdare vardı.

✤ **Hangi nedenle örfi idare?**
Harp başlıyor. Örfi İdare Kumandanı Artunkal Paşa geldi sergimize. Artunkal Paşa'yı, Hilmi Ziya Ülken yaptığımız işin doğruluğuna inandırdı. Daha sonra "Sanat ve Cemiyet" adlı kitabında da bizden söz etti.

✤ **Mümtaz Yener, Selim Turan, Nuri İyem, Turgut Atalay, Avni Arbaş, Agop Arad, Fethi Karakaş, Haşmet Akal, Kemal Sönmezler vardı sergide. Bir de Abidin Dino, değil mi?**
Abidin Dino'yu ben koydum sergiye; çünkü ağabeyi Arif dedi ki: "Grubu'ndan çok sizin grubunuza yakışır; daha siz yaşlarda." Fakat daha sonra Abidin her şeye karışır, el atar hale gelince arkadaşlar onu istemediler ve aralarından attılar. Ondan sonra yeni bir grup kuruldu.

✤ **Onun adı da "Yeniler", değil mi?**
Evet. Ben o gruba iştirak etmedim ama.

✤ **Hangi atölyeden mezunsunuz?**
Feyhaman Bey'den. Feyhaman Bey'in atölyesinde Levy ile, Zeki Kocamemi ile temas kurdum. Yaz tatillerinde Zeki Kocamemi ile beraber çalıştım; daha Akademi'de hoca değildi. Benim Akademi'de istifade ettiğim hocalar Nazmi Ziya, Feyhaman Bey, Zeki Kocamemi ve Leopold Levy idi.

✤ **Leopold Levy'nin Akademi'ye getirdiği sistem büyük bir değişim yarattı mı?**
Büyük bir değişim yarattı fakat maalesef asistanlarını yanlış seçtiğine kaniydi kendisi de. Bazıları çok kötü tercüme yapıyor, onun istediklerini anlatamıyordu. Bursalı Şefik gibi...

✤ **Kaç asistanı vardı; kimlerdi?**
Nurullah Berk, Cemal Tollu, Bedri Rahmi. Akademi'ye geldiği zaman Levy'nin ilk söylediği şey, "Ben Akademi'nizin aleyhineyim" oldu. "Ben Akademi'ye hoca olarak geliyorum ama burada size hiçbir şey empoze etmeyeceğim. Mühim olan talebenin yahut resim yapmak isteyenin kendi kültürünü artırmasıdır. Bazı ufak tefek teknik bilgiler verebilirim. Tualin çatlamaması, boyayı temiz kullanmanız için ne yapılması lazım, öğretebilirim. Fakat hiçbir şekilde şu tarz ya da bu tarz resim yapın demeyecek, herkesin kendi resmini bulmasına ve kim ne tür resim yapmak istiyorsa ona o hususta yardım edeceğim" diyen bir adamdı. "Hocaların taklidini yapmak en kötü şeydir. Talebeleri de zorlamayın, atölyeye kapansın şu saatten bu saate resim yapsın. İsterse gitsin, bulutları seyretsin, isterse kitap okusun. Önemli olan kültürünü artırması."

✤ **Akademi'deki öğrenim sürecinin ardından sizin sanat yaşamınızın en önemli kısmı Paris'te geçiyor.**
1948'de Paris'e gitmeden evvel Akademi'yle alakamı hiçbir zaman kesmedim. Hayatımı kazanmak için balıkçılık yaptım. Bir yandan da Üsküdar'daki okullarda ders veriyordum.

✤ **Balıkçılığa nasıl bulaştınız?**
Benim çok sevdiğim balıkçı bir arkadaşım vardı. Kendi kendisini yetiştirmiş, çok enterasan bir adamdı. Bu adamla Halikarnas Balıkçısı'nı tanıştırdım; çünkü birbirlerine benzeyen yanları vardı. Başka balıkçılar biraz aleyhteydiler; çünkü okul hocası olarak kravat takıyordum falan. İstemediler beni. "Karıncanın yemine fil dadandı" diyorlardı. Sonra ben bazılarının çocuklarının hocası oldum. Ve baktılar ki ben onlardan çok daha az para kazanıyorum hoca olarak, bana yardımcı olmaya başladılar. Ben de onların portrelerini yaptım.

✤ **Tezhip ve minyatürü nasıl öğrendiniz?**
Ben tezhibi Hakkı Hoca'dan öğrendim. Salacak'a taşınınca Hakkı Hoca'nın komşusu oldum. Oralar da eski ressam Ali Rıza Bey'lerin oturduğu yerler. Hakkı Hoca'yla ahbaplık kurdum. Ondan tezhip tekniğini öğrendim. Minyatürü ise kendi kendime öğrendim. Topkapı Sarayı'na gittim. O ara kitaplar sandıklanıyordu, Kayseri'ye gönderilecekti. Müze müdürüyle dostluk kurdum, bana izin verdi; "İstediğin kitaplara al bak" dedi. Tezhip ile minyatürün tekniği aynıdır. O şekilde minyatüre girdim.

✤ **Hat sanatı sizi ilgilendirdi mi?**
İlgilendirdi. Az da olsa Hacı Kamil Efendi'den ders aldım.

✤ **Hacı Kamil Akdik, Şeref Akdik'in babası.**
Onun dışında Necmettin Hoca da Üsküdar'da oturuyordu. Onunla da ebru ve ciltçiliğe dair çalışmalar yaptım.

✤ **Türkiye'de şu günlerde çok tartışılan, hepimizi çok ilgilendiren laiklik konusu var. Siz geleneksel Türk sanatlarının içinden geçerken birçok önemli hocayla karşılaştınız. Mesela zannedersem Necmettin Hoca, imamdı. Tavrı, yaklaşımı nasıldı?**
O bakımdan hiç baskı yapmazlardı. Hepsi cumhuriyeti gayet iyi buluyor ve laik cumhuriyet istiyordu; Atatürk'e saygılıydılar.

✤ **Bu kişilerin sanattaki tavırları tradisyoneldi.**
Tradisyonel, yani geleneksel olmakla beraber yeniliğe de açıktılar. Mesela Emin Barın onların talebesi olarak yetişti. Hikmet Ertaylan Akademi'de bir sene müdürlük yaptı. Bu adam Afganistan'da, Azerbaycan'da üniversite kurmuş, gelmiş burada maarif müfettişliği yapıyordu. Namık İsmail öldüğü zaman Akademi'ye geçici olarak müdür oldu. Sonra edebiyat fakültesine geçti. O ara Fatih divanını İstanbul'un fethinin 500. senesi için hazırlamaya başladı. Ben de 5-6 sayfa yaptım. Süheyl Bey yaptı. Hepsi tezhibi yaptılar, hattatlar yazılar yazdılar ama bu kitap bir türlü basılamadı. Kitap basılsın diye üç kişiyi Almanya'ya gönderdiler matbaacılık öğrenmek için... Çünkü bu kitabı basacak çok iyi teknik yoktu o vakit Türkiye'de.

✤ **Kimler yurtdışına gitti?**
Ferit, Sait ve Emin Barın. Emin Barın, sonra matbaacılık da yaptı hususi olarak. Sonra da bu hocaların talebesi olarak kendine göre modern şekilde yazıya girdi. En büyük hattatlardan biri oldu.

✤ **Paris'teki yıllarda buradaki dostlarınızla ilişkileriniz, yaşamın zorlu yanlarıyla ilgili bir şeyler söyler misiniz?**

Paris'e gitmeden bir portre yaptım Levy'nin öğrencisi sıfatıyla. Galatasaray'daki felsefe hocam Camille Bergeaud, kültür ateşesi olmuştu Fransızların. Bu portreyi görüp çok beğeniyor; Levy de görüyor. "Modeli çok beğendim; ben de bundan bir tane yapmak isterim" diyor. Sonra, "Bu talebeye bir iş vereyim mi Paris'e gitsin" diyor ve bana Louvre'da bir iş teklif ediyor. Benim bu iş için pasaport almam lazım. O zaman yabancı bir devletten iş almak için bütün bakanlıklardan izin almak gerekiyordu. Bütün bakanlıklara yazılıyor ve bakanlıklardan mahzuru yoktur diye yazı geliyor. Fakat daha benim elime ulaşmamış. Bir tek Maarif'ten gelmiyor. Maarif'ten öğrendiğime göre, Akademi'den sormuşlar, Akademi'deki hocalarım, "Yapabilir" demişler anıa Akademi bu cevabı oraya göndermemiş. Anladığım kadarıyla kıskanmışlar. Ondan sonra Bergeaud bana, "Bu iş gecikti; ben işi İranlı'ya veriyorum; sana da talebe bursu verebilirim" dedi. Ben talebe bursuyla pasaport isteyince pasaport hemen çıktı. Bir vapur bileti aldım. Marsilya'ya, oradan da trenle Paris'e gideceğim. Yola çıkmadan bir gece evvel eve bir polis geldi ve "Pasaportunuzda eksik varmış verin, yarın gelin alın" dedi. Ben yarın gidiyorum, dedim. Ertesi sabah müdüriyete gittiğim zaman şube müdürü bana, "Pasaportunuzu Ankara'ya gönderdik" dedi. Kalktım Ankara'daki siyasi şube müdürünün karşısına çıktım. Adam gülerek bana pasaportumu uzattı. "Al bunu" dedi. "Biz hudutları emir verip kapatmıştık sen kaçak gidiyorsun diye. Pasaportunu al, Akademi'ye allahaısmarladık demeden git yavrum. Orada kıskanıyorlar seni" dedi. Bergeaud'ya tazyik yapmışlar, "Bundan sonra Avrupa'ya gidecekleri sen seçme ve iki üç senelik de gönderme, bir senelik gönder" demişler. Bunları bana Ankara'daki siyasi şube müdürü söylüyor.

✤ **Gelelim bunu netleştirmeye. Sizi kıskananlar kimlerdi?**

Tam bilemiyorum. Bedri'nin yapacağını zannetmiyorum. Cemal Tollu, Nurullah Berk olabilir. Nurullah Berk bana çok kızıyordu Paris'e gelip gittiği zaman. Türk resmi hakkında bir yazı yazmıştı. Levy'den de biraz bahsetmişti kendince. Bizim nesli yazıya hiç koymadı. Levy de, "Eksik, benim talebelerim yok" diyerek, bizim arkadaşların da isimlerini koyarak yazıyı yeniden bastırdı. Bana tam olarak kim mani oldu bilemiyorum. Daha sonra da Paris'te benim bursumu bir sene kestirdiler ve Akademi'de hocalık teklifini içeren bir mektup aldım. Gitmedim, orada bir sergi açtım, ressamlarla tanıştım. Bu sergide biraz satış yaptım. Oradaki akademinin yöneticiliğini aldım. Academie Rançon'da da hiçbir şey empoze edilmiyordu.

✤ **Bizim kuşaktan daha önce Paris'e gidenler oldu mu?**
Benim kuşaktan yok. Bizden bir evvelki kuşaktan gidenler var. Benden 12 ay sonra Avni gitti. Orada bir sergi yapılıyordu. Ona da Nejat Devrim gitti. O sergiyi organize etmek için Paris'e gittiğimde Zeki Faik de oradaydı.

✤ **Mübin Orhon'la arkadaşlığınız olduğunu biliyoruz. Mübin'i biraz anlatabilir misiniz?**
Mübin doktora yapmak için gelmişti. Ben de yapayım istedi ve Academie Grand Chausimere'de çizdi. Sonra Vierra da Silva'ya benzer resimler yaptı. Iris Claire adlı kadına aynı adlı galeriyi açtırtan, Mübin'di.

✤ **Sizin buraya dönüşünüzden evvelki sergileriniz nelerdi?**
Daha evvel iki sergi yaptım. Alman Kültür'deki abstre 60'larda, bir de portreler vardı.

✤ **Mefkure Şerbetçi'ye ait Galeri Bir'deki sergi hatırladığım kadarıyla imajiner portrelerden oluşuyordu. Balıkçılar, dervişler... İstanbul'dan hafızamızda taşıdıklarımızdı. Sizin bir de mobil heykelleriniz var. Heykele ilginiz ne zaman başladı?**
Hocalık yapmayı bıraktıktan sonra iki talebemle, yanımıza iki arkadaş daha alarak bir grup oluşturduk. Sehpa üzerinde resim yapmaktan vazgeçip herkesin görebileceği yerlere heykel, resim yapalım dedik. Projelerle sergi açtık. Sergilediğimiz yere 300 kadar mimar çağırdık. Bir tanesi çok fazla alakadar oldu. Mektepler yapıyordu; ismi Jean Baladur'dur. Her sene 15-20 mektep yapan bir adam. Mektebin neresini süsleyebilirsek orasına bir şeyler koyacaktık. Bize her sene 10-15 mektep veriliyordu. Yerleri, duvarları süslüyorduk. Duvarlara resim yapıyorduk, dışarıya da heykel koyuyorduk.

✤ **Ankara'da bir heykeliniz var.**
Ankara'da, Kurtuluş Parkı'nda, mobil bir heykel. Ben mobillere 1960'larda başladım. Musée de L'homme'u gezerken orada küçük bir heykel gözüme çarptı. Onunla alakadar oldum. Baktım dengeyle ayakta duruyor, eve geldim, denemeler yaptım.

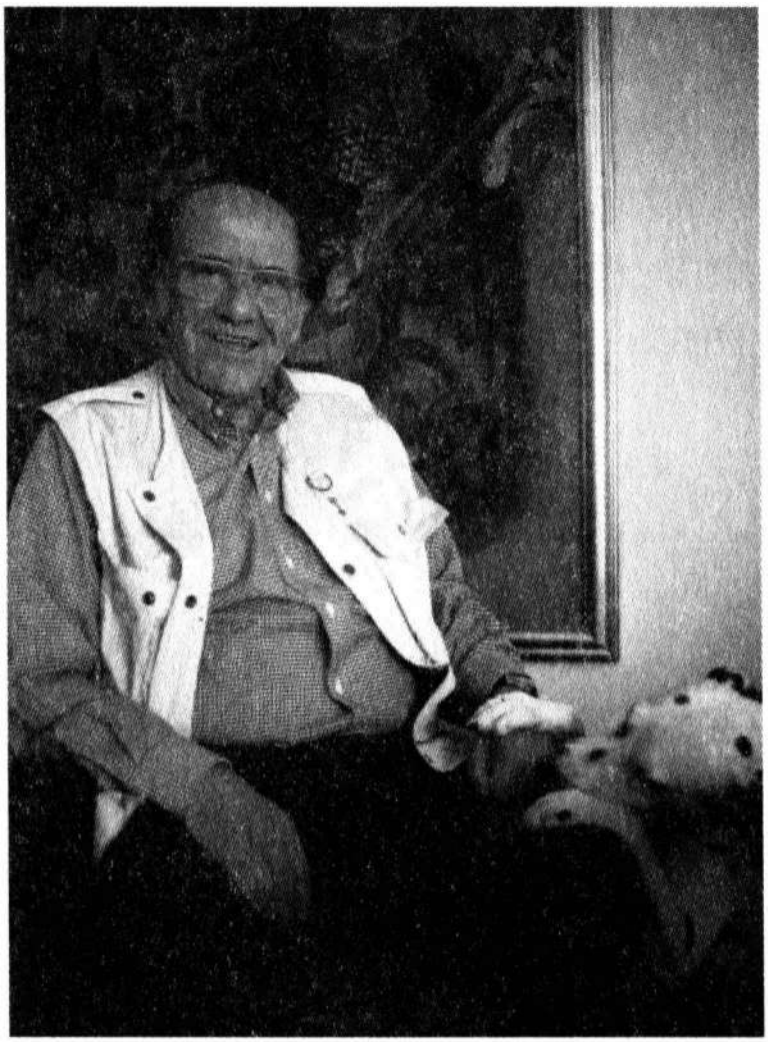
✤ **Sizinkiler de uçan cadılar mı yoksa?**
Daha çok dansözler, cambazlar. Ankara'ya Sarıkız heykeli koydum.

✤ **Sarıkız, Çiller mi?**
Sarıkız, Çiller değil. Çok daha eski bir hikâye. Sarıkız'ların en ünlüsü Edremit'teki Kazdağı'nın tepesinde yatandır. Halk her 15 Ağustos'ta ziyarete gider, tırmanarak, topladığı çiçekleri götürür.

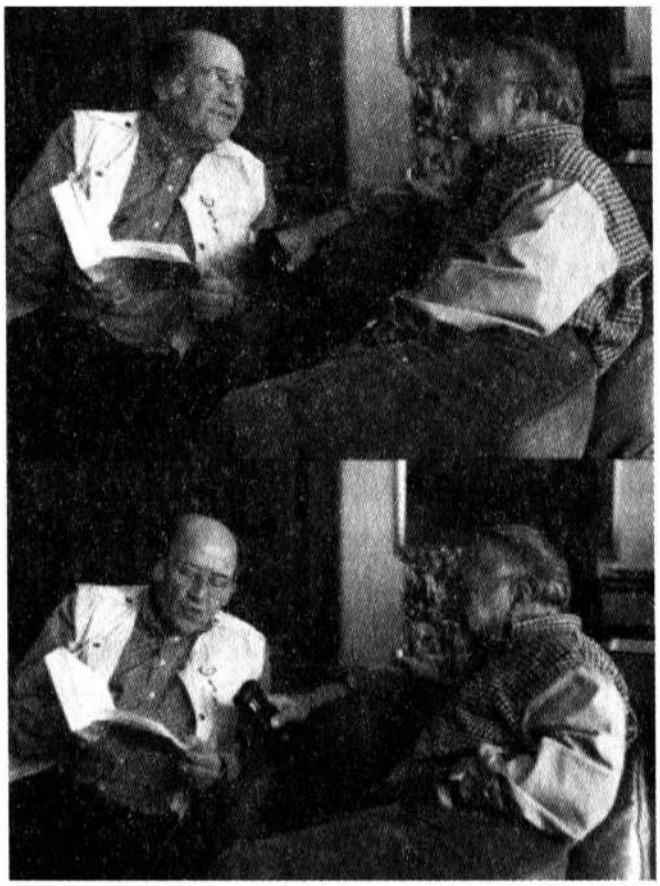
Sarıkız Türbesi sanki ziyaretçilere şunu fısıldar: Kadına karşı saygılı, hoşgörülü olun; çünkü doğada yüreklerde kıskançlık uyandıracak kadar güzel fakat ilk başta yoksul, himayesiz bir kadın olabilir. Ona erişemediğiniz için sakın kendinizi kıskançlığa kaptırmayın.

✤ **Siz de Ankara'da bu mesajı yineliyorsunuz...**
Evet, Ankara'daki parka bu mesajı koyuyorum.

Şakir Eczacıbaşı

Festivaller bir bakıma araçtır. Dünya kültürlerinin, sanatçılarının bir araya gelmesi, Türk sanatçılarının dışa açılması, Anadolu kültürünün daha yakından tanınabilmesi amacını taşır. Ülke tanıtımı, reklam kampanyasıyla olmaz; çünkü o reklamdır. Öncelikle kültür adamlarının, bilginlerin, sanatçıların söylediklerini dinler dünya; çünkü onlar bağımsız, özgür kişilerdir.

✤ **Uzun yıllar fotoğraf sanatımızda büyük isimler arasında yer aldınız, bir sanatçı ve tüm sanat aktivitelerinin yakın takipçisi ve destekçisi olarak... Şöyle bir geriye dönersek, nereden başladınız ve bugün Türkiye'de, Eczacıbaşı ailesi olarak, kültür ve sanat alanında üstlendiğiniz rollere ilişkin neler söyleyebilirsiniz?**
Sanata ilgi nereden kaynaklanıyor diye düşünürsek, ailede sanatçı bir kişi yoktu ama ilginçtir, çok genç yaşımdan beri nereden geldiğini bilemediğim böyle bir ilgim olduğunu anımsıyorum. Örneğin daha ilkokuldayken yazları bizim evin bahçe girişinde arkadaşlarla resim sergileri açardık.

✤ **Kimin resimleriydi bunlar?**
Mahalleden topluyorduk. Fotoğraf da değil, resim. Kim iyi resim yapıyorsa artık... Büyüklerin de resimleri vardı.

✤ **Bir örneğini görmüş müydünüz?**
Hayır; ama İzmir Halkevi'nde açılan sergileri biliyordum. Mahalledeki bakkalları, manavları falan çağırıyorduk açılışa. Kurdeleyi babam kesiyordu. Sonraki yıllarda Robert Kolej'de, öğretmenlerimiz arasında sanata büyük ilgi gösteren kişiler vardı. Londra Üniversitesi'ndeki eğitimden sonra İstanbul'a dönünce, ki henüz 23 yaşındaydım, Tunç Yalman'la beraber *Vatan* gazetesinde sanat eki çıkarmaya başladık.

✤ **Sene benim hatırladığım kadarıyla 1954. Peki ya fotoğraf?**
Görsel sanatlara, sinemaya, özellikle de fotoğrafa her zaman yakın ilgi duymuşumdur. Fotoğraf ve sinemanın Türkiye'de çok ileri gidebileceğini düşünüyordum. Anadolu'nun doğası, insanları, sayısız kültür kalıntıları, bu sanatlara büyük olanak sağlayabilirdi. Nitekim o sırada Sabahattin Eyüboğlu ve başka arkadaşlarla birlikte Eczacıbaşı Kültür Filmleri diye bir dizi yaptık. Büyük ilgi gördü. O zamanlar Sabahattin Eyüboğlu ile bazı festivallere gitmiştik ve ben onların tekniği karşısında, "Aman Sabahattin, rezil olacağız galiba" derdim. O da, "Hiç de değil; dikkat edersen dönüp dolaşıp aynı konulara geliyorlar. Biz ise onların bilmediği, Anadolu'nun kültür zenginliklerine eğiliyoruz. Yanılıyorsun, çok ilgi görecek" diyordu. Dediği gibi de çıktı; birçok yerde birinci olduk. Sonra Onat Kutlar ve diğer arkadaşlarla Sinematek'i başlattık. Bir rastlantı eseri fotoğrafçılığa başladım. Ara Güler eski dostumdu. O yıllarda *Tıpta Yenilikler* dergisini çıkarıyordum ve içinde sanatla ilgili konular da vardı. Ara'dan fotoğraf istedim, o da getirdi. Bazılarını pek beğenmedim. O da, "Bu kadar biliyorsan git kendin çek" dedi. Ben de bir Leica makine aldım ve çekmeye başladım. Bu aslında bir inatlaşma gibi görünüyor ama ben öyle olduğunu zannetmiyorum. Sanılır ki fotoğraf çeke çeke günün birinde iyi fotoğrafçı olunur. Hayır, öyle değil; ancak birikiminiz varsa olur. Çevrenizi izlemeniz, sorunlara bakışınız, başka sanatlara duyduğunuz ilgi; bütün bunlar birikim yaratıyor insanda. Sonra bir uyarı, bir olay, birden başlatıyor bir girişimi. Daha sonra bu serüveni sürdürdüm. Fotoğraf o dönemden sonra da her zaman üzerine çok önemle eğildiğim bir konu oldu.

✤ **Bir de sizin konulu yıllıklarınız vardı, her yıl heyecanla beklenen. Kaç yıl çıktı?**
30 yıl oldu. Türk fotoğrafçılarının, özellikle gençlerin kendilerini gösterebileceği bir yayın yoktu o yıllarda. Bir tür yılbaşı hediyesi vermeyi arzuluyor ve önemli bir arşiv oluşur diye düşünüyorduk. Onun için hepsi dikkat ederseniz başka bir konudadır ve Türkiye'yi

yansıtır. Köprülerden, çeşmelerden, camilerden tutun da çarşılara, pazarlara kadar birçok konuyu ele aldık. Bunun tabii şöyle bir yararı oluyor: İçlerinden 54 tane seçsek de, fotoğrafçılar zengin bir arşive sahip oluyorlar. Bir keresinde, evler konusunu yapmıştık. 4000'den fazla fotoğraf gelmişti. 54'ünü yayımladık. Geri kalanlar birer belge olarak Türkiye'ye kazandırıldı.

✤ **Askerliğimi yaparken Bursa evlerini çekmiştim. Amatörleri de heyecanlandıran bir şeydi. Kaç tane basıyorsunuz?**
20 küsur bin...

✤ **Bir de sizin kendi fotoğraflarınızdaki serüven var. Sizin konularınız da genelde Türkiye'yle ilgili.**
Bazen dışarıda da fotoğraf çekiyorum. Belki görüntü olarak çok güzel şeyler de çıkıyor ortaya ama Türkiye'de çektiğim fotoğrafların duyarlılığı olmuyor onlarda çünkü insan ancak çok iyi hissettiği işleri yansıtabilir. Bu, her sanat dalında böyle.

✤ **O hissi dokunuş, fotoğrafın en önemli ve izah edilemeyen yanlarından biridir.**
Oscar Wilde'ın hoşuma giden bir sözü vardır: "Doğanın kendi önerisi yoktur; doğaya ne götürürsen onu alırsın" der. Bir sözü daha var gene çok sevdiğim: "Sanat yaşamı yansıtmaz, izleyicinin kendisini yansıtır."

✤ **Son bir kitap çıktı: Bernard Shaw. Beni adeta sarstı. Sunuluşundan tutun da, diliyle, içeriğiyle, her şeyiyle müthiş!**
Şimdi de Oscar Wilde'ı yapıyorum. Edebiyatçıları tanıtmak gibi bir merakım ya da amacım yok. Ama bu iki yazar da dünyamızı bir hayli sarstı ve her türlü gelenekselliğe, kalıba, alışkanlıklara karşı çıkarak, bizi her konuda yeniden düşünmeye yöneltti. Belki kendileri birçok yeni düşünce getirmediler ama bütün bunlara yol açtılar. O ortamı hazırladılar. Üstelik Victoria dönemi İngiltere'sinde... Bunu da gülümseyerek yaptılar. Shaw, "Güldürmeyi beceremeseydim çoktan çarmıha gererlerdi beni" demiş. Shaw'un tanınmasının Türkiye'ye yararlı olacağını düşündüm.

✤ **Çok önemli bir misyon, çok ciddi bir mesai bu.**
Shaw 94 yıl yaşamış ve çok çalışkan bir insanmış. 53 oyunu ve oyunları kadar uzun önsözleri var. 4000 denemesinin her biri olay. 250 bin mektubu var, düşünebiliyor musunuz? Elbette ki ben bütün mektuplarını okumadım. Ama en önemlilerinden yüzlercesini okudum. Bu tabii uzun yıllar sürdü. 3. baskısı 9 ayda bitti. 4. baskıya giriyor. Shaw'a dinsiz denir; sosyalist ama sosyalizme de çok saldırmıştır diye söylenir. Aslında o, sosyalistlere karşı sosyalizmi,

liberallere karşı özgürlüğü, bilginlere karşı bilimi, dincilere karşı dini savunmuştur. Hıristiyanlığın başlangıcından sonraki kötü uygulamalara hücum edince zannediliyor ki bu adam dinsiz. Oysa temeldeki din düşüncesini, inancını, temelde dinin insanlara getirdiği dünyayı, düşünceyi beğeniyor ve benimsiyor, geri kalan her şeye hücum ediyor. Çok hoşuna giden bir sözü vardır: "Marx'ın Markçı, Freud'un Freudçu olmadığı gibi ben de Shawcu değilim" der. Shaw bana çok şey katmıştır. Bazen çok sıkıldığım zaman onun sözlerini hatırlayıp rahatlarım. Sabah gazeteyi ve televizyonu açtığımda gördüğüm şeylerden hemen bir Shaw düşüncesi aklıma gelir ve gülümserim; çünkü bu büyük dram, bu büyük karanlık onun döneminde de çokça yaşandı. Çağımızın bence en büyük bilgini Einstein'in bir sözü var: "Shaw, özgürleşme yolunda bizi başka hiçbir çağdaşımızın yapmadığı düzeyde etkileyebildi ve yaşamın ağırlığını büyük ölçüde üzerimizden kaldırdı."

✤ **Şu anda Türkiye'deki sanatı nasıl görüyorsunuz? Şöyle disküsyonların içinden geldik: "Türk resmi var mı?" "Türk sineması olacak mı?"**

1923'te Cumhuriyet kurulduğu zaman 13 milyon kişiydik. Okuma yazma oranı, yüzde 9'du. Ne yol vardı ne okul. O zaman gerçekten kolaylıkla şöyle denilebilirdi: "Kardeşim böyle bir ülkede ne tiyatrosu!" Oysa aksi söylendi. Bu, çok saygıyla anılması gereken bir olay. O küçük bütçelerle, ülkenin bir sürü konuda bu kadar çok gereksinimi varken, hepsine eşit düzeyde önem verildi. Devlet tiyatroları, konservatuvarlar, opera, bale, cumhurbaşkanlığı orkestrası, hep o dönemde ortaya çıkarıldı. Örnek alınması ve kıvanç duyulması gereken bir olaydır.

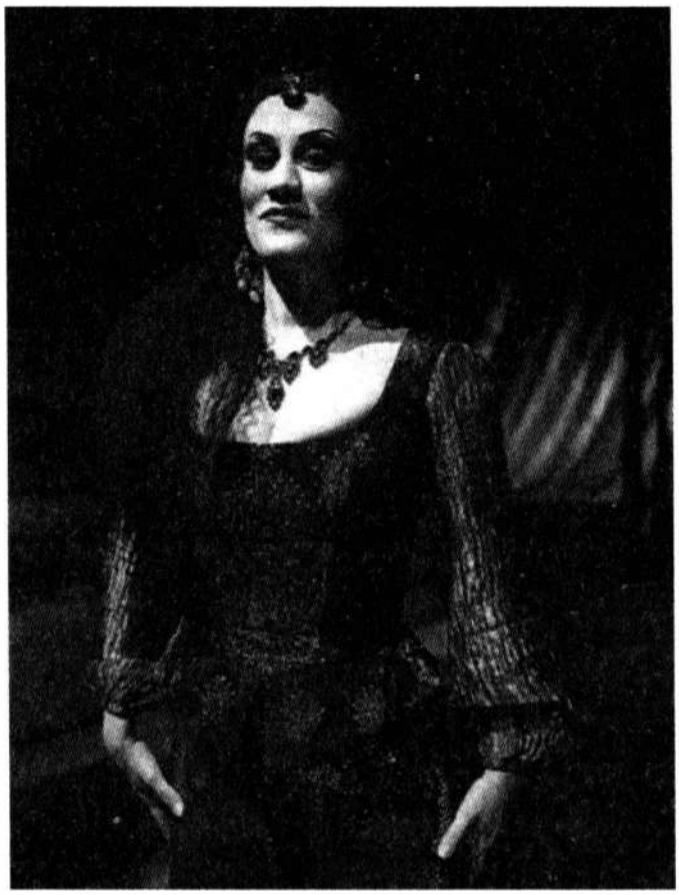
✤ **Şimdi hiçbir başbakanı, hiçbir sergide göremiyoruz; zamanları yok.**

Bugün Kültür Bakanlığı'nın bütçesi binde üç. Yeni kurulan Türki cumhuriyetlerin yüzde 4'lerde. Bu veriler, bahsedilen tutumu ve yaklaşımı sanıyorum çok iyi ortaya koyuyor. Bir de üstelik bir kültür hazinesinin üzerine oturmuş bir devletin sorumlulukları söz konusu. Bunu sanıyorum hep hatırlamamız lazım. Atatürk deyince sadece bir kurtarıcı gelmemeli aklımıza, onun düşüncesini daha çok ortaya koymalıyız. Shaw da Atatürk'e ilgi duymuştur. Hatta ilginç bir öykü de vardır. Shaw'a soruyorlar, bu kadar mı kötü içki? Cevabı şu oluyor: "Bu benim kişisel yaklaşımım. Bundan anlamlar çıkarmayın. Örneğin Hitler ağzına içki koymazdı, Almanya'yı batırdı; Atatürk içkiciydi, Türkiye'yi kurtardı."

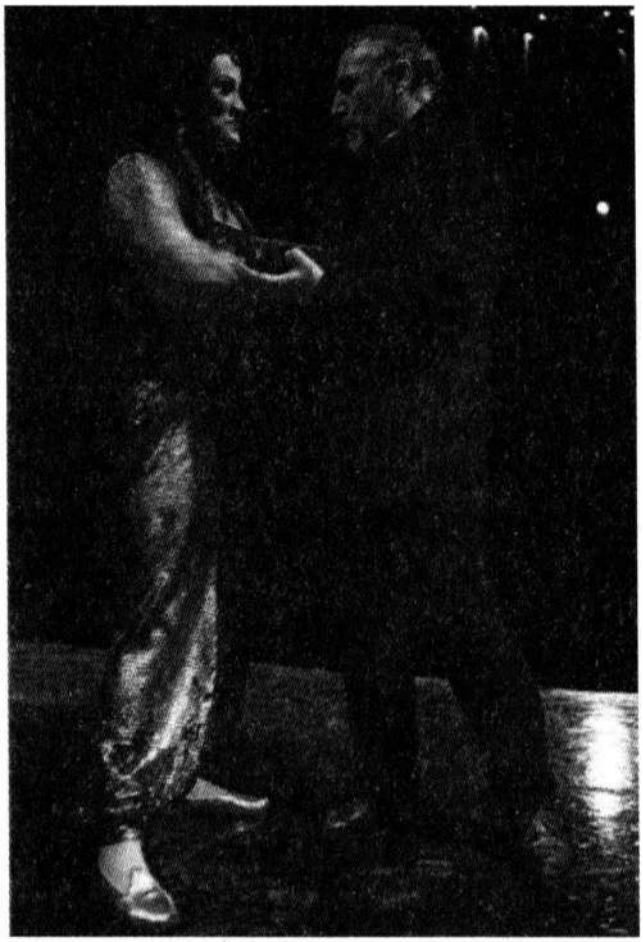
✤ **Yeni projeleriniz neler?**

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, deminden beri konuştuğumuz düşüncelerle hayata geçirildi. Geçmişinde böyle bir kültür zenginliği olan ve dünyaya açılmak isteyen bir ülkenin elbette ki kültüre önem vermeden dünyaya açılabilmesi söz konusu değildi. İstanbul gibi geçmişinde çeşitli kültürleri bir arada yaşatmayı başarmış bir kentin dünyada yaşanan sanat olaylarından bu kadar uzak kalması üzücüydü. Bu nedenlerden ötürü bu vakıf 24 yıl önce kuruldu. Festivaller bir bakıma araçtır. Dünya kültürlerinin, sanatçılarının bir araya gelmesi, Türk sanatçılarının dışa açılması, Anadolu kültürünün daha yakından tanınabilmesi amacını taşır. Ülke tanıtımı, reklam kampanyasıyla olmaz; çünkü o reklamdır. Öncelikle kültür adamlarının, bilginlerin, sanatçıların söylediklerini dinler dünya; çünkü onlar bağımsız, özgür kişilerdir. Devletin üzerindeki yükün azaltılması gerekir ama devletin teşvik etmesi de kaçınılmazdır; ancak o zaman bu işler gelişir. İnsanlar yapsın ama devlet yöneltsin, desteklesin, küstürmesin. Bütün bu festivallerde yılda 3000 dolayında sanatçıyı bir araya getiriyoruz. Çoğu zaman yardımları oldu Kültür Bakanlığı'nın ama, ben size son durumu söyleyeyim, bugün yüzde 70'e varan oranda sponsorlar karşılıyor giderlerimizi, yüzde 20 küsur gişe gelirleri, devletin desteği ise yüzde 8-10'larda kalıyor. Üstelik bu yıl henüz bir şey almadık.

Zehra Yıldız

Bence büyük kolaylık, bir sanatçının sanatçıyla evli olması. Çevremiz geniş ama onlarla da fazla diyalog halinde değiliz. Operayla iç içe yaşıyor gibiyim adeta; çünkü opera sanatçısının kendisini tamamıyla sanatına vermesi gerekiyor, aksi halde başarılı olacağına inanmıyorum.

✤ **Aslen nerelisiniz?**
Baba tarafım Selanik'ten, anne tarafım Üsküp'ten gelme. Babam subay olduğu için tesadüfen Eskişehir'de doğmuşum. Babaannem Bulgaristanlı. Tamamen Rumeli kökenli bir karışımım.

✤ **Ben de Silistreliyim. "Vatan yahut Silistre" var ya, oradan. Bir Avrupalı yanınız var zaten.**
Belki biraz çalışkanlık mı...

✤ **Görgü farkı... Bulgaristan'da mesela korolar var; kiliseden geliyor zannediyorum, Bizans müziği... Polifonik (çoksesli) bir kulak...**
Ağabeyim mesela, ortaokul ve lise yıllarında çok meraklıydı resme; ama nedense alakasız bir meslek seçti. Oysa çocuklukta eğilim neyse, o yönde verilmesi gerekiyor eğitimin.

✤ **Bu, ailenin yeterli imkânlarının olmasına da bağlı; çünkü sanattan korkuluyor. Ümitsiz bir aşk, sanat.**

Benim ailem için de –belki baskı yoktu ama– önce okul geliyordu. Siyasal Bilgiler, İşletme'de son sınıfa kadar asistan olarak fakültede kalma düşüncesindeydim; çünkü konservatuvarda çok başarısız bir öğrenciydim.

✤ **Başarısız olmanızda en önemli faktör neydi, tembelliğiniz mi?**

Tembelliğim değildi; hatta çok fazla enerji yüklüydüm. Hem üniversiteye devam ediyor hem konservatuvara gidiyordum. 17 yaşındayken bir ara çalışma hayatına atılmayı bile düşünmüştüm. Yani hepsini birden yapmaya çalışıyordum. Tabii konservatuvara girdiğinizde yan eğitim olarak operayı asla seçmemeniz gerekiyor; çünkü operayı seçtiğinizde tamamen onun içine girmeniz lazım. Operayı benim için cazip kılan, o görkemli giysileri giyip, sahnede şarkı söylemekti sanırım.

✤ **Yani o havayı seviyordunuz; yoksa operanın hayatınızın merkezi olmasını ya da siz o sanatın bir parçası olmayı düşünmüyordunuz...**

Hiç düşünmemiştim ama, konservatuvar yıllarımda da kimse çıkıp bana bu işi yapabileceğim konusunda güven vermemişti. İçimde bu yetenek olmasaydı operaya bu kadar bağlanamazdım.

✤ **Ben sanatta yol gösterenlerin bu eğitimi sevgiyle gerçekleştirmelerinin birçok yönden kişiye yardımcı olduğuna inanıyorum; aksi halde, yetenekleri keşfetme konusunda bir gayret göstermiyorlar demektir. Bu işi bir petrol sondajına benzetebiliriz. Yani yeteneğin hangi seviyede olduğunu bilemezsiniz; bazısında petrol yüzeydedir, görürsünüz, kiminde 10 metre aşağıdadır, kiminde ise 200 metre. Önce bu yeteneği keşfetmeyi istemek lazım. Bir eğitmenin bence en büyük başarısı, o yeteneği "provoke" etmek. Galiba bütün ortamlarda bu eksiklik var. İnsanlar başkalarının bir yerlere gelmesini istemiyor. Sanata gerçekten tutkun bir hocanın, önce öğretmeye âşık olması lazım. Niye; çünkü çok sevdiği bir şeyi öğretiyor. Çok seven adam, emeğini esirgemez ve onu kendi başarısı, hatta kendisinin sanat yapması gibi görür. Kendisi yapıyormuşçasına bir haz duyar bundan... Ama bütün bu anlattıklarım da sonuçta işi bilmeyi gerektiriyor. Siz mesela, öğretmeyi seviyor musunuz?**

Birkaç kez ders verdim ve çok mutlu oldum; ama olmuyor, zamanım yok.

✤ **Günlük çalışma temponuz ağır mıdır?**
Bir esere hazırlanırken özellikle, günlük tempo gerçekten çok yorucu. Sahne çalışmalarından çok önce kişisel çalışmalar başlıyor. Yine de günde 5-6 saati aşmamanız gerekiyor; çünkü geri kalan sürede beyninizle çalışıyorsunuz, çok daha yararlı oluyor.

✤ **Opera, birçok sanatı birleştiren bir dal. Müzik unsurunun yanında insan unsuru da var; yani ses, enstrüman olarak... Bir de oyunculuk... İnsanları biraz operadan uzak tutan unsurlardan biri bence, dinlerken çoğu zaman gözlerini kapamak zorunda kalması; ama sizin temsillerinizde kimse gözünü kapamıyor, aksine daha da çok açıyordur. Primadonna olmanız bir şans seyirci için. Güzel ses nedense büyük vücutlarda olur düşüncesi yaygındır. Geniş göğüs kafesine sahip oldukları için mi acaba?**
Operada belli bir enerjinizin olması gerekiyor. Enerji tabii kilo demek değil; ama belli bir genişlikte göğüs kafesinizin olması şart. Bugün artık sanatçılar formlarına daha dikkat ediyorlar. Eskiden reji olayı da çok yoktu; dikkat ederseniz, oyunculuk beklenmiyordu. Sadece beste önemliydi. Günümüzde reji çok önemli; işin içine reji girince, oyunculuk da giriyor. 17 yaşında bir genç kızı canlandırıyorsanız, kendinize dikkat etmek zorundasınız.

✤ **Oyunculuğa yeteneğiniz var mıydı?**
Konservatuvarda mimik ve sahne derslerimiz vardı. Zeliha Berksoy'du hocam. Kendisinden çok yararlandım. Çalışmalarımda titiz bir insanım, detaylara çok önem veriyorum ve bütün güzelliklerin detayla oluştuğuna inanıyorum. Zeliha Hanım da mimik derslerinde çok titiz çalışırdı. Sonra sahne derslerine geçtik; Shakespeare'den ufak tefek oyunlar... Bunların çok yararı oldu ama önceleri operada yadırgandım; çünkü alışılmış hareketlerin dışındaydım. Bunu bir sahne zayıflığı olarak nitelendiriyorlardı.

✤ **Operada tiyatrodan çok daha farklı bir oyunculuk sergilemek gerekiyor. Tiyatroda söylediklerinize çok fazla jest giydirebilir, hatta koşarak söyleyebilirsiniz. Oysa bir aryayı ele aldığınızda, bu aryanın içinde çoğu zaman çakılı kalmanız gerekiyor. Koşarak, oradan oraya dönerek şarkı söylemeniz biraz zor herhalde.**
Yok, öyle değil aslında. Sizin gelip seyretmeniz gerekiyor (gülüşmeler).

✤ **Çok mu hareketli?**
Olması gerektiği gibi; kesinlikle abartı yok. "Uçan Hollandalı" da öyleydi. Mesela "Salome"nin son sahnesinde çok fazla hareket yok;

ama onun öncesindeki hareketler, bir tiyatro sahnesinde olması gerektiği gibi. Çok farklı olduğunu zannetmiyorum; ama şu gibi bağlayıcı unsurlar var: İlk olarak, müziğe çok bağlı kalmanız gerekiyor; çünkü aşağıda orkestra şefi var. Kesinlikle uyum içinde olmanız gerekiyor orkestrayla, ufacık bir hata bile yapmamanız lazım. O sürede hareketleri müziğe yedirmeniz gerekiyor. Tiyatrodan farkı bu.

✤ **Tiyatroda zaman kendinize ait oysa.**
Burada zaman size değil, orkestra şefine ait ve onun verdiği zamana sadık kalmanız gerekiyor. Ölçülerin dışına taşmadan o hareketleri yapmanız şart. O aşamada şarkıcının ilk düşündüğü şey müzik. Teatral yön bir parça yitirilebiliyor. Tiyatro sanatçısının aksine opera sanatçısı az da olsa oyunculuktan fedakârlık edebiliyor.

✤ **Büyük operaların sinemaya dönüştürülmesine ne diyorsunuz?**
Beğeniyorum.

✤ **En fazla sevdiğiniz operalar hangileri? İtalyan, Alman ayrımınız var mı?**
Hayır, bütün operaları seviyorum.

✤ **Almanya'da "Uçan Hollandalı"yı hangi dilde oynadınız?**
Almanca. Almancam harika değil ama söyleyebiliyorum.

✤ **Müzik kulağı, bir dili öğrenme konusunda insana çok yardımcı oluyor, değil mi?**
Elbette.

✤ **Yakın bir dostum var; Saim Akçıl. Orkestra şefi, çok da büyük bir kemancı. Onda da müthiş bir dil öğrenme yeteneği var.**
Almanca öğrenmek için Goethe Enstitüsü'ne gitmiştim konservatuvar yıllarımda ama sonra bıraktım. Bir-iki sene de Bonn'da eğitim gördüm. Söylüyorlardı çok çabuk ilerliyorsun diye.

✤ **İtalyanca'nız nasıl?**
Daha iyi. Bir yıl İtalya'da yaşadım, ayrıca çok sık seyahat imkânım oldu; çünkü önceleri İtalyan repertuarına hayrandım. Bugünlerde ise koyu bir Strauss hayranıyım. Şu sıralar onun üstüne besteci düşünemiyorum. Ama yeni bir eser çalışmaya başladığımda bu sefer herhalde ona hayran olacağım.

✤ **Enstrüman merakınız oldu mu?**
İlkokuldayken mandolin çaldım; zorunlu bir başlangıçtı. Sonra iki sene keman çaldım ve iki senenin sonunda kendi kararımla bıraktım. Gördüğüm bütün kemancıların boyunlarında leke vardı.

✤ **Bu, estetik merakından mı?**

O zamanlar herhalde güzelliğe çok meraklıydım; sonra vazgeçtim.

✤ **İnsan nasıl olsa güzel olunca...**
Teşekkür ederim. Pişman bile oldum sonraları, niye öyle bir karar verdim diye. Çocukluk işte!

✤ **Onun yerine bir enstrümana sahipsiniz: kendinize...**
Dünyanın en zor enstrümanı. Yanınızda taşıyorsunuz ve her an hasta olabilirsiniz. Uçakla gidip gelirken örneğin bir havalandırma belki kimseyi rahatsız etmiyor ama bir şarkıcı için zararlı.

✤ **Bu çok zor bir şey. İnsan hastalık hastası olabilir. Ayrıca bedensel sıhhat de yeterli değil. Zihniniz ne olacak?**
Zihin sıhhati şart. Kendinize inancınızın olması gerekiyor; ama bunun boyutları da çok önemli. Kendinize güveneceksiniz ama fazla değil. Ve hiçbir şeyden korkmamaya çalışacaksınız; çünkü mükemmele ulaşmak çok zor opera sanatında.

✤ **Bir sanatçı olarak sizin hayatın akışının dışında, farklı bir ritminiz vardır muhakkak. Bu, birtakım karışıklıkları, sürtüşmeleri beraberinde getiriyor mu?**
Ben şanslıyım; çünkü eşim opera sanatçısı Süha Yıldız ve gerçekten çok farklı bir opera sanatçısı. Beni çok iyi anlıyor. Ben de aynı şekilde onu. Birbirimizin sanatına saygımız korkunç. Ev hayatım çok huzurlu; eşim aynı zamanda benim en büyük eleştirmenim. İşin zor tarafı da yok değil: Örneğin provalar sırasında, belli bir aşamaya kadar bazen kendimi beğenmediğim için, eşime kesinlikle bir şey söyleme derim; çünkü zaten ben kendimi yeterince eleştiriyorum. Bir de o eleştiri getirirse ben artık bırakır giderim. Bence büyük kolaylık, bir sanatçının sanatçıyla evli olması. Çevremiz geniş ama onlarla da fazla diyalog halinde değiliz. Operayla iç içe yaşıyor gibiyim adeta; çünkü opera sanatçısının kendisini tamamıyla sanatına vermesi gerekiyor, aksi halde başarılı olacağına inanmıyorum.

✤ **Çok komple bir sanat. Bir de eseri anlama süreci var tabii.**
Bu süreç başlangıçta olmuyor. Mesela Salome operasının birçok yönden hâlâ kendimi cahil hissettiğim noktaları var. Devamlı çalışma gerektiriyor.

✤ **Şu noktadan itibaren başka bir yönetmenle çalışsanız işin gidişatı değişebilir mi?**
Değişir tabii. Uçan Hollandalı'da önceleri Gian Cario del Monaco'yla çalışmıştım. Şimdi ise Alman Wolf Widder'le çalışıyorum. Aşağı yukarı bakış açıları aynı, aynı şekilde yorumluyorlar. Fakat çok değişik bir reji de olabilirdi.

✤ **Müzikal yorumda da fark var mı? Sizin ve yönetmenin yorumunun bir karışımı mı oluyor ortaya çıkan?**
Karışımı tabii. Önce sesimle sahneyi yakalamaya çalışıyorum; ondan sonra vücuduma daha kolaylıkla giriyor işin oyunculuk yanı. Sonraki aşamada rejisöre ve şefe kendimi çok daha saf bırakıyorum. Bu benim yorumumdur diye kestirip atmadım hiçbir zaman; daima açık kapı bıraktım. Bu belki de aynı kalmak istememekten. Değişiklikten hoşlanıyorum herhalde.

✤ **Opera artık giderek estetiğe daha çok önem vermeye başladı. Modern operada bunu görüyoruz. Cazip ve seyredilir kılma açısından müthiş bir mücadele veriyor, sınırları zorluyorsunuz. Sınırları daha ne kadar zorlanır dersiniz?**
Yazılmış operalar dışında mı?

✤ **Evet; mesela yatarak söylense?**
Yatarak söylüyoruz zaten.

✤ **Yatarak söylendiği zaman diyaframda zorlanma oluyor, öyle değil mi?**
Hayır. Ben çok rahat ediyorum aksine.

✤ **Siz tembel bir sanatçısınız (gülüşmeler).**
Konservatuvar yıllarımda hayal ediyordum. Şimdi bir bir değişimler gerçekleşiyor. Mini etekle bile sahneye çıktım. Her şey deneniyor, böylelikle sanatçılar da sınırlarını zorlayabiliyorlar. Pleksus oynamak isterim mesela. Modern opera daha hoşuma gidiyor şu günlerde.

✤ **Eskiden de dans eder miydiniz?**
Hayır. İlkokul çağlarında balerin olmayı düşündüm ama yeteneğim yoktu ve öylesine bir heves olarak içimde kaldı. Dans etmeyi seven bir yapım da yoktur açıkçası. Ama bu dans zaten bir prensesin dansı. Mizansenlerden oluşuyor ve çok hafif bir oryantal havası var.

✤ **Kendinizden yeni şeyler de katıyor musunuz?**
Koreografi olduğu için yeni bir şeyler katamıyorum; ama en azından vücudum daha bir rahatladı. Kabul etti, bana karşı gelmiyor; başlangıçta bana fazlasıyla direniyordu.

✤ **Gördüğüm kadarıyla sizin önünüz çok açık. Sohbetimizden de, bu işi sevgiyle yaptığınız sonucunu çıkardım. İleride de, bu sevgiye dayalı başarılı bir sanat hayatınız olacak gibi gözüküyor. Neleri oynamak istersiniz?**
Sesimin özelliklerini yansıtan rolleri oynamak isterim.

✤ **Nedir sizin sesinizin özelliği?**
Açıkça söylemem gerekirse ben de kendimi çok iyi tanımıyorum. Bildiğim bir tek şey var, o da sesimin dayanıklılığı. Renk açısından ben lirik olduğunu düşünüyorum; fakat Almanya'da genç dramatik deşifresi konuldu.

✤ **Sesin korunması özel bir bilgi gerektiriyor, değil mi?**
Kontrolünüzü çok iyi yapacaksınız. Notaları çok iyi ayarlamak gerekiyor. Yoksa gerçekten dezavantaj olur.

✤ **Müzik hayatınızda sizi etkileyen hocalar kimler oldu?**
Rahmetli Mustafa İktu. Son sınıftaydım ve şandan ikmale kalmıştım. Ümitsizdim. Mustafa Bey bana, "Çok büyük bir hata yapıyorsun; çok iyi bir sesin var, kesinlikle yurtdışına gitmen gerek" dedi. Onu hiç unutmuyorum. Ondan sonra yurtdışına gittim. İtalya'da yapılan bir konsere katıldım. La Boheme konseriydi ve 20 gün gibi çok kısa bir sürede hazırlanmıştım. İlk beş soprano arasına girdim. Bu bana müthiş bir güven duygusu verdi. Jüride çok ünlü isimler vardı. Şimdi Strauss söylüyorum. Strauss insan sesini orkestradaki bir saz gibi kullanıyor ve biraz acımasız davranıyor; ama Donizetti, Verdi, Bellini böyle yapmamış, insan sesini önplanda tutup orkestrayı sanki insan sesine eşlik eden bir şekilde yazmış. O yüzden İtalyan eseri söylemeyi sesimin sağlığı açısından tercih ediyor, Strauss'tan Arabella ve Capriccio'yu söylemeyi çok arzu ediyorum.

✤ **"Yedi tül dansı"nda giydiğiniz kıyafet basının büyük ilgisini çekti. Kostümün biraz dekolte oluşundan sanırım... Bunlar sizi rahatsız etti mi?**
Rahatsız etti de diyemem, üzüntü duydum da; ama açıkçası şaşırdım. Salome, l saat 50 dakika süren bir opera ve şan tekniği açısından zorluklarla dolu. Müzikal yönden de, gerek müziği ezberleme gerek orkestrayla uyumu açısından zor. Oyunun en az beceri isteyen bölümü ise, herhalde yarı çıplak kaldığım l saniyelik an. Etkileyici bir bölüm. 10 dakika süren bir dans ve eserin dönüm noktası; çünkü Salome'nin bütün cinselliğini kullanıp, ölmesini arzuladığı kişinin başını istediği an bu. Bu yüzden tabii ki etkili; ama müzik kısmı o kadar ağır ki... Çok zor; birçok sopranonun idealindeki rol. Cesaret istiyor. Ses açısından çok şey yitirebilirsiniz. Ben bu açıdan yorumlar beklerken çıplaklıkla ilgili yorumlarla karşılaştım ve çok şaşırdım. Yani en az beceri isteyen şey, en fazla dikkat çeken şey oldu.

Kısa Biyografiler

Abidin Dino (1913-1993)

Çağdaş Türk resminin öncülerinden olan Abidin Dino dünyaca tanınmış bir ressamdır. Siyasi görüşleri nedeniyle ülkenin çeşitli şehirlerinde geçirdiği sürgün hayatının ardından 1952 yılında Paris'e yerleşmiş ve sanat hayatını burada sürdürmüştür. Birçok eseri dünyanın pek çok ülkesinde galeri ve müzeleri süslüyor.

Adnan Varınca (1918-)

1948 yılında İstanbul Devlet Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuş, daha sonra yıllarca çeşitli okullarda ders vermiştir. 1957-73 yılları arasında yaşadığı Paris'te resim çalışmaları yapmıştır. Ülkeye döndükten sonra sayısız sergiye imza atmıştır.

Alev Alatlı (1944-)

Türk yazar. Liseyi Tokyo'da okuduktan sonra ABD'de önce Ekonomi lisansı, ardından Felsefe doktorası yapmıştır. Türkiye'ye dönünce İstanbul Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve Devlet Planlama Teşkilatı'nda ekonomist olarak çalışmıştır. Romanları, denemeleri ve araştırmalarıyla tanınmaktadır.

Ali Ulvi Ersoy (1924-1998)

Sanatçı, karikatürist. Balıkesir Öğretmen Okulu ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'ndeki eğitimin ardından dergilerde çalışmaya başlamıştır. Cemal Nadir'in öğrencisi olmuş, dönemin "Kahkaha", "Mizah" ve "Karikatür" gibi dergilerinde çizerlik yapmıştır. 1950'de *Cumhuriyet* gazetesinde günlük karikatür çizmeye başlamıştır.

Ara Güler (1928-)

Dünyaca tanınmış fotoğrafçı ve gazetecidir. Dünyada belki kimseye nasip olmayan bir şey başarmış ve İsmet İnönü, İndira Gandi, Alfred Hitchcock, Bertrand Russel, Arnold Toynbee, Winston Churchill, Picasso, Salvador Dali gibi önemli düşünür, devlet adamı ve sanatçılarla röportajlar yapıp onların fotoğraflarını çekmiştir. Onlarca kitap, sergi, ödülle süslediği meslek hayatında İstanbul fotoğrafları çok özel bir yer tutar.

Avni Arbaş (1919-2003)

Ressam. Galatasaray Lisesi'ne yazılmış ancak 1937 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi orta kısmına girmek üzere bu okuldan ayrılmıştır. 1946'daki mezuniyetinin ardından, önce Siirt'e, sonra da Paris'e gitmiştir. 1977'de Türkiye'ye dönmüştür.

Aziz Nesin (1915-1995)

Mizah, öykü, tiyatro oyunu ve şiir yazarı ve Türk mizahının büyük ismi. Kuleli Askeri Lisesi ve Harp Okulu'nu bitirdikten sonra ülkenin çeşitli yerlerinde subay olarak görev yapmıştır. Görevi kötüye kullanmaktan ordudan atıldıktan sonra 1945 yılından itibaren gazeteciliğe başlar. Sabahattin Ali'yle birlikte *Marko Paşa* mizah dergisini çıkarır ve dergi büyük yankı uyandırır ama yazarlarına da hapishane ve sürgün yolu görünür. Hayatı cezaevleri, sürgünler, takma isimle yazılan yazılar, öykülerle geçer ve zaman içinde Türk edebiyatının tartışılmaz bir ismi haline gelir.

Behiç Ak (1956-)

Yıldız Üniversitesi ve İTÜ'de mimarlık okumuştur. 1982'den beri çeşitli gazete ve dergilerde karikatür çizmekte, çocuk kitapları yazıp hazırlamakta ve tiyatro oyunları yazmaktadır. *Yıldızların Tembelliği* adlı bir hikâye kitabıyla *Uyku Şehir* adlı bir romanı da yayımlanmıştır.

Bilge Alkor (1936-)

Tanınmış ressam ve sanatçı. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki eğitiminin ardından Münih ve Roma Güzel Sanatlar Akademilerinde çalışmış; birçok kişisel ve ortak sergi hazırlamıştır. Ayrıca *Bir Yaz Gecesi Düşü, Kış Yolculuğu* ve *Sihirli Flüt* adlı üç kitaba da imza atmıştır.

Buket Uzuner (1955-)

Roman, öykü yazarı. Biyoloji ve çevrebilim eğitimi almış, bu konuda Türkiye'de ve yurtdışında çalışmalar yapmıştır. Kitapları Türkiye'de çoksatar listesine girmiş ve çeşitli dillere çevrilmiştir.

Canan Beykal (1948-)

1972'de İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Resim Bölümü'nü bitirmiş, 1981 yılında Avusturya'ya giderek deneysel sanat çalışmış, çeşitli gazete ve dergilerde sanat eleştirisi yazıları kaleme almış, kişisel ve karma sergiler düzenlemiştir.

Erol Akyavaş (1932-1999)

Türk ressam. 1950'de Bedri Rahmi Eyüboğlu Atölyesi'nde misafir öğrenci olarak başladığı sanat hayatını 1950-53 yılları arasında Paris'te geçirmiş, 1954'te ABD'ye yerleşmiştir. 1961'de bir resmi, New York'taki Museum of Modern Art tarafından satın alınmıştır. Resimlerinde dini ve mistik öğelere ağırlık vermesi bazen eleştiri bazen de övgü nedeni olmuştur.

Güler Sabancı (1955-)

Sabancı Holding Yönetim Kurulu Başkanı'dır. Sabancı ailesinin üçüncü kuşağından olan Güler Sabancı, TED Ankara Koleji'ni bitirdikten sonra, Boğaziçi Üniversitesi'nde işletme okumuştur. Öğrenim hayatının ardından Sabancı Şirketler Grubu'nun çeşitli kademelerinde görev almıştır. *Financial Times* tarafından "Avrupa'nın En Güçlü 30 Kadını"ndan biri, *Forbes* tarafından da "Dünyanın Zirvedeki 50 İş Kadını"ndan biri olarak gösterilmiştir.

Komet (1941-)

Asıl adı Gürkan Coşkun'dur. 1960-1967 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde eğitim görmüş, 1971'de devlet bursuyla gittiği Paris'e yerleşmiştir. Halen yaşamını İstanbul ve Paris'te sürdüren ressam, ilk sergisini 1974'te Fransa'nın Rouen şehrinde açmıştır.

Mualla Anhegger Eyüboğlu (1919-2009)

Türkiye'nin ilk kadın mimarlarındandır. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun kız kardeşidir. İstanbul Güzel Sanatlar'da mimarlık eğitimi almıştır. Yıllarca Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün kuruluşunda fiilen çalışmış, ardından yeni okullar planlamıştır. Topkapı Sarayı Harem Dairesi ve Rumeli Hisarı restorasyonları onun eseridir.

Neş'e Erdok (1940-)

Ressam, öğretim görevlisi. İ.D.G.S.A. Resim Bölümü mezunudur. Ayrıca İspanyol Dili ve Edebiyatı üzerine çalışmıştır. 1981 yılında profesör olmuştur.

Nilgün Cerrahoğlu

Gazeteci yazar. Üsküdar Amerikan Kız Lisesi ve ODTÜ, Ekonomi Bölümü'nden mezun olduktan sonra, ABD'de John Hopkins Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimi almıştır. 1982 yılında *Cumhuriyet*'te gazeteciliğe başlamış, uzun yıllar Madrid ve Roma'da muhabir olarak bulunmuştur.

Nilüfer Göle (1953-)

Sosyolog ve yazar. Ankara Koleji'nden sonra ODTÜ'de lisans eğitimi almış, Paris Üniversitesi'nin ardından École des hautes études en sciences sociales'de doktorasını tamamlamıştır. Boğaziçi Sosyoloji Bölümü'nde hocalık yapmıştır. Halen Paris'te École des hautes études en sciences sociales'de profesördür.

Selim Turan (1914-1994)

Ressam, heykeltıraş. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğreniminin ardından 1947 yılında kazandığı bir bursla Fransa'ya gitmiştir. Ranson ve Goetz Akademilerinde dersler vermiş, yüzlerce kişisel ve karma sergi düzenlemiştir. Ayrıca Sorbonne Üniversitesi'nde doktora programları da yönetmiştir.

Şakir Eczacıbaşı (1929-2010)

İş adamı, fotoğraf sanatçısı, eczacı. Robert Koleji bitirdikten sonra, Londra Üniversitesi'nde eczacılık eğitimi almıştır. Bir ara gazetecilik de yapmış, dergi çıkarmıştır. 1993'ten ölümüne kadar, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın Yönetim Kurulu Başkanı olarak çalışmıştır.

Zehra Yıldız (ölümü 1997)

İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Şan Bölümü'nü bitirmiş, ardından 1982'de İstanbul Devlet Operası'nda solist olarak çalışmaya başlamıştır. Yurtdışında çeşitli ödüller almış ancak 1997'de turne sırasında Almanya'da geçirdiği beyin kanaması sonrasında genç yaşta hayata veda etmiştir.

Bu, kelimelerin kitabı. Rengi, ışığı, sözü, aklı, aşkı, inancı sanata dönüştürüp, kendi yaşamlarını olduğu kadar çevrelerini de güzelleştiren insanların dilinden, yüreğinden dökülen kelimelerin…

Ressamdan yazara, gazeteciden tiyatrocuya, foto muhabirinden operacıya, mimardan iş kadınına Türkiye'nin önde gelen güçlü, duyarlı, yetenekli ve naif insanlarını bizimle buluşturuyor Mehmet Güleryüz kelimeler aracılığıyla. Aziz Nesin, Abidin Dino, Avni Arbaş, Ali Ulvi, Erol Akyavaş, Mualla Anhegger, Selim Turan, Şakir Eczacıbaşı ve genç yaşta yitip giden Zehra Yıldız gibi birkaçı aramızdan ayrılmış, sanata gönül koymuş pek çok insanı da bu sayede sevgiyle anma fırsatı buluyoruz.

Dostluğa ve sanata dayalı yakın ilişkilerinden hareketle sorduğu içten ve doğrudan sorularla Mehmet Güleryüz, onların bilmediğimiz pek çok yönünü, iş ve sanat yaşamındaki maceralarını kimi kez gülümseyerek kimi kez duygulanarak okumamızı sağlıyor. Bu birbirinden farklı yaşamlarda, satır aralarında hem kendimize ilişkin şeyler buluyor hem de ders niteliğinde, yol gösterici pek çok ipucuna ulaşıyoruz. Kitabın ismine de yakışır bir şekilde, sanki onlar karşımızdaymışçasına, gülen bir yüzle adeta onlarla sohbet ediyoruz.

AYRINTI • SANAT VE KURAM
ISBN: 978-975-539-615-6
9 789755 396156